

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД: 338.26 (5753)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ЗОҲИРИ ТОҶИДИН

ФИШАНГҲОИ АМАЛИГАРДОНИИ СИЁСАТИ МИНТАҚАВИИ ДАВЛАТ ДАР
АСОСИ ШАРИКИИ ДАВЛАТ ВА БАҲШИ ХУСУСӢ
(ДАР МИСОЛИ НОҲИЯҲОИ ТОБЕИ ҶУМҲУРӢ)

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмӣ

номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси

08.00.03 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ

Рохбари илмӣ:

номзади илмҳои иқтисодӣ,

дотсент Солеҳзода А.А.

Душанбе – 2025

МУНДАРИЧА

НОМГҶҶИ ИХТИСОРАҶО.....	3
МУҚАДДИМА.....	4
БОБИ 1. ҶАНБАҶОИ НАЗАРИЯВИИ РУШДИ ШАРИКИИ ДАВЛАТ ВА БАХШИ ХУСУСӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР.....	14
1.1. Асосҳои назариявӣ ва методии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ.....	14
1.2. Принципҳо ва моделҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ.....	32
1.3.Таҷрибаи хориҷии ташаккул ва инкишофи ҳамкорӣҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа.....	55
БОБИ 2. ТАҲЛИЛ ВА АРЗӢБИИ ФАӢОЛИЯТИ ШАРИКИИ ДАВЛАТ ВА БАХШИ ХУСУСӢ ДАР НТҚ.....	81
2.1. Таҳлили ҳолати кунунӣ ва ташаккули механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа.....	81
2.2. АрзӢбии иқтисодии вазъи иҷроӣ ҳамкорӣҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар минтақа.....	101
2.3. Муаммоҳои амалигардонии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар НТҚ	114
БОБИ 3. РОҶҶОИ ТАЪМИНИ РУШДИ ИҚТИСОДИӢТИ МИНТАҚА ДАР АСОСИ МЕХАНИЗМИ ШАРИКИИ ДАВЛАТ ВА БАХШИ ХУСУСӢ.....	133
3.1. Самтҳои афзалиятноки рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар минтақа.....	133
3.2. Такмили механизмҳои сармоягузориӣ рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар минтақа.....	151
3.3. Дурнамои иҷроӣ лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар рушд ва баробарии минтақаҳо.....	162
ХУЛОСА.....	177
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.....	178
РӢҶҶАТИ АДАБИӢТ.....	181
Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия.....	202

Номгӯйи ихтисораҳо:

ШДБХ – Шарикии давлат ва баҳши хусусӣ

КОА – Комиссияи олии аттестатсионӣ

ҚТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

КИТТЛ – Корҳои илмӣ таҳқиқотӣ ва таҷрибавию лоиҳакашӣ

ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Америка

ТХМ – Ташаббуси хусусии молиявӣ

ТС – Ташкилоти супоришгар

МСД – Мақомоти салоҳиятдори давлатӣ

БИХ – Бонки иқтисодии хориҷӣ

ФР – Федератсияи Россия

МЛА – маҷмуи лоиҳаҳои амалкунанда

СММ – Созмони Миллали Муттаҳид

ҳаз. – ҳазор

млн. – миллион

долл. – доллар

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ вазъи иқтисодию иҷтимоии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва соҳаҳои алоҳида дар бештари мавридҳо аз самти фаъолияти сиёсати давлатӣ ва бахши хусусӣ вобастагии ногуастанӣ дорад. Бо дарназардошти ин дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати истифодаи фишангҳои амалигардонии сиёсати минтақавӣ дар бахши шарикии давлат ва бахши хусусӣ (ШДБХ) ба вучуд омадааст.

Истифодаи самараноки фишангҳои амалигардонии сиёсати давлатӣ дар сатҳи минтақа, хусусан истифодаи механизми ҳамкориҳои давлатӣ бо бахши хусусӣ дар назар дошта мешавад. Таъмини самаранокии ин гуна ҳамкориҳои барои ҷонибҳо судманд метавонад, боиси баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисоди минтақавӣ ва ҷалби сармоягузорӣ бо дарназардошти чунин шарикӣ гардад.

Ташаккули муносибатҳои нави иқтисодӣ, махсусан, истифодаи механизмҳои нав дар бахши ШДБХ бо тағйирёбии муҳити институтсионалӣ дар минтақаҳои алоҳида алоқамандии бевосита дорад.

Масъалаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ (ШДБХ) дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ бо якчанд сабабҳо муҳим ва мубрам ба шумор меравад: рушди инфрасохтори минтақавӣ, беҳтар гардидани сифати хизматрасониҳо, ҳавасманд гардидани раванди фаъолияти инноватсионӣ, коҳиш ёфтани сарбории буҷет, суръат бахшидан ба татбиқи лоиҳаҳо, баланд бардоштани рақобатпазирии минтақаҳо ва ғайра. Ҳамаи ин ҷанбаҳо муҳиммияти мавзуи шарикии давлат ва бахши хусусиро дар ноҳияҳои тобеи нишон дода, ҷиҳати муайян намудани истифодаи оқилонаи модели ҳамкорӣ бо мақсади ноил гардидан ба натиҷаҳои мусбат ва самаранокии максималии ҷамъиятӣ заминаи мусоид фароҳам меоварад.

Бешубҳа, дар шароити кунунӣ ҳангоми рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ саволҳои зиёд ба вучуд меоянд. Ин масъалаҳо, ки бештар дар шароити бӯҳрони молиявӣ иқтисодӣ мураккаб мегарданд, дар назди илми иқтисод вазифаҳои навро мегузоранд ва дар натиҷа зарурати фаҳмишу дарки амиқу

ҳаматарафаи назариявию методологиро ба вучуд меоранд. Дар баробари ин, айни замон таҷрибаи васеъ паҳншастаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи миллӣ зиёд баррасӣ шуда, мақомоти маҳаллӣ дар ин самт ғаёл нестанд. Вобаста ба ин, дар марҳилаи муосири рушд бояд таваҷҷуҳи хос ба рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ сатҳи минтақа бештар равона гардида, сиёсати давлатии минтақавӣ такмил дода шавад. Бинобар ин, мавзӯи интиҳобгардидаи диссертатсия мубрам мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Масъалаҳои вобаста ба рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа ва нақши он дар ташаккули низоми иқтисодӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, дар маркази диққати бисёр олимони соҳаи иқтисод ва мутахассисони ин самт қарор дорад.

Миёни онҳо олимоне чун П. Боуф, Ф. Йоханссон, Б. Карлоф, Ч.М. Кейнс, Р. Коуз, Г. Менкю, М.Мотт, М. Портер, Л. Прусак, М. Рол, П. Самуэлсон, А. Смит, Б. Франк, М. Фридман метавон номбар кард.

Донишмандон, иқтисодшиносони ватанӣ дар таҳқиқи паҳлуҳои мухталифи масъалаи мазкур, ба монанди Н.К. Қаюмов, Л.Х. Саидмуродзода, А.А., Солеҳзода, Р.К. Раҷабов, С.Қ. Комилов, М. Нурмаҳмадов, П.Д. Хоҷаев, П.О. Муродов, Л.Д. Сафарова, Ф.А. Қодиров ва дигарон саҳми намоён гузоштанд.

Мушкилоти рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар соҳаҳои инфрасохториҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳқиқоти олимони С.Ш. Шарифов, Ф.М. Муқаддасзода, П.О. Муродов, И.У. Зоиров, Ф.Х. Қурбонзода, Ҳ.С. Сафоев, Л.Д. Сафарова ва дигарон мавриди пажӯҳиш қарор дода шудаанд.

Дар қорҳои олимони рус масъалаҳои назариявӣ ва амалии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ вобаста ба хусусиятҳои минтақавӣ ва ҳудудӣ, аз ҷумла: Л.И. Абалкин, С. Глазев, В.Г. Варнавский, М.А. Дерябина, А.А. Зверев, А.Г. Зелднер, В.А. Кабашкин, В.Н. Кушлин, И.Н. Макаров, В.А. Малгин, С.В. Мокичев, Р.М. Нуреев, Ф. Шамхалов, Л. Шарингер, А.Е. Шаститко ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Дар баробари ин, новобаста ба таваҷҷуҳи зиёди олимони нисбати мушкилоти ташаккул ва рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи миллӣ ва

минтақавӣ бисёр масъалаҳо то имрӯз мавриди таҳқиқи амиқ қарор нагирифта, саволҳои зиёд дар ин самт бечавоб боқӣ мондаанд. Аз ҷумла, масъалаи истифодаи фишангҳои амалигардонии сиёсати минтақавии шарикӣ пурра равшан нагардидаанд. Ҳамчунин, бисёр масъалаҳои амиқсозии нақш ва мавқеи дигаргуниҳои институтсионалӣ пешорӯи олимон қарор доранд, ки баррасии ин дигаргуниҳо яке аз омилҳои муҳимтарин ва босамари шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба ҳисоб мераванд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Мавзӯ ва муқаррароти диссертатсия бо як қатор барномаҳои давлатии марбут ба рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ мутобиқат намуда, онро дар татбиқи амалии ҳадафҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва алоқамандии зич бо Барномаи дастгирии давлатӣ ва рушди бахши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2030 ки барои таъмини рушди минбаъдаи бахши хусусӣ, беҳтар намудани фазои соҳибкорӣ сармоягузорӣ ва фароҳам овардани шароити мусоиди фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ дар ҷумҳурӣ дар доираи гурӯҳи кории байниидоравии назди Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ таҳия гардидааст, метавон истифода бурд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот дар такмил додани асосҳои назариявӣ ва воситаҳои амалигардонии шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар минтақа мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба ҳадафи таҳқиқоти мазкур масъалаҳои зерин гузошта шуданд:

— баррасӣ ва омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо дарназардошти ин муайян намудани мавқеи муаллиф дар муайян намудани мафҳуми “Шарикии давлатӣ ва бахши хусусӣ”, таҳқиқи назариявӣ ва методологии ақидаҳои илмӣ оид ба сохтор ва хусусиятҳои ҳоси ШДБХ дар шароити рушди иқтисодиёи иҷтимоии минтақа ва таснифи махсусиятҳои соҳавию минтақавии он;

– омӯзиш ва ошкорсозии принципҳо ва шаклҳои асосии алоқаи мутақобилаи байниҳамдигарии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа ва ошкор намудани бартарият ва норасоии онҳо;

– таҳқиқ ва омӯзиши таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ дар ташаккул ва самаранок истифодабарии ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ, инчунин интиҳоб намудани шароити муфид барои фаъолияти соҳаҳои алоҳида дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– таҳлили вазъи муносири шарикии давлат ва бахши хусусӣ вобаста ба таъсири омилҳо ва тамоюлҳои тақмили муносибатҳои иқтисодӣ дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ;

– коркард ва пешниҳоди фишангҳои муносибкунони салоҳияти муносибати моликияти хусусӣ дар ҷорҷӯбаи ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар шароити иқтисоди минтақа;

– коркарди тавсияҳо роҷеъ ба мукамалгардонии фишангҳои танзими шарикии давлат ва бахши хусусӣ оид ба беҳтар намудани ҳамкорӣ байни давлат ва бахши хусусӣ вобаста ба равандҳои истеҳсолиё бо дарназардошти гуногуншакли иқтисодиёти минтақавӣ, ки дар натиҷа вазъияти иқтисодӣ ва фазои фаъолити сохтори истеҳсолиро метавонад тағйир диҳад.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқот ин фаъолияти шарикии давлат ва бахши хусусӣ, инчунин таъсири онҳо ба рушди иқтисодии минтақаҳои алоҳида ҳамчун фишанги амалигардонии сиёсати минтақавии давлат ба ҳисоб меравад.

Мавзӯи таҳқиқотро муносибатҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ, ки дар раванди ҳамкориҳои давлат бо бахши хусусӣ дар минтақа ва амалигардонии сиёсати минтақавии давлат ба вучуд меоянд, дар бар мегирад.

Фарзияи таҳқиқот. Фарзияи таҳқиқоти диссертатсионӣ аз он иборат аст, ки шакли мукамал ва мушаххаси ҳамкориҳои субъектҳои хоҷагидорӣ дар иқтисоди давраи гузариш шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар соҳаи тиҷорат мебошад. Ин навъи шарикӣ як созишномаи шартномавӣ мебошад, ки бахши давлатӣ бо мақсади амалигардонии лоиҳаҳои аҳамияти иҷтимоидошта дониш, таҷриба ва захираҳои молиявии бахши хусусиро ҷалб мекунад. Дар натиҷаи

ташкили оқилонаи ин шакли ҳамкорӣ тамоми захираҳои арзиши иқтисодидошта самаранок истифода бурда мешаванд.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ дар самти шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ, нашрияҳои илмӣ дар маҷаллаҳои махсус, ҳисоботи таҳлилии институтҳои давлатӣ, ҷамъиятӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ иқтисодӣ ташкил медиҳанд. Инчунин, санадҳои меъёрию қонунгузорӣ оид ба тақмили шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ омӯхта ва мавриди истифода қарор дода шудаанд.

Барои ноил шудан ба мақсадҳо ва вазифаҳои, ки дар диссертатсия гузошта шудаанд, усулҳои зерини таҳқиқот истифода шудаанд: усули системавӣ, таҳлилӣ, монографӣ, ҳисобӣ-конструктивӣ, пурсиш, иқтисодӣ-оморӣ, баҳодихӣ экологӣ-иқтисодӣ, усули муқоисавӣ таҳлил, мушоҳидаи шахсӣ ва ғайра.

Сарчашмаи маълумот. Сарчашмаҳои илмӣ таҳқиқот санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, кодексҳо, қонунҳо, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумоти омории Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маълумотҳои Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳисоботи солонаи Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводҳои илмӣ амалӣ, барномаҳо, лоиҳаҳо, маълумотҳо аз сомонҳои интернетӣ дохил мешаванд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Таҳқиқоти илмӣ дар кафедраи менеҷмент ва маркетинги Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2013-2024 иҷро шудааст.

Навгониҳои таҳқиқоти илмӣ дар самаранокӣ истифодаи сиёсати минтақавӣ давлатӣ ва амалигардонии фишангҳои самти шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ ҳамчун унсури асосӣ таъсиррасони рушди устувори иқтисодии минтақа ва дар ин замина дарёфти роҳҳои асосӣ баландбардории самаранокӣ муносибатҳои иқтисодӣ он асос меёбад.

Натиҷаҳои зерини таҳқиқоти диссертатсионӣ унсурҳои навгонии илмиро ташкил медиҳанд:

1. Дар асоси омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва методӣ мафҳуми “шарикии давлат ва баҳши хусусӣ” ҳамчун низоми алоқаи байниҳамдигарии институтсионалии муташаққили давлат ва бизнес, ки дар шакли ташкили комплекси фаъолияти иқтисодӣ ва манфиатовар баррасӣ гардида, барои расидан ба ҳадафи ягона дар пойгоҳи якҷоякунии захираҳои моддӣ ва ғайримоддӣ ниҳодҳо бо мақсади баланд бардоштани самаранокии рушди иқтисоди мамлакат, зиёд намудани ҳиссаи баҳши хусусӣ дар тавлиди молу хизматрасониҳо ва рушди сифати зиндагии аҳоли пешниҳод гардидааст;

2. Асоснок карда шудааст, ки дар сатҳи минтақавӣ маҷмуи соҳаҳои вучуд доранд, ки дар онҳо хусусигардонӣ ва зиёд намудани ҳиссаи баҳши хусусӣ имконнопазир ва манфиатовар аст. Илова бар ин, , дар айни замон онҳо зарурати ба ташаккул ва истифодаи фишангҳои сиёсати давлатӣ дар асоси шарикии давлат ва баҳши хусусиро доранд. Соҳаҳои, ки ба онҳо дар ин самт афзалият ва авлабият дода мешавад, ин пеш аз ҳама, энергетика, шохроҳҳои автомобилӣ, роҳи оҳан, таъмини газ, об ва гармӣ, хоҷагии коммуналию манзилӣ, хоҷагии деҳот, тандурустӣ, маориф ва ғайра дар назар дошта мешаванд. Асоси ин гуна муносибатҳоро самаранокии алоқаи байниҳамдигарии давлат ва бизнес ташкил намуда, истифодаи принципҳо ва шаклҳои муътадилгардонии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ зарур аст.

3. Муайян гардидааст, ки шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар асоси таҷзиякунонии ҳуқуқҳои моликият ва таъсири омилҳои рушди мутақобилаи бизнес-сохторҳо амал мекунанд. Он бо роҳи ивази ихтиёрии салоҳиятҳо дар сатҳҳои гуногун (миллӣ ва минтақавӣ) амалӣ карда мешавад. Баҳши давлатӣ баъзе афзалиятҳои иқтисодӣ ва шартномавии муайянро ба баҳши хусусӣ пешниҳод менамояд ва дар натиҷа самаранокии рушди иқтисодии минтақаи алоҳида аз ҳисоби намудҳои нави фаъолияти иқтисодӣ баланд бардошта мешавад, ки дар онҳо ҳиссаи баҳши хусусӣ бояд бештар карда шавад.

4. Дар асоси омӯзиш ва таҳлили таҷрибаи хориҷӣ оид ба ҳамкориҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ муайян карда шуд, ки дар ин гуна ҳамкориҳо ҳиссаи баҳши хусусӣ мунтазам бештар карда шуда, ҳангоми қабули қарорҳои

идоракунӣ, танзими фаъолият, ба даст овардани манфиати иқтисодӣ ва амалисозии лоиҳаҳо бо истифодабарии механизми ҳамоҳангии давлат ва тичорати хусусӣ афзалият ва авлабият дода шавад.

5. Тавсияҳо оид ба беҳтар намудани фазои институтсионалии фаъолияти ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ таҳия шудааст, ки қабули меъёрҳои нав ва иловагиро дар назар дошта, онҳо самтҳои мушаххаси шарикии мақомоти давлатӣ ва соҳибкориҳои хусусиро муҳим нишон медиҳанд. Муайян шудааст, ки тақсимои захираҳо, масъулияти иштирокчиёни раванд, муайян кардани сатҳи рушди иқтисодӣ ва шуғли аҳоли аз заминаи меъёрии муайяншуда вобастагии калон дорад.

6. Тавсияҳо роҷеъ ба мукамалгардонии механизми ташкилию иқтисодии амалигардонии шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ҷалб ва ҳамоҳангсозии ассотсиатсияҳои тичоратӣ дар доираи шарикии давлат ва бахши хусусӣ, аз байн бурдани қарздоршавии бахши хусусӣ дар назди муассисаҳои давлатӣ, таъмин намудани кафолати буҷетӣ ва таъмини иҷроиши самараноки шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа пешниҳод шудааст. Инчунин, механизми мукамалгардонии низоми идоракунии ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ коркард ва тавсия шудааст, ки дар худ тавсияҳо роҷеъ ба истифодаи самараноки иқтидорҳои иқтисодӣ, алоқамандӣ ва ҳамбастагии омилҳои истеҳсолот, роҳҳои танзими талабот ва пешниҳод дар бозорҳои минтақавӣ, дарёфти усулҳо ва роҳҳои таъмини рушди устувори иқтисодии минтақа вобаста ба таъсиси ҷойҳои нави корӣ, мувозинати сатҳи нархҳо дар сатҳи минтақавӣ ва самаранокии иқтисодиро фарогир мебошад.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшавандаи диссертатсия:

– ҷанбаҳои назариявӣ ва методии мафҳуми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар шакли ташкили комплекси фаъолияти иқтисодӣ баррасӣ гардида, мақсади он баланд бардоштани самаранокии рушди иқтисодии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад;

– намудҳо, шаклҳо ва принципҳои ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусии сатҳи минтақавӣ дар фаъолияти иқтисоди миллӣ асоснок карда

шудааст, ки дар натиҷа самаранокии шарикии давлат ва бахши хусусиро пурзӯр мегардонад;

– авлавияти иқтисодӣ ва афзалияти ҳамкориҳо ҳангоми иҷрои шартномаҳои мутақобила дар натиҷаи амалӣ намудани механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақавӣ пешниҳод гардидааст, ки аз ҳисоби намудҳои нави фаъолияти иқтисодӣ, самаранокии иқтисодии минтақаҳо баланд бардошта мешавад;

– зарурати мунтазам зиёд намудани ҳиссаи бахши хусусӣ дар шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун механизми таъмини рушди иқтисодии минтақа баррасӣ гардидааст;

– тамоюлҳои рушди иқтисодии минтақаҳои ҷумҳурӣ дар асоси шарикии давлат ва бахши хусусӣ вобаста ба омилҳои ниҳодӣ (институтсионалӣ) ошкор гардидааст;

– самтҳои тақмили ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа вобаста аз таҳия ва коркарди механизмҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва ташкилӣ асоснок карда шудааст, инчунин механизми мукамалсозии низоми идоракунии ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ коркард карда шудааст, ки ба беҳтарсозии фаъолияти сармоягузорӣ дар сатҳи минтақавӣ равона гардидааст.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Ҷанбаҳои назариявии таҳқиқ ҳангоми фаъолияти мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ ва корхонаю ташкилотҳои соҳаҳои гуногун истифода бурда мешавад.

Муҳиммияти амалии диссертатсия. Муҳиммияти амалии диссертатсия дар истифодабарии натиҷаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ба сифати воситаи таҳлили иқтисодиёти минтақавӣ, инчунин таҳлили падидаҳои нави шарикии давлат ва бахши хусусии ҷумҳурӣ барои самаранок истифодабарии имкониятҳои муносири бахши давлатӣ ва хусусӣ истифода бурда мешаванд. Инчунин, натиҷаҳои асосии диссертатсия дар раванди фаъолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Муассисаи давлатии рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Муассисаи давлатии

“Маркази татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ”, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ барои коркарди тавсияҳо ҷиҳати мукамалгардонии фишангҳои идоракунии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар шароити минтақаҳои ҷумҳурӣ метавонанд мавриди истифода қарор дода шаванд.

Натиҷаҳои бадастомадаи таҳқиқоти диссертатсиониро ба сифати маводи таълимӣ барои таълиму тадриси чунин фанҳо истифода метавон кард: иқтисодиёти минтақавӣ, шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, менечмент, назарияи иқтисодӣ, менечменти сармоягузорӣ, менечменти молиявӣ, Сиёсати инвеститсионии давлат ва ба монанди инҳо.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии бо гузаронидани таҷрибаҳо, дақиқии маълумотҳо, кифоягии ҳаҷми маводҳои таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқотҳои назарӣ ва таҷрибавӣ бароварда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуи диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи феҳристи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.03-иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ мувофиқат мекунад: бандҳои 3.2. Тақсимои қаламрави захираҳои иқтисодӣ; ҷиҳатҳои назариявӣ, методӣ ва амалии ҷойгиркунии корхонаҳо, фирмаҳои хурд ва миёна, кластерҳои иқтисодӣ, корхонаҳои баҳши ҷамъиятӣ, хоҷагиҳо хонавода; 3.8. Нақши омилҳои институтсионалӣ дар тараққиёти низоми иқтисодии минтақавӣ. Хусусиятҳои минтақавии дигаргуншавии муносибатҳои моликиятӣ, таъсири онҳо ба сохтор ва самаранокии фаъолият ва инкишофи низомҳои иқтисодии минтақавӣ; 3.14. Идоракунии иқтисодиёти минтақавӣ. Шаклҳо ва механизмҳои ҳамкориҳои ҳокимияти ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ, сохторҳои бизнес ва сохторҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ. Вазифаҳо ва механизмҳои идоракунии. Асосноккунии методӣ, коркарди схемаҳои ташкилӣ ва механизмҳои идоракунии минтақаҳо, баҳодихии самаранокии онҳо; 3.15. Мақсадҳо ва механизмҳои сиёсати давлатии

тараққиёти минтақаҳо. Шаклҳо ва механизмҳои баҳамтаъсиррасонии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ҳалли масъалаҳои асосии тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодӣ. Муаммоҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии идоракунии маҳаллӣ.

Саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Ҳамаи давраҳои ҷиҳати иҷроии нақшаи диссертатсия, ба монанди таҳияи мавзӯ, асосноккунӣ ва мубарамияти он, мақсади гузошташуда ва иҷроии вазифаҳои он бо иштироки бевоситаи муаллиф гузаронида шудааст. Муаллиф дар коркард ва таъйиди самтҳои асосии амиқсозии ғишангҳои сиёсати минтақавии давлатӣ дар асоси ШДБХ, ҷамъкунӣ ва таҳлили маълумотҳои оморӣ ва ҳақиқӣ дар минтақаи таҳқиқгардида саҳми худро гузошта, хулоса ва пешниҳодҳои илмиро ба даст оварда, мақолаҳои илмӣ омода ва ҷоп намудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосии диссертатсия ва паҳлуҳои алоҳидаи он дар ҷорабиниҳои илмии сатҳҳои гуногун, бахусус, конференсияҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ дар солҳои 2013-2024 иҷро гардида, инчунин дар семинарҳои илмӣ, конференсияҳои дохилии ДМТ ва дигар муассисаҳои соҳавӣ маъруза карда шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Бандҳои алоҳидаи диссертатсия дар 16 мақолаи илмӣ муаллиф бо ҳаҷми умумии 8,2 ҷ.ҷ., аз ҷумла, 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиянамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр карда шуданд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва пешниҳодот, рӯйхати адабиёти истифодашуда дар ҳаҷми 208 номгӯй иборат мебошад. Матни асосӣ дар 204 саҳифаи ҷопи компютерӣ баён карда шудааст ва дорои 16 ҷадвалу 18 расм, 5 диаграмма мебошад.

БОБИ 1. ҶАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ РУШДИ ШАРИКИИ ДАВЛАТ ВА БАХШИ ХУСУСӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

1.1. Асосҳои назариявӣ ва методии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ

Дар шароити рушди босуръати талаботи ҷамъиятӣ ва зиёдшавии сарборихои давлатӣ дар робита ва қонеъ гардонидани талаботи шаҳрвандон бо мол ва хизматрасониҳои босифат ва саривактӣ созмон додани институти шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ беҳтарин механизми на танҳо сармоягузорӣ, балки танзими муносибатҳои байни давлат ин бахши хусусӣ ва аҳоли ба шумор меравад. Мавриди зикр аст, ки айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои алоҳидаи он бахши фаъолияти соҳибкорӣ бо дарназардошти кӯшишҳои ҳукумати мамлакат вусъат ёфтааст. Натиҷаи рушди босуръат ва устувори фаъолияти соҳибкорӣ, чиҳати қонеъ намудани мардум бо мол ва хизматрасониҳо гардидааст. Ҳамин гуна тамоюл дар таҷрибаи давлатҳои пешқадами дунё боиси он гардидааст, ки аксарияти ухдадорихои давлатӣ тавассути ташкили фаъолияти муштарак бо бахши хусусӣ ҳаллу фасл карда мешавад.

Бо дарназардошти ниёзмандии субъектҳои хоҷагидорӣ ҷаҳони муосир ба ташкил ва истифодаи як механизми устувори ҳамгироии захираҳо дар раванди истеҳсоли мол ва хизматрасониҳо П. Бруссеро хулоса намудааст, ки “.. мавҷудияти мушкилот дар низоми муносибатҳои хоҷагидорӣ шароити муосир бевосита ба зарурати иштироки давлат дар раванди татбиқи фаъолияти соҳибкорӣ ва инчунин иштироки бахши хусусӣ дар иҷрои масъалаҳои идоракунии давлатиро ба вучуд овардааст. Илова бар ин, фазои институтсионалии (пойгоҳи меъёрию ҳуқуқӣ, сохтор ва низоми танзимшудаи фаъолияти идоракунӣ, фишангҳои самаранокӣ танзими ҳар гуна ҷараёнҳои фаъолияти муштарак ва ғ.), ки дар доираи он ташкили ҳамкории муштарак созмон дода мешавад, чиҳати ташкили сатҳи баланди ҳамкорӣ миёни давлат ва

бахши фаъолияти соҳибкорӣ вазифагузорӣ мекунад”¹. Бо дарназардошти ин гуна талабот ва вазифагузори низоми муносибатҳои хоҷагидорӣ ҷаҳони муосир зиёда аз 30 сол мешавад, ки стратегияи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ аз ҷониби давлатҳои ҷаҳон вобаста ба талаботи низоми иқтисодӣ иҷтимоӣ ба худ хос мавриди истифода қарор дода шудааст. Ин тамоюл ба он боис гардидааст, ки дар айни замон асосҳои илмию назариявӣ, методологӣ ва амалии институти шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ рушд карда, соҳиби арзишгузори мусбат қарор дода шудааст.

Мавриди зикр аст, ки нахустин маротиба солҳои 80-уми асри гузашта истилоҳи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ чун категорияи иқтисодӣ ва механизми муҳими ташкили фаъолияти сармоягузорӣ дар Англия ба таҳқиқот ҷалб карда шуд². Баъди омӯзиш арзёбии ҷанбаҳои мухталифи механизми мазкур, хулосабарорӣ намуданд, ки ташкили фаъолият дар асоси механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ имконияти таҷдид ва рушди аксарияти соҳаҳои хизматрасониро таъмин менамояд, ба монанди: инфрасохтори нақлиёт (сохтмони роҳҳои автомобилӣ, роҳи оҳан, фурудгоҳҳо, нақбҳо, гузаргоҳҳои наздисохилӣ ва ғ) ва инфрасохтори истеҳсоли-иҷтимоӣ (таҷдид ва таъмини неруи барқ, беҳдошти хизматрасониҳои коммуналӣ, таъмини сифати баланди хизматрасониҳои телекоммуникатсионӣ ва ғ.). Ҳамин тариқ, дар натиҷаи ташкил ва истифодаи ин намуди ҳамкори муштарак боиси он гардид, ки объектҳои соҳаи маориф, тандурустӣ ва фарҳанг, ниёзмандӣ нисбати механизми мазкурро чун воситаи рушд ва инкишоф эътироф намуданд. Ҳамин тариқ, зина ба зина дар ин давлат шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ васеъ паҳн гардида, боиси муносибати либералӣ ва қоҳишҳои иштироки давлат дар баъзан бахшҳои иқтисодиёт ва иҷтимоӣ гардид. Тибқи хулосаи баъзан қарордиҳандагон ин давлат озодии фаъолияти соҳибкорон дар татбиқи дархостҳои

¹ Бруссер П., Рожкова С. Государственно-частное партнерство и новый механизм привлечения инвестиций // Рынок ценных бумаг. – 2007. – № 2. – С. 29–33.

² Варнавский, В.Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики /В.Г. Варнавский // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – №9. – С.41 – 50.

давлатӣ ва қонеъгардонии талаботи аҳоли боиси рушди баҳши хусусӣ ва кам гардидани уҳдадорихои давлатӣ дар баҳши иҷтимоӣ гардид.

Ҳангоми таваҷҷуҳ ба сарчашмаҳои илмӣ маълум мегардад, ки дар шароити феълӣ андешаҳо роҷеъ ба мубрам муаррифӣ намудани ташкили фаъолияти муштарак дар асоси истифодаи механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ниҳоят зиёд мебошанд. Илова бар ин, то рафт ҷанбаҳои илмӣ масъалаи мазкур оид ба асоснокнамоии самаранокии иқтисодию иҷтимоии он пурзӯр мегардад. Ин гуна муносибатҳо боиси он замина гузоштааст, ки феълан рушди асосҳои методологӣ ва ҷанбаҳои меъёрию ҳуқуқии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ тамоюли рушдро касб намудааст.

Консепсияи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ба унвонии объекти муҳим ва мураккаби таҳқиқоти илмӣ аз ҷониби коршиносон ва олимони соҳа бо дарназардошти ба эътибор гирифтани ҷанбаҳои гуногуни он гуногун тасниф шудааст, ки таҳқиқотҳои мазкур боиси он гардидаанд то унсур, махсусият ва дигар элементҳои он чун шакли хусусӣ дар фаъолияти стратегӣ, тақсими боадолатонаи таваккал, ҳамгирии мақсадноки дониш ва малакаи ҷонибҳо, воситаи кам намудани хароҷот аз буҷети давлатӣ, соҳиб шудани кафолати бехатарии фаъолият аз ҷониби давлат нисбат ба баҳши хусусӣ, истифодаи баробари сармоя ва иқтисодии истеҳсолӣ, дарёфти алтернативии ҳалли ҳар гуна мушкилоти ғайриҷашмдошт ва ғ. ошкор карда шаванд.

Дар робита ба мафҳум ва моҳияти шарикии давлат ва баҳши хусусӣ Бруссер П. ва Рочкова С. қайд мекунанд, ки воситаи муҳимми рушди ҳамкориҳои муштаракӣ субъектҳои хоҷагидорӣ механизми ҳамкориҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ба шумор рафта, механизми мазкур имконияти банақшагирии фаъолият, маблағгузориҳои мақсаднок, сохтмон ва ба истифода додани объектҳои муҳимми инфрасохторӣ, инчунин барои баҳши хусусӣ ташкили ин гуна ҳамкорӣ имконияти ҳамгирии дороиҳоро таъмин менамояд³.

Бо таваҷҷуҳ ба асосҳои консептуалии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ Кейнс Ч.М. дар таҳқиқотҳои худ иброз доштааст, ки барои расидан ба натиҷаи

³Бруссер П., Рочкова С. Государственно-частное партнерство новый механизм привлечения инвестиций // Рынок ценных бумаг. – 2007. – № 2. – С. 29–33.

рушди даромади аҳоли ягона воситаи муҳимми комёбшавӣ ин ҳавасманд гардонидани раванди ҷалб ва истифодаи самараноки сармояи баҳши хусусӣ баромад мекунад. Дар замири андешаҳои Кейнс Ҷ.М. минбаъд таҳқиқот оғоз гардида, Гэлбрейт Ҷ.К. таҳти унвони назарияи “давлати некуаҳолии умум” маҷмуи масъалаҳои ташкили ҳамгироии сармояи баҳши хусусӣ ва давлатиро пайгирӣ ва натиҷагирӣ намуд, ки дар ниҳоят исбот намуданд, ки барои созмон додани як давлати дорои имкониятҳои васеи қонеъ гардонидани ҳар гуна талаботи аҳоли, ҷалби сармояи хусусӣ нақши калонро мебозад⁴.

Дар шароити имрӯза таҳқиқотҳои илмӣ дар робита масъалаи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ нисбатан рушд кардааст ва яке аз коршиносони ҷаҳони масъалаи мавриди назар ин Варнавский В.Г. мебошад. Коршинос дар асоси мавриди омӯзиш ва қиёс қарор додани ҷанбаҳои имлию амалии моҳияти шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, инчунин кӯшиш намудааст, ки қоидаи нисбатан васеи мафҳуми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар чунин шакл пешниҳод намояд: “Шарикии давлат ва баҳши хусусӣ – ин ҳамохангсозии иқтисодии институтсионалӣ ва созмон додани ҳамкори судманд миёни давлат ва баҳши хусусӣ бо дарназардошти амалисозии лоиҳа ва барномаҳои миллию баналмилалӣ, хурду бузург, вале барои рушди иқтисодию иҷтимоӣ муҳим (рушди соҳаи муҳимми стратегӣ чун саноат, корҳои илмӣ таҳқиқотӣ ва таҷрибавию озмоишӣ то таъмини хизматрасониҳои иҷтимоии ниёзи аввали мардум) дар назар дошта мешавад”^{5,6}. Илова бар ин, Варнавский В.Г. вобаста ба масъалаи интиқоли моликияти давлатӣ ба салоҳияти баҳши хусусӣ бо мақсади таҷдид ва рушд, чунин нуктаи назарро пешниҳод намудааст: “шарикии давлат ва баҳши хусусӣ – шакли мавриди назар усули махсуси хусусигардони мустақим ва ғайримустақими молиякӣ – ин шакли махсуси, хусусигардони мустақим ё ғайримустақими объектҳои муҳимми давлати мебошад, ки барои

⁴ Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики. Т. 2. / Пер. англ. – М.: Экономика, 1992.

⁵Варнавский В.Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски / В.Г. Варнавский. – М.: Наука, 2005.

⁶Варнавский В. Приватизационные процессы в инфраструктуре: успехи и ошибки реформ // Мировая экономика и международные отношения – 2005. – № 8. – С. 109–113. – Рец. на кн.: Reforming Infrastructure: Privatization, Regulation, and Competition. – Washington D. C., 2004.

давлат ва ҷамъият аҳаммияти стратегӣ доранд”⁷. Ҳамин тариқ, дар идомаи таҳқиқотҳои худ Варнавский В.Г. қайд намудааст, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ ин барномаи махсус ва ивазкунандаи комили ҳамаҷонибаи хусусигардонӣ ба шумор меравад, ки имконияти амалисозии ташаббус ва иқтидори бахши фаъолияти соҳибкорӣ ба шумор рафта, илова бар ин уҳдадорӣ ва идоракунии давлатиро дар бахшҳои муҳимми фаъолияти иҷтимоию иқтисодӣ ҷонибдорӣ мекунад⁸.

Дар ҳақиқат давлат ва бахши хусусӣ чун ниҳодҳои мустақил ва манфиатдор, метавонанд дар ҳамкории мутақобила ва судманди байниҳамдигарӣ дар рушди нишондиҳандаҳои макроиқтисодии давлат, татбиқи сиёсати иҷтимоии давлат ва паст намудани дараҷаи таъсири хатарҳо барои бахши фаъолияти соҳибкорӣ заминаи мусоид фароҳам оваранд. Бо дарназардошти ин Хабриев Т.Я. бисёр ҷолиб қайд намудааст, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ яке аз механизмҳои самаранок ва маъмули сатҳи ҷаҳонӣ ба шумор меравад, ки дар татбиқ ва амалисозии консепсияи рушди муносибатҳои иқтисодию иҷтимоии Федератсияи Россия заминаи устувор мегузорад. Матлаби мазкур дар Консепсияи дарозмуҳлати рушди иҷтимоию иқтисодии ФР ҳамчун механизми муҳимми ҳамгироии иқтидори истехсолӣ ва инноватсионӣ дар баробари дигар вазифаҳои муҳим қайд карда шудааст⁹.

Воқеан, афзалиятҳои механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ниҳоят зиёд мебошанд ва дар мавриди ба эътибор гирифтани баъзан хусусиятҳои он, чун тақсими таваккал, этиром ва ҳифзи манфиати тарафҳо, пешниҳоди каллективонаи ҳар гуна стратегия ва қарорҳои идоракунӣ маълум мегардад, ки масъалаи мазкур омӯхтаниҳои зиёд дорад. Вобаста ба ин матлаб олими машҳури амрикоӣ Розенау П. қайд намудааст, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ ин шакли ҳуқуқии фаъолияти кооперативӣ ба шумор меравад, ки

⁷Варнавский В. Приватизационные процессы в инфраструктуре: успехи и ошибки реформ // Мировая экономика и международные отношения – 2005. – № 8. – С. 109–113. – Рец. на кн.: Reforming Infrastructure: Privatization, Regulation, and Competition. – Washington D. C., 2004.

⁸Варнавский В.Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски / В.Г. Варнавский. – М.: Наука, 2005.

⁹Хабриева Т.Я. Учебное пособие по подготовке законопроектов и иных нормативных правовых актов органами исполнительной власти [Текст] / Т.Я. Хабриева, Н. А.Власенко. – М.: Эксмо Пресс, 2010.

имконияти барҳам задани талафот дар бозор, руйпуш намудани харочотҳои давлатӣ, ҳамгирии авлавиятҳои ҷонибхоро бар ҳам оварда, мушкилоти ҷонибхоро аз байн мебарад, инчунин рушди муносибатҳои иқтисодиро дар маҷмӯъ барои як давлат ё як минтақаи аниқ таъмин менамояд¹⁰.

Дар робита ба ҷанбаҳои созмондиҳии фаъолияти муштарак ва тақсимои одилонаи хавфу захираҳои раванди фаъолият мутахассисони ҳоландӣ Хаам В. Ва Капенхам Ҷ., ки ҳамчун намоёндагони машҳури масъалаи идоракунии давлатӣ шинохта шудаанд, оид ба мафҳум ва моҳияти шарикии давлат ва бахши хусусӣ чунин нуктаи назарро пешниҳод намудаанд: ШДБХ – ин ташкили фаъолияти кооперативии дарозмуддат байни давлат ва бахши хусусӣ мебошад, ки барои иштирокчиён муҳити созгори фаъолияти муштарак фароҳам намуда, ҷиҳати тақсимои одилонаи даромад, хавф ва дигар захираҳои муҳимми раванди фаъолият заминаи устувор мегузорад¹¹. Ҳангоми ба эътибор гирифтани ин тарҳи ифодаи илмӣ, хулоса намудан мумкин аст, ки ташкили фаъолияти муштарак дар асоси принцип ва қоидаҳои механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ имконияти солҳои тулонӣ ба таври асарбахш пеш бурдани фаъолияти хоҷагидорӣ имконпазир аст.

Дар шароити муосир вобаста ба рушди заминаҳои назариявӣ, меъёриҳои ҳуқуқӣ ва натиҷагирӣ амалии шарикии давлат ва бахши хусусӣ Шурои миллӣ оид ба шарикии давлат ва бахши хусусии ИМА нақши калон гузоштааст. Ба андешаи директори ниҳоди мазкур Норменту Р. шарикии давлат ва бахши хусусӣ – ин созишномаи шакли шартномавӣ миёни сохтори давлатӣ ва созмонҳои бахши фаъолияти соҳибкорӣ ба шумор рафта, ҷонибхоро барои ба вучуд овардани арзишҳои инноватсионии иқтисодиёи иҷтимоӣ муттаҳид мекунад. Дар раёфи ин, ҳангоми мавриди истифода қарор додани захираҳо ҳар

¹⁰Rosenau P. Public-Private policy partnerships [Text] / P. Rosenau // Cambridge. - MAMIT press, 2000.

¹¹Холодная, Н.Д. Государственно–частное партнерство – новый тип отношений в российской экономике/ Н.Д. Холодная // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2009. – № 2. – С. 45–51.

як ҷониб дар асоси имкониятҳои мавҷуда ҳамдигарро дар тақсими баробари хавфу хатар ва даромад одилона кумак расонида метавонанд¹².

Дар қатори олимони қаблан ёдоваришуда Вилиямсон О. шароити кунуниро чун маҷмуи муносибатҳои барҳам дар ҳам ва мураккаби бозорӣ арзёбӣ намуда, иловатан иброз медорад, ки дар чунин шароити мураккаби иқтисодию иҷтимоӣ танҳо як роҳи муҳимми комёбшавӣ вучуд дорад – ин ҳам бошад ташкил ва таъмини сиёсати одилонаи давлатӣ ва ба ҳамкории ихтиёрӣ ҷалб намудани бахши хусусӣ мебошад. Тибқи андешаҳои олими мазкур иҷроиши самараноки тамоми ухдадорихои давлатӣ дар бахши таъмини инфрасохтори зарурии рушд танҳо ва танҳо механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ кумак расонида метавонад. Дар зери механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, тамоми ҳамкориҳои мақсаднок ва махсусгардонидашудаи ҷонибҳои мавриди назар ёдоварӣ шудааст, ки роҷеъ ба татбиқи созишнома миёни давлат ва бахши хусусӣ замина гузошта, миёни иштирокчиёни ин намуди муносибат тамоми қонуниятҳои фаъолияти муштарак аниқ қарда мешавад. Дар ин замина давлат бояд фаъолияти соҳибкорию таъҷилоҳи асосӣ дар баргараф намудани мушкилотии иқтисодию иҷтимоӣ қабул қарда тавонад.

Дар пайравӣ ба андешаҳои Вилиямсон О. олим ва коршиноси амалии шарикии давлат ва бахши хусусӣ Фиокристов К.С. чунин андешаро манзур намудааст: “шарикии давлат ва бахши хусусӣ – ин ҳамкории доираи васеи иштирокчиёни бахши давлат ва фаъолияти соҳибкорӣ дар назар дошта мешавад, ки дар ҳалли вазифаҳои иқтисодию иҷтимоии сатҳи глобалӣ, байналмилалӣ, миллӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ заминаи устувор мегузорад¹³. Вобаста ба андешаҳои илмӣ ин коршинос ва олим механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ин воситаи муҳимми баргараф намудани мушкилоти иқтисодию иҷтимоӣ на танҳо дар сатҳи маҳал, минтақа ва давлат, балки дар шароити ҷаҳонӣ ба шумор меравад. Маълум мегардад, ки ташкил ва истифодаи

¹²Norment, R. Fundamentals of Public-Private Partner-ships (PPPs) / R. Norment // The National Council forPublic – Private Partnerships: www.ncppp.org. – Датадоступа: 07.08.2012.

¹³Фиоктистов К.С. Тенденции взаимодействия власти и бизнеса в отечественной экономике // Материалы 4 международной научнопрактической конференции "Экономика и бизнес". – Новосибирск, 2011. – С. 18

механизми мазкур вобаста ба сатҳ дар низоми муносибатҳои иқтисодию иҷтимоӣ ягон маҳдудият надорад.

Коршиносони масоили банақшагирии иқтисодӣ ва сармоягузорию “Бонки аврупоии сармоягузорӣ” дар робита ба афзалиятҳои механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ иброз менамоянд, ки механизми мазкур воситаи муҳимми арзёбӣ ва ислоҳи маҷмуи камбудии шароити феълии муносибатҳои хоҷагидорӣ ва ҷамъиятӣ ба шумор меравад. Мутобиқ ба хулосаи илмии онҳо дар сурати ба эътибор нагирифтани имкониятҳои ҳамкорӣ дар доираи интитутӣ мазкур мушкилот ва иштибоҳҳои ҷонибҳо дар алоҳидагӣ ба вучуд омада, боиси таназули низом ва коҳишёбии нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ мегардад. Дар заминаи чунин баррасиҳои хусусиятҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ олимони бар он хулоса омадаанд, ки механизми мазкур имконии беҳтарини созмон додани ҳамкорӣ байни ниҳодҳои давлатӣ ва бахши соҳибкорӣ буда, дар натиҷаи ҳамгироии захираҳои зарурии истеҳсолот, масъалаи рушди ҷонибҳо ва истеҳсоли неъматҳои моддию маънавии ҷонибҳо таъмин карда мешавад¹⁴.

Бо дарназардошти аҳаммияти шарикии давлат ва бахши хусусӣ Трачук С.С. чунин қайд намудааст: “Шарикии давлат ва бахши хусусӣ – ин ҳамгироии ниҳодҳои гуногуни давлатию омавӣ бо мақсади ташкили фаъолияти муштарак ва судманди давлат ва бахши фаъолияти соҳибкорӣ фаҳмида мешавад, ки тавассути ҳамоҳанг намудани захираҳои молиявӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва дигар имтиёзҳои давлатӣ ба амал бароварда мешавад”¹⁵. Қобили тазаккур аст, ки ҳамоҳанг сохтани маҷмуи имкониятҳо ва дороиҳои сармоявӣ дар чорҷӯбаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, бо дарназардошти ҳадафгирии ҳаллу фасли функцияҳои стратегии ташаккул ва рушди натиҷагирӣҳои иқтисодию иҷтимоӣ, инчунин созмон додани муҳити созгор ва беҳатари ҷалби сармоягузориҳо имконияти рушди соҳаҳои зеринро таъмин менамояд: ҳавасмандии рушди фаъолияти инноватсионӣ, беҳдошти вазъи экологии

¹⁴The EIB's Role in Public-Private Partnerships (PPPs) [Text].-Luxembourg: European Investment Bank, 2004.

¹⁵Транспортная стратегия Российской Федерации на период до 2030 г., утвержденная Постановлением Правительства Российской Федерации от 22 ноября 2008 г. No 1734-р.

муҳити зист ва тавлиди маҳсулоти экологии тоза, сарфакорона истифодабарии неруи барқ тавассути таҷдиди ноқилҳои интиқоли, истифодаи технологияи нав ва сарфакунандаи барқ, рушди пойгоҳи ҳукукии фаъолияти соҳибкорӣ ва ҳалли масъалаҳои баҳсталаб, мустаҳкам гардидани қонуниятҳои ҳамгироии фаъолият дар доираи қонёгардонии талаботи ҷонибҳо ва ғ.

Игнатюк Н.А. дар баробари дигар олимон ва коршиносони соҳа қайд намудааст, ки шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, ин шакли мукамал ва боэътимоди фаъолияти шариконаи дарозмуҳлат буда, ҷиҳати таъмини самараноки вазифа ва уҳдадорӣҳои баҳши давлатию хусусӣ, коркард ва таъмини риояи қатъии принципҳои ҳамкории муштарак, инчунин кафолат додани рушди объектҳои инфрасохтор асос мегузорад. Игнатюк Н.А. ҳангоми ба таҳқиқ фаро гирифтани масоили аҳамияти стратегӣ доштани тарҳи ҳамкории шарикона миёни давлат ва баҳши хусусӣ ҳулосаи зеринро пешниҳод намудааст: “Шарикии давлат ва баҳши хусусӣ – ин аз ҷумлаи муҳимтарин шаклҳои ҳамкории судманд ва стратегӣ ба шумор меравад, ки дар раванди татбиқи он намуди захираҳо, воситаҳои корӣ, моликият, ташаббус ва иқтидорҳои мавҷудаи давлат ва баҳши хусусӣ судманд, якдилона ба манфиати ҷонибҳо сарф гардида, ҳамзамон фоидаи баробари ҷонибҳоро таъмин менамояд”.¹⁶

Дар баробари андешаҳои ёдоваршудаамон, Спиридонов А.А. ҳангоми мавриди баррасӣ қарор додани ҷанбаҳои мусбии созмон додани фаъолияти муштарак аз рӯи механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ чунин иброз доштаас, ки “шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, ин як шакли махсус ва ташаккулёфтаи ҳамкории муштарак мебошад, ки бо дарназардошти мавҷудияти андешаҳо ва муқаррароти амалкунандаи қонунӣ, мафҳум ва моҳияти васеъро доро мебошад ва ҷамъбасти фаҳмиш нисбати афзалият ва самаранокии иқтисодию иҷтимоии ин механизми ҳамкорӣ ба таври комил ва ягона ҷамъбаст намешавад”. Воқеан, муаллиф бисёр хуб қайд намудааст, ки таҳқиқот ва

¹⁶Информация об исполнении консолидированного бюджета РФ (отчет на 1 января 2013 г.) // Федеральное казначейство. Суроға: <http://www.roskazna.ru/konsolidirovannogo-byudzheta-rf/> (санаи муроҷиат: 14.009.2020).

хулосабарориҳо оид ба мавзуи мазкур фарогири доираи васеи илмӣ буда, ягон олим, ҳатто институт тавони ҷамъбаст намудани авлавият ва асарбахшии шарикии давлат ва бахши хусусиро надорад.

Спиридонов А.А. иловатан қайд намудааст: “..новобаста аз он ки ман ғариимкон будани ҷамъбасти андешаҳои илмию назариявиро дар атрофи масъалаи мазкур медонам, иловатан кӯшиш намудаам, то шарҳи онро аз ду нуқтаи назар пешниҳоди хонанда созам:”¹⁷

1) Бо маънои васеъ, дар асоси ёдоварии тарзи ифодаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ин ҳар гуна ғаъолияти расмӣ муштарак ва ботартиби давлат бо бахши ғаъолияти соҳибкорӣ ғаҳмида мешавад, ки на танҳо ба соҳаи иқтисодиёт, балки ба сиёсат, фарҳанг, илм ва дигар соҳаҳои муҳими ҳаёти одамон таъсири мусбии худро мерасонад.

2) Бо маънои маҳдуд, зери мафҳуми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ин раванди ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ бо мақсади амалисозии лоиҳаҳои муҳими иҷтимоӣ, ки бештар аҳаммияти сиёсӣ давлатӣ доранд, ғаҳмидан мумкин аст.

Натиҷаи таҳқиқот ишора бар он мекунад, ки дар шароити муосир вобаста ба баррасии ҷанбаҳои мусбат ва мушкilotи рушди назария ва амалияи шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар дохил ва хориҷи кишвар андешаҳо ниҳоят зиёд вучуд доранд.

Бонки умумичаҳонӣ ба сифати як ташкилоти бузурги сармоягузорӣ тасдиқ намудааст, ки лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ аз ҷумлаи муҳимтарин ва беҳтарин воситаи таъмини рушди инфрасохтори рушди инсон ба шумор рафта, мо ҳавасманд ҳастем, то ба татбиқи лоиҳаҳо дар асоси ин механизм сармоягузорӣ ва ҳамкорӣ намоем. Илова бар ин, дар робита ба ифодаи мафҳум ва моҳияти ин механизм чунин қонидаро пешниҳод намудааст: “шарикии давлат ва бахши хусусӣ – ин созишномаи махсус ва таҷдидшуда байни бахши омавию хусусӣ роҷеъ ба ташкили истеҳсолот ва расонидани хизматрасониҳои инфрасохторӣ ғаҳмида мешавад, ки ҳадафи асосии он ҷалби

¹⁷Сергеев П.Н. Национальный доклад «Риски бизнеса в частно-государственном партнерстве». – М.: Ассоциация менеджеров, 2007.

сармояи иловагӣ, ҳамгироии қудрат ва тавоноииҳо, инчунин муҳимтаринаш, ин таъмини самаранокии истифодаи захираҳои молиявии буҷети давлатӣ ва таъмини некуаҳволии мардум ба шумор меравад”¹⁸. Аз ин гуфтаҳо метавон хулосабарорӣ кард, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба сифати як механизми муосир ва самарабахши фаъолият барои давлат ва бахши хусусӣ танҳо дар доираи иҷрои таъмин ва таҷдиди объектҳои инфрасохтор маҳдуд намегардад. Дар ин самт эҳтимоли зина ба зина соҳаҳои аҳаммияти амниятию стратегидоштаи давлат метавонанд аз бартариятҳои ин шакли ҳамкории муштарак оқилона истифода намоянд.

Мавриди зикр аст, ки мушоҳидаи амалии хулосаҳои илмӣ қайдшударо дар таҷрибаи баъзан давлатҳои пешқадами дунё дидан мумкин аст. Масалан, имрӯзҳо Амрико ва Иттиҳоди Аврупо таъмини хӯроки сарбозон, маҳбусон, инчунин сохтмони биноҳои муассисаҳои ислохотию ҳарбиро дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба роҳ мондааст, ки айни замон дараҷаи баланди қаноатмандии худро иброз медоранд. Дар мавриди омӯзиш ва баррасии тарзу воситаҳои татбиқ ва истифодабарии механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ маълум мегардад, ки эътимоди давлат ва бахши хусусӣ миёни ҳамдигар пурра таъмин гаштааст. Онҳо аллакай дарк намудаанд, ки дар роҳи рушди шароити барои ҳар ду ҷониб мусоид, танҳо эътимод ва содиқона бо ҳамкорӣ намудан нақши бузург дорад. Айни замон дар давлатҳои мавриди назар сохтор ва мақомотҳои давлатҳое амал мекунанд, ки самаранокии ҳаллу фасли мушкилоти давлатию ҳаёти мардумро дар асоси ба кор баровардани механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ тавсия медиҳанд. Дар китоби “Сабз” масъалаи “Шарикии давлат ва бахши хусусӣ ва қонунгузори Иттиҳод роҷеъ ба шартномаҳо ва консепсияҳои давлатӣ” қайд шудааст, ки мафҳуми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун механизми ташкили ҳамкориҳо дар сатҳи Иттиҳоди Аврупо қабул шудааст, ин маънои васеъшавии доираи ҳамкории ин механизмро ифода мекунад, яъне аз рӯи соҳа ва сарҳад барои татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар доираи давлатҳои

¹⁸. Delmon, J. Private Sector Investment in Infrastructure: Project Finance, PPP Projects and Risk / J. Delmon //The World Bank and Kluwer Law International. 2009. – P. 7

муттаҳидшуда ягон монеаҳои маъмурӣ вучуд дошта наметавонад. Ҳамзон, қайд шудааст, ки зери мафҳуми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ – ин шаклҳои гуногуни кооператсия байни ҳокимияти давлатӣ ва баҳши хусусӣ фаҳмида мешавад, ки чиҳати дастрас намудани маблағҳои зарурии сохтмон, таҷдид, идоракуни, баситифодадихӣ ва ғайра мавриди истифода қарор дода мешавад.

Маълум мегардад, ки олимони мактабҳои гуногуни иқтисодӣ ва созмонҳои гуногуни давлатию молиявӣ ҷанбаҳои мусбии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ зиёд мебинанд ва онро на танҳо як шакли ҳамкориҳои муштарак, балки воситаи муҳимми идоракунӣ ва истифодаи оқилонаи тамоми захира ва имкониятҳои истеҳсолию хизматрасонӣ мешуморанд.

Дар натиҷаи омӯзиш ва арзёбии ҷанбаҳои имлию назариявӣ ва ташкилию амалии механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ маълум мегардад, ки айни замон имконияти ташаккул додани консепсияи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ аз нуқтаи назари илмию методологӣ имконпазир аст. Аз натиҷаи корҳои илмию таҳқиқотии олимони ва коршиносони маълум мегардад, ки тамоми унсурҳои асосии механизми мазкур ҳамчун, илм, санъат, фаъолият ва назарияи ташаккулёфтаи фаҳмишҳои гуногун мавриди омӯзиш ва асосноксозии илмӣ қарор дода шудааст.

Дар заминаи ин андешаҳо як нуқтаи муҳимро қайд намудан зарур аст, ки механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, ин танҳо воситаи сохтмон ва таҷдиди объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ нест, имрӯзҳо бояд талаботи ҷонибҳо нисбати механизми мазкур васеътар карда шаванд. Мо метавонем тавассути механизми мазкур дар бунёд ва рушди тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ ва объектҳои стратегӣ ва барои давлат муҳимро заминагузорӣ намоем. Айни замон хусусан барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкили механизми мавриди назар дар соҳаҳои зерин муҳим тавсия мегардад, чун ташкили инфрасохтори рушди илм, инноватсия, маориф, фарҳанг, тандурустӣ, сохтмони роҳҳо, гузаргоҳҳои куҳӣ, инфрасохтори сайёҳӣ, сохтмони тарҳи нави муассисаҳои ислохотӣ, бошишгоҳҳои наздисарҳадии низомӣ ва ғ.

Чадвали 1.1. – Шарҳи мафҳуми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар адабиёти ватанию хориҷӣ

Мухаққиқ	Шарҳи мафҳуми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ	Самти омӯзиш
М.Булт Спиринг, Г. Девулф	Муносибат миёни давлат ва баҳши хусусӣ дар заминаи амалисозии лоиҳае, ки дар доираи қонуғузори мураттаб гардидааст.	Амалишавии лоиҳа дар сатҳи минтақа
Филченков В.А.	Сифатҳои муайяни муносибати давлат, баҳши хусусӣ ва ҷамъият, (сифати муносибатҳо), ки самаранокии зарурии иҷтимоӣ-иқтисодии истифодабарии захира ва нерӯи истеҳсолиеро, ки барои чунин шарикӣ ҷалб гардидаанд, таъмин месозад.	Сифати муносибатҳо дар сатҳи иқтисоди миллӣ
Варнавский В.Г.	Иттиҳоди институтсионалӣ ва ташкилӣ миёни давлат ва тичорат бо мақсади амалисозии лоиҳаҳо ва барномаҳои муҳимми иҷтимоӣ дар спектори васеи соҳаҳо — аз саноат то соҳаи хизматрасонӣ	Барномаҳои муҳимми иҷтимоӣ дар сатҳи минтақаҳо
В.Н. Носкова	Механизми ҳуқуқии мувофиқсозии манфиатҳо ва таъмини баробарҳуқуқии давлат ва тичорат дар доираи амалисозии лоиҳаҳои иқтисодӣ, ки ба ноилгардии мақсадҳои идоракунии давлатӣ равона гардидаанд.	Амалишавии лоиҳаҳо, идоракунии давлатӣ дар сатҳи иқтисоди миллӣ
И. Левитина, Е. Попова	Муттаҳидсозии захираҳои моддӣ ва ғайримоддии ҷамъият (давлат ва худидоракунии маҳаллӣ) ва баҳши хусусӣ дар заминаи дарозмуддат ва ғоидаи тарафайн барои барпосозии неъматҳои ҷамъиятӣ (неқӯаҳволӣ ва рушди минтақа, рушди инфрасохтори муҳандисӣ ва иҷтимоӣ) ё расонидани хизматрасониҳои ҷамъиятӣ (дар соҳаи маориф, тандурустӣ, ҳимояи иҷтимоӣ)	Истифодаи муташаққили захираҳо дар сатҳи минтақа
В. Христенко, А. Аксаков	Шартномаи стратегӣ миёни давлат ва тичорат бо мақсади амалисозии лоиҳаҳои муҳимми ҷамъиятӣ дар сатҳҳои гунони иқтисодӣ ва соҳаҳои алоҳида	Амалишавии лоиҳаҳо дар сатҳи иқтисоди миллӣ ва сатҳи минтақа
Мукаддасзода Ф.М.	Шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар асоси истифодаи имкониятҳои иқтисодӣ дар соҳаҳои хизматрасонӣ ва таъмини ҷамъият бо неъматҳои моддӣ ва дар ин асос зарурати таъмини баробарии шарикӣ	Дар соҳаҳои хизматрасонӣ ва фарогирии хусусиятҳои миллию минтақавӣ
Солехзода А.А.	Маҷмуи муносибатҳои ташкилӣ ва молиявӣ-иқтисодӣ ва амалҳои давлат ва тичорати хусусии ба ноилгардии мақсадҳои умумии амалисозии сиёсати иқтисодии давлат равона гардида	Муносибатҳои ташкилӣ ва молиявӣ-иқтисодӣ дар сатҳи иқтисоди миллӣ
Зоҳири Тоҷиддин (муаллиф)	Шаркии давлатӣ ва баҳши хусусӣ — намуди ҳамкориҳои мақомоти ҳокимияти давлатӣ бо субъектҳои иқтисодӣ, шаҳрвандон ё иттиҳодияҳои онҳо, дар заминаи муттаҳидсозии захираҳо, воситаҳо, моликият, кӯшишҳо ё имкониятҳо, ки ба амалисозии сиёсати минтақавӣ, қоньгардонии талаботи ҷамъиятӣ, таъсисдиҳии объектҳои муҳимми иқтисодӣ, ҳимояи манфиатҳои иқтисодии иштирокчиёни шарикӣ ва ҳалли дигар вазифаҳои муҳимми иқтисодии давлат ва баҳши хусусӣ бо истифодаи аз фишангҳои иқтисодӣ ба ҳисоб меравад.	Ҳамкориҳои давлат бо субъектҳо дар сатҳи минтақаи алоҳида

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Илова бар ин мо чиҳати муқоиса ба баҳогузори мантикии андешаҳои ҷамъбастшудаи олимони дар атрофи мафҳуми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ як қатор қоидаҳои машҳурро пешниҳод намудем (ҷадвали 1.1.).

Аз ҷадвали 1.1. бармеояд, ки олимони моҳияти шарикӣ давлат ва бахши хусусиро дар тарзи муаллифии қоидаҳои худ бо таваҷҷуҳ ба ҷанбаҳои гуногуни механизми мавриди назар ифода намудаанд. Тавре ки маълум аст, баъзан шарикӣ давлат ва бахши хусусиро имконият ва воситаи хуби амалишавии лоиҳаҳои минтақавӣ ва рушди минтақа, ташкили муносибати шарикона бо мақсади рушди иқтисодӣ милли, шакли муҳимми барномаи иҷтимоӣ дар шароити минтақа, истифодаи муштарак захираҳои минтақа бо мақсади рушди ва шарҳ додаанд.

Дар ҳар сурат чунин ба назар мерасад, ки шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун шакли махсус ва расмӣ ҳамкориҳои муштарак дар шароити ташаккул ва рушди иқтисодӣ минтақа бисёр муфид ва мақсаднок буда метавонад.

Қобили қайд аст, ки дар баробари олимони ва коршиносони хориҷӣ, олимони ватанӣ ба масъалаи мазкур бисёр ба таври амиқ назар кардаанд. Аксарияти олимони ва коршиносони ватанӣ дар баробари коркарду пешниҳоди консепсияи илмӣ роҷеъ ба ифодаи мафҳуми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, инчунин унсурҳои асосӣ (мақсад, вазифа, объект, субъект, воситаи корӣ, ҷонибҳои ҳамкор ва ғ.) - и онро, ки низомии фаъолияти комили онро нишон дода метавонанд, омӯхта ошкор намудаанд.¹⁹ Олимони ватанӣ дар баробари ҷонибдориҳои андешаҳои сатҳи ҷаҳонии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, инчунин кӯшиш намудаанд, ки дараҷаи таъсири ин механизмро дар ташкил ва рушди низомии иқтисодӣ баррасӣ намояд. Вобаста ба ин қайд намудаанд, ки механизми мазкур на танҳо чиҳати таҷдид ва баистифодадихии объектҳои муҳимми инфрасохторӣ замина гузошта метавонанд, балки метавонад дар татбиқи талаботҳои рушди иқтисоди бозорӣ ва такмилу ташаккули рушди иқтисодӣ инноватсионии давлат заминаи устувор гузорад. Ҳамин тариқ,

¹⁹ Саидмуродов Л. Х., Мукаддасода Ф. М. Концептуальные подходы и теоретические основы государственно-частного партнерства в сфере рыночных услуг // Вестник ТГУПП. 2017.

онҳо чунин меҳисобанд, ки механизми мазкур василаи асосӣ дар ташкили ҳамкории байни субъектҳои хоҷагидории кишвар баромад карда метавонанд.

Дар баробари ин, мутобиқи таҳқиқотҳои анҷомдодаи олимони ватанӣ ташаккул ва рушди бозори хизматрасонӣ муҳимтарин воситаи ташаккул ва рушди иқтисодиёти миллӣ ба шумор рафта, дар қонеъгардонии талаботи мардум нақши калидӣ дорад. Вобаста ба ин муаллиф пешниҳод мекунад, ки истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба сифати механизми устувори сармоягузорӣ ва институти бо малакаи ҳамкории расмӣ метавонад дар рушди соҳаи хизматрасонӣ замина гузошта, ба ин васила самаранокии иқтисоди миллӣ ва минтақавиро таъмин намояд²⁰.

Дар сарчашмаҳои илмӣ ватанӣ вобаста ба масъалаи мазкур қайд шудааст, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ яке аз роҳҳои самараноки ташкили коркард ва истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ-иқтисодӣ ба шумор меравад. Вобаста ба ин тавсия дода мешавад, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ лоиҳаҳои ҷадидро дар самти коркард ва истифодаи захираҳои табиӣ бештар ба роҳ монанд.

Ба таври умумӣ метавон хулосагирӣ кард, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун механизм ва институти махсуси фаъолияти муштарак дар баробари нигоҳ доштани манфиат ва суди иқтисодии шарикон, инчунин метавонад дар қонеъ гардонидани талаботи аҳоли тавассути дастрасӣ ба мол ва хизматрасониҳои босифат ва иҷрои ухдадорӣҳои давлатӣ дар рушди иқтисодиёти минтақа ва ҷумҳурӣ заминаи устувор гузорад.

²⁰ Курбонова Ф.Х., Султонов З.С. Формирование инфраструктурного обеспечения и развитие государственно-частного партнерства в сфере услуг в регионах Таджикистана // Вестник ТГУПБП. 2017. – №2.

Расми 1.1. – Бартариятҳои “Шарикии давлат ва бахши хусусӣ” барои ҳар ду ҷониб

Сарчашма: Таҳияи муаллиф.

Масалан, дар ИМА тақрибан аз 23 то 65 муассиса ва кумитаҳои сатҳи маҳаллӣ ҷиҳати фароҳам намудани шароити мусоиди ба амал баровардани лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ вобаста карда шудаанд, ин бо дарназардошти ҳавасмандии он аст, ки татбиқи лоиҳаҳои мавриди назар аз 210 то 50%-и воситаҳои буҷетро сарфа менамояд²¹. Дар асоси назароти мавҷуда бартарияти ШДБХ дар расми 1.1. тасниф шудааст.

Дар асоси мавриди омӯзиш ва муқоиса қарор додани маҷмуи ақидаҳои илмию назариявӣ доир ба масъалаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ маълум карда шуд, ки ин механизм дар баробари дигар шаклҳои ташкили ғайриҳукуматӣ муштарак барои тарафҳо бартариятҳои зиёдро таъмин карда метавонад. Ҳамин тариқ, дар доираи таҳқиқот бартарияти механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ тавассути расми 1.1. пешниҳод шудааст. Мавриди зикр аст, ки бо тавачҷуҳ ба махсусият ва бартариятҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, ба андешаи мо, аз ҳама муҳим барои бахши хусусӣ ин “таъмини кафолати давлатӣ” ба ҳисоб меравад. Аксарияти соҳибкорон дар мавриди ғайриҳукуматӣ хоҷагидорӣ аз ноусувории кафолати давлатии ҳифзи молиякӣ ва манфиатҳои тиҷоратӣ ҳаросида, таваккалкорӣ намеkunанд. Аммо дар мавриди мавҷудияти кафолати давлатӣ оид ба соҳиб шудани даромади ҳади ақал, барқарор намудани воситаҳои сарфнамуда, пайдо намудани ҳуқуқ дар гирифтани даромад аз объекти ба истифода додашуда, қисман ё пурра бар гардонидани арзишҳои сармоявӣ ба сармоягузор аз ҷониби давлат ва ба монанди инҳо, табиист, ки ғайриҳукуматӣ соҳибкорӣ ва дар баробари ин дигар нишондиҳандаҳои иқтисодӣ рушд мекунанд.

Барои бахши давлатӣ аз ҳама муҳим ин сарфаи буҷети давлатӣ ва мавриди истифода қарор додани таҷриба ва имконияти инноватсионии бахши хусусӣ буда метавонад. Илова бар ин, давлат метавонад вазифа ва ухдадорӣҳои иҷтимоии худро дар назди ҷамъият пурра таъмин намояд.

²¹ Частно – государственное партнерство: состояние и перспективы развития в России: Аналитический доклад // Институт экономики РАН, Национальный инвестиционный совет – 2017. – С. 14, The meeting of the State Council. <http://www.kremlin.ru/news/46636>.

Дар баъзан сарчашмаҳои иттилоотии илмию назариявии дигар таваҷҷуҳи асоси ба махсусиятҳои соҳавии аҳаммияти амалидоштаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ, диқатти асосӣ дода шудааст. Саидова М.И. дар мақолаи худ иброз доштааст, ки ташкил ва мавриди истифода қарор додани механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ самаранокии бештар метавонад дар соҳаи варзиш ва таъмини тарзи ҳаёти солим дошта бошад. Албатта, ҳангоми ба эътибор гирифтани варзиш ва таъмини тарзи ҳаёти солим чун муҳимтарин воситаи рушди сармояи инсонӣ ва ба ин васила таъмин намудани рақобатпазирии сармояи инсонӣ ин матлаб муҳим шуморида мешавад²². Аммо дар мавриди муқоисаи даромади воқеӣ ва зарурат дар вақт соҳаҳои бисёре вучуд доранд, ки дар шароити феълии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкили механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ муҳим арзёбӣ мегардад.

Дар маҷмӯъ ҳангоми ба назар гирифтани тамоми андешаҳои қаблан зикргардида оид ба ҷанбаҳои илмию методологии шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар доираи зербоби мазкур чунин хулоса намудан имкон дорад:

- натиҷаи омӯзиш ва арзёбии хулосаҳои илмию назариявии олимони дохил ва хориҷи кишвар имкон дод, ки фаҳмиши муаллифӣ шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ҳамчун механизми сармоягузорӣ, ҳамгироии иқтисодии истеҳсолӣ ва майдони муроси тичоратӣ пешниҳод карда шавад;

- илова бар ин, андешаҳои мавҷуди имконият доданд, то ҳудуд ва доираи фаъолияти муштарак тавассути истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар доираи имкониятҳои субъектони хоҷагидор (давлат ва бахши хусусӣ) асоснок ва ташаккул дода шавад;

- натиҷаи ниҳонии фаъолият нишон медиҳад, ки самаранокии иқтисодиёти иҷтимоии механизми мазкур дар низоми иқтисодиёти як ҳудуди муайяни ҷуғрофӣ танҳо дар шароите таъмин мегардад, ки агар ба бахши фаъолияти соҳибкорӣ озодӣ бештар дода шавад;

²² Саидова М. Х. Государственно-частное партнерство в сфере физической культуры и спорта Республики Таджикистан // Вестник ТГУПБП. 2014. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo-v-sfere-fizicheskoy-kultury-i-sporta-respubliki-tadzhikistan-1>.

– натиҷаи мусбат ва манфиатбахши дигар ин аст, ки давлат ба бахши фаъолияти соҳибкорӣ дар доираи ҳамкории муштарак аз рӯи яке аз намудҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо таваҷҷуҳ ба истифодаи фишангҳои иқтисодию ҳуқуқӣ бештару хубтар рушд мекунад.

1.2. Принципиҳо ва моделҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ

Дар заминаи омӯзиш, баррасӣ ва арзишгузориҳои мафҳум, моҳият, функция ва вазифаҳои стратегияи шарикии давлат ва бахши хусусӣ метавон гуфт, ки сохтори таркибии объекти интиҳобшуда аз унсурҳои гуногун таркиб ёфтааст. Барои пурра гардидани мафҳум ва моҳияти ин механизми судманди ҳамкории асарбахши иқтисодию иҷтимоӣ зарурати таснифи шакл, модел ва принципҳои ташкили амалии шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба вуҷуд меояд. Воқеан, таҷрибаи пешқадамтарин давлатҳои ҷаҳон вобаста ба истифодаи самаранокии ин шакли ҳамкорӣ нишон медиҳад, ки шароит, мақсади қонеъсозии манфиатҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва ғайри ин вобаста ба вақт сабаби асосии истифодаи шакл, принцип ва моделҳои гуногуни шарикии давлат ва бахши хусусӣ мегарданд. Вобаста ба ин моро зарур аст, ки барои тақмили сохтори методологӣ ва мутобиксозии шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо низомии иқтисодию иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон унсурҳои асосии ин механизми ҳамкориҳо гуруҳбанди ва таҷдиди назар намоем.

Мавриди зикр аст, ки дар сарчашмаҳои илмӣ пайгирии сохтори методологӣ шарикии давлат ва бахши хусусӣ яке аз вазифаҳои муҳими раванди таҳқиқотҳои илмӣ интиҳоб ва тавсия шудааст. Дар ин маврид И. Левитин, Е. Попов, Г.Е. Карпова, Г.В. қайд намудаанд, ки «... дар сурати шаклҳо ва механизмҳои шарикии давлат ва бахши хусусиро самаранок истифода бурдану рушд додан, давлат метавонад ба таври иловагӣ воситаҳои сармоягузори хусусиро бо мақсади инкишофи ҳамҷониби объектҳои инфрасохтори ҷамъиятӣ ба лоиҳаҳои афзалиятноки инноватсионӣ барои таҷдид, азнавсозӣ, сохтмони иншоотҳои нақлиётӣ, хатҳои интиқоли барқ,

низомҳои гидротехникӣ, хатҳои алоқа, низоми иттилоотӣ; объектҳои аҳаммияти иҷтимоидошта дар соҳаи маориф, илм, фарҳанг, тандурустӣ, туризм ва ғ.; объектҳои маҳаллии хоҷагӣ: хизматрасониҳои коммуналӣ, нақлиёти ҷамъиятӣ, объектҳои манзилӣ, пешрафти минтақа ва ғайра ҷалб намояд»²³

Муаллифони номбурда дар баробари ҳатми тавсия намудани унсурҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, инчунин, вобаста ба мақсад ва сиёсати иҷтимоии давлат баъзан шакл ва механизмҳои ташкили ҳамкории судманди давлат ва баҳши хусусиро ҷудо намудаанд.

То ҳол аз ҷониби муаллифон, мутахассисон ва сохторҳои дахлдори идоракунии, танзим ва рушди ниҳоди шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ҷиҳати коркард ва пешниҳоди таснифоти ягонаи шаклҳои ин тарзи ҳамкорӣ зиёд пешниҳод шуда бошад ҳам, то имрӯз як қолаби танзим ва интиҳобшудаи ягонаи шаклҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ вучуд надорад. Ин, пеш аз ҳама, бо он алоқаманд дониста мешавад, ки стратегияи ҳамкории ШДБХ вобаста ба мавҷудияти мушкилоти ҳаёти мардум, сохтори ҷуғрофӣ, низоми қонунгузорӣ ва ғ. дар шаклҳои гуногун ба вучуд меояд. Аз ин рӯ, фикр мекунем, ки барои дар ин самт ба хулосаи дуруст омадан, бояд таснифоти то имрӯз анҷомдодашуда зери назар гирифта шаванд.

Имрӯзҳо дар адабиёти илмӣ гурӯҳбандиҳои гуногуни шакли шарикии давлатӣ ва баҳши хусусиро вохӯрдан мумкин аст. Масалан, Варнавский В.Г., моҳият, мақсад ва вазифаҳои ШДБХ-ро аз мавҷудияти аниқи шаклҳои он вобаста медонад. Илова бар ин, қайд мекунад, ки «дар зери шаклҳои машҳури шарикии давлат ва баҳши хусусӣ маҷмуи шартномаҳои гуногуне фаҳмида мешаванд, ки давлат бо ширкатҳои хусусӣ ба анҷом мерасонад. Шартномаҳои зери назар ҷунин буда метавонанд: тариқи иҷрора ҷалб намудани кор ва расонидани хизматрасониҳои гуногун, интиқол додани молу хизматҳо барои

²³ Карпова Е.Г., Кещян В.Г., Логинова О.А. Государственно-частное партнерство как эффективный инструмент развития региональной экономики России [Текст] / Е.Г. Карпова, В.Г. Кещян, О.А. Логинова // Монография: «Цифровая трансформация экономики и промышленности: проблемы и перспективы». – Санкт-Петербург, 2017. – 807 с. – URL: <https://www.elibrary.ru/>.

қонёғардонии эҳтиёҷоти давлатӣ, истифодаи кӯмаки техникӣ, истифодаи шакли иҷораи молу маҳсулоти гаронарзиш (лизингӣ), ки дар алоқамандӣ бо интиқол ба сифати иҷора ба бахши хусусии моликияти давлатӣ сурат мегиранд»²⁴.

Баъзан муҳаққиқони дигар, ба монанди Шарингер Л. ва пайравони ӯ дар натиҷаи таҳқиқоти ҳамаҷониба моделҳои асосии (базавии) шарикии давлат ва бахши хусусиро ҷудо намудаанд. Дар таърих ба мавҷудияти принципҳои тақсимои моликият, маблағгузорӣ, ва идоракунии муносибатҳои иштироккунандагон, як зумра шаклҳои ҳамкориро тасниф намудан мумкин аст: миёнарав, кооператсия, консессия, шартнома ва лизинг.²⁵ Дар мавриди пешниҳоди ин моделҳои ҳамкорӣ тавсия медиҳанд, ки тарафҳо дар интихоби тарҳи ҳамкорӣ маҳдуд нестанд. Онҳо метавонанд мувофиқи хоҳиш ва имконияти худ фаъолияти худро зеро яке аз ин моделҳо ба расмият дароварда, ҳамкорӣ намоянд.

Дар яке аз таҳқиқотҳои илмӣ худ С.Б. Грисай (2026) равандҳои бо тадриҷ рушдбандаи шарикии давлат ва бахши хусусиро мавриди омӯзиш қарор дода, ибтидо медорад, ки ҳангоми таснифот ва таъмини баробарии манфиатҳои тарафайн дар ин тарҳи ҳамкорӣ дуҷониба бояд таваҷҷуҳи асосӣ ба усулҳои ташкили ҳамкорӣ дода шавад. Илова бар ин, вобаста ба ҳиссаи моликият ва даромади давлатӣ шаклҳои шарикии давлат ва бахши хусусиро ба шаклҳои зерин ҷурӯҳбандӣ намудааст:

а) шартнома ҷиҳати хизматрасонӣ. Ин шакли ҳамкорӣ дуҷониба маҷмуи ҳамкорӣҳо вобаста ба иҷорагирӣ корҳо ва расонидани хизматрасониҳои иҷтимоӣ, таъмини молу маҳсулот ва дигар захирҳои зарурӣ, ки боиси қонёсозии эҳтиёҷоти давлатӣ замина гузошта метавонанд, фаҳмида мешаванд. Дар зеро ин шакли ҳамкорӣ, инчунин, ҳамкор дар асоси шартнома барои идоракунии ҳар гуна объектҳо низ дар назар гирифта шудааст. Ин усули

²⁴Варнавский В. Г. [Электронный ресурс] Государственно-частное партнерство в России: проблемы становления // Отечественные записки. 2004. № 6 [Суроғи электронӣ] //Режим доступа [http:// magazines.russ.ru/oz/2004/6/2004_6_19.html](http://magazines.russ.ru/oz/2004/6/2004_6_19.html).

²⁵ Шарингер Л. Новая модель инвестиционного партнерства государства и частного сектора // Мир перемен. – № 2, 2004. – С. 3.

ҳамкорию дар баъзан сарчашмаҳо шартнома «зери калид», низ ном мебаранд. Ташкили идоракунии сифат ва самаранокии объектҳои хизматрасонии давлатӣ аз ҷониби субъектҳои хусусӣ бо дарназардошти қонеъсозии талаботи давлатӣ.

б) интиқол ва иҷораи муваққатии ҳуқуқ ва уҳдадориҳо тавассути усули шартномаҳои сармоягузорӣ ва лизинг;

в) дар баробари ин шакли дигари созмон додани ҳамкориҳои шарикона дар ҷорҷубаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ин созишномаи консессионии ҳамкорӣ ба шумор меравад, ки аз ҷумлаи моделҳои судмандӣ ташкилии ҳамкориҳои шарикона барои ҳарду ҷониб, тавассути созмон додани корхонаҳои саҳомӣ мебошад.²⁶

Белис А.В. ба мавҷудияти тартиби аниқӣ намудҳои ШДБХ баҳои баланд дода, қайд мекунад, ки баланд бардоштани аҳаммияти илмӣ таҳқиқот дар самти омӯзиши намудҳои ШДБХ ҷиҳати фароҳам сохтани имконияти интиҳоби тартиб ва олооти ташкили фаъолият дар муносибатҳои дучониба нақши калидӣ дорад. Инчунин, гурӯҳбандии шаклҳо ба интиҳоби муносиби модел, муайянсозии нақши шарикон дар амалисозии лоиҳаҳо, инчунин, ошкорсозии норасоии танзими ҳуқуқии шарикии давлат ва бахши хусусӣ мусоидат менамояд. Ҳамин тавр, ӯ дар рисолаҳои илмӣ худ қайд мекунад, ки гурӯҳбандии шаклҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ин танҳо предмети омӯзиш ва таҳқиқи илмӣ иқтисодиёт набуда, дорои доираи фарохи соҳавӣ мебошад. Дар мавриди таҳияи таснифоти ягонаи намудҳои ШДБХ ба мушкилот ва имкониятҳои илмӣ амалии сиёсати иҷтимоӣ, фарҳангӣ, тиббӣ ва ҳуқуқӣ бояд таваҷҷуҳ кард, зеро ин шакли ҳамкорӣ дар майдони ин соҳаҳо ба амал бароварда мешавад. Тибқи андеша ва хулосабарориҳои илмӣ ӯ механизми ҳамкориҳои шарикии давлатӣ ва бахши хусусиро ба шаклҳои зерин ҷудо намудан мумкин аст:

²⁶ Грицай С.Б. Использование частно - государственного партнерства для повышения эффективности деятельности промышленного предприятия: Автореф. дис. канд. экон. наук. М., 2006. С. 13-15.

– идоракунии ҳадафмандона ва эътимодноки комплексҳои фарҳангию таърихӣ ва дигар амволҳои фарҳангӣ, ки махсусияти бозорӣ-иҷтимоӣ доранд (осорхонаҳо, китобхонаҳо, театрҳо ва ғ.);

– интиқоли бебозгашти объектҳои мероси фарҳангию маданӣ ба бахши хусусӣ, ки дар шароити сармояталаб ё вазъияти садамавию корношоямӣ қарор доранд. Бахши хусусӣ метавонад таҷдид ё таъмири пурраи онҳоро таъмин намуда ба талаботи замон ва мутобиқати сохторӣ мувофиқ созад;

– ташкили чорабиниҳои муштаракӣ мусобиқаҳои эҷодӣ, барои рушд ва муайяннамоии унсурҳои фарҳангию таърихӣ аҳаммияти миллидошта;

– ҳифзи ҳуқуқи муаллифӣ ва ҳуқуқҳои муҷовир (ҳамхудуд);

– таъсисдиҳии китобхонаҳо, осорхонаҳо, ҳазинаҳо ва ғ. аз ҷониби сармоягузори хусусӣ^{27,28}.

Муаллиф, новобаста аз он ки айни замон дар соҳаи илм фондҳои ғайрибучетии соҳавӣ ва байнисоҳавии дастгирии фаъолияти илмӣ ва илмӣ-техникӣ алоҳида ҷудо гардида амал мекунад, ин шаклҳои ҳамкориро дар доираи лоиҳаи ШДБХ имконияти хуби рушди соҳа тавсия намудааст.

Ҳамин тариқ, гурӯҳи дигари муаллифон дар соҳаи маориф, дигар шаклҳои ҳамкориро ҷудо намудаанд, ки идоракунии объект дар шакли барномавӣ-лоиҳавӣ ташкил ва мавриди амал қарор дода мешавад. Дар чунин шакли татбиқи ҳамкориҳо ба сифати объекти идоракунӣ барнома ё лоиҳа баромад намуда, дар назардошти ин тарзу усулҳо ва намудҳои ҳамкорӣ шинохта мешавад.^{29,30} Албатта, муаллифон кӯшиши омӯхтани нуқтаҳои нозуки аз назар дури шаклҳои ШДБХ-ро оғоз намудаанд, аммо таснифоти анҷомдодаи онҳо мукамал ва ниҳой ҳисобида намешавад.

Кӯшиши навбатии гурӯҳбандии ғайристандартӣ шакли шарикӣ давлатӣ бо бахши хусусиро Губанов И.А. анҷом додааст, ки мувофиқи

²⁷ Белицкая А.В. Правовые формы государственно-частного партнерства в России и зарубежных странах// Консультант Плюс: справ. правовая система. Версия Проф.- М: 2012.

²⁸ Белозор А.Ф. Взаимодействие государства и бизнеса в культурной политике России: автореф. дис. канд. культурологии. М. 2008. С. 20-21.

²⁹ Государственно-частное партнерство в образовании / под ред. Молчановой О. П., Лившина А. Я.- М.:2009.

³⁰ Хатаева М. А., Цирин А. М. Законодательство о государственно-частном партнерстве в РФ: проблемы, тенденции, перспективы // Журнал российского права. 2008. № 10. С. 156.

хулосабарориҳои ӯ дар ин самт, шаклҳои ШДБХ ба се гурӯҳ тасниф карда шудаанд:

1. Шакли «императивии» шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, мутобиқи хулосаҳои илмӣ ва мушоҳидаҳои амалӣ, ҷиҳати созмондиҳӣ ва мавриди амал қарор додани ин шакли ҳамкорӣ бояд идоракунии давлати, тамоми равандҳо бо санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ бо назардошти ризояти ҷониби баҳши хусусӣ таъмин карда шавад;

2. Шакли «омехтаи» шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, метавонад мансуб ба дилхоҳ субъекти расмӣ муносибатҳои фаъолияти хоҷагидорӣ бошад, танҳо махсусияти он бо он алоқаманд дониста мешавад, ки қабл аз ташкили фаъолият, мавҷудияти санади махсуси давлатӣ, ҷиҳати ташкили фаъолият ва махсусиятҳои он талаб карда мешавад;

3. Шакли «манфӣ» шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, албата ин шакли шарикӣ, низ дар тобеъияти талабот ва уҳдадорихои ҳуқуқи шахрвандӣ созмон ёфта, ба сифати субъекти комилҳуқуқ давлат баромад мекунад. Дар аксарияти мавридҳо дараҷаи таъминоти ҳуқуқӣ барои мустаҳкам намудани фаъолияти муштараки дучониба ва бисёрҷониба талаб карда мешавад.³¹

Дар робита ба ин нуқтаи назар хулосаи мо чунин аст, ки ин равиши таснифоти шаклҳои ШДБХ аз нигоҳи илми методологӣ воқеӣ нест, зеро танҳо дар така ба муайянсозии ташаббуси аввали ташкили ҳамкорӣ шаклҳои ШДБХ пурра тасниф карда намешаванд. Аниқтараш, ин ба сифати омили муайянкунандаи таснифот баромад карда наметавонад. Вобаста ба таркиби мураккаби омӯзиш ва таҳқиқ доштани гуруҳбандӣ Лисихин О.И. хулосаҳои зиёди илмӣ дорад, ҳамзамон ӯ қайд мекунад, ки ҷудонамоии намудҳои ШДБХ кори осон набуда, дар ин радиф бояд қоидаҳои гирифтани ғоида, баробарии манфиатҳо, соҳаҳои муҳимми стратегияи давлат, муҳлат, шароити амалкард ва ба монанди инҳо бо таваҷҷуҳ омӯхта шаванд. О.И. Лисихин бо таваҷҷуҳ ба мақсад ва махсусиятҳои таркибии идоракунии объектҳои ҳамкориҳои дучониба аз рӯи механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ чунин баҳои баланд дода,

³¹ Губанов И. А. Государственно-частное партнерство в реализации функций российского государства. (вопросы теории и практики): автореф. дисс. канд. юр. наук. СПб. 2010. С. 16.

шаклҳои мавҷудии онро самаранок мешуморад, ин ҳам бошад танҳо дар сурати ҷавогӯӣ будани онҳо ба чунин намуди талабот:

1. Тамини дараҷаи баланди бехатарии восита ва захираҳои иқтисодӣ, ки бо мақсади сармоягузорӣ ба амал бароварда шудаанд;

2. Арзёбии дақиқӣ натиҷаи ниҳоии амалигардии мақсад ва вазифаҳои лоиҳа, хусусан дар он соҳаҳои иқтисодиёи иҷтимоӣ, ки барои вазъияти феълӣ ва стратегияи давлат судманд бошанд.³²

Вобаста ба ин муаллиф пешниҳод месозад, ки риояи қатъии талаботҳои мавҷуда дар раванди амалигардонии тамоми шаклҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ муфид мебошанд. Илова бар ин, муаллиф тамоми шаклҳои ташкили ҳамкории дучонибаро бо номи «моделҳои дусатҳаи ШДБХ» тасниф намудааст, ки ҳар як сатҳи ҳамкорӣ аз намуди махсуси ҳамкориҳо таркиб ёфтаанд.

Тибқи ин таснифот дар сатҳи якуми гурӯҳбандии ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ мақсад ва вазифаҳои лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ бояд дар асоси баъътиборгирии се категорияи иҷрои кор ба амал бароварда шавад:

1. Таъсиси объекти нави ҳамкорӣ (англ. «greenfield»);
2. Таҷдид ва азнавсозии объекти мавҷудбуда (англ. «brownfield»);
3. Ба истифода додани объект.

Тибқи мушоҳидаҳо ҳангоми қабули қарор дар хусуси таъсиси ташкили объекти нави тиҷоратӣ тавассути лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ чунин моделҳои машҳур истифода мешаванд, ки аз ҳамдигар фарқ мекунанд:

Моделҳои «Лоиҳакашӣ - Сохтмон» (ифодаи англ. «Design – Build, DB») – ташкили ҳамкорӣ дар асоси шартнома байни дутараф бо мақсади анҷом додани корҳои лоиҳакашӣ ва сохтмон³³. Тибқи модели мазкур барои иҷро намудани талаботҳои шартнома субъекти таъиноти махсус (Special-purpose vehicle, SPV) интихоб ё таъсис дода мешавад, ки вазифа ва ухдадорҳои таҳия

³² Лысихина О. И. Концессионное соглашение как форма государственно-частного партнерства в транспортной сфере // Транспортное право. 2007. № 4. С. 4.

³³ Walker D. Investment Report 2010 – 11 V1.0. - London: London Pensions Fund Authority, 2010.

ва оморасозии лоиҳа, инчунин ташкили амалии корҳои сохтмон ва маҷмуи хавфҳое, ки бо ин раванди ҷаъолият алоқаманд доништа мешаванд қабул ва посух гуфта тавонад. Хулоса, моликони раванди ҷаъолият масъулият ва ҷавобгарию вобаста ба сармоягузори роҷеъ ба идоракуни ва ба ҷаъолият ҷаъол гардонидани объект ба зиммаи худ мегиранд. Намуди ҳамкорию мазкур имконият фароҳам месозад, ки муҳлати амалисозии лоиҳа кам гардад ва воситаю захираҳои зарурии раванди ҷаъолият сарфа карда шавад. Инчунин, имконияти тақсими хафру миёни давлат ва бахши хусуси тақсим менамояд, то талафот сабаби ба бухрони номбудшавии яке аз ин субъектҳо таҳдид накунад.

Дар ин шакли ҳамкори давлат чун молики объект, вазифа ва уҳдадориҳои хизматрасониҳои давлати, техники ва ба истифода додани объекти ба зиммаи худ мегирад. Модели мазкур дар баъзан мавридҳо бо дигар ном: «Лоиҳакаши – Сохтмон бо кафолат» ишора мешавад, ки маънои кафолати сифати иҷрои кор аз ҷониби бахши хусуси ва кафолати бархӯрдор гардидан аз имтиёзҳои давлати то 5-10 соли ҷаъолияти ифода мекунад.

Модели «Лоиҳакаши – Сохтмон – Идоракуни» (ифодаи англ. «Design – Build – Operate, DBO») – ин шакли махсуси ташкили ҳамкори дар асоси истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусуси мебошад, ки вобаста ба мазмун ва муҳтавои созишномаи дуҷонибаи шарик хусуси масъалаи лоиҳакаши, сохтмон ва ба истифода додани объекти ба души худ мегирад. Бахши давлати бошад дар ин раванд уҳдадори оид ба маблағгузорию раванди ҷаъолияти ба зиммаи худ гирифта, ҳуқуқи моликиятдориро роҷеъ ба объект нигоҳ медорад. Дар доираи модели мазкур, вобаста ба мазмун ва муҳтавои шартнома масъалаи лоиҳакаши, сохтмон ва ба истифодадиҳии объект ва идоракунии он дар аксарияти шаклҳои хоҷагидори мавриди истифода қарор дода мешавад.

Модели «Лоиҳакаши – Сохтмон – Маблағгузори – Идоракуни» (ифодаи англ. «Design – Build – Finance– Operate, DBFO») – ин созишномае мебошад, ки дар доираи он сегменти хусуси ҷаъолияти аз рӯи лоиҳакаши, сохтмон, маблағгузори ва идоракуни ба зимма мегирад. Тибқи талаботҳои ҳамкори дар

доираи шартномаи мазкур объектро ба муҳлати дуру дароз ичора мегирад. Дар чунин шакли ҳамкорӣ давлат аксарияти имтиёзҳои хизматрасон ва истифодаи объектро ба зимаи бахши хусусӣ гузошта, баъди руйпуш гардидани харочотҳои бахши хусусӣ боз ба баланси давлат бар гардонида мешавад³⁴. Дар чунин шакли ҳамкорӣ сарчашмаи даромади бахши хусусӣ пардохтҳои истифодабарандагон гардида, бахши давлатӣ бо гирифтани андоз ва иҷрои вазифаҳо ва уҳдадориҳои хизматрасонии дастрас таъмин намудани аҳолии ғайримебинад. Илова бар ин, давлат аз иҷорагирии баъзан объект ва захирҳои давлатӣ аз бахши хусусӣ иҷоравули мегирад. Даромади оянда аз чунин шакли ҳамкорӣ барои тарафҳо тавассути қоғазҳои қиматноки қарзӣ (вобарғҳо) муайян карда мешавад.

Моделҳои «Лоихақашӣ – Сохтмон – Маблағгузорӣ» (ифодаи анг. «Design – Build – Finance, DBF») – шартномаи феълӣ аз шартномаи қаблӣ «Лоихақашӣ – Сохтмон – Маблағгузорӣ – Идоракунии» (ифодаи анг. «Design – Build – Finance – Operate, DBFO») бо он тафовут дорад, ки дар ин модел давлат функсияи операториро ба зиммаи худ мегирад, яъне он ба масъалаи маблағгузорӣ дахлат намекунад. Объекти мазкур ба кулӣ дар асоси дархости давлат аз ҷониби бахши хусусӣ таҳия шуда, тибқи шартнома даромадро аз иҷрои қорҳои лоихақашӣ, сохтмон ва маблағгузорӣ пурра меситонад.

Моделҳои «Сохтмон – Интиқол – Идоракунии» (ифодаи анг. «Design – Transfer – Operate, DTO») – ин шакли ҳамкорие мебошад, ки шароики бахши хусусиро роҷеъ ба сохтмон ва идоракунии муваққатӣ вазифадор мекунад. Танҳо баъди истифодабарӣ ва идоракунии вақти муайян, ки дар шартнома ишора шудааст, бахши хусусӣ объекти интихобшударо ба бахши давлатӣ интиқол медиҳад. Лозим ба ёдоварист, ки бахши хусусӣ дар идома метавонад объекти мазкурро пурра ё қисман маблағгузорӣ намояд ва қисме аз даромади онро минбаъд ҳам ҷамъоварӣ намояд.

Моделҳои «Сохтмон – Идоракунии – Интиқол» (ифодаи анг. «Build – Operate – Transfer, BOT») – ин шакли ҳамкории махсуси шартномавие мебошад, ки

³⁴ Nees K. Public-Private Partnerships. // Urban Land Institute Annual Meeting. - Jacobs, 2008.

интиқоли объектро ба моликият ва идоракунӣ аз рӯи анҷоми сохтмон ба зимма мегиранд. Тибқи шартномаи мазкур объектҳои дархости давлатиро бахши хусусӣ сохта идора намуда, баъди ба анҷом расидани муҳлати истифодабарӣ ба зиммаи давлат супорида мешавад.

Модели «Сохтмон –Моликият– Идоракунӣ» (ифодаи англ. «Build – Own– Operate, BOO») – ин шакли ташкили ҳамкориҳои муташаккилонае мебошад, ки тибқи он объекти созмонёфта баъди ба анҷом расонидани муҳлати амалкард ба истифодаи ҳокимияти омавӣ супорида шуда, дар ихтиёри сармоягузор боқи мемонад³⁵.

Модели «Сохтмон – Идоракунӣ – Хизматрасонӣ – Итиқол» (ифодаи англ. «Build – Operate – Maintain – Transfer, BOMT) – ин шакли махсуси ташкили фаъолияти дучониба мебошад, ки тибқи созишнома ба души бахши хусусӣ ғайр аз сохтмон, инчунин, ухдадорӣ роҷеъ ба истифодадихӣ ва таъмири объекти мавриди истифода вогузор карда мешавад.

Модели «Васеъгардонӣ – Таҷдид – Истифодадихӣ – Интиқол» (Build – Rehabilitate – Operate – Transfer, BROТ) – созишномае мебошад, ки шароки тичоратиро ухдадор месозад, то сохтмонҳои иловагиро амалӣ сохта ё қисман объекти сохташударо анҷом дода, баъдан онро ба истифода бидиҳад.³⁶

³⁵ Другой дорогой за деньги [Электронный ресурс] // Группа «Эксперт». Режим доступа: http://expert.ru/expert/2013/19/drugoj_dorogoj-za-dengi/ (дата обращения: 29.05.2013).

³⁶ Public Private Partnership Handbook. - Singapore: Ministry of finance, 2004. - 84 pp

Чадвали 1.2. – Шаклҳои тавсияшавандаи ШДБХ

Моделҳои ШДБХ	Принсипҳои хоси модели ШДБХ
Сохтмон ва интиқол Build-and- Transfer (BT)	Тибки модели мазкур бахши хусусӣ масъалаи маблағгузорӣ ва сохтмони объекти инфрасохторро дар асоси принсипҳои хос таҳия намуда, баъди таҷдид ва сохтмони объекти мавриди назар онро ба бахши давлатӣ месупоранд. Бахши давлатӣ дар асоси ин созишномаи ҳамкорӣ вазифадор мешавад, ки то муҳлати анҷомёбии корҳои сохтмонӣ тамоми хароҷотҳои масрафшудаи бахши хусусиро пардохт намояд.
Сохтмон, иҷора ва интиқол (СИИ) Build-Lease-and-Transfer (BLT).	Шарики хусусӣ маблағгузорӣ ва сохтмони объекти инфрасохтори ШДБХ-ро анҷом дода, ҳангоми анҷомёбии сохтмон онро ба шарики давлатӣ медиҳад ва ҳуқуқи иҷораи объекти инфрасохториро дар муҳлати муайяни вақт нигоҳ медорад, ки баъди анҷоми он ҳуқуқи истифодабарии объекти инфрасохторӣ (минбаъд онро ба иҷора медиҳад) ба таври автоматӣ ба шарики давлатӣ мегузарад. Амали сохтани тамсилаи мазкур вобаста аз принсипи ягонагӣ ба роҳ монда мешавад.
Сохтмон, истифодадиҳӣ ва интиқол (СИИ) Build-Operate-and-Transfer (BOT).	Шарики хусусӣ маблағгузорӣ ва сохтмони объекти инфрасохторӣ, баъди анҷоми – истифодадиҳӣ ва нигоҳдории онро амалӣ мегардонад. Шарики хусусӣ объекти инфрасохториро дар муддати вақти дар Созишнома баёнгардида ба истифода дода, дар муддати он шарики хусусӣ ҳуқуқ дорад, ки пардохтро аз истеъмолкунандагони хизматрасониҳои объекти мазкур ҷуброн созад. Ҳаҷми пардохти мазкур аз ҳаҷми, дар дархости шарики хусусӣ ҳангоми иштирок дар интиҳоби шарики хусусӣ, ба ғайр аз ҳолатҳое, ки дар Созишнома ба инобат гирифта шудааст зиёд намегардад. Дар Созишнома метавонад ҳолатҳои зиёдгариҳои ҳаҷми пардохт аз истеъмолкунандагони хизматрасониҳои мазкур танҳо бо мақсади ҷубронсозии фарқияти талафотҳое, ки бо болоравии арзиши молҳо, корҳо ва хизматрасониҳо алоқаманд мебошанд ба инобат гирифта шаванд. Ситонидани пардохт бо мақсади подоши хароҷоти шарики хусусӣ ҳангоми сохтмон, бо истифодадиҳӣ ва нигоҳдории объекти инфрасохторӣ амалӣ карда мешавад. Шарики хусусӣ объекти инфрасохториро ба шарики давлатӣ ҳангоми анҷомёбии муҳлати муайяни вақте, ки дар Созишнома оварда шудааст медиҳад.
Сохтмон, тасарруф ва истифодадиҳӣ Build-Own-and-Operate (BOO)	Шарики хусусӣ маблағгузорӣ, сохтмон, тасарруф, истифодадиҳӣ ва нигоҳдории объекти инфрасохториро амалӣ мегардонад. Ӯ инчунин ҳуқуқ дорад, то хароҷотҳои худро оид ба маблағгузорӣ, истифодадиҳӣ ва нигоҳдории объект тавассути содир намудани пардохти дахлдор аз истеъмолкунандагони ниҳой ҷуброн намояд. Ҳаҷми пардохти мазкур аз ҳаҷме, ки дар дархости шарики хусусӣ ҳангоми иштирок дар интиҳоби шарики хусусӣ, ба истиснои ҳолатҳое, ки дар Созишнома ба инобат гирифта шудаанд зиёд намегардад. Ҳангоми шакли мазкури иштироки шарик дар лоиҳаҳои ШДБХ интиқоли объект ба шарики давлатӣ аз назар гузаронида намешавад.
Сохтмон, тасарруф, истифодадиҳӣ ва интиқол (СВЭП) Build-Own-Operate-and- Transfer (BOOT).	Шакли иштироки шарики хусусӣ дар лоиҳаҳои ШДБХ, ки ҳамчун “сохтмон, тасарруф ва истифодадиҳӣ” муайян карда мешавад, ба ғайр аз ҳолатҳое, ки шарики хусусӣ баъди анҷомёбии муҳлати созишнома интиқоли объектро ба шарики давлатӣ интиқол медиҳад.
Расонидани хизматрасониҳои иҷтимоӣ (РХИ) Provision of social services (PSS).	Шарики давлатӣ ҳуқуқи расонидани хизматрасониҳои давлатии иҷтимоии муайянро ба шарики хусусӣ медиҳад, ки дар муддати муайяни вақти дар Созишнома баёнгардида намудҳои муайяни хизматрасониҳои иҷтимоии муайяни дар Созишнома овардашударо ба категорияҳои муайян (номуайян)-и шахсон дар асоси пардохтӣ ё ройгон мерасонад. Дар ҳолати ройгон расонидани чунин хизматрасониҳо аз ҷониби шарики хусусӣ, хароҷотҳое, ки бо пешниҳоди хизматрасонӣ алоқаманд мебошанд ба шарики хусусӣ дар мувофиқа бо Созишнома аз ҳисоби бучети давлатӣ ҷуброн карда мешаванд.

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Мавриди зикр аст, ки айнаи замон дар робита ба таснифот ва мавҷуд будану набудани шакл, модел ва принципҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ баҳсҳои зиёде вучуд дорад. Масалан, шабакаи байналмилалӣи ширкати “Price Waterhouse Coopers” ибраз медорад, ки вобаста ба мушоҳидаи мо тибқи таҷрибаи ҷаҳонӣ таҳти истилоҳи “шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ”, мавҷудияти шаклҳо ва лоиҳаҳои зиёде ташкили ҳамкориҳои муштаракро мебинем, ки тибқи мазмун ва мундариҷаи аксарияти онҳо бахши хусусӣ дархостҳои давлатиро дар робита ташкил ва таъмини инфрасохтори иҷтимоӣ ба анҷом расонида, мановфеи тарафайн қонеъ гардонида мешавад. Аниқтараш ин шаклҳои шариконаи ҳамкорӣ дар доираи механизми ШДБХ набуда, балки яке аз имкониятҳои ҳамкориҳои давлат дар асоси салолоҳити доштааш дарак медиҳад³⁷. Аммо баъзан Сарчашмаҳо (Кабашкин В.А., Белитская А.В. ва дигарон) ин номафҳумихоро рад намуда, моделҳои мавҷударо муҳимтарин шаклҳои ташкили ҳамкориҳои дучониба меҳисобанд, ки воқеан чунин аст.

Муҳаққиқ В.А. Кабашин зимни таҳқиқотҳои худ чунин ибрази андеша дорад, ки “шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ шакли махсус ва судманди ҳамкориҳои тарафайн буда метавонад дар чунин шаклҳо вучуд дошта бошад: консессия (соҳибимтиёзӣ), шаклҳои мушоҳидавӣ, аз он ҷумла иҷора (лизинг) ва супориши давлатӣ (супоришнома барои расондани маҳсулоти эҳтиёҷоти давлатӣ), саҳҳомикунонидашуда (иштироки ҳиссагии давлат дар сохторҳои соҳибкорӣ), аз он ҷумла корхонаҳои муштарак, холдингҳо, трастҳо бо ҳиссаи ширкати давлат, корпоратсияҳои давлатӣ, минтақаҳои махсуси иқтисодӣ, кластерӣ ва ғайра)”.³⁸

Мо низ чунин мешуморем, ки шарикӣ давлати ва бахши хусусӣ чун механизми асарбахши ташкили ҳамкориҳои муштарак интиҳобан мавриди истифода қарор гирифта, дар ҳамгирӣ ва ба низом даровардани дигар шаклҳои ҳамкорӣ заминаи устувор мегузорад. Масалан, ҳуди масъалаи шакли корпоративии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ як шакли махсуси ҳамкорӣ мебошад, ки иҷроиши он дар доираи механизми ШДБХ муҳим аст. Дар робита ба ин масъала Кабашкин ибраз медорад, ки “..шакли кооперативии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ин шакл ва

³⁷ Ниг.: URL: <http://www.pwc.com/gx/en/government-infrastructure/pdf/promi-sereport.pdf>

³⁸ Кабашкин В.А. Государственно-частное партнерство: международный опыт и российские перспективы С. 234–235.

воситаи ташкили фаъолияти расмӣ (ҳуқуқӣ) мебошад, ки саҳҳомикунондашуда (ширкати ҳиссагии давлат дар сохторҳои соҳибкорӣ), аз он ҷумла корхонаҳои муштарак, холдингҳо, трастҳо бо иштироки давлат, шаклҳои корпоративии давлатӣ иборатанд³⁹. Дар воқеъ баъзан намуди ҳамкории шарикона, ки қаблан миёни давлат ва баҳши хусусӣ вуҷуд доштанд шакли махсуси шарикии давлат ва баҳши хусусӣ шинохта намешуданд. Яке аз аломатҳои асосии тафовутдоштаи ҳамкориҳои қаблӣ ин буд, ки манфиатҳо байни субъектҳои низоми иқтисодиёт баробар тақсим карда намешуданд. Ҳақорӣ дар асосии лоиҳаи ШДБХ бошад ин гуна имтиёзро дорад.

Ба тақсимои шакл ва моделҳои мавҷудаи ШДБХ олими рус Белидский А.В. ба ташкили фаъолият аз рӯи механизми ШДБХ баҳои баланд дода, дар ин маврид ду шакли фаъолияти шариконаро тақсим намудааст: шакли фаъолияти кооперативӣ ва ҳуқуқӣ. Дар ин маврид муаллиф зикр мекунад, ки мушкилоти асосии шакли корпоративӣ ба сифати аъзоҳаққӣ ба сармояи оинномавӣ ворид кардани моликият – объектҳои моликияти давлатӣ мебошад, ки баъди он ки давлат ин объектҳоро ба сармояи оинномавӣ дохил менамояд, моликияти давлатӣ будани онҳо аз байн меравад, онҳо моликияти хусусии шахси ҳуқуқӣ мешаванд; ва қонунгузориҳои ҷорӣ ҳимояи чунин моликиятро пешбинӣ накардааст. Дар натиҷаи тафсили масъалаи мазкур, қайд карданием, ки таъсиси шахси ҳуқуқӣ, дар он ширкат доштани давлат (муассисаҳо дар маҳалҳо) аз зумраи шарикии давлатию хусусӣ ба ҳисоб намеравад, зеро масъала чунин имконияти интиҳобро дорад:

– баъди таъсиси шахси муштарак ҳуқуқӣ пайгирии мақсадҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ғайриимкон мегардад;

– тарафҳои ҳамкорӣ аз байн мераванд ва субъекти нави ҳуқуқӣ ба миён меояд, дар натиҷа маълум аст, ки тақсимои хатарҳо, ҷавобгарӣ, назорат, уҳдадориҳо дар байни ин тарафҳо ба вуҷуд намеояд, ҳаёти субъектҳо тағйир меёбад, зеро шахси ҳуқуқии наво ба миён меояд, ки ҳамчун субъекти ҳуқуқ баромад мекунад, субъектҳои аввалия бошанд, танҳо вазифаи идораро ба ҷо меоранд;

³⁹ Кабашкин В.А. Государственно-частное партнерство: международный опыт и российские перспективы С. 234–235.

– ҳамаи моликият, ки ҳангоми ташкили шахси ҳуқуқӣ дода мешавад (ташкил мешавад) моликияти вай ба ҳисоб меравад, на давлатӣ.

Оид ба хулосаҳои овардашуда назари мо чунин аст, ки таснифоти нисбатан дурусти шаклҳои мавҷудаи шарикии давлат ва бахши хусусиро мутахассисони Маркази рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ анҷом додаанд, ки дар «Дастурамалҳо оид ба иҷрои лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар субъектҳои Федератсияи Россия» ном дорад ва истифодаи он барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз аҳаммият ҳолӣ нест. Мавриди зикр аст, ки дар санади мазкур таваҷҷуҳи асосӣ ва бештар ба ташкилдихии фаъолияти муштаракӣ миёни давлат ва бахши хусусӣ дода шудааст. Илова бар ин, тибқи таҷрибаи ҷаҳонӣ шаклҳои зиёди ШДБХ мавҷуд буда, онҳо номҳои гуногун доранд ва дар доираи васеи соҳаҳои инфрасохторӣ мавриди истифода қарор мегиранд⁴⁰. Хулоса, дар санади мазкур ва дигар дастурамалҳои мавриди истифода қарордошта, хусусан дар давлатҳои Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Ўзбекистон ва ба инҳо монанд чунин тарзи таснифоти шаклҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҷудо карда шудааст:

1. Вобаста ба пойгоҳи ҳуқуқӣ:

- соҳибимтиёзӣ (контсессионӣ);
- сармоягузорӣ тибқи шартнома.

2. Вобаста ба сарчашмаи даромад:

- аз ҳисоби воситаҳои буҷет ё аз ҳисоби маблағҳои бадастомада;
- аз ҳисоби пешниҳод ва расонидани хизматрасониҳо тибқи лоиҳа.

3. Дар асоси ба эътибор гирифтани ҷанбаҳои ҳуқуқӣ:

- BOO - «Build – Own– Operate» (Сохтмон –Моликият– Идоракунии);
- BOT - «Build – Operate Transfer (Сохтмон – Идоракунии Интиқол).

4. Дар мавриди ба эътибор гирифтани мановфеи бахши хусусӣ:

⁴⁰ Рекомендации по реализации проектов государственно-частного партнерства в субъектах Российской Федерации. М., 2013. С. 8.

– DBFM – Design – Build – Finance – Maintain (банақшагирӣ – сохтмон – маблағгузорӣ – баистифодадихӣ)⁴¹.

Баъзе аз воситаҳои иқтисодии дар боло зикршудаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ (ШДБХ) аз таҷрибаи ҷаҳонӣ гирифта шудаанд, ки аз номашон ҳам маълум аст. Таҷрибаи хориҷӣ дар бобати иҷрои Шарикии давлат ва бахши хусусӣ аз тарафи бисёр донишмандони Россия омӯхта ва баррасӣ шудааст, дар байни онҳо олимони зеринро метавон номбар кард: М.С. Айрапетян, А.В. Баженов, А.В. Белитская, В.А. Кабашкин, В.Е. Сазонов. Бояд қайд кард, ки ҳангоми таҳлили шаклҳои Шарикии давлат ва бахши хусусӣ таҷрибаи Федератсияи Россия ва ҳам Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле кам мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Ин мавзӯест, ки дар оянда бояд мавриди баррасии донишмандон қарор гирад.

Ҳамин тариқ, вобаста ба мақсад ва тарзи баамалбарории фаъолият стратегияи ШДБХ аз принципҳои гуногун вобастааст. Бо таваҷҷуҳ ба ин гуна муҳиммият, ки самаранокии фаъолияти муташаккилона ҷонибҳо аз риояи принципҳо вобастагии калон дорад, се шакли принципҳо аз ҳам фарқ карда мешаванд:

1. Ҳатмияти истифодаи шартномаи хизматии SC – Service Cjnttract. Service Cjnttract – ин созишномаи расмӣ мебошад, ки дар он масъалаи кафолати хизматрасонии давлатиро ба сегменти хусусӣ дар асоси ҳамкории кӯтоҳмуҳлат ва дарозмуҳлат медиҳад. Тибқи мазмун ва муҳтавои модели мазкур давлат дар раванди ҳамкорӣ сегменти хусусиро ба идоракунӣ ва ҷавобгарӣ кам ҷалб мекунад. Давлат масъулият ва ҷавобгариро роҷеъ ба идоракунӣ, қабули қарорҳо, сармоягузорӣ ва дигар паҳлуҳои фаъолият ба зиммаи худ гирифта аз бахши хусусӣ тақозо мекунад, ки объекти инфрасохторро бо сифати баланд дар муҳлати кӯтоҳ ба истифода супорад. Ҳамин тариқ, дар раванди фаъолият давлат таҷрибаи зарурии бахши хусусиро роҷеъ ба сарфакорона истифода намудани хароҷотҳои буҷет аз худ намуда, минбаъд фаъолияти самаранокии объекти инфрасохторро таъмин менамояд. Истифодабарии модели мазкур имконият фароҳам месозад, ки хароҷотҳои саршудаи

⁴¹ Рекомендации по реализации проектов государственно-частного партнерства в субъектах Российской Федерации. С. 8.

бучети давлатӣ аз ҳисоби истифодабарандагони хизматрасониҳои объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ зина ба зина пур карда шаванд.⁴²

2. Принципи риояи шартномаи баистифодадихӣ ва хизматрасонӣ (ОМС – Operatsion & Maintenance Contract). Тибқи принципи мазкур объектҳои инфрасохтори мавриди амал қарордодашуда бо дарназардошти нигохдории ҳуқуқӣ молик аз ҷониби давлат истифода бурда мешавад. Шарикҳои хусусӣ дар чунин шароит мукофотро дар шакли асл аз сохтан ва ба истифодадихии объект дар муҳлати муайянгардида бояд гирад. Тибқи принципи мазкур масъалаи ҳавасмандагронӣ ва пардохти хизматҳо аз ҷониби давлат фавран иҷро карда мешаванд. Дар баъзан мавридҳо принципи мазкур берин аз лоиҳаи шарикҳои давлат ва бахши хусусӣ мавриди истифода қарор мегирад.

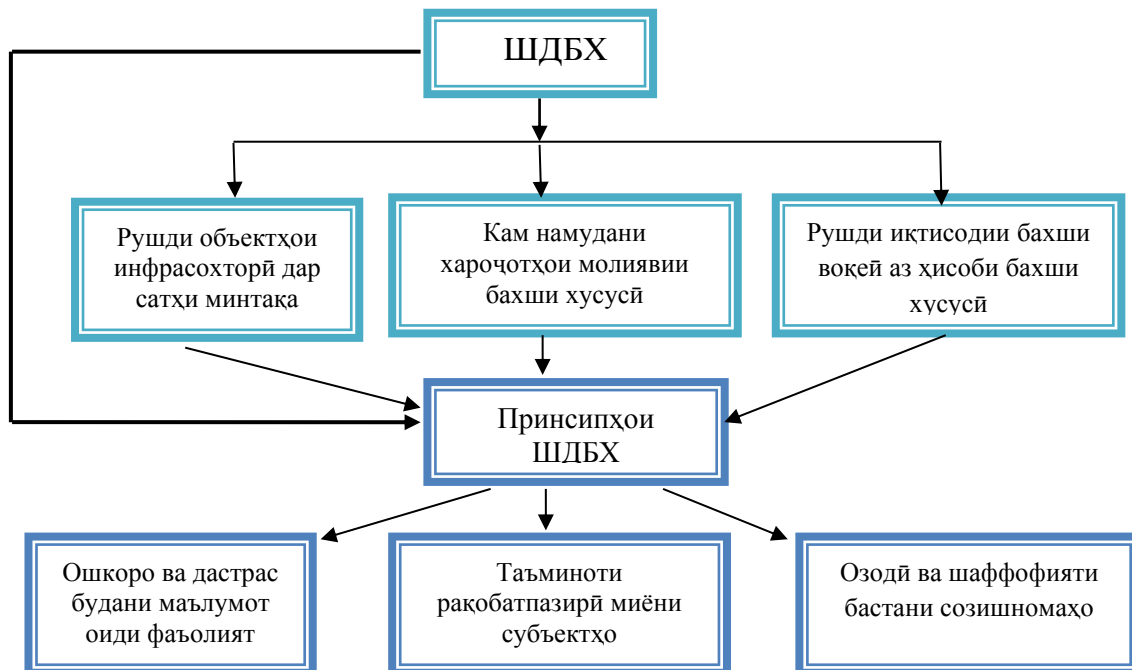
3. Принципи риояи қатъии «Муҳлати иҷора» (Long Term Lease, LTL). Принципи мазкур ҷонибҳоро ҷиҳати риояи қатъии мазмун ва мундариҷаи созишномаҳои мекунад, ки барои ҳудуди тарафҳо судманд мебошад. Принципи мазкур хусусан дар ҳолате муҳимият пайдо мекунад, ки агар ғайриҷида дар асоси шартномаи лизингӣ миёни давлат ва бахши хусусӣ ба роҳ монда шуда бошад. Агар объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ миёни бахши хусусӣ ва давлат тавассути шартномаи лизингӣ ба роҳ монда шаванд, масъалаи муҳим, ки мавриди назар қарор дода мешавад, ин риояи қатъии вақт ва дар муҳлати муайяншуда иҷро намудани тамоми уҳдадорӣҳои тарафҳо ба шумор меравад.

Бо рушди ҳолатҳои шарикҳои давлати ва бахши хусусӣ принципҳои нави ҳамроҳангии шарикон ба миён меоянд, ки метавонанд ба соҳаи муайян ё объектҳои инфрасохторӣ мутобиқ гардонида бошанд, то ки беҳтар масъулият ва хавфҳои ҷонибҳоро тақсим намоянд, яъне бо зиёдшавии талаботи ғайриҷида ба истифодаи хизматрасониҳои лоиҳаи шарикҳои давлат ва бахши хусусӣ аз рӯйи маҳакҳои гуногуннамуд ва қоидаҳои зиёде дар тарзу усулҳои идоракунӣ ва маблағгузорӣ пайдо мегардад. Тартиби маблағгузории лоиҳа ба сифати аломати гурӯҳбандишаванда қабул

⁴² Российский статистический ежегодник - 2012 г. [Суроғаи электронӣ] // Федеральная служба государственной статистики. 2013. http://www.gks.ru/bgd/regl/b12_13/IssWWW.exe/Stg/d4/17-01.htm (санаи муроҷиат: 02.06.2020).

намешавад, чунки он хусусияти муносибатхоро миёни ҷонибҳо муайян насохта, нақшаи тиҷоратии амалисозии лоиҳаҳо инъикос менамояд.

Принсипҳои овардашуда талаб менамоянд, ки чунин пайдарҳамии амалишавии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ба роҳ монда шавад.

Расми 1.2. – Пайдарҳамии амалишавии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ вобаста аз принсипҳои он

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Аз расм аён мегардад, дар бештари мавридҳо барои пайдарҳамии дурусти амалишавии ҳамкорӣҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ зарур аст, ки принсипҳои ошкоро, дастрасӣ, таъминот ва озодию шаффофияти ин гуна фаъолияти иқтисодӣ муайян карда шавад ва вобаста ба намуди фаъолият дар сатҳи минтақа шарикӣ дар амал татбиқ карда шавад.

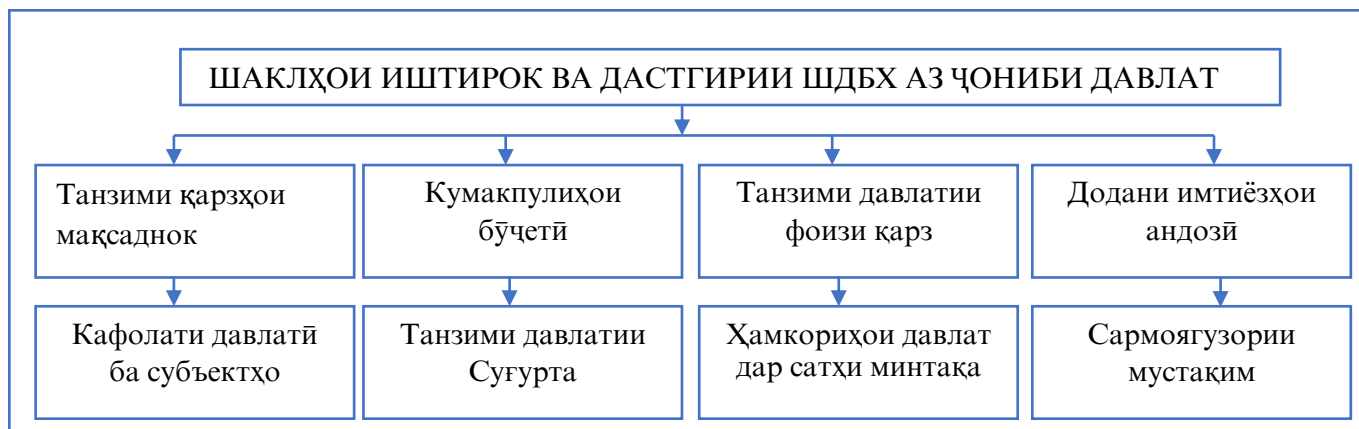
Бояд қайд намуд, ки принсипҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар адабиёти илмӣ иқтисодӣ вобаста аз омилҳои гуногун гурӯҳбандӣ карда мешаванд ва онҳо дар бештари мавридҳо вобаста ба ҳудуд ва фазои иқтисодӣ (иқтисодиёти минтақа) истифода мегарданд. Масалан, дар қорҳои олимони рус чунин принсипҳои ШДБХ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд⁴³:

– Мухлати мушаххаси фаъолият;

⁴³ Карлина Е. П., Коваленкова А. С., Григорьев М. А. Государственно-частное партнерство: модели, формы и механизмы реализации // Вестник АГТУ. Серия: Экономика. 2018. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo-modeli-formy-i-mehanizmy-realizatsii> (санаи муроҷиат: 04.09.2020).

- Муттаҳид сохтани захираҳои иқтисодии истифодагардида;
- Тақсим намудани таваккал миёни иштирокчиёни шарикӣ;
- Манфиатҳои бисёрҷонибаи ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ.

Дар баробари ин, принципҳои пешниҳодгардида имкониятҳои васеъро ҳангоми пешбурди фаъолияти иқтисодӣ муҳайё сохта, дар ташаккул ва инкишофи шаклҳои ҳамкориҳои бахши давлатӣ ва хусусӣ, инчунин дастгирии давлат дар ин самт метавонад доираи фаъолияти иқтисодии ҳар ду ҷонибро дигаргун созад (расми 1.3.).

Расми 1.3. – Шаклҳои давлатии иштирок ва дастгирии ШДБХ

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Дар натиҷаи ҳамоҳангсозии ҳулоса ва андешаҳои мавҷуда роҷеъ ба нақши калидии давлат дар татбиқи ҳамкориҳои шарикона, тавассути механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ маълум мегардад, ки давлат метавонад оид ба танзими муносибатҳои молиявӣ бевосита ба бахши хусусӣ мусоидат намояд.

Мутобиқ ба мазмун ва мудариҷаи расми 1.3., ки ба масъалаи иштирок ва дастгирии давлат дар ҷорҷубаи ҳамкориҳои шарикона, мушаххасан нишон дода шудааст. Давлат, аини замон бо назардошти мавҷудияти тамоми мушкилот ва маҳдудияти захираҳои молиявӣ метавонад бахши хусусиро дар танзими қарзҳои мақсаднок, кумакпулиҳои буҷетӣ, танзими давлатии ғоизи қарз, додани имтиёзҳои андозӣ, кафолати давлатӣ ба субъектҳо, танзими давлатии суғурта, ҳамкориҳои давлат дар сатҳи минтақа ва сармоягузориҳои мустақим кумак расонад. Бо ин васила давлат дар таъмини сифат ва самаранокии объекти шарикии давлат ва бахши хусусӣ саҳм гузошта, ҳамзамон асарбахшии стратегии объекти мазкурро барои ояндаи рушди давлат ба даст меорад.

Расми 1.4. – Шаклҳои иштироки баҳши хусусӣ дар ШДБХ

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Аз расмҳои мазкур маълум мегардад, ки ҳангоми ҳамкориҳои давлат ва баҳши хусусӣ манфиатҳои субъектҳои иштирокчи, яъне баҳши давлатӣ ва хусусӣ, на ҳама вақт воқеаҳои ҷудогардида дар сатҳи зарурӣ амалӣ карда мешаванд. Дар баробари ин, шаклҳои ҳамкориҳои баҳши хусусӣ нисбати баҳши давлатӣ иҷро ва риояи шартномаҳо оиди ба итмом расонидани уҳдадорӣҳо дар назар дорад. Барои баҳши хусусӣ зарур аст, ки аз як тараф уҳдадорӣҳо иҷро намояд, аз тарафи дигар, барои фароҳам овардани шароити муносиби намудҳои нави фаъолияти иқтисодӣ вобаста ба истифодаи механизми амалкарди он чораҳои заруриро андешад ва онҳоро вобаста ба принсипҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар амал татбиқ созад.

Дар баробари ин, нақшаи амалисозии лоиҳаҳои ШДБХ маблағгузори қисмати хароҷоти лоиҳаҳо ифода менамояд, ки аз нақшаи дахлдори лоиҳа бо маблағгузори

сирф бучетӣ тавофут дорад. Вобаста ба таҷрибаи истифода ва омӯхташуда чор нақшаи ШДБХ-лоиҳаҳо дар соҳаи инфрасохтор чудо карда шудааст:

1. Нақшаи «Пардохт аз рӯйи дастрасӣ» (availability payment), ки дар “дастрасӣ” барои истифодабарии объекти дубора барпогардида ё объекти тичдидёфтаи инфрасохторӣ асос меёбад. Пардохтҳо ба манфиати давлат аз ҷониби ширкат ҳар семоҳа, ҳармоҳа, дар як маротиба дар як сол ё ҳарсола амалӣ карда мешаванд. Ҳисобнамоии ҳаҷм қисман аз ҷониби шарикӣ хусусии истеҳсоли оид ба хароҷоти капиталӣ ва амалиётӣ ҳангоми амалисозии лоиҳа дар давраи муҳлати созишнома пеш бурда мешавад. Мавриди зикр аст, ки дар баробари ин ҳама агар объекти мавриди назар қисман нопурра таҷдид, азнавсозӣ ё таъмир карда шавад эҳтимоли коҳиш ёфтани пардохтҳо дар назар аст. Яъне инфрасохтори иҷтимоӣ, ки дар асоси механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ мавриди истифода қарор дода мешуд, иҷро нагардид.⁴⁴

2. Банақшагирии “Пардохтҳои пинҳонӣ” (Shadow tolls). Пардохти пинҳонӣ ифодакунандаи ҳолате мебошад, ки бо дарназардошти пайдоиши садама ва мушкилоти ғайриҷашмдошт дар истифодабарии объекти инфрасохтори иҷтимоӣ, аз ҷониби бахши хусусӣ зарурати чамъ намудани пардохтҳои иловагӣ ба миён меояд. Ин пардохтҳо аз объектҳои ситонида мешавад, ки давлат истифодабарии баъзе хизмарасониҳои онро ройгон кафолат додааст. Давлат қарори истифодаи ройгони объектро қабул кардааст, ризоияти бахши хусусӣ низ оид ба ин масъала вучуд дорад, аммо ҳангоми зиёд шудани ҳаҷми зарар нисбат ба хароҷотҳои пешбинишуда зарурати чамъоварии пардохтҳои иловагӣ ба миён меояд.⁴⁵

3. Нақшаи “Кафолати даромади минималӣ” (MRQ – minimum revenue guarantees) – ибораи мазкур ҳолатеро ифода мекунад, ки даромад дар доираи лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ барои сегменти хусусӣ аз подоши шумораи истифодабарандагон вобаста аст. Дар ин маврид барои бахши хусусӣ қаблан ягон кас пардохти маблағи муайян ва бармаҳалро кафолат дода наметавонанд. Дар чунин маврид бахши хусусӣ дар баробари ба истифода додани объекти инфрасохтори

⁴⁴ Firzli M., Bazi V. Infrastructure Investments in an Age of Austerity: The Pension and Sovereign Funds Perspective // Revue Analyse Financière. – 2011. – No. 41. – pp. 34-37.

⁴⁵ User Guidebook on Implementing Public-Private Partnerships for Transportation Infrastructure Projects in the United States. - Washington: Federal Highway Administration, U.S. Department of Transportation, 2007. – 85 pp.

ичтимоӣ, инчунин ҷиҳати ташкил намудани низоми устувори бозори истифодабарандагон кӯшиш мекунад. Чунин намуди пардохт ё ташкили фаъолияти ҳамгиро дар шароите истифода карда мешавад, ки бахши хусусӣ қобилияти мустақилона пардохт намудани корҳои таҷдиду азнавсозӣ ва ташкили фаъолиятро дошта бошад. Дар чунин маврид бахши хусусӣ метавонад намуди хизматрасониҳои иловагиро ба роҳ монда тавассути ташкили фаъолияти расмӣ зина ба зина хароҷотҳои худро аз ҳисоби пардохти истифодабарандагон рӯйпуш намояд.

4. Нақшаи “Пардохти мустақими истифодабаранда” (User tolls). Нақшаи мазкур ҳолати фаъолияти корiero ифода мекунад, ки бахши хусусӣ хароҷотҳои худро бе пардохти иловагӣ аз ҷониби давлат пурра ҷуброн мекунад ва танҳо дар асоси омода будани истифодабарандагон аз хизматрасониҳои пешниҳодшаванда даромад ҷамъоварӣ мекунад. Қобили қайд аст, ки бахши хусусӣ дар сурати риоя карда натавонистани баъзан уҳдадориҳо вобаста ба таъмини сифат, дастрасӣ ва кафолати хизматрасониҳо як қисми даромади худро аз даст медиҳад.

Дар маҷмӯъ, натиҷаи ҳавасмандии ташкили ҳамкориҳои муштарак байни давлат ва бахши хусусӣ, мушаххасан баъди қабул ва амалигардонии Қонуни ҶТ «Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ» (аз 28 декабри соли 2012 №907) корҳои илмию таҳқиқотӣ дар ин самт зина ба зина қувват гирифта, шаклҳои гуногуни шарикии давлат ва бахши хусусӣ пайдо гардиданд.

Айни замон ғайр аз иқтибосҳои овардашуда оид ба таснифи шаклҳои ШДБХ, инчунин дигар олимони аз ҷумлаи Максимов В., Алпатов А.А., Пушкин А.В., Дҷапаридзе Р.М. ва дигарон низ кӯшиши пешниҳоди таснифоти ягонаи намудҳои ШДБХ-ро намуда, аломатҳои гуногуни муқоисавиро истифода кардаанд. Ҷамъи таҳқиқоти анҷомдодашуда дар ин самт, имкони дар чунин тарз пешниҳод намудани шаклҳои ШДБХ-ро дар доираи тадқиқи мазкур дод, ки дар ҷадвали 1.3. нишон дода шудаанд.

Ҷадвали 1.3. – Таснифоти намудҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ

Аломатҳои асосии таснифот	Намудҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ
Соҳаи истифодабарии ШДБХ	саноат, нақлиёт, экология, амволи ғайриманқул, хоҷагии манзили коммуналӣ, тартиботи ҷамъиятӣ ва бехатарӣ, телекоммуникатсия, баҳши молиявӣ, маориф, тандурустӣ, фарҳанг, кишоварзӣ (КАС) ва ғ.
Баҳшҳои фаъолияти ШДБХ	– корхонаҳои КАС дар сатҳи минтақавӣ; – корхонаҳои истеҳсолкунандаи намуди маҳсулот, ки хатари иқтисодию иҷтимоӣ доранд ва ба саломатии бехатарии одамон таҳдид мекунанд, инчунин, корхона, ки қисман ё пурра аз мудифоии шаҳрвандӣ гирифта шудаанд; – корхонаҳои машғули фаъолияти илмӣ истеҳсолӣ, таҷрибавӣ, лоиҳакашӣ, конструкторию технологӣ;
Шумораи субъектҳои тичорати хусусии имконпазир	– ШДБХ, ки дар он як субъект аз ҷониби баҳши хусусӣ иштирок мекунад; – ШДБХ, ки дар он якчанд субъект аз ҷониби баҳши хусусӣ бо ҳуқуқҳои баробар иштирок мекунанд; – ШДБХ, ки дар он сармоягузoron ва субъектҳои иловагии баҳши хусусӣ иштирок мекунанд.
Сатҳи ҳокимияти давлатӣ (маҳаллӣ)-субъекти ШДБХ	– сатҳи ҷумҳуриявӣ ШДБХ; – сатҳи минтақавӣ ШДБХ; – сатҳи маҳаллӣ ШДБХ; – ШДБХ-и омехта (байнидавлатӣ, байниминтақавӣ, байнимаҳаллӣ (гуногунсатҳ)).
Нақши давлат ва тичорат дар амалигардонии ШДБХ	– ШДБХ, ки дар он нақши давлат ғайрифайол шинохта мешавад; – ШДБХ, ки дар он афзалияту комилҳуқуқии идоракунии объект шарикона сурат мегирад, аз ҷониби давлат ва баҳши хусусӣ; – ШДБХ, ки дар он ҳокимияти давлатӣ нақши калиди дошта, баҳши хусусӣ нақши иловагӣ дорад.
Ҳаҷми салоҳияти интиқолшаванда ба ҳамкори хусусӣ ва оқибатҳои дараҷи ҳамкорӣ дар доираи ШДБХ	– Сохтмон, истифодабарӣ ва супоридан (BOT); – Сохтмон, ихтиёрдорӣ, истифодабарӣ ва супоридан (BOOT); – Сохтмон, супоридан ва истифодабарӣ (ВТО); – Сохтмон, ихтиёрдорӣ ва истифодабарӣ ВОО;
Ҳуқуқи моликиятдорӣ дар асоси амалигардонии ШДБХ	– ШДБХ-и дар ҳуқуқи хусусӣ асосёфта; – ШДБХ-и дар ҳуқуқи иҷора асосёфта; – ШДБХ-и дар пешбурди хоҷагидорӣ ва идоракунии фаврӣ асосёфта; – ШДБХ-и дар ҳуқуқи азхуднамоии баъзан дороиҳо асосёфта; – вобаста ба вазъият (муваққатан) ивазкунии ҳуқуқи дороиҳои объектҳои ШДБХ.
Мухлати амалигардонии ШДБХ	– ШДБХ-и бо таъиноти ҷиддии муҳлати фаъолият; – ШДБХ, то натиҷагирӣ баъзан вазифаҳои аниқӣ аҳамияти иқтисодию иҷтимоӣ дошта; – ШДБХ-и шартан бемуҳлат.
Мавҷудияти хусусиятҳои инноватсионӣ	– ҳамкорӣ бо мақсади ноилгардӣ ба самараи инноватсионӣ; – ҳамкорӣ бо мақсади ноилгардии дубораи самараи инноватсионӣ; – ҳақорӣ ғайринноватсионӣ (анъанавӣ).

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Аз ҷадвал маълум мегардад, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ намудҳои гуногунро дар худ инъикос намуда, он ба самтҳои мухталифи намудҳои фаъолияти иқтисодӣ равона гардидааст. Дикқати асосиро дар ин таснифот бояд ба хусусиятҳои минтақавии шарикии давлат ва бахши хусусӣ зоҳир намуд, чунки фаъолияти иқтисодии субъектҳои иқтисодӣ дар сатҳи иқтисоди миллӣ васеъ буда, қисматҳои асосии ШДБХ бештари мавридҳо бояд дар сатҳи минтақавӣ амалӣ карда шаванд. Инчунин, аз ҷадвал маълум мегардад, ки дар баробари дигар механизмҳои иқтисодии амалишавии фаъолият ШДБХ низ хусусиятҳои инноватсиониро низ дар худ нишон дода, ҳамкорихоро вобаста ба ҳадафи гузошташуда ҷоннок месозад.

Вобаста ба мушоҳидаи таҷрибаи ҷаҳонӣ дар ин самт маълум мегардад, ки дар иқтисодиёти як қатор мамлакатҳои тараққикарда шакли махсуси муносибатҳои тарафайни бахши хусусӣ ва давлат ба миён омад. Рушди пурмавҷи шаклҳои гуногуни ШДБХ, истифодабарии васеи онҳо дар соҳаҳои иқтисоди миллӣ имкон фароҳам овард, то ин шакли ҳамохангиро ҳамчун хусусияти иқтисоди бозорӣ эътироф ва қабул намоянд.⁴⁶

Дар мамлакатҳои тараққикарда шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар чунин соҳаҳо ба миён меояд: объектҳои инфрасохтори нақлиётӣ, коммуналӣ ва иҷтимоӣ, таҷдид, таъмир ва нигоҳдории объектҳои сохтмонӣ, хоҷагии манзилию коммуналӣ (ХМК), маориф, тандурустӣ. Давлат, аз ширкат варзидан дар соҳаҳои иқтисодии дар боло зикргардида даст қашида натавониста, бояд назоратро аз рӯи намудҳои муайяни фаъолият нигоҳ дорад. Дар баробари ин, ҷалби сармоя барои амалисозии шакли ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусиро ҳуди давлат бояд назорат барад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи гузариш нақши давлат ба таври назарасс коҳиш ёфта, функцияҳои идоракунӣ аз рӯи объектҳои асосӣ давра ба давра ба бахши хусусӣ дода шудаанд. Дар баробари ин, зарур аст, то ба шарикии афзалиятнок бо тижорати хусусӣ гузашта, мувофиқаҳо муносиби рақобатро бо ҷораҳои танзими давлатӣ таъмин намоем. Илова бар ин, дар така ба шаклҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ки дар таҷрибаи давлатҳо васеъ истифода

⁴⁶ Частно-государственное партнерство: состояние и перспективы развития в России: Аналитический доклад. М.: Институт экономики РАН, Национальный инвестиционный совет, 2006. -С. 14.

шудааст, мо метавонем соҳаҳои муҳимми ҳаёти иқтисодию иҷтимоии мардумро ба зинаҳои зарурии тараққиёт бурда расонем.

Таҷриба нишон медиҳад, ки дар шароити имрӯза ШДБХ дар соҳаҳои гуногуни иқтисоди миллӣ ҳамчун воситаи баландбардории рақобатпазирӣ ва дастрасӣ байни давлатҳои ҷаҳон нақши муассир гузоштааст. Аммо ин шакли ШДБХ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон натиҷаҳои қонеъкунандаро нишон намедиҳад. Ба андешаи мо, ин бо базаи ноқомии ҳуқуқӣ-маъмурӣ, монеаҳои истифодаи фишангҳои иқтисодӣ, кӯшишҳои худпарастонаи сохторҳои хусусӣ, сатҳи пасти маълумот оид ба бахши хусусӣ роҷеъ ба афзалиятҳои ин лоиҳа ва монанди инҳо алоқаманд мебошад.

Дар хулосаи банди мазкур ҳаминро бояд қайд намуд, ки истифодаи самараноки принципҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ имкониятҳои субъектҳои бахши хусусиро васеъ намуда, дар натиҷа ба муътадилгардонии ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ мусоидат хоҳад намуд. Ҳамин тариқ, метавон ба чунин хулоса омад, ки омӯзиши принципҳо ва шаклҳои муътадилгардонии шарикии давлат ва бахши хусусӣ манфиатҳои бахши давлатӣ ва хусусиро ошкор сохта, метавонад ҳамчун фишанги амалигардонии сиёсати минтақавии давлатӣ дар ин самт баромад намояд. Барои дарки дурусти ин қисмат зарур аст, ки аз таҷрибаи хориҷии ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ истифода намоем.

1.3. Таҷрибаи хориҷии ташаккул ва инкишофи ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа

Аз омӯзиш, таҳлил ва баррасии мафҳум, моҳият, шакл, принцип ва дигар унсурҳои таркибии механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ маълум мегардад, ки ШДБХ, ин шакли махсуси ҷамоҳангсозии имконият ва захираҳои ҳокимият ва тижорат буда, воқеан дар ташаккул ва рушди инфрасохтори зарурии ҳаётгузаронии ҷамъият заминаи мустаҳкам мегузорад. Маълум аст, ки олимони ва коршиносони ин бахши фаъолияти ташкилию хоҷагидорӣ ташкили фаъолият дар асоси истифодаи мақсадноки механизми шарикии давлат ва бахши хусусиро баҳои баланд додаанд. Аммо, ба андешаи мо, авлавият ва санъати ташкили самаранок ва судманди

истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар таҷрибаи давлатҳои пешқадами ҷаҳон муайян мегардад. Бо дарназардошти ҷанбаҳои илмӣ мавзӯ кӯшиш намудем, ки ҳангоми таҳқиқ аз таҷрибаи андӯхтаи давлатҳои пешқадам дар самти ташкили фаъолият дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ истифода бурда, қарорҳои зарурии созмон додани онро дар бахшҳои гуногун мавриди амал қарор диҳем. Лозим ба ёдоварист, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ танҳо дар он ҳолате метавонад заминаи мусоиди иқтисодиёи иҷтимоиро сабаб шавад, ки агар вазифа ва принципҳои тавсияшудаи он вобаста ба вақт ва эҳтироми ҳамдигари дар раванди фаъолият қомилан риоя карда шаванд. Маълум аст, ки давлат ва бахши хусусӣ қомилан ҳостгории созмон додани як низоми усутувор ва ғоидаовар мебошад, аммо ин ҳолат на дар ҳама мавридҳо барои тарафҳо қонёқунандааст. Ба андешаи мо ҳамин номувозинуатӣ аз камтаҷрибагӣ ва дар сатҳи зарурӣ баҳогузорӣ карда натавонистани механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ аз ҷониби субъектҳои дахлдор ба ҳисоб меравад. Ин вазъиятро омӯзиши дақиқи таҷрибаи давлатҳои пешқадами ҷаҳон пурра мегардонад. Маълум аст, ки ташкили фаъолият аз рӯи механизми мазкур қабл аз ҳама барои давлат ва ҷамъият муҳим аст, ин ҳам бошад бо далелҳои зерин: ба сектори давлатӣ сармоягузорию устувор ворид мегардад, бӯҷет сарфа гардида, имконияти пардохти нафақа ва дигар ҷубронпулиҳо дар шакли ба талаботи замон мувофиқ пайдо мегардад, дараҷаи хавфу хатар аз истифодабарии объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ аз сарбории давлат ё бардошта мешавад ё тақсим, яъне кам карда мешаванд, давлат бо мушкилии қонё сохтани талаботи аҳоли бо хизматрасониҳои босифати коммуналӣ, тиббӣ, роҳу нақлиёт ва ғ. дигар бархурд намекунад. Сарбории иҷтимоии давлат бо далели ҷалби сектори хусусӣ кам карда мешавад, ки ин ва дигар афзалиятҳоро дар ташкили фаъолияти давлатҳои ҷаҳон аз рӯи механизми мазкур мушоҳида кардан мумкин аст⁴⁷.

⁴⁷ Аверкиева Е. С. Государственно-частное партнерство как институт стимулирования предпринимательской деятельности // JER. 2017. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo-kak-institut-stimulirovaniya-predprinimatelskoy-deyatelnosti> (санаи муруҷиат: 04.09.2020).

ДАВЛАТ ВА БАХШИ ХУСУСӢ – ТАҶРИБАИ ҶАҲОНИИ ҲАМКОРИҶО

Ҳолати паҳншавӣ ва рушди ШБХ дар Аврупо

- Паст: якчанд лоиҳа амалӣ шудааст
- Миёна: он қадар лоиҳаҳои назарнамоӣ амалӣ нашудааст
- Баланд: лоиҳаи бисёр амалӣ шудааст

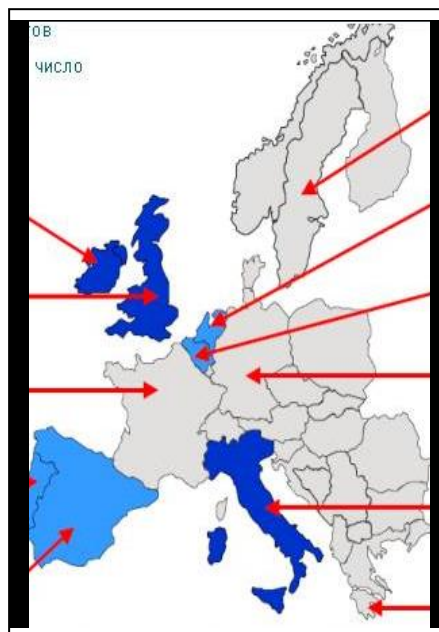
Ирландия:
нақлиёт, тандурустӣ

Британияи Кабир:
нақлиёт, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ

Франса:
тандурустӣ, адлия

Португалия:
тандурустӣ

Испания:
тандурустӣ, рушди инфрасохтор

Давлатҳои Скандинавия:
Норвегия: нақлиёт;
Финляндия: маориф

Нидерландия:
нақлиёт, тандурустӣ, маориф

Белгия:
нақлиёт, шахрсозӣ

Олмон:
нақлиёт, адлия, обтаъминнамоӣ

Итолиё:
нақлиёт, тандурустӣ

Гречия:
нақлиёт,

Британияи Кабир, Ирландия ва Итолиё дар ояндаи наздик ба қатори давлатҳое мансуб хоҳанд шуд, ки истифодаи механизми ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ нисбатан фаъолтаранд.
Нақлиёт, тандурустӣ ва инфрасохтор ба соҳаҳои рушдкунанда тахти ҳамин механизм табдил меёбанд.

Расми 1.4. Давлат ва бахши хусусӣ – таҷрибаи ҷаҳониي ҳамкории

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Дар мавриди пайгирии масъалаи ташаккул, рушд ва ташкили фаъолият дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо дарназардошти таҷрибаи пешқадами давлатҳои ҷаҳон маълум мегардад, ки ин шакли фаъолияти муштарак кайҳо боз мавриди истифода қарор гирифтааст ва ҳатто баъзан давлатҳо истеҳсоли маводу лавозимоти ҳарбию таҷдиду сохтмони муассисаҳои ислохотиро бо ҷалби сармояи сектори хусусӣ амалӣ мегардонанд.

Ҳангоми омӯзиши масъалаи ташкил ва рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар асоси истифодаи сарчашмаҳои иттилоотию омории ҷаҳонӣ маълум мегардад, ки тамоми давлатҳои ҷаҳон аз механизми мазкур истифода мебаранд. Аммо масъалаи интихоби объект, ҳаҷми маблағгузорӣ, дараҷаи боварии давлат ва сектори хусусӣ, тақсими хавфҳо, иҷораи стратегӣ ва тактикӣ, муҳлати баиситифодадидиҳӣ ва дигар махсусиятҳо аз ҳам фарқ мекунанд. Вобаста ба мавҷуд будани ин гуна омилҳои тағйирёбанда дар ташкили фаъолияти ҷонибҳои соли 2020 як қатор мутахассисони “Маркази аврупоии экспертизаи ШДБХ” аз рӯйи се меъёри арзёбӣ мавқеи давлатҳои Иттиҳоди Аврупо вобаста ба истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ таҳлил гузаронида шуд⁴⁸:

- Меъёри паст – якчанд лоиҳа амалӣ шудааст;
- Меъёри миёна – шумораи на онқадар зиёди лоиҳаҳо амалшудааст;
- Меъёри баланд – шумораи зиёди лоиҳаҳо амалшудааст (расми 1.4.).

Аз маълумоти расми бармеояд, ки ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Иттиҳоди Аврупо бештар ба соҳаҳои иқтисоди миллӣ, аз қабili нақлиёт, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, обтаъминкунӣ, шаҳрсозӣ, маориф ва ғ. равона гардидааст. Дар бештари давлатҳои Аврупо афзалият ва авлавият ба соҳаҳои инфрасохторӣ дода мешавад, ки онҳо ҳамчун замина барои дигар соҳаҳо метавонанд хизмат намоянд. Дар онҳо ҳиссаи бахши хусусӣ дар доираи фаъолияти соҳаҳои мазкур сол аз сол бештар карда мешавад. Ин таҷриба барои вазъи иқтисодии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон шароитҳои мусоид фароҳам меорад.

⁴⁸ Европейский центр экспертизы ГЧП. <https://www.eib.org/epcc/>

Комиссияи Созмони Милали Муттаҳид дар робита ба масъалаи рушди иқтисодию иҷтимоии давлатҳо қайд мекунад, ки дар шароити ҳамгироии манфиатҳои давлатию тичорат роҳи беҳтари ҳавасмандгардонии рушд, ин ташкили фаъолият дар асоси механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ба ҳисоб меравад. Айни замон зиёда аз 85 институти шарикии давлат ва баҳши хусусӣ фаъолияти самаранок доранд, ки аз ин теъдод 40-тои онҳо дар Аврупо, 5-то дар Америкаи Ҷанубӣ, 7-то дар Америкаи шимолӣ, 23-то дар Осиё ва 10 – тои дигараш дар Африқо мебошанд. Илова бар ин, зиёда аз 25 ташкилотҳои байналмилалӣ ба қайд гирифта шудааст, ки тибқи салоҳият ва низоми фаъолияти онҳо мушоҳида мешавад, ки аксарияти функсия ва вазифаҳои механизми шарикии давлат ва баҳши хусусиро иҷро меkunанд (мисол, Корпоратсияи байналмилалӣ рушд ва монанди онҳо).

Хулоса, барои қарори оқилона мо дарёфти самтҳои рушд ва истифодаи механизми онро дар давлатҳои пешқадам мавриди омӯзиш қарор медиҳем, ки дар ин замина фазои институтсионалии мусоид дар самти ташкили ҳамкориҳои муштарак миёни давлат ва сектори хусусии Ҷумҳурии Тоҷикистон созмон дода мешавад.

Британияи Кабир. Таърихи рушди ШДБХ-ро дар Британияи Кабир нишон медиҳад, ки якумин лоиҳа соли 1981 дар алоқамандӣ бо азнавсозии иншооти таъмири киштиҳои Лондон мавриди амал қарор дода шудааст. Минбаъд, соли 1992 ҳукумати Ҷ. Мейчора оид ба шакли нави ШДБХ – «Ташаббуси худии молиявӣ» (PFI – Private Finance Initiative)-ро эълон намуд. Ин маънои онро дорад, ки баҳши хусусӣ функсияи маблағгузори сохтмони (ба истифодадихӣ, таҷдид, идоракунӣ ва ғ.) объектҳои истеҳсолии давлатӣ ва баҳши иҷтимоиро дорад.

Тибқи хулосаи коршиносони Британияи Кабир нахустин кӯшиш роҷеъ ба ҷалби сармояи хусусиро дар таҷдид ва азнавсозии объектҳои иҷтимоии давлатӣ, худӣ давлат анҷом додааст, яъне ташаббускори асосии ташкил ва рушди ҳамкорӣ аз рӯйи модели мазкурро давлат анҷом додааст, ки шуруъ аз солҳои

80-уми асри XX то инҷониб дар асоси созишномаҳои дутарафа чандин мушкилоти сектори давлатӣ ва хусусӣ бо ин тарз ҳаллу фасл карда шудааст.

Дар марҳилаи аввал ин гуна кӯшишҳоро ҳукумати М. Тэтчер бо мақсади коҳиш додани даҳолат ва таъсири давлат ба баҳши хусусӣ созмон дода буд, яъне аввал онҳо чунин хулоса доштанд, ки таъсири аз ҳад зиёди давлат ба сектори хусусӣ боиси таназзули рушди фаъолияти соҳибкорӣ мегардад. Дар ниҳоят онҳо бо бартараф намудани омили мазкур, инчунин имкониятҳои хуби истифодаи таҷриба ва захираҳои баҳши хусусиро дар иҷрои уҳдадорихои давлатӣ дарёфтанд. Ба маънои дигар, онҳо зар мекофтанд, аммо тилло пайдо намуданд. Ҳамин тариқ, вазъият дар қаламрави давлат комилан тағйир ёфт, чунки акнун барномаи ҷадид ва мақсадноки “Ташаббуси хусусии молиявӣ” (Private Finance Initiative (PFI)) таҳия, тасдиқ ва мавриди амал қарор дорад, ки ба ҳавасмандии ташкили фаъолияти ҳамоҳанги баҳши давлатӣ ва хусусӣ заминаи устувор гузошт. Тибқи талаботҳои барномаи мазкур намояндагони баҳши хусуси минбаъд озод дар муаррифии ҳар гуна нақшаҳои тиҷоратӣ ва бозсозӣро иштирок намуда, мавқеи худро зуд муайян мекард⁴⁹.

Дар шароити имрӯз барномаи ҷадид ва мақсадноки “Ташаббуси хусусии молиявӣ” (Private Finance Initiative (PFI)) аз ҷумлаи барномаҳои муҳимми давлатии Британияи Кабир ба шумор меравад, ки ба чараҳои рушди институти шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, инчунин дигар институтҳо, ки ҳамкориҳои шариконаро ихтиёр кардаанд сабукиро пеш меорад. Барои хулосабарории илмӣ ва баҳогузориҳои асарбахшии илмию амалии барномаи мазкур баъзан бартарият ё махсусиятҳои хоси онро ёдовар шудан мумкин аст:

– натиҷаи амалишавии барномаи “Ташаббуси хусусии молиявӣ” ҷиҳати дар амал татбиқ намудани имконият ва шароити созгори ҳаёти мардум тавассути таҷдид ва навсозии объектҳои инфрасохтор замина гузошта, ҳамзамон мавқеи сектори хусусӣ дар робита ба соҳибшавии дороиҳои давлатӣ мӯйян ва мустаҳкам гардид;

⁴⁹ Сомонаи расмӣи хазинадорӣи Бритониёи Кабир. URL: <<http://www.hm.treasury.gov.uk>> (санаи муроҷиат: 30.03.2012).

– бо дарназардошти вазифа ва уҳдадорихои вазнини давлатӣ чониби башхи хусусӣ баъзан уҳдадорӣ ва вазифаҳои дарозмуддат оид ба хизматрасониҳои инфрасохториро ба души худ мегирад;

– тибқи барнома ҳукумат вазифа ва уҳдадорихоро роҷеъ ба таъмини талаботи бахши хусусӣ бо молҳо ва хизматрасониҳои дарозмуддати давлатӣ ба зиммаи худ мегирад;

– қисми зиёди хавҳо ва пешбурди фаъолиятро роҷеъ ба баистифодадихии объекти мавриди назар бахши хусусӣ ба зиммаи худ мегирад;

– ҳамчун маҳаки асосӣ дар мавриди қабули қарорҳои ташкилию иқтисодӣ, ҳамзамон муайян намудани дараҷаи вазнинии фаъолият ва даромад аз он, ин арзёбии таносуби чигунагии нарх ва сифат ((value for money (VFM))) баромад мекунад. Зери мафҳуми баҳогузорӣ ва муайян намудани “наرخ-сифат” маҷмуи нишондиҳандаҳои аниқе фаҳмида мешавад, ки бо ибтидо ва натиҷаи фаъолияти иқтисодию иҷтимоии раванди ташкил ва пешниоди хизматҳо робитаи бевосита доранд.

Тибқи сарчашмаҳои иттилоотии илмӣ самаранокии ташкил ва амалигардонии сиёсати шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Британияи Кабир бо он алоқаманд дониста мешавад, ки низоми созмондодашуда, сектори давлати ва хусусиро бар он маҷбур мекунад, ки дар бо сифати баланд қабл аз муҳлат на камтар аз 80 фоизи лоиҳаҳо бояд амалӣ карда шаванд. Ҳамин тариқ, айни замон дар ин давлат аз се ду ҳиссаи лоиҳаҳои мавриди интиҳоб қабул аз муҳлат бо дарназардошти дараҷаи қаноатмандии тарафҳо ба истифода дода мешаванд. Дар радифи ин лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусии Британияи Кабир аз нигоҳи истифодаи маблағҳо ва механизмҳои алтернативии сармоягузорӣ самараноктар ва оқилона арзёбӣ карда мешаванд ⁵⁰.

Аксарияти коршиносон ва сарчашмаҳои таҳлилӣ рушди усувори механизми шарикии давлат ва бархши хусусиро дар Британияи Кабир бо созмон додани ниҳоди мустақил бо номи “Шарикии Британияи Кабир” (Partnerships United

⁵⁰Официальный сайт Комиссии Орга низации объединённых наций по социально экономическому развитию. URL: <[http://www.unescap.org/ttdw/ppp/PPP Units.html](http://www.unescap.org/ttdw/ppp/PPP%20Units.html)> (санаи муроҷиат: 30.03.2020).

Kingdom (PUK)), ки таъсиси он ба солҳои 1999 рост меояд, алоқаманд медонанд. Тибқи маълумотҳои созмони мазкур, ки раванди ташкили фаъолият дар асоси механизми ШДБХ-ро комилан ба зимма дорад, саҳмдорон чунин тасниф шудаанд: ширкатҳои хусусӣ бо 51%-и саҳмдорӣ, давлат бо 46% ва 4% ба Ҳукумати Шотландия рост меояд⁵¹.

Вобаста ба низоми қонунгузорӣ дар ин давлат муқаррар шудааст, ки ниҳодҳои давлатӣ (дархосткунандагон) дар асоси интиҳоби озод метавонанд бевосита ба маркази “Шарикии Британияи Кабир” (Partnerships United Kingdom (PUK)) муроҷиат намоянд ё ба дигар созмонҳои бахши хусусӣ, ки хизматрасониҳоро вобаста ба машварат ва сармоягузориҳои инфрасохтор машғуланд, тибқи талаботҳои созишномаи ШДБХ дархост намоянд. Чунин имконият ва низомро бо мақсади ба вучуд овардани рақобат ва таъмини интиҳоби васеъ дар низоми ҳамкориҳои дучониба ва сечониба фароҳам овардаанд. Тибқи андешаи мутахассисони давлати болозикр низоми мавҷуда қонуниятҳои бюрократиро коҳиш медиҳад.

Дар радифи ин созмони “Шарикии Британияи Кабир” метавонад чун саҳҳом дар иҷрои лоиҳаи махсуси ташкилот баромад намуда, ҳангоми оғози корҳои амалисозии ШДБХ тибқи принципҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ баромад намояд. Таҷрибаи мазкур дар ташкили инфрасохтори рушди инсон, аниқтараш дар сохтмони мактабҳои миёнаи замонавӣ то ҳанӯз истифода бурда мешавад. Илова бар ин, дар низомномаи созмони мазкур таҷдид ва азнавсозии мактабҳои истифодаи умум чун бахши муҳимми фаъолият дарҷ гардидааст.

Масъалаи дигар ин аст, ки соли 2007 ҳангоми зуҳур ва паҳн гардидани бухрони молиявии ҷаҳонӣ аксарияти лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ки мавриди амал қарор доштанд, раванди маблағгузориҳои онҳо қатъ гардид. Дар чунин маврид бахши хусусӣ бо дарназардошти тарки ҳафҳои вучуддошта самти нақшаҳо ва фаъолияти инвеститсионии худро надод. Дар чунин шароит, барои ҳукумати Британияи Кабир вазифаҳои нав пайдо гардид, ки дар натиҷа бо мақсади рушди минбаъдаи лоиҳаҳои шарикона ва нигоҳдории

⁵¹ Официальный сайт Центра развития ГЧП Великобритании (PUK). URL: <<http://www.partnershipsuk.org.uk>> санаи муроҷиат: 30.03.2020).

бовари мавҷуда байни субъектҳои давлатӣ ва хусусӣ соли 2009 дар доираи фаъолияти Вазорати молияи Британияи Кабир, бахши захираҳои давлатӣ ниҳоди нав бо номи “шуъбаи молияи инфрасохтор” (infrastructure finance unit, TIFU) созмон дода шуд. Ҳадафи олии ин ниҳоди созмондодашуда, аз сармоягузориҳои лоиҳаҳои ШДБХ дар шароити қаблан мутобикат намудани маҳакҳо, машварат додани давлат вобаста ба масъалаи сармоягузориҳои дарозмуддати лоиҳаҳо ва таъмин намудани ташҳиси касбии лоиҳаҳои қалон дар шароитҳои бухронӣ ва таъсири омилҳои ғайриҷашмдошт иборат мебошад.

Лозим ба ёдоварист, ки бо мақсади рушди минбаъдаи фаъолият дар асосии механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ миёни ташкилоти “Шарикии Британияи Кабир” (Partnerships United Kingdom (PUK)) ва “шуъбаи молияи инфрасохтор” (infrastructure finance unit, TIFU) як қатор вазифаҳо таҳия ва мавриди иҷро таъйин ва мавриди иҷро қарор дода шуданд:

1. Таъмини рушди минбаъдаи равишҳои методологӣ роҷеъ ба ташкил ва баргузориҳои амалиётҳои хариду фурӯши давлатӣ;

2. Такмил ва мавриди таҷдиди пайваста қарор додани сохтори ҳукуқии базаи шартномаҳои қарӣ дар қорҷӯбаи лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ;

3. Коркард ва таъмини оянданигарӣ ва шаффофияти иҷрои вазифаҳои тактикӣ ва стратегӣ ҳангоми ташкили фаъолият ва сохтори идоракунии амалигардонии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ;

4. Коркарди тарзу воситаҳои кам кардани хароҷотҳои транзаксионӣ;

5. Такмили механизми таҳия ва пешниҳоди ҳисобот дар раванди фаъолият вобаста ба чараёни амалишавии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо мақсади такмили низоми фаъолият ва танзими фаъолияти иттилоотӣ, ки дар натиҷаи заминаи қабули қарорҳои самаранок шуда метавонанд;

6. Таҷдид ва таъйини низоми кафолат ва механизми ҷалб намудани сармоя, хусусан дар шароите, ки давлат ба сифати қарзгиранда ва қарзгиранда бахши хусусӣ баромад мекунад. Ин ҳолате анҷом дода мешавад, ки дархости давлатӣ объектҳои иҷтимоӣ баромад мекунад ва истифодабарандагони ин гуна

объектҳо гурӯҳои осебпазири ҷамъият (ятимон, модарон ва падарони танҳо, маъюбон ва ғ.) ба шумор мераванд.

Хулоса, новобаста аз он ки дар доираи таҳқиқот мо комилан низоми фаъолияти шарикии давлат ва бахши хусусиро дар қаламрави Британияи Кабир баҳогузори карда натавониста бошем ҳам, омӯзиш имкони андӯхти таҷрибаи пешрафтаи ин давлат ва принсипу вазифаҳои зиёди кориро барои роҳандозӣ кардан дар кишвари мо фароҳам овард. Инчунин, ёдовар шудан бамаврид аст, ки маҳз бо бартарият фарқкунандагии талошҳои ҳукумати Британияи Кабир буд, ки низоми кор дар ин давлат аз рӯи лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ нисбат ба дигар давлатҳо бо бартарият шинохта шудааст.

Фаронса. Дақиқан 17-уми июни соли 2004 Президенти Фаронса бо дарназардошти мавҷудияти талаботи давлат ва сектори хусусӣ чиҳати ҳамкорӣ таҳти №2004-559 фармонери таҳти унвонии “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ” қабул ва пешниҳод намуд, ки тибқи мазмун ва мундариҷаи он равиш ва механизми ташкил ва рушди ҳамкориҳои муташакилона дар асоси лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ муайян карда шуд. Ин қадами аввал ва устувори барасмият даровардани ҳамкориҳои ҷонибҳо бо дарназардошти рушди давлат маҳсуб меёбад. Тибқи санади мазкур бисёр мафҳум ва унсурҳои таркибии фаъолият дар доираи лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ муайян ва тасдиқ карда шуданд, ки барои рушди методология ва амалияи бахши мазкур заминаи устувор гузошт. Мувофиқи санади мазкур ШДБХ ин шартномаи дорои хусусияти ҳуқуқӣ-шаҳрвандӣ буда, дар доираи он давлат ва ширкатҳои хусусӣ манфиатҳои давлатро ҷонибдорӣ намуда, дар ин радиф талаб карда мешавад, ки лоиҳаҳо бояд аҳаммияти иҷтимоӣ дошта бошанд.

Баъди арзиши қонунӣ гирифтани ин механизми ташкили фаъолият ва рушди иқтисодӣ барои истифодаи он ҳукумати Фаронса созмон ва ба кор даровардани Маркази рушди шарикии давлат ва бахши хусусиро (Mission d'Appui aux PPP) дар зери сохтори Вазорати молияи худ лозим донист. Баъди расман ба фаъолият шуруъ намудани маркази мазкур дар соли 2005 муҳити фаъолияти институтсионалии шарикии давлат ва бахши хусусӣ беҳтар гардид.

Мақсади Маркази рушди шабакаи давлат ва бахши хусусӣ (Mission d' Appui aux PPP), ин кумак расонидан ба мақомотҳои ҳокимияти иҷроияи давлатӣ (ва дигар ташаббускорони лоиҳаҳо) дар омода намудани лоиҳаҳои самараноки шабакаи давлат ва бахши хусусӣ дар қаламрави Фаронса ба шумор меравад⁵².

Маркази мазкур аз 6 нафар корманди ҳирфавӣ иборат буда, тамоми кӯшиш ва нерӯи онҳо барои беҳтар гардонидани вазъи амалишавии лоиҳаҳо ва таъмини самаранокии онҳо иборат мебошад. Маҷмуи қарорҳо ва пешниҳодҳои тавсияшавандаи кормандони марказ бо Вазорати молияи Фаронса мувофиқ карда мешаванд.

Функсияи асосии Мақсади Маркази рушди шабакаи давлат ва бахши хусусӣ (Mission d' Appui aux PPP) аз инҳо иборат мебошад:

- таҳия ва пешниҳоди методологияи ташкили хариди давлатӣ ва баҳогузориҳои самаранокии лоиҳаҳои шабакаи давлат ва бахши хусусӣ;

- санҷиш ва баҳогузориҳои дараҷаи саҳеҳият ва мукаммалии санадҳои корӣ дар алоқамандӣ бо лоиҳаи шабакаи давлат ва бахши хусусӣ, талаботҳои қонунӣ, молиявӣ ва сифатӣ (махсусан бо таваҷҷуҳ ба маҳакҳои сифатсанҷии VFM);

- арзёбии дуруст ва бозғаймӣ чанбаҳои техникаю иқтисодии лоиҳаи пешниҳодшаванда;

- кӯмак расонидани иштирокчиёни лоиҳа дар интихоби машваратчиёни хусусӣ ва баҳогузориҳои карда тавонистани дараҷаи касбияти иҷрокунандагони бахши хусусии лоиҳа;

- санҷиш, баҳогузорӣ ва тақмили лоиҳаи ҳамкорӣ қабл аз пешниҳод ба Вазорати молия ҷиҳати ташкили амалии он.

ИМА. Ташкил ва мавриди амал қарор додани масъалаи ташкили фаъолияти шарикона дар ИМА тавассути истифодаи механизми шабакаи давлат ва бахши хусусӣ маълум мегардад, ки дар ин давлат қонунҳои ягона ва федералӣ, ки барои саросари давлат рост оянд вучуд надорад. Аммо

⁵² Официальный сайт Центра развития ГЧП Франции. URL: < <http://www.ceforppp.org> > (санаи мурочиат: 30.03.2020).

муносибатҳои раванди фаъолият механизми танзими давлатӣ доранд. Ин амал дар асоси санадҳои меъёрию ҳуқуқии штатҳо дар алоҳидагӣ сураат мегирад. Илова бар ин, бо дарназардошти бузиргии соҳаҳои фаъолият лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар асоси санадҳои меъёрию ҳуқуқии соҳавӣ танзим ва идора карда мешаванд. Аммо дар баробари ин, махсусияти асосии интитутҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Амрико бо он алоқаманд доништа мешавад, ки дар ин давлат Шурои Миллии шарикии давлат ва бахши хусусӣ (The National Council for Public-Private Partnerships, NCPPP) ташкил ва мавриди амал қарор дода шудааст. Шуруъ аз соли 2005 то инҷониб Шурои Миллии шарикии давлат ва бахши хусусӣ чун созмони ғайритиҷоратӣ дар ҳайати Ҳукумати штати Колумбия амал мекунад. Ҳадаф ва вазифаи асосии Шуро мазкур аз таблиғи ташфиқи авлавиятҳои ташкили фаъолият дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ иборат мебошад⁵³.

Шурои Миллии шарикии давлат ва бахши хусусӣ вазифаҳои зеринро иҷро мекунад:

- маълумотҳои заруриро дар робита ба авлавиятҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва ташкилию идоракунии шарикии давлат ва бахши хусусӣ медиҳад;
- дар мубодилаи иттилоот ва масъалаҳои касбӣ миёни давлат ва тиҷорат баромад намуда, дар амалигардонии қарорҳои душвор мусоидат мекунад;
- ташкил ва баргузориҳои семинарҳои таълимӣ, тренингҳо ва ҷамъоинишҳои омавӣ вобаста ба масъалаи ташаккул ва рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ;
- дар раванди коркард, таҳия ва пешниҳоди лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ (сатҳи миллӣ ва байналхалқӣ) аз нигоҳи методологӣ дастгирӣ менамояд, аз ҷумла таҳлили заминаҳои маъмурию ҳуқуқиро таъмин менамояд.

Тибқи санадҳои меъёрию ҳуқуқии амалкунанда ду намуди аъзогиро дар намоёндагии бахши хусусӣ ҷудо намудаанд, ки аъзоёни Шуро онро ҷонибдорӣ мекунанд:

⁵³ Официальный сайт Национального совета по ГЧП США. URL: <http://ncppp.org> (санаи мурочиат: 30.03.2020).

1. Иштирок тавассути маблағгузорӣ. Ба сифати ин гуна иштирокунандагон намояндагони расмӣ бахши тичорат, ташкилотҳои ғайритичоратӣ чамбъиятӣ ва созмонҳои баромад карда метавонанд, ки чиҳати пардохти ихтиёрии аъзоҳақӣ розӣ мебошанд. Дар чунин мавриди аъзоён – маблағгузoron ҳуқуқ доранд, ки дар Шурои директорон чун аъзои комилҳуқуқ дохил ва баромад кунанд.

2. Намояндагии асосӣ. Ба сифати ин гуна иштирокунандагон дилхоҳ ташкилотҳои соҳавӣ ва шахсонӣ ҳуқуқие дохил мешаванд, ки ба аъзогии Шуро қабул карда мешаванд, аммо ҳуқуқи қабул ва мавриди амал қарор додани қарорҳои идоракуниро аз номи Шуро надоранд. Бартарияти чунин шакли иштирок дар он аст, ки аъзоён метавонанд ҳангоми иштирок ташаббусҳои шахсии худро чиҳати рушди институти шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо роҳи коркард ва пешниҳоди тавсия ва қарорҳо гузоранд.

Дар ин радиф баъзан созмонҳои вучуд доранд, ки вобаста ба иртиботи институтсионалӣ доштани онҳо бо шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар рушди ин механизми ҳамкорӣ саҳм мегузоранд, ба монанди: Агентии федералии роҳҳои автомобилӣ (Federal Highway Administration (FHWA)), Агентии дастгирии ташаббусҳои глобалӣ ва ғ.

Канада. Кишвари мазкур яке аз давлатҳои ташаббускор ва дорои таҷрибаи намунавӣ ташаккул ва рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ шинохта шудааст. Дар Канада низоми мукаммали қонунгузорӣ ва муносибати аниқӣ институтсионалии фаъолияти ин механизми ҳамкорӣ вучуд дорад. Тибқи санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ин давлат, шарикӣ давлат ва бахши хусусиро чун шакли ҳамгироии муштарак миёни давлат ва бахши хусусӣ арзёбӣ намудааст, ки дар таҷрибаи ҳар як шарикӣ ҳамкор асос ёфта, чиҳати беҳтар намудани вазъи иҷтимоӣ аҳоли тавассути ташкили идоракунии самараноки захираҳо ва хавфҳо нигаронида шудааст.

Бо таваҷҷуҳ ба низоми идоракунии ва танзими раванди ташаккул ва рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар Канада ду ташкилоте созмон додашудааст, ки масъалаи мазкурро дар сатҳи федералӣ назорат мекунанд:

Якум, Маркази рушди лоиҳаҳои федералии шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ((PPP Canada) мебошад, ки моҳи феввали соли 2009 бо мақсади омӯшиш ва бартараф намудани мушкилоти алоқаманд бо рушди механизми мазкур созмон дода шудааст. Ташкилоти мазкур дар баробари дигар вазифаҳо, инчунин масъулияти идоракунии фонди сармоягузорироро дар қаламрави Канада иҷро намуда, бештар лоиҳаҳои маблағгузорию инноватсиониро дар сатҳи федералӣ муаррифӣ ва пайгирӣ мекунад. Дар баробари ин, маркази мазкур дасгирии машваратиро ба ҳукумат, ҷиҳати баррасии масъалаҳои алоқаманд бо лоиҳаҳои сармоягузорию рушди фаъолияти инноватсионӣ мавриди амал қарор медиҳад.

Дуҷум, Комитети Канада оид ба рушди шарикии давлат ва баҳши хусусӣ мебошад, ки соли 1993 созмон додашудааст. Мақсади асосии ин ниҳоди созмонёфта иборат аз ҷалби диққати ҷамъият ё баҳши соҳибкорӣ ҷиҳати иштирок намудан дар лоиҳаҳои ҳамкорӣ бо давлат мебошад. Созмони мазкур маҷмуи мушкилоти алоқаманд бо шарикии давлат ва баҳши хусусиро дар сатҳи давлат ва ҷамъият баррасӣ ва ҳал намуда, ҷиҳати ташаккул ва рушди усувори ин механизм конференсияҳо, ҷамъишҳо семинарҳои омавӣ ва касбӣ ташкил ва баргузор мекунад⁵⁴.

Федератсияи Россия. Айни замон шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар Федератсияи Россия раванди тамоюл ба рушдро иштиёр кардааст, аммо низоми омехта ва гуногуншакли ташаккул ва рушдро таҷассум мекунад. Баъзан муаллифон ва коршиносони соҳа кӯшиш намудаанд, ки ташкили фаъолият дар асоси шарикии давлат ва баҳши хусусиро омехта, шаклҳои мавҷудаи онҳоро тасниф намоянд⁵⁵:

– Шартномаи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ. Мутобиқи ин шакли ҳамкорию шарикона баҳши давлатӣ уҳдадор карда мешавад, ки баъзан имконият ва шароитҳоро, чун ҳуқуқӣ моликиятдорӣ, мақсади ташкил ва

⁵⁴ Сомонаи расмӣи кумитаи Канада оиди рушди ШДБХ. URL: < <http://www.pppcouncil.ca> > (санаи муроҷиат: 30.03.2012)

⁵⁵ Чимириис А.С. Инструменты развития государственно-частного партнерства в России // Экономика и бизнес: теория и практика. 2019. №5-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/instrumenty-razvitiya-gosudarstvenno-chastnogo-partnerstva-v-rossii>. (санаи муроҷиат: 04.09.2020)

амалигардонии лоиҳаи ҳамкорӣ, объекти сармоягузорӣ, сарчашмаи сармоягузорӣ ва дигар ҷанбаҳои фаъолиятро ҷиҳати ташаккул, истифодабарӣ ва таъминоти техникӣ муайян ва таъмин намояд. Дар чунин шакли ҳамкорӣ бахши хусусиро вазифадор менамоянд, ки фаъолиятро тибқи шартнома таъсис дода, натиҷаи онро тибқи ҳадафҳои интизорӣ таъмин намояд;

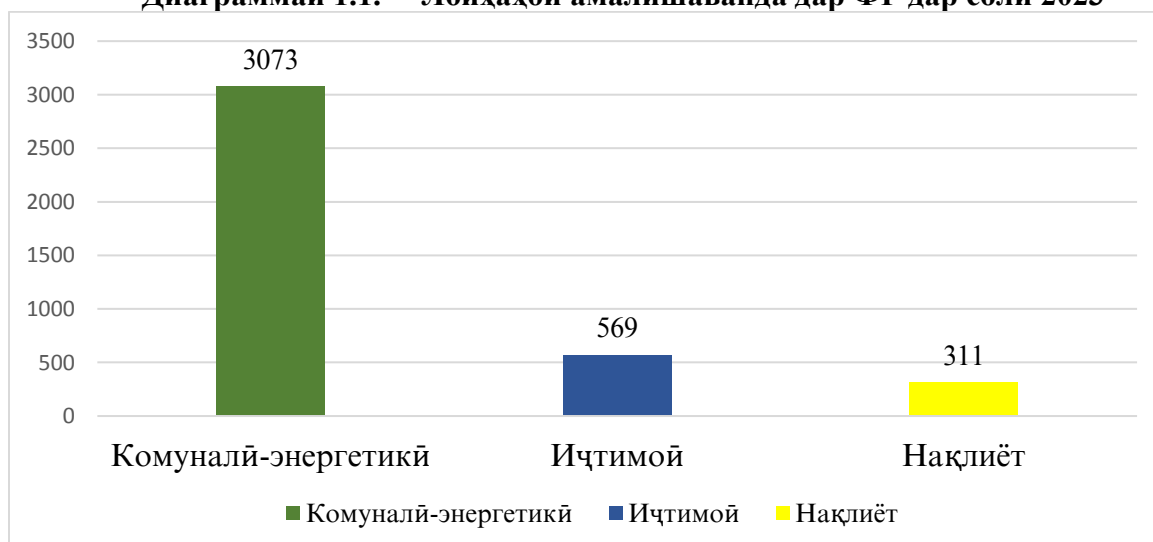
– Иҷора бо дарназардошти уҳдадорӣ сармоягузорӣ. Шакли ҳуҷҷатии ташкили фаъолият ё шартномае мебошад, ки иҷорадиҳанда (давлат ё ниҳодҳои алоҳидаи он) ба бахши хусусӣ сармояро бо мақсади муваққатан истифодабарӣ пешниҳод менамоянд. Бахши хусусӣ дар ин ҳалат бо истифода аз имконияти ташкилотчигӣ ва таҷрибаи корфармой объекти мавриди назарро таъмиру таҷдид намуда, тавассути қонеъ намудани талаботи мардум даромад андӯхт мекунад;

– Шартномаи даврӣ ё хариди қонунии давлатии объект. Тибқи ин шакли ташкили ҳамкорӣ шарикона давлат мол ва хизматрасониҳои омодашударо аз ҷониби бахши хусусӣ харидорӣ намуда, талаботи давлатиро қонеъ мегардонад.

Айни замон дар Федерасияи Россия на камтар аз 3935 лоиҳа дар доираи шаклҳои болозикри шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ташкил шудаад. Тибқи сарчашмаҳои омории Федерасияи Россия дар соли 2023 аксарияти лоиҳаҳои номбурда дар соҳаи коммуналию энергетика созмон додашудаанд⁵⁶. (диаграмма 1.1.).

⁵⁶ Сомонаи расмӣ «Платформы поддержки инфраструктурных объектов». Суроғаи электронӣ: <http://www.pppi.ru>.

Диаграммаи 1.1. – Лоиҳаҳои амалишаванда дар ФР дар соли 2023

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Аз диаграмма маълум мегардад, ки ҳиссаи соҳаҳои коммуналӣ дар якҷоягӣ бо соҳаи энергетика зиёда аз 77%-ро ташкил намуда, онҳо асосан ба соҳаҳои коммуналӣ рост меоянд. Бинобар сабаби сардии ҳаво дар аксари минтақаҳои Федератсияи Россия, Ҳукумати онҳо маҷбур гардид, ки ҳиссаи бахши хусусиро дар ин самт бештар созад, чунки ҳамасола хизматрасониҳои коммуналӣ дар онҳо аз сари нав карда мешавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин гуна чорабиниҳои ҳамкории шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон метавонад дар ин самт ва, инчунин, инфрасохтори туризм сурат гирад. Дар дигар минтақаҳои ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан, дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ, ки иқлими мусоид ва нисбатан гармро доро мебошанд, ҳамкориҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба соҳаҳои иҷтимоӣ равона гардад, қобили мақсад аст. Чуноне ки аз расм маълум аст, ҳиссаи соҳаҳои иҷтимоӣ дар самти шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба 14,3%-ро аз шумораи умумии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ташкил медиҳад.

Ўзбекистон. Ҷумҳурии Ўзбекистон бо таваҷҷуҳ ба муҳиммият ва зарурати истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар таъмини иҷроиши сиёсати иҷтимоию иқтисодии давлат пайваста кӯшиш намуда, низом ва қолаби аниқи ташкили ҳамкорихоро дорад. Мутобиқ ба хулосаҳои илмии баъзан коршиносони бахши мазкур Ҷумҳурии Ўзбекистон бо мақсади ташкили идоракунии раванди фаъолият дар асоси механизми мазкур вазифа ва

ухдадориҳои институтҳои давлатӣ ва баҳши хусусиро тибқи қонун муайян намуда, сохтори махсуси давлатиро ҷиҳати татбиқи талаботҳои қонун созмон додааст. Тибқи шартнома, ки дар асоси санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ таҳия ва мавриди амал қарор дода мешавад, давлат баҳши хусусиро вазифадор намудааст, ки ҳангоми ташкили фаъолият дар асоси истифодаи механизми мазкур бояд базаи моддию техникӣ, фишангҳои амалигардонии фаъолият, тарзу воситаҳои таъсиррасонии иқтисодию иҷтимоии раванди фаъолият, истифодаи як ё якчанд модели аниқи ташкили ШДБХ ва дигар воситаҳои корбурдро аниқ ва муаррифӣ намуда, тавачҷуҳ давлатро ба дараҷаи эҳтимолияти баланди самаранокии кор, ҷалб карда тавонад⁵⁷.

Дар мавриди омӯзиши таҷрибаи Ҷумҳурии Ўзбекистон вобаста ба ташкили шарикии давлат ва баҳши хусусӣ мӯйян карда мешавад, ки айни замон аз рӯйи тамоми шакл ва моделҳои мавҷудаи фаъолияти шарикона кор ба роҳ монда шудааст. Дар Ҷумҳурии Ўзбекистон тибқи созишнома дархостҳои давлатӣ на танҳо оид ба таҷдиду навсозии объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ, балки барои ташкил ва ба амал баровардани истехсоли маҳсулотҳои ниёзи аввали мардум бо шарикони дохил ва хоҳишмандони хориҷӣ низ омодаи ҳамкорӣ аст. Ҳадаф аз ташкили фаъолият дар ин шакл аз як тараф ҷалби сармояи хориҷӣ ва қонё гардонидани лаботи аҳоли бошад аз ҷониби дигар интиқол додани технологияи пешқадами ҷаҳони аз ҷониби соҳибкорони мувафавқи ҷаҳонӣ мебошад. Аниқтараш, дар баробари ҷалби захираҳои иқтисодӣ, инчунин истифодаи технология ва донишу малакаи касбии мутахассисони сатҳи ҷаҳониро ҳадаф қарор додааст, ки дар натиҷаи ояндабинҳои онҳо бахшҳои мавриди назар қарордоштаи иқтисодию иҷтимоии давлатро бо суръат 10-20 сол ба пеш мебарад. Инро чун воситаи таъмини рақобатпазирии иқтисодиёти кишвар дар шароити ҳамгироии низоми иқтисодиёти ҷаҳон медонанд.

Таҷрибаи дигари Ҷумҳурии Ўзбекистон, ки қобили истифода аст, ин ташкил намудани минтақаҳои озоди иқтисодии саноатӣ ба шумор меравад.

⁵⁷ Ақобиров С. О. Развитие государственно-частного партнерства в Узбекистане // Известия СПбГЭУ. 2014. №6 (90). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-gosudarstvenno-chastnogo-partnerstva-v-uzbekistane> (санаи мурочиат: 04.09.2020).

Давлат дар мавриди ташкили фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодии саноатӣ бахши хусусии дохил ва хориҷи кишварро даъват намуда, кафолат ва имтиёзҳои зиёдро пешниҳод намудааст. Ба андешаи мо, таҷрибаи Ҷумҳурии Ўзбекистон имконият фароҳам меорад, ки фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ бо воридсозии техника ва технологияи замонавӣ ба кор ва рушд таъмин карда шаванд. Дар воқеъ ҳавасмандии рушди ҳиссаи бахши хусусӣ дар иҷрои вазифаҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ имконият медиҳад, ки саҳми сармоягузори мустақим ба иқтисодиёти кишвар зиёд гардида, маҳақҳои муайянкунандаи дараҷаи рақобатпазирии мол ва хизматрасониҳо баланд бардошта шаванд.

Хулоса, баррасии таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ имконият фароҳам меорад, ки се ғуруҳи асосии марказҳои ташкили фаъолиятро аз рӯи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ аз ҳам ҷудо намоём:

1. Марказҳои шарикона, ки вазифаи асосии онҳо арзёбӣ, таҳия ва омодасозии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо дарназардошти манфиатҳои ҳокимият аз ҷониби давлат пешниҳод мегарданд. Дар чунин марказҳо таҳия ва тавсияи методӣ оид ба тағйирот ворид намудан дар фаъолияти шарикона маҳдуд карда шудааст;

2. Марказҳои шарикона, ки дорои функцияҳои васеъ ва максималӣ оид ба ташаккул ва рушди лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусиро доранд. Дар доираи марказҳои мазкур пешниҳод аз натиҷаи машваратҳо қомилан ба мақомоти иҷроияи давлатӣ тавсия мегарданд, илова бар ин ҳулосаю тавсияҳо дар мавриди таҷдиди муҳити касбӣ ва сиёсӣ ҷиҳати таъмини самаранокии ташкил ва амалигардонии лоиҳаи ШДБХ бо таваҷҷуҳ ба соҳаҳои гуногуни фаъолият ба эътибор гирифта шуда, онҳоро воситаи асосии ташаккул ва паҳннамоеи малакаи пешқадами раванди фаъолият медонанд;

3. Марказҳои шарикона, ки дар иҷрои функцияҳои ягона махсус гардонида шуда, дар истифода ва паҳнсозии таҷрибаҳои ҷадиду замонавӣ мавқеи усувор дорад. Таҷриба бар он ишора мекунад, ки барказҳои ба ғуруҳи сеюм шомилшаванда дар баробари афзалиятҳои дошташон, инчунин вазифаи

марказҳои гуруҳи дуҷумро низ иҷро карда метавонанд. Хулоса дар асоси мавҷудияти донишҳои замонавӣ ва истифодаи таҷрибаи пешқадам тамоми субъектҳои хоҷагидорӣ хоҳиши бо онҳо ва дар доираи талаботҳои онҳо кор карданро доранд. Ин талаботро хусусан он субъектҳо доранд, ки ба сифат ва самаранокии фаъолият баҳои талаботи калон доранд.

Ҳамин тариқ, тамоми марказҳои фаъолияти шариконаро вобаста ба ташкили лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ, ки дар таҷрибаи ҷаҳонӣ истифода шудаанд аз рӯйи сифат ва самаранокии ҳамохангсозии фаъолият бо ниҳоди давлатӣ, чун вазоратҳои молия алоқаманд доништа ба ду гуруҳи асосӣ ҷудо карда мешаванд.

1. Марказҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ, ки яке аз унсурҳои асосии сохтори Вазорати молия ба ҳисоб мераванд. Мавриди зикр аст, ки афзалияти ин гуна марказҳо, ин ташкили ҳамохангсозии пурсамар ва боэътимод, ки эҳтимолияти сар задани муноқишаҳо коҳиш дода мешаванд. Ин омилро бо он далел метавон кард, ки қарорҳои ниҳой бо иштироки мақомотҳои давлатӣ ва ризоияти баҳши хусусӣ ҳангоми таҳияи лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ қабул ва мавриди амал тавсия дода мешаванд. Бо вучуди ин камбудии назарнамои ин гуна марказҳо, ин аст, ки ваколат роҷеъ ба коркард ва қабули мустақилонаи қарорҳо вучуд надорад. Дар натиҷа ин гуна вазъият боиси дар муҳлати зиёд тасдиқ ва ба истифода ҷалб шудани лоиҳа мегардад, ки ҷонибҳо интизориро сабаби аз даст додани имкониятҳои дар вақт истифодашаванда медонанд. Илова бар ин, ин гуна марказҳо, ки моҳиятан ниҳоди давлатӣ ба шумор меравад, эҳтимоли калони рушди бюрократия вучуд дорад. Баҳши хусусӣ ин гуна тарзи фаъолиятро баҳои баланд намедихад ва дар ин гуна вазъият алтернатива ҷустуҷуй мекунад.

2. Марказҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ, ки воҳиди мустақили низоми интитутисионалӣ ба ҳисоб мераванд. Афзалияти асосии чунин марказҳо, ин дар марказӣ интиҳоб ва сазовори боварӣ қарор доштани онҳо аз ҷониби баҳши хусусӣ буда метавонад. Илова бар ин, чун қоида даромад ва музди меҳнати кормандони ин гуна марказҳо аз натиҷаи сифату самаранокии меҳнати

онҳо вобаста доништа мешавад. Ин омил сабаби ҷалб шудани мутахассисони хирфавӣ ва хориҷ шудани кормандони таваккалӣ мегардад ва дар ин замина лоиҳаҳои шарикона дақиқан ҳисоб карда шуда, эҳтимолияти таъсири ками хавфҳо барои ҷонибҳо кафолат дода мешавад. Мушкилӣ ва камбудии асосии ин гуна марказҳо бо он алоқаманд доништа мешавад, ки ҳангоми мувофиқа бо ниҳодҳои давлатӣ эҳтимоли рад намудани таклиф ва пешниҳодҳои онҳо вучуд дорад ва ё ба натиҷаи баҳогузориҳои экспертҳо бовар надоранд. Ин амал дар марҳилаи ба мувофиқа омадани ҷонибҳо мушкилӣ эҷод мекунад.

Илова бар ин, натиҷаи пайгирии таҷрибаи рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон имкон фароҳам намуд, ки дар асоси истифодаи маҳаки сармоягузорӣ шаклҳои махсуси марказҳоро аз ҳам ҷудо намоем:

1. Марказҳои ҷонибдори фаъолияти шарикона, ки аз буҷети давлат маблағгузорӣ карда мешаванд. Тибқи мушоҳида ва нишондиҳандаҳои омӯрӣ шумораи ин гуна марказҳо ниҳоят зиёд мебошанд.

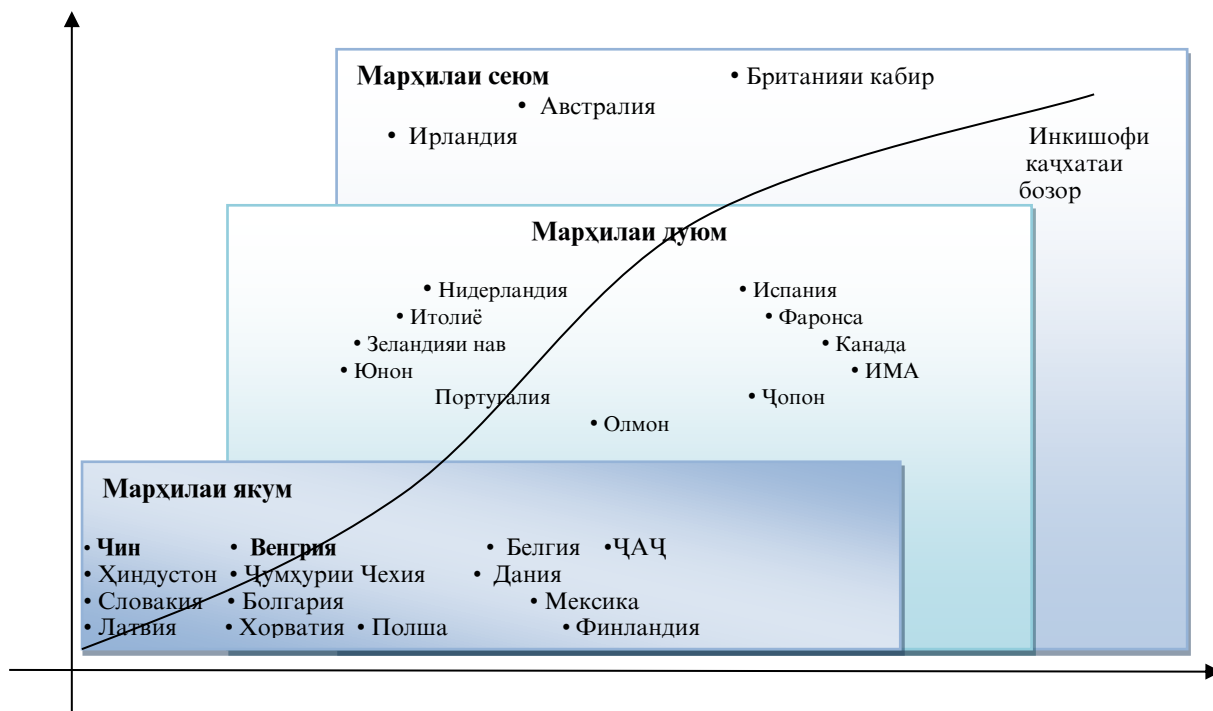
2. Марказҳои ҷонибдори фаъолияти шарикона, ки подош ё даромадро ҳангоми пешниҳоди хизматрасонии мавриди назар соҳиб мегардад ва чун анъана раванди фаъолияти ин гуна марказҳо худмаблағгузорӣ аст.

Ҳамин тариқ, механими шарикии давлат ва бахши хусусӣ чун низоми махсуси созмон додани фаъолияти созанда ба шумор рафта, то иҷрои вазифа ва комёбии мақсади тарафҳо марҳила ва мушкилоти гуногунро паси сар намудааст, ки ин чараён дар таҷрибаи рушдёбии фаъолияти шарикона дар давлатҳои ҷаҳон муайян мегардад. Бо таваҷҷуҳ ба ҳодисаҳо ва махсусиятҳои фаъолият дар доираи ин тарзи фаъолият марҳилаҳои асосии онро аз ҳам ҳам ҷудо намудан мумкин аст. Одатан онҳоро вобаста ба сарҳади фарогирӣ ё паҳншавии фаъолият ба се марҳилаи асоси ҷудо намудан мумкин аст (ниг. ба рас. 1.5.). Лозим ба ёдоварист, ки нишондиҳандаи асосии ҷудонамоии марҳилаҳо бо дарназардошти афзоиши миқдори лоиҳаҳои амалишуда ё амалишаванда интиҳоб ва тасниф шудааст. Вобаста ба ин дар марҳилаи аввал иқдомҳо, пешниҳодҳо, кӯшишҳои амалӣ вобаста ба ташкили фаъолияти

шарикона байни ҳокимият ва тичорат бо нишондоди шумораи хело кам ба эътибор гирифта шудааст. Аммо шумораи иштироккунандагон хело зиёд мебошанд, ки ин аз мавҷудияти талаботи давлат чиҳати таҷдид ва азнавсозии объектҳои инфрасохтор ва талабот ба ҷалби сармоя гувоҳӣ медиҳад.

Дар марҳилаи дуюм бошад, тамоюли бо шиддат мутобиқшавӣ ва ҳатто гуфтан мумкин аст, ки густариши лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ба вучуд меояд. Дар ин марҳила низ ҳавасмандии ҷалби сарчашмаҳои нави сармоягузорӣ ва даъвати иштирокчиёни нави бозор хос аст.

Дар марҳилаи сеюми рушдбандагии фаъолияти шарикии давлат ва баҳши хусусӣ чунин ба назар мерасад, ки доираи васеъро фаро гирифтааст, аммо пойгоҳи институтсионалии он кам шудааст. Вобаста ба ин шумораи давлатҳо дар ин ҷой кам шудаанд ва давлатҳои дорони таҷриба ва малакаи хуби ташкили фаъолият аз рӯи механизми мазкур дохил мешавад. Қоидаҳои ташкили ҳамкорӣ дар ин давлатҳо комилан рушд карда, ҳамчун воситаи мубодила ва сармоягузорӣ дар бозори сармоя бештар технология ва техникаи пешқадам баромад мекунад, на пул. Дар ин марҳилаи рушди фаъолияти шарикона айни замон шумораи ками давлатҳо қарор доранд.

Расми 1.5. – «Қаҷхаттаи рушд» -и бозори ШДБХ
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Дар расми 1.5. ба таври аёнӣ ҳаракати мамлакатҳо аз як марҳала ба марҳалаи дигари ба ном «камолоти қачу қилеб»-и шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ нишон дода шудааст.

Аз расми мазкур баръало мушоҳида кардан мумкин аст, ки аксари мамлакатҳо дар давраи ибтидоии рушди шарикӣ давлатию хусусӣ қарор доранд ва барои онҳо истифодаи механизми зикршуда ба таври муназзам имконнопазир аст. Ҳаракат ба боло дар ин расм аз рӯи «камолоти қачу қилеб» бо шарофати мунтазам паси сар кардани сатҳое, ки истифодаи механизмҳои шарикӣ давлатию хусусиро нигоҳ медоранд, имконпазир мегардад.

Ба андешаи мо, гурӯҳбандиро аз рӯи сатҳи рушди иқтисодии мамлакатҳо гузарондан зарур аст, зеро тавре ки аз расм баръало маълум мегардад, алоқамандии бевоситаи байни ин нишондиҳанда ва сатҳи рушди шарикӣ давлатию хусусӣ равшан мебошад.

Таҷрибаи ҷаҳонии ду садсолаи охир дар соҳаи амалисозии истифодаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар сатҳи иқтисоди миллӣ он санадро тасдиқ намуд, ки равиши таҳияшаванда яке аз воситаҳои самараноки ҷалби сармоягузорӣ ба лоиҳаҳои сармояғунҷоиши инфрасохторӣ ба ҳисоб меравад.

Дар натиҷаи фаъолият бо пайдоиши мушкilotи гуногун ва тадриҷан зиёд гардидани шумораи лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ боиси он гардид, ки дар бисёри давлатҳо бояд марказҳои расмӣ баҳогузорӣ, индоракуни ва таъмини пайвастаи назорати фаъолияти шарикона таъсис дода мешуд. Ин гуна раванд дар аксарияти давлатҳо ҳанӯз ҷараён дорад, баъзан давлатҳои тараққикарда ташкил ва назорати фаъолиятро аз рӯи ин механизм кайҳо сарфаҳм рафта таъмин намуданд. Мавриди ёдоварист, ки тараққиёти сифатӣ шуморавии рушди фаъолияти шарикона дар давлатҳои мавриди мисол қарордодашуда маҳз баъди пайдоиши институтҳои давлатдор ҳаллу фасл гардиданд. Айни замон метавонем хулосабарорӣ намоем, ки рушди асарбахши шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назар аст. Вобаста ба ташкили ниҳод ва заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ ягон мушкilotи ҷиддӣ ва ихтилофангез надорад.

Дар мавриди арзёбӣ маълум мегардад, ки масоили алоқаманд бо сифат, самаранокӣ ва зиёдшавии ҳаҷми сармоягузорӣ, инчунин раванди мутобиқшавии ҳавасмандонаи бархе аз бахшҳои фаъолияти иҷтимоӣ эҳсос карда мешавад, ки ин вазъият ба андешаи мо бо раванди рушди тамоюли иқтисодӣ ва кушишҳои давлат вобаста ба таҷдиди пай дар пайи фаъолият комилан ҳалли худро пайдо мекунад. Таҷриба нишон медиҳад, ки рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар ҳамаи соҳаҳо комилан дар як вақт ва бо суръати баланд рушд накардааст, ин масъала зина ба зина бо фарогирии як ё якчанд соҳа бо мақсади озмоиш ва баътар комилан рушд кардааст (нигаред ва чадвали 1.5.).

Чадвали 1.5. – Намудҳои ШДБХ дар давлатҳои пешрафта

Мамлакат	Соли истифодабарӣ	(Намудҳои ШДБХ) ШДБХ – аз рӯи соҳаҳо
Британияи Кабир	Баъди солҳои 2000	Маориф, тандурустӣ, мудоғиба
Финляндия	Баъди солҳои 2000	Консессиҳои роҳ, мактаб ва таҳсилоти олӣ
Фаронса	Баъди солҳои 2000	Консессиҳои роҳ, консессия барои обтаъминкунӣ
Юнон	Баъди солҳои 2000	Консессиҳои роҳ, сохтмони роҳҳои оҳан
Ирландия	Баъди солҳои 2000	Нақлиёт, маориф, обтаъминкунӣ, истифодаи партовҳо
Италия	Баъди солҳои 2000	Беморхонаҳо, нақлиёт, истифодаи партовҳо
Ҳолландия	Баъди солҳои 2000	Обтаъминкунӣ, паёми ғаврии роҳи оҳан
Португалия	Баъди солҳои 2000	Фурудгоҳҳо, консессиҳои роҳ
Испания	Баъди солҳои 2000	Консессиҳои роҳ, консессияҳои минтақавӣ роҳӣ
Чопон	Баъди солҳои 2010	Тандурустӣ, хоҷагии манзилӣ, технологияҳо, нақлиёт дар сатҳи минтақавӣ
Австралия	Баъди солҳои 2000-ум	Роҳҳо, беморхонаҳо, муассисаҳои ислоҳӣ

Сарчашма: Таҳияи муаллиф аз рӯи: Гафурова Г.Т. Зарубежный опыт развития механизмов государственно-частного партнерства. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-razvitiya-mehanizmov-gosudarstvenno-chastnogo-partnerstva-1>

Тибқи маълумотҳои чадвали 1.5. шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун механизми расмӣ ҳамкориҳои шарикона бо кафолати давлатӣ ва ризоияти байниниҳодӣ дар аксарияти давлатҳо аз соли 2000 тамоюли рушдро қасб намудааст. Бояд қайд намуд, ки қабл аз ин ҳам ҳамкориҳои давлат бо бахши хусусӣ сурат мегирифт, аммо дар шароити шартномаи шифохӣ бо ҷалби танҳо як объекти муҳим, ки давлат самаранокӣ иҷроӣ онро дар ҳамкорӣ бо бахши хусусӣ медид.

Бонки байналмилалии ҳамкориҳои иқтисодӣ яке аз созмонҳои бонуфузи молиявии расмӣ байнидавлатие мебошад, ки вазифаи асосии он аз ташкили шароити мусоиди рушди иқтисодиёт ва ҳавасманд гардонидани раванди сармоягузорӣ ба самту соҳаҳои аз нигоҳи иқтисодӣ ғоидавовар иборат мебошад.

Ҷиҳати ба низом даровардани ғайриқарорӣ бонки мазкур ва муносибати институтсионалӣ ҳуҷҷати расмӣ “Ризоят оид ба ташкили ғайриқарорӣ Бонки байналмилалии ҳамкориҳои иқтисодӣ (бо вориднамоии тағйирот таҳти Протоколи №01, аз 18 декабри соли 1970, 23 ноябри соли 1977 ва охири маротиба 25 ноябри соли 2014)” қабул ва мавриди амал қарор дода шудааст. Мутобиқи тағйиротҳои охири масъалаи датгирии амалигардонии лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ба сифати вазифаҳои асосии ин созмон таъйин ва тасдиқ шудааст. Ҳамзамон, қайд шудааст, ки иҷроиши лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар соҳа ва минтақаҳои гуногун метавонанд аз ҳисоби бонкҳои тиҷоратӣ сармоягузорӣ карда шаванд, беҳатарӣ ва машварати таъмини самаранокии иҷроиши лоиҳаҳои мазкурро Бонки байналмилалии ҳамкориҳои иқтисодӣ ба зиммаи худ мегирад. Мутобиқи эълумияи Бонки байналмилалии ҳамкориҳои иқтисодӣ дар хусуси татбиқи сиёсати молиявӣ ва дастгирии раванди амалигардонии лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар соли 2022 пакети қарзии зиёда аз 2 млрд рубли русӣ бо муҳлати истифодабарии зиёда аз 10 сол ҷудо намудааст. Илова бар ин, як гуруҳи мутахассисони ҳирфавиро ҷиҳати пешниҳоди хизматрасонии машварати тиҷоратӣ ва санҷати истифодаи захираҳои молиявӣ омода ва сафарбар намудааст⁵⁸.

Дар натиҷаи ба таҳлил ва арзёбӣ фаро гирифтани малакаи давлатҳои тараққикарда, рӯ ба тараққӣ ва давлатҳои ҳамсоя имконияти ба чунин ҳулоса баромаданро фароҳам сохт:

1. Дар тамоми давлатҳои ҷаҳон ташкил ва амалигардонии лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ махсусияти соҳавӣ дошта, тибқи мушоҳида

⁵⁸Меморандум о финансово́й политике государственной корпорации «Банк развития и внешнеэкономической деятельности (Внешэкономбанк)» аз 27.07.2007 № 1007-р (бодарназардошти тағйиротҳои соли 13.01.2014)

афзалияти асоси ба соҳаҳои иҷтимоӣ, чун соҳаи маориф, тандурустӣ, варзиш, фарҳанг ва ба инҳо монанд бахшида шудааст. Далели асосии ин гуна шакл гирифтани ташкили лоиҳаҳои шарикӣ он аст, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди инсон талабот ба сифат ва шумораи хизматрасониҳои иҷтимоӣ афзоиш ёфтааст, инчунин аҳолии саёра, низ дар ҳоли зиёдшавӣ аст. Тамоюли рушди буҷети давлатӣ дар аксарияти давлатҳо камтар аз ҳаҷми талаботҳои иҷтимоӣ аст. Илова бар ин, рушди инфрасохтори зарурӣ имконияти тараққӣ ёфтани дигар паҳлуҳои фаъолияти иқтисодию иҷтимоиро таъмин менамояд.

2. Дар доираи институти шарикии давлат ва бахши хусусӣ механизм ва тарзу воситаҳои мавриди истифода қарор дода мешаванд, ки мантиқ ва ҳадафи асосии пешрафти ҷонибҳо дар он зоҳир мегардад. Илова бар ин, чунин ба назар мерасад, ки аксарияти вазифа ва уҳдадорихоро дар самти баистифодадихӯи идоракуниро бахши хусусӣ ба зимма мегирад. Маҷмуи механизм ва тарзу воситаҳои истифодашаванда имконият медиҳанд, ки фаъолият дар асоси қонуниятҳои иқтисодӣ бо дарназардошти ҷалби воҳидҳои низоми хоҷагидорӣ (корхона, ширкат, корпоратсия ва ғ.) ташкил ва ба роҳ монда шавад. Дар чунин шароити фаъолият организми ягонаи иқтисодӣ ба таври комил фаъолият намуданро оғоз ва идома медиҳад.

3. Натиҷаи омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ имконият фароҳам меорад, ки чунин хулоса намоем. Айни замон Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад бо мақсади такмили низоми идоракунии ва рушди механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба таҷрибаи андӯхтани давлатҳои тараққикарда бо дарназардошти мутобиқати қонуниятҳои табиӣ ва анъанаҳои миллӣ таъя намуда, фаъолиятро густариш диҳад. Мо чунин мешуморем, ки дар натиҷаи андӯхти таҷрибаи зиёд бахши хусусӣ бо дарназардошти дараҷаи баланди ватандустӣ метавонад дар таҷдид ва азнавсозии дигар объектҳои стратегии инфрасохтори давлатӣ фаъолиятро ба роҳ монад.

4. Таҷрибаи ҷаҳонии рушди механизми мазкур нишон медиҳад, ки воситаи муҳимми густариши фаъолият дар асоси лоиҳаи шарикии давлатӣ ва

бахши хусусӣ, ин ташаккул ва таъмини заминаи созгори институтсионалӣ ба ҳисоб меравад. Дар чунин шароит ниҳодҳои давлатӣ уҳдадор мешаванд, ки иҷрои амалиётҳои алоқаманд бо лоиҳаи ШДБХ-ро пайваста мавриди назар қарор дода, бе мушкилот ва таъхиргузорӣ иҷро намоянд.

БОБИ 2. ТАҲЛИЛ ВА АРЗЁБИИ ФАЪОЛИЯТИ ШАРИКИИ ДАВЛАТ ВА БАХШИ ХУСУСӢ ДАР НТЧ

2.1. Таҳлили ҳолати кунунӣ ва ташаккули механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа

Натиҷаи таҳлили ҷанбаҳои илмию назариявӣ ташкил ва рушди фаъолияти муштарак бо ҷалб ва истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба мавҷудияти афзалиятҳои зиёди иқтисодию иҷтимоӣ ишора мекунад. Илова бар ин, айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарки муҳимияти механизми мазкур ниҳод ва заминаҳои зарурии меъёрию ҳуқуқӣ фароҳам сохта шудаанд, ки боиси таҷдид ва навсозии бисёр объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ хизмат намуда истодаанд. Дар ҳар сурат бо мақсади арзёбии воқеии ҳолати кунунии рушди интитути шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои мавриди назар, таҳқиқ ва баҳогузорию объективона анҷом дода мешавад.

Бо дарназардошти таҳлилҳои ҳамаҷониба ва назияи мавҷудаи ин бахши муҳими иқтисодӣ бори аввал ҳолати инфрасохтор ва муносибатҳои институтсионалии бахши шарикии давлат ва хусусӣ (ШДБХ), таҳлили ҳолати ҳозира ва ташаккули механизми ШДБХ ҳамчун маҷмуи сохторҳои давлатӣ, омехта ва хусусии ташкилию идоравӣ мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор дода мешавад, ки рушд ва фаъолияти самараноки институти ШДБХ дар сатҳи ҷумҳурӣ ва минтақавӣ ба сифати танзимкунандаи ташкил ва иҷрои фаъолияти шарикон имкони пешрафти иқтисодиро фароҳам хоҳад овард.

Дар натиҷаи таҳқиқотҳои анҷомдодашуда мо чунин хулоса омадем, ки нахустин заминаи муҳими ташаккул ва рушди фаъолият дар асоси равиши шариконаро мавҷудияти низоми ташаккулёфтаи инфрасохтори институтсионалӣ ташкил медиҳад. Инфрасохтори институтсионалии шарикии давлат ва бахши хусусӣ тибқи арзёбиҳои олимони ватанӣ айни замон дар ҷумҳурии мо дар ҳоли ташаккулёбӣ қарор дорад. Дар сурати рушди нокифояи инфрасохтори институтсионалии рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ бисёр

соҳаҳои хусусияти иҷтимоидошта ба монанди тандурустӣ, маориф, хочагии коммуналӣ ва ба инҳо монанд дар сатҳи зарурӣ рушд карда наметавонанд. Соҳаҳои мазкур хусусити ҳамоҳангӣ бо ҳамдигар дошта дар маҷмӯҳ монеаи рушди тамоми бахшҳои фаъолияти иқтисодию иҷтимоӣ сабаб мешавад, ки дар натиҷаи боиси иҷро нагардидани вазифаҳои давлатӣ мегарданд.

Рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нуқтаи назари асарбахшии амалӣ дар ҳолати рушд қарор дорад. Дар баъзан соҳаҳои дигар дар ҳоли мутобиқшавӣ қарор дорад. Айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкилоти замонависозии муносибатҳои иқтисодию иҷтимоӣ дар тамоми бахшҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва идоракунии давлатӣ ба назар мерасанд, аммо дар рақобат бо давлатҳои пешқадами ҷаҳон моро водор ба иҷрои вазифаҳои зиёд дар самти мазкур хушдор месозанд.

Пешравии назарраси дигар ин аст, ки ташкили фаъолият дар асоси истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ барои тамоми ниҳодҳои давлатӣ ва зинаҳои гуногуни онҳо фаҳмо ва қобили истифода қабул шудааст. Имрӯзҳо бо ташаббуси ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ” (АМОҚТ аз с.2012, №12, қ.1, м.1001) қабул гардида, субъекти салоҳиятдор ҷиҳати таъмини иҷроиши талаботҳои қонуни мазкур ва таъмини рушди ин шакли ҳамкорӣ дар қаламрави ҷумҳурӣ Кумитаи сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муассисаи давлатии “Маркази татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ”-ро созмон додааст.

Новобаста ба мавҷудияти талаботи доимии низоми муносибатҳои иқтисодию иҷтимоӣ вобаста ба ташкили фаъолияти мугтарак байни ҳокимият ва тичорат, баъди аз ҷониби Асосгузори Сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон эълон гардидани модели нави рушди иқтисодиёт “гузаштан аз ҷумҳурии аграрӣ-саноатӣ ба саноатӣ аграрӣ” таваҷҷуҳи институтҳо ба ташкили фаъолият дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ зиёд гардид. Маълум аст, ки тақозои ин модели иқтисодӣ комилан дигар аст, аниқтараш ташкили фаъолияти

бо илм, малака, технологияи замонавӣ, техникаи рақамӣ ва умуман инноватсионӣ зарурат пеш омадааст. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ин имкониятҳо дар бахши хусусӣ кайҳо боз ташаккул ёфтаанд, ки инҳоро дар иҷрои ҳадафҳои идоракунии давлатӣ метавонем мақсаднок мавриди истифода қарор диҳем⁵⁹.

Тибқи хулосабарориҳои раванди таҳқиқот аз натиҷаи омӯзиши ниҳодҳои мазкур хулоса намудан мумкин аст, ки шарикии давлатӣ ва бахши хусусӣ ҳамчун механизмҳои иқтисодӣ на танҳо дар ҷалби сармоя балки дар идоракунии ва рушди бисёр ҳадафҳои иқтисодию иҷтимоии мамлакат мавриди истифода қарор дода мешавад. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкили фаъолияти муштаракӣ давлат бо сектори хусусӣ метавонад чунин афзалиятҳоро ба бор орад:

1. Дар мавриди ҷалб карда тавонишани ҷониби бахши хусусӣ дар сармоягузори раванди бозсозии инфраструктурӣ, хароҷоти аз буҷети мамлакат кам гардида, ташвишҳои алоқаманд бо тақсимути ҳисоботи буҷет низ аз байн мераванд.

2. Дар натиҷаи комилан бовар намудани раванди иҷроии лоиҳаҳои давлатӣ аз ҷониби бахши хусусӣ, ҷавобгарӣ ва ҳавфи ниҳодҳои давлатӣ кам гардида, сахми тавлиди мол ва хизматрасониҳои бахши хусусӣ зиёд мегардад. Рушди бахши хусусӣ метавонад паёмадҳои хуби иқтисодӣ дошта бошад, масалад зиёдшавии андозсупорандагон.

3. Тамоми намуди хароҷтҳои сектори давлатӣ ва хусусӣ дар асоси механизмҳои иқтисодӣ (чун, сатҳи таваррум) индексатсия карда мешаванд.

Истифодаи таҷрибаи мутахассисоне, ки дар хориҷи кишвар таҷриба андӯхтаанд ва айни замон дар бахши хусусӣ кор ва фаъолият менамоянд. Таҷрибаи онҳо ҳангоми амалишавии лоиҳаҳои давлатӣ зарур шуморида мешавад.

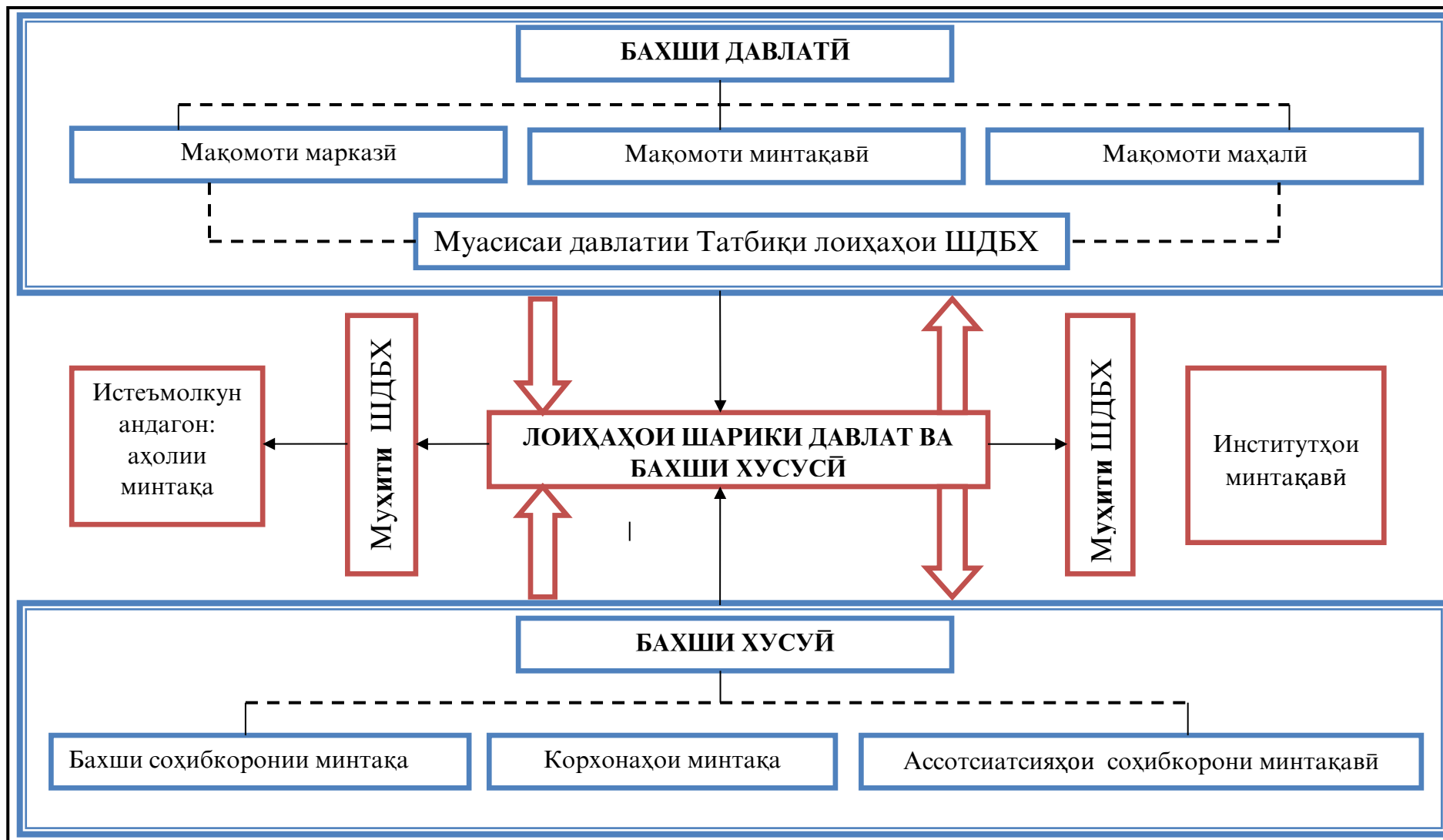
⁵⁹ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе - 26 декабри соли 2019.

1. Сатҳи таваккалал дар баҳши давлатӣ аз ҳисоби тақсимои он мутаносибан бо баҳши хусусӣ кам карда мешавад, ки ин имкон медиҳад ҳолати мутавозии ғайолияти ду тараф мушоҳида карда шавад;

2. Ҳавасмандии баҳши хусусӣ аз ҳисоби дастгирии давлат мушоҳида карда шавад.

Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки истифодаи ШДБХ ҳамчун механизми амалкарди лоиҳаҳои давлатӣ барои иқтисодиёти миллии кишвар, махсусан, минтақаҳои алоҳидаи он зарур аст ва дар баробари фикру ақидаҳои олимони ватанӣ ҳаминро бояд илова намуд, ки он иқдомҳо бояд хислати минтақавӣ дошта бошанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи нақша ва Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2013 инҷониб, нақшаи амалишавии лоиҳаҳои давлатӣ дар асоси ШДБХ сохтори вазифавии гуногуни иқтисодии мақомотҳои давлатии баҳши иқтисодиётро доро буда, низоми ташкил ва татбиқи амалии он дар расм тасвир ва нишон дода шудааст (расми 2.1.)

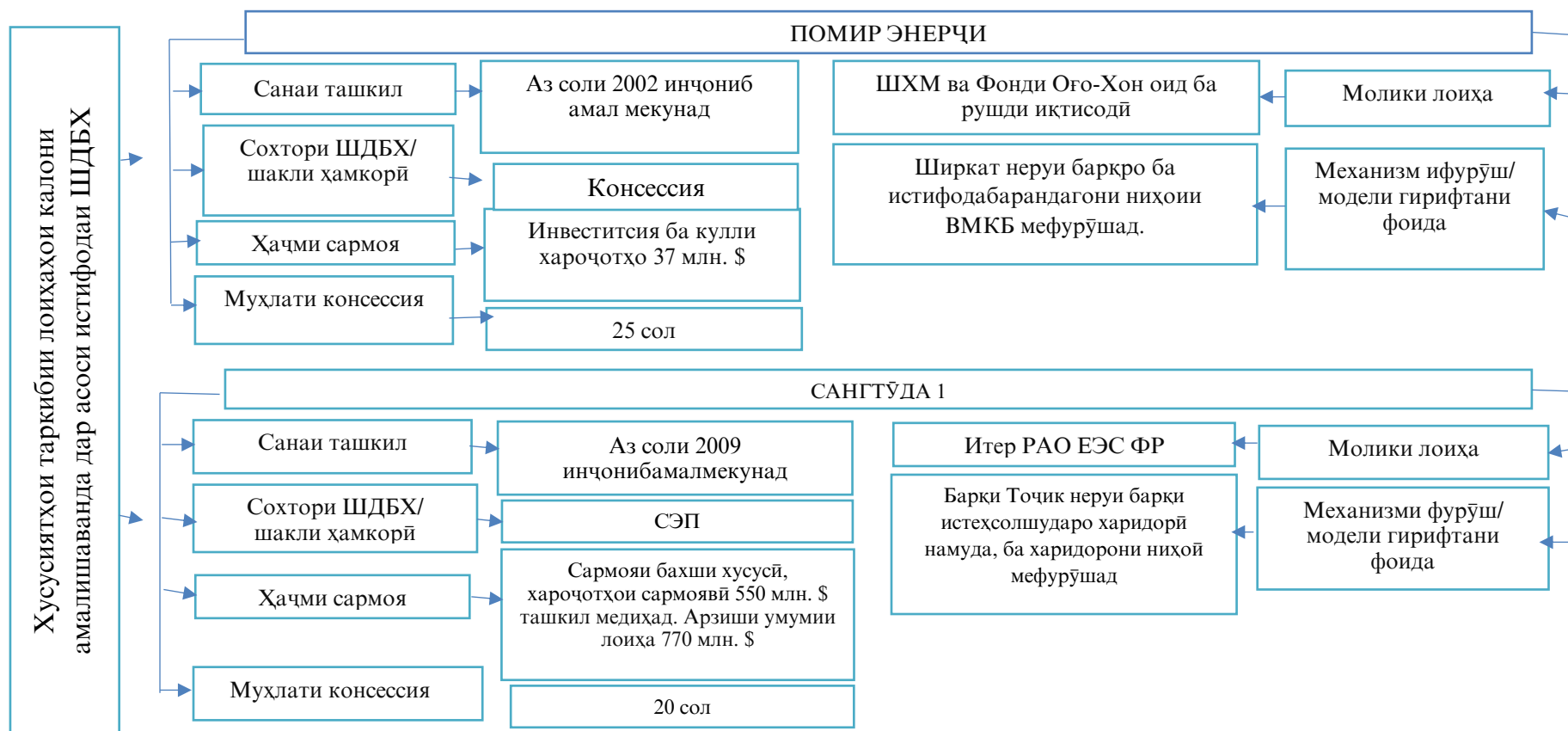

Расми 2.1. – Механизми амалишавӣ ва идоранамони шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Тибқи маъхазҳои илмию иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои алоҳидаи он шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ баъди солҳои 2000-ум ташкил ёфт. Нахустин лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин лоиҳаи ҳамкорӣ муштаракӣ “Помир-энержӣ” ба шумор меравад, ки тибқи созишнома татбиқи амалии он соли 2002 чараён гирифтааст. Мухлати амалишавии лоиҳа 25 солро ташкил медиҳад. Ҳаҷми маблағи сармогузорӣ ба хароҷотҳои лоиҳа ҳудуди 37 млн. сомони ро ташкил дода, айни замон “Помир-энержӣ” ҳақи хизматрасонии таъминоти барқро аз аҳоли ҷуброн мекунад. Ин бисёр шартномаи оқилона ва ғоидаовар барои тарафҳо мебошад. Далели асосӣ ин аст, ки ноҳия ва ҷамоатҳои тобеи ВМКБ сохтори мураккаби табиӣ ва ҷуғрофӣ доранд, бо тағйирёбии иқлим ва ғаслҳои сол садамаҳои зиёде дар хатҳои интиқол ва марказҳои тақсими барқ ба вучуд меояд, ки дар тақя ба захираҳои давлатӣ на дар ҳама мавридҳои имконияти ғавран бартараф намудани оҳо имконпазир аст.

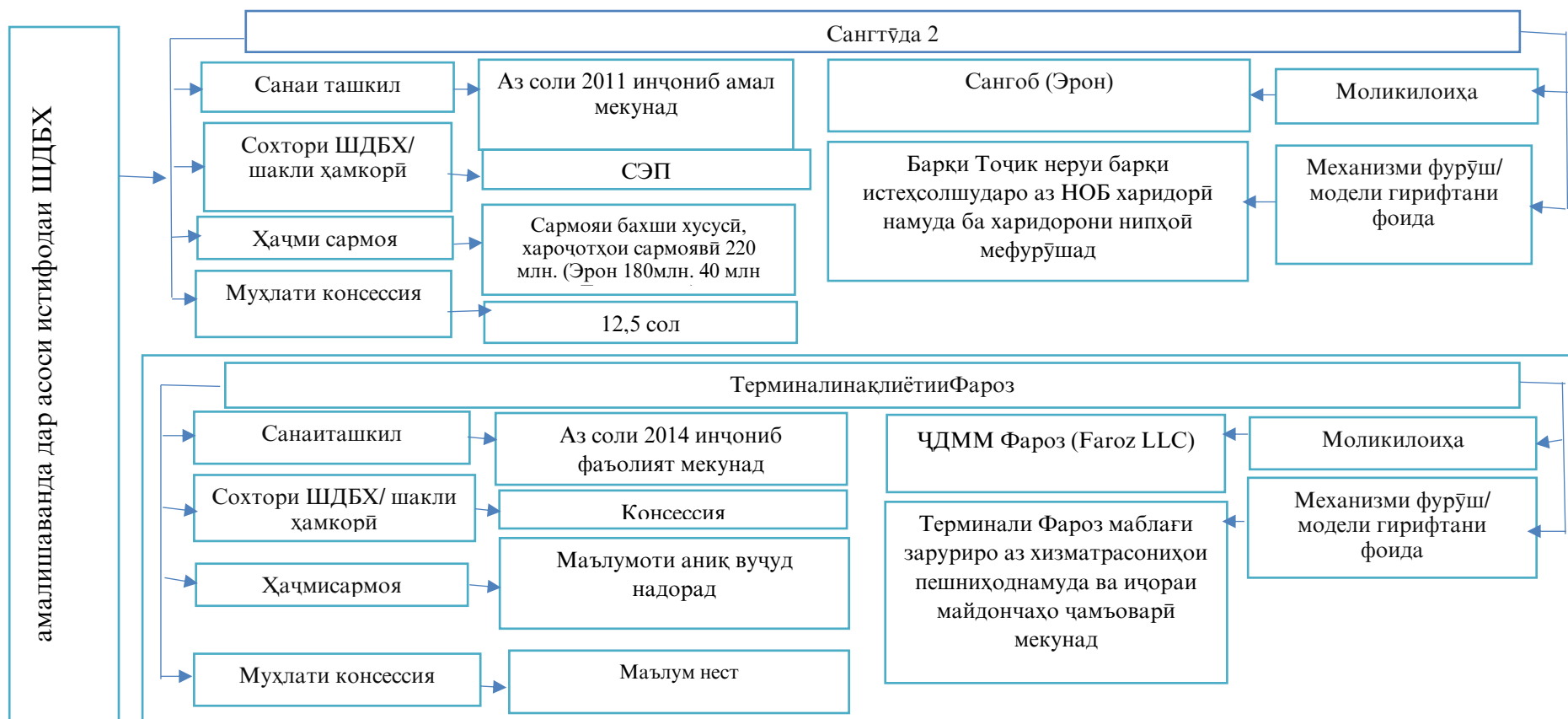
Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2010 новобаста аз вучуд надоштани қонун ва стандартҳои махсуси давлатии танзимкунандаи ин гуна тарзи ғаъолият на камтар аз 10 лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ ташкил ва мавриди амал қарор дода шуданд. Ин гуна корҳо дар шароите ташкил ва мавриди амал қарор дода шуданд, ки он замон ягон санад ва ҳуҷатҳои танзимкунандаи давлатӣ, аниқтараш қонун вучуд надошт. Танҳо дар асоси созишнома бо иштироки тарафи сеюм намояндагони баҳши давлат ғаъолияти шарикона дар иҷрои ин ё он намуди ғаъолия таъсис дода мешуд.

Дар шароити феълӣ тибқи қонун ва дигар санадҳо, ки муносибати ғаъолияти шариконаро байни ҳокимият ва тичорат муайян ва танзим мекунад, ин навъи ғаъолият бояд ба роҳ монда мешавад. Тибқи санадҳои амалкунанда дар расми 2.1. механизми амалишавии лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ нишон дода шудааст. Лозим ба ёдоварист, ки дар сати ташкил ва истиғодаи дилхоҳ модел ва шаклҳои ҳамкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шароит ғароҳам сохта шудааст.

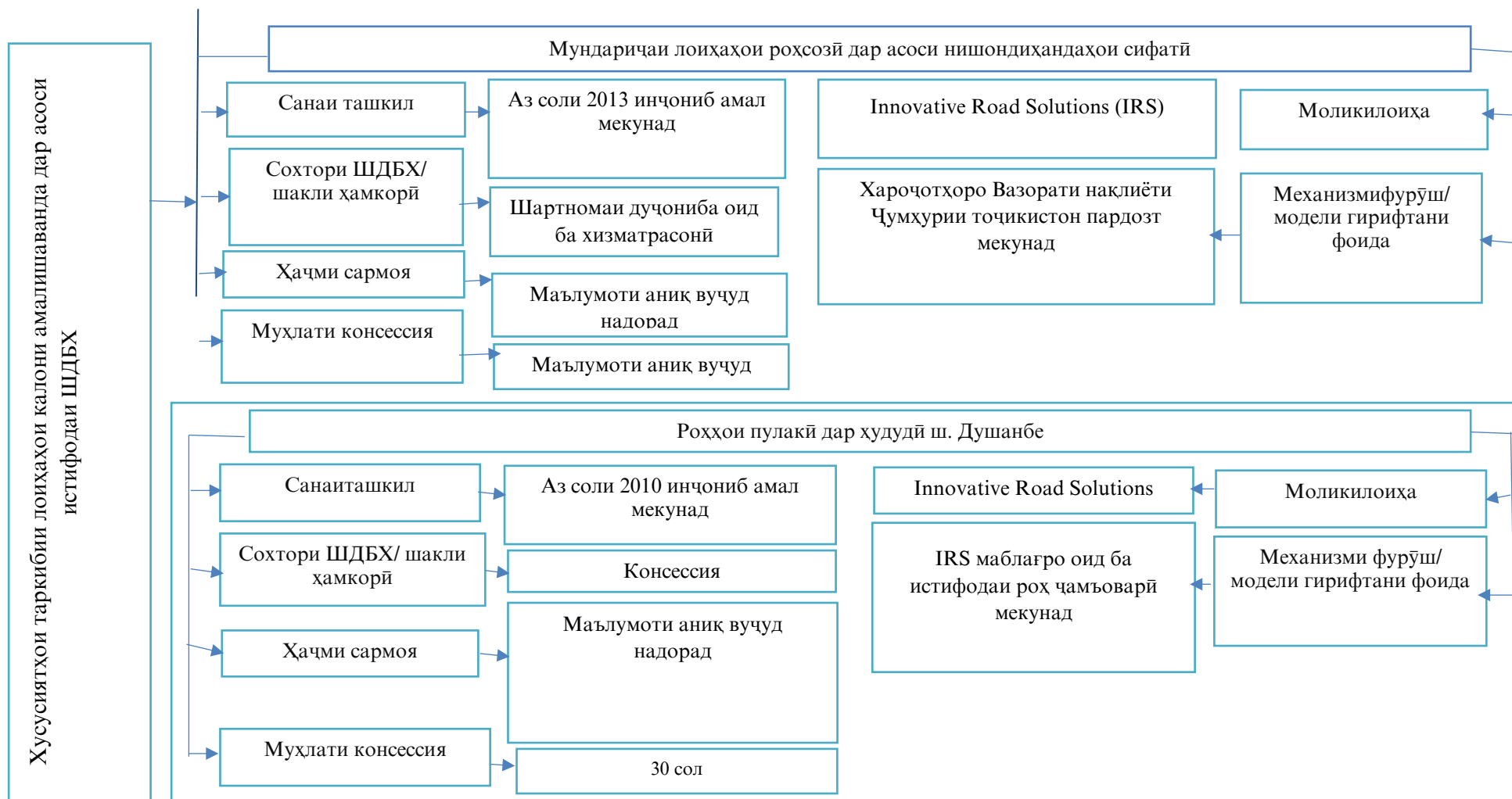
Расми 2.2. – Хусусиятҳои таркибии лоиҳаҳои калони амалишаванда дар асоси истифодаи ШДБХ

Сарчашма: таҳияи муаллиф аз рӯи ҳисоботҳои Вазоратҳо ва идораҳо.

Расми 2.3. – Хусусиятҳои таркибии лоиҳаҳои калони амалияванда дар асоси истифодаи ШДБХ

Сарчашма: таҳияи муаллиф аз рӯи ҳисоботҳои Вазоратҳо ва идораҳо.

Расми 2.4. – Лоиҳаҳои калони амалкунанда бо истифода аз ШДБХ

Сарчашма: таҳияи муаллиф аз рӯи ҳисоботҳои Вазоратҳо ва идораҳо.

Ҷадвали 2.1. – Номгӯи лоиҳаҳои ШДБХ дар минтақаҳои ҚТ

Маълумот онд ба ташаббускори лоиҳаи сармоягузорӣ	Соҳа	Маҳалли татбиқи лоиҳа	Ҳаҷми сармоягузорӣ (долл. ИМА)	Мӯҳлати иҷроии лоиҳа
Сохтмони маркази лагистикӣ дар Панҷи Поён	Нақлиёт	В. Хатлон	9 000 000	5 сол.
Сохтмони хатти оби нӯшокӣ ба МОИ Данғара	Обтаъминкунӣ	В. Хатлон	5 000 000	10 сол.
Кашидани хатти роҳи дохилии МОИ Данғара	Нақлиёт	В. Хатлон	8 000 000	10 сол.
Сохтмони хатти канализатсия ва иншооти тозакунии канализатсияи МОИ Данғара	Обтаъминкунӣ	В. Хатлон	25 000 000	10 сол.
Таҷдиди нерӯгоҳи хурди барқи обии "Питовкул" -и ноҳияи Лахш	Энергетика	В. Хатлон	500 000	10 сол.
Идораи партовҳои саҳти маишӣ дар Кӯлоб	Инфрасохтор	В. Хатлон	5 000 000	4 сол.
Сохтмони хатти нави роҳи оҳани Колхозобод - Дӯстӣ - Панҷи Поён	Маориф	В. Хатлон	81 818 000	10 сол.
Сохтмони филиали роҳи оҳани МОИ Данғара	Нақлиёт	В. Хатлон	5 000 000	10 сол.
Барқарорсозӣ ва таҷдиди шабакаи лӯлаи оби нӯшокӣ дар ҷамоати шаҳраки Шаҳритӯз	Обтаъминкунӣ	В. Хатлон	250 000	7 сол.
Барқарорсозӣ ва навсозии шабакаҳои обрасонии обёрӣ дар деҳаҳои Утанобод, Айводж ва Лубиёқор дар ҷамоати деҳоти Ҷ. Назаров, ноҳияи Шаҳритӯз	Обтаъминкунӣ	В. Хатлон	250 000	6 сол.
Таъмини оби нӯшокӣ барои аҳолии ҷамоати Исфисори ноҳияи Бобочон, ноҳияи Ғафуров	Обтаъминкунӣ	В. Суғд	190 000	15 сол.
Таъсиси маркази хизматрасонии тиббӣ ва иҷтимоӣ дар ш. Истаравшан	Тандурустӣ	В. Суғд	1 500 000	7 сол.
Сохтмони хатти роҳи оҳани "Истгоҳи роҳи оҳани" Спитамен "- МОИ" Суғд "	Нақлиёт	В. Суғд	200 000 000	15 сол.
Сохтмони инфрасохтори ибтидоии МОИ «Суғд»	Инфрасохтор	В. Суғд	26 300 000	15 сол.
Таъсиси "маркази нақлиётӣ ва логистикӣ" дар ҳудуди МОИ "Суғд"	Нақлиёт	В. Суғд	50 000 000	15 сол.
Сохтмони корхонаи коркарди партовҳои саҳти маишӣ ва канализатсия дар ҳудуди МОИ «Суғд»	Инфрасохтор	В. Суғд	18 000 000	10 сол.
Сохтмон ва идоракунии мактаби миёна дар шаҳраки Яккасадаи ноҳияи Панҷакент	Маъориф	В. Суғд	22 000 000	10 сол.
Барқарорсозӣ ва модернизатсияи шабакаҳои обрасонӣ ва обёрӣ дар ҷамоати деҳоти Пахтаободи ноҳияи Шаҳритӯз	Обтаъминкунӣ	В. Суғд	400 000	7-8 сол.
Барқарорсозии системаи обтаъминкунии МОИ «Суғд»	Обтаъминкунӣ	В. Суғд	1 630 000	10 сол.
Таҷдиди боғчаи бачагонаи №7 ш. Ҳисор	Маъориф	НТҚ	160 000	10 сол.
Бунёди мачмааи терминалии шаҳри Турсунзода	Инфрасохтор	НТҚ	11 000 000	10 сол.
Сохтмони корхонаи коркарди партовҳои маишӣ дар ноҳияҳои шаҳри Душанбе	Инфрасохтор	НТҚ	250 000 000	5 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «Ҳисор» 110/35/10 кВ дар шаҳри Ҳисор	Энергетика	НТҚ	3 500 000	6 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «Файзобод» 110/38/10кВ дар ноҳияи Файзобод	Энергетика	НТҚ	3 500 000	6 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «Жуков» 110/10 кВ дар ш. Душанбе	Энергетика	НТҚ	3 000 000	6 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «ДСК» 110/10кВ ноҳияи Ваҳдат	Энергетика	НТҚ	2 500 000	7 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «Чоряккорон» 110/35/10/6кВ ноҳияи Ҳисор	Энергетика	НТҚ	3 500 000	6 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «Карамқул» 110/10кВ ноҳияи Ҳисор	Энергетика	НТҚ	3 000 000	7 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «Боботоғ» 110/10кВ ноҳияи Ҳисор	Энергетика	НТҚ	2 400 000	6 сол.
Таҷдиди зеристгоҳи барқии «Промбаза» 110/10кВ ноҳияи Ваҳдат	Энергетика	НТҚ	4 000 000	7 сол.
Бунёди Маркази ягонаи низоми шабакаи итилоотию логистикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон	Нақлиёт	НТҚ	885 000	10 сол.

Сарчашма: таҳияи муаллиф аз рӯи маълумотҳои Кумитаи сармоягузори ҚТ

Дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ шумораи зиёди лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ амалӣ шуда истодаанд, ки вазъи иқтисодию иҷтимоии минтақаро вобаста аз соҳаҳои интиҳобгардида беҳтар менамоянд. Ҳамаи лоиҳаҳои дар ҷадвали 2.1. овардашуда дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ амалӣ карда мешаванд. Аз рӯйи хусусиятҳои соҳавӣ онҳоро ба соҳаҳои маориф, соҳаҳои инфрасохторӣ, энергетика ва нақлиёт ҷудо менамоянд. Бояд қайд намуд, ки дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ афзалият ба соҳаи энергетика дода мешавад, чунки дар солҳои охир Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати асосиро ба ин соҳа равона намудааст. Дар соҳаи энергетика шарикии давлат ва бахши хусусӣ таҷдиди стансияҳои электрикиро дар бар гирифта, он ҳамчун инфрасохтор барои неругоҳи барқӣ-обӣ равона карда шудааст. Дар баробари ин, бештари стансияҳои электрикии амалкунандаи минтақа дар давраи шурави сохта ба истифода дода шудаанд ва айни замон ба таъмир ниёз доранд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмим гирифтааст, ки онҳоро дар асоси истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар амал татбиқ намоянд.

Аз ҷадвал маълум мегардад, ки лоиҳаҳои амалкунандаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ ба соҳаҳои равона гардидаанд, ки онҳо дар маҷмӯъ соҳаҳои инфрасохторӣ (ёрирасон) барои рушди иқтисодию иҷтимоии минтақа дида баромада мешаванд. Аз ҷадвал маълум мегардад, ки ҳаҷми сармоягузорӣ бештар ба соҳаи энергетика, дар 8 лоиҳа 25 млн. 400 ҳазор доллари ИМА ҷудо карда шудааст. Муҳлати иҷроиши лоиҳаҳо аз 5 то 10 солро дар ҳамаи соҳаҳо ташкил медиҳад. Аз ҳама лоиҳаи калон ин сохтмони корхонаи коркарди боқимондаҳои истеъмоли (потребительских отходов) дар ш. Душанбе ба ҳисоб меравад. Дар маҷмӯъ метавон гуфт, ки тадбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ бештар ба соҳаҳои тавлидкунда (истехсолӣ) равона шудаанд. Ба андешаи мо, дар баробари ин соҳаҳо инчунин лоиҳаҳои соҳаҳои ғайриистехсолӣ низ бояд мавриди омӯзиш қарор дода шаванд.

Ҷадвали 2.2. – Номгӯи созишномаҳои сармоягузорӣ дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ

Номи созишномаи сармоягузорӣ	Тарафҳои созишнома	Санаи амалишавӣ	Мақсади лоиҳа	Маҳали татбиқ	Мӯҳлати амал
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба сохтмон ва ба истифода додани корхонаи коркарди нафт дар минтақаи саноатии шаҳри Турсунзода»	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҶДММ «ККН-Регар»	Қарори МНМО ҶТ аз 7 январи соли 2015, №1721	Истеҳсоли маҳсулоти нафти	шаҳри Турсунзода	5 сол (то 7 январи соли 2020)
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба сохтмон ва истифодабарии корхонаи истеҳсоли маҳсулоти ғайримашруботӣ	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҶДММ “Кока Кола Нӯшокиҳои Тоҷикистон”	Қарори МНМО ҶТ аз 11 феввали соли 2015, №1764	Истеҳсоли обҳои ташнашикан	шаҳри Душанбе	5 сол (то 11 феввали соли 2020)
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба истихроҷи кони «Пакрут»	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ширкати «Kryso Resources Limited» ва ҶДММ «Пакрут»	Қарори МНМО ҶТ аз 31 январи соли 2018, №982	Истихроҷи тилло	шаҳри Ваҳдат	10 сол (то 31 январи сол)
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба сохтмони корхонаи истеҳсоли воситаҳои нақлиёти мусофирбари ҷамъиятию боркаш ва ба роҳ мондани маркази хизматрасонии техникӣ	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҶДММ«Авесто Гуруҳ» ва Ширкати «Ulasim Ic Ve Dis Ticaret Anonim Sirketi»-и Ҷумҳурии Туркия	Қарори МНМО ҶТ аз 17 октябри соли 2018, №1183	Истеҳсоли нақлиёти мусофирбари ҷамъиятию боркаш ва ташкили марказҳои хизматрасонӣ	шаҳри Душанбе ва дигар шаҳру ноҳияҳо	-
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба таҷдид, рушд, сохтмон, ба истифода додан ва фаъолияти корхонаҳои истеҳсоли маҳсулоти қаннодӣ, хока ва шираи нишоста ва маҳсулоти ордӣ	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҶДММ «Фабрикаи қаннодии Амирий»	Қарори МНМО ҶТ аз 6 марти соли 2019, №1297	Истеҳсоли маҳсулоти қаннодӣ, хока ва шираи нишоста ва маҳсулоти ордӣ	Ноҳияи Рудакӣ	10 сол (то 6 марти соли 2029)
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба сохтмон ва истифодабарии корхонаи истеҳсоли оби нӯшокӣ ва маҳсулоти машруботии «Сиёма»	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҶДММ «Авесто Гуруҳ»	Қарори МНМО ҶТ аз 7 июни соли 2019, №1371	истеҳсоли оби нӯшокӣ ва маҳсулоти машруботи	шаҳри Душанбе	5 сол (то 7 июни соли 2024)
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба сохтмон ва ба истифода додани корхонаҳои истеҳсоли семент, масолеҳи	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҶСП «Тоҷиксемент»	Қарори МНМО ҶТ аз 1 октябри соли 2019,	Истеҳсоли семент, масолеҳи сохтмонӣ ва бетонӣ	шаҳри Душанбе	5 сол (то 1 октябри соли 2024)
Созишномаи сармоягузорӣ оид ба сохтмон ва истифодабарии корхонаи истеҳсоли техникаи маишӣ «Артел Авесто Электроникс»	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҶДММ«Авесто Гуруҳ» ва ҶДММ «Artel Engineering and Management»	Қарори МНМО ҶТ аз 22 январи соли 2020, №1582	Истеҳсоли техникаи маишӣ	шаҳри Душанбе	10 сол (то 22 январи соли 2030)
Созишномаи сармоягузорӣ дар бораи амалӣ намудани лоиҳаи ҷорӣ намудани низомии автоматикунонидашудаи назорат ва баҳисобгирии тичоратии неруи барқ	Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Консорсиуми сармоягуздорон дар ҳайати ҶДММ «Авесто Гуруҳ», ҶСК «Тоҷикгидроэлектромонтаж» ва ҶДММ ТАҚХ «Душанбе Сити»	Қарори МНМО ҶТ аз 22 январи соли 2020, №1583	Ҷорӣ намудани низомии биллингӣ назорат ва баҳисобгрии неруи барқ	шаҳри Душанбе	5 сол (то 22 январи соли 2025)

Сарчашма: таҳияи муаллиф аз рӯи ҳисоботҳои Вазоратҳо ва идораҳо.

Маълумотҳои ҷадвали 2.2. “Номгуи созишномаҳои сармоягузорӣ дар нолхияҳои тебое ҷумхури” нишон медиҳанд, ки раванди ташкили фаъолият тавассути истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар ҳоли рушдбӣ қарор дорад. Мавриди ёдоварист, ки тибқи маълумотҳо маълум мегардад, ки давлат дар самти ҳамкорӣ бо бахши хусусӣ қомилан бовар дошта, на танҳо объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ балки истехсол ва истихроҷи захираҳои муҳим ва стратегии давлатиро ба бахши хусусӣ бовар намудааст. Вобаста ба ин бисёр лоиҳаҳо, ки як ё ду ҷониби хусусӣ якҷоя бо давлат созишномаи ҳамкорӣ доранд ва дар истехроҷу коркарди захираҳои муҳими давлатӣ қор мебаранд, мисол оварда мумкин аст, ба монанди: созишномаи сармоягузорӣ роҷеъ ба сохтмон ва ба истифода додани корхонаи коркарди нафт дар минтақаи саноатии шаҳри Турсунзода, ки бо иштироки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҶДММ “ККН-Регар” ташкил ва амали гардонида шуд. Илова ба ин айни замон фаъолият дар робитаи истехроҷи захираи тилло, таҳти созишномаи сетаарафа миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ширкати “Kryso Resources Limited” ва ҶДММ “Пакруд” дар шаҳри Ваҳдат ҷараён дорад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» чун ҳар як санади қонунгузорию нав бояд тавассути механизмҳои дахлдори қоидавӣ (институтсионалӣ) мавриди амал қарор дода шавад. Вобаста ба ин, таҳлили гузарондаи мо нишон медиҳад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳз масъалаи мазкур дар ҷараёни барқароршавӣ қарор дорад. Ҷӣ тавре ки дар боло зикр гардид, дар назди мақомоти салоҳиятдор Маркази идораи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ (ШДБХ) ташкил шуда ва дастурамалҳои методии он таҳия гардиданд.

Аммо дар баробари мавҷудияти мушкилоти интиҳоби лоиҳаҳо, ҳисобкунии пешакии сармоягузорӣ бо дарназардошти мувофиқкунии тичоратӣ ва баланси хароҷот ва даромадҳо, наметавонад пешрафти муътадил дар бозор ва ҷустуҷӯи шарикони эҳтимолиро ба даст орад.

Низоми муносибатҳои иқтисодию иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти махсусият ва мушкилоти ҷоёдошта ба ташкили фаъолияти шарикии давлат ва бахши хусусӣ ниёз дошта, бо дарки ин вазъият дар

аксарияти соҳа хочагии халқи ҷумҳурӣ ташкил ва амалигардонии фаъолияти муштарак ба роҳ бонда шудааст.

Дар натиҷаи баррасии созишномаҳои мавҷуда хулоса намудан мумкин аст, ки низоми ташкил ва идорабахшии фаъолият тибқи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонуниятҳои замонавӣ, ошкор ва баробарҳукукро таҷассум мекунад. Махсусияти дигари низом, ки авлавият ҳисобида мешавад, ин аст, ки аксарияти лоиҳаҳо дар ҳамкорӣ бо ҳокимияти маҳаллӣ созмон дода шудаанд, ки хусусияти минтақавӣ доштани онро инъикос намуда, бе восита манфиатҳои рушди минтақаҳо нахуст шуда мавриди амал қарор дода мешаванд. Илова бар ин, авлавияти дигар он аст, ки дар омӯзиш, баррасӣ ва пешниҳоди ҳаллу ҷасли мушкилоти минтақа ҳангоми ташкили фаъолияти муштарак на танҳо ҳокимияти маҳаллӣ ва бахши хусусӣ балки ҷонибҳои дигар (намояндагони давлатӣ (Кумитаи сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, МД “Маркази татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ”), намояндагони ташкилотҳои молиявӣ, мутахассисони бахши хусусӣ), низ ҷалб шуда, таклифу пешниҳодҳои рушбашандаро тавсия мекунад. Ин амал ба манфиати рушди минтақа ва маҳал хизмат мекунад.

Баробари ин, чӣ тавре ки дар боло зикр шуд, шарикии давлатию хусусӣ имконият медиҳад масъалаҳои зерин ҳалли худро ёбанд:

- рушди инфрасохтор (роҳҳо, хатҳои иттиқоли барқ, обтаъминкунӣ, хатҳои ташноб ва ғайра;
- рушд наёфтани хизматрасониҳои бонкӣ, иттилоотию таҳлилӣ, консалтингӣ ва ғайра;
- самаранокӣ истифодаи моликият, таъмини сармоягузорӣ ва соҳаи хизматрасонии бозорӣ.

Маълум аст, ки рушди сифатӣ ва идораебии фаъолият тариқи истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ қаблан аз нишондиҳандаҳои сифатӣ ва эътимодноӣ вобастагӣ дорад, ки ин натиҷаи дилхоҳ танҳо дар асоси ба эътибор гирифтани омилҳои болозикр ва риояи принципҳои шартнома таъмин карда мешаванд. Ин ҳама дар маҷмӯъ ҷиҳати гуногуншаклии моликият,

танзими нарх, усувори муносибатҳои молиявӣ, рушди фаъолияти инноватсионӣ ва рушди ботадриҷи иқтисодиёти малакат мусоитан мекунад.

Ҷиҳати паст намудани дараҷаи таъсири манфии омилҳо ва комилан аз байн бурдани мушкилоти алоқаманд бо раванди фаъолияти муштарак, ҳамзамон созмон додани муносибати устувори институтсионалӣ риояи қатъии талабот ва принципҳои шартномаи ҳамкорӣ зарур аст. Илова бар ин нуқтаи муҳимми дигар ин аст, ки айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба таъмини рушди механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, инчунин баррасӣ ва бартараф намудани мушкилоти алоқаманд бо илм, методология ва амалияи ин механизми ҳамкорӣ Шурои машваратии шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 2-юми июли соли 2013, №289 созмон дода шудааст. Масъалаҳои мавриди муҳокима ва қарорҳои баровардашуда ҷиҳати бартарафсозии мушкилотро дар низоми кори шурои мазкур Муассисаи давлатии «Маркази татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ» таъмин менамояд.

Фаъолияти асарбахши Шурои машваратии шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Муассисаи давлатии «Маркази татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ» дар асоси риояи қатъии талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба шарикии давлат ва бахши хусусӣ» боиси он гардиданд, ки айни замон ҳамкориҳои институтсионалӣ миёни ниҳодҳои алоқаманд таъмин гардида, ҳамзамон номгӯи объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ ва талабот ба онҳо тартиб ва тасдиқ карда шуд. Дар ҳамин навбат бо риояи қатъии талаботи низоми қонунгузориҳои ҷумҳурӣ аз ҷониби мақомотҳои салоҳиятдор нақша-сохтор тартибдода шудааст, ки тибқи ин натиҷагирӣҳо дар раванди ташкили фаъолияти шарикии давлат ва бахши хусусӣ 3 субъекти ширкаткунанда дар мавриди омодаسازی ва иҷрои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҷудо карда шудааст. Байни субъектҳои номбурда инҳоро қайд намудан мумкин аст:

1. Ташкилоти супоришдиҳанда (ТС);
2. Мақомоти салоҳиятдори давлатӣ (МСД);

3. Шурои бахши хусусӣ (ШБХ).

Тибқи нақшаи мазкур ташкилоти супоришдиҳанда нахуст иҷозатнома гирифта, лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусиро омода карда, дараҷаи эътимодбахшии иқтисодию техникий объектӣ мавриди таҷдид ё азнавсозиро пешниҳод мекунад. Мақомоти салоҳиятдори шарикии давлат ва бахши хусусӣ пешниҳод ва ризоияти хаттии ташкилоти фармоишкунандаро қабул намуда, вобаста ба ин эълон, даъватнома ва дигар чорабиниҳои заруриро ҷиронидани тендер омода ва паҳн мекунад. Ҳамин тариқ, Шурои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар доираи салоҳияти шуд метавонад тавассути асосноксозӣ ва муайян намудани хавҳо ё хирфавӣ сурат нагирифтани асосноксозии илмӣ лоиҳа онро рад намояд.

Дар чунин маврид бахши хусусӣ метавонад танҳо баъди асосноксозии илмӣ ва нишондодани усулҳои нави иҷрои дархост ва самаранокии иқтисодию иҷтимоӣ аз нав дар тендер иштирок намояд. Ин ва дигар мушкилот ҳангоми ташкили фаъолияти институтсионалӣ ба вуҷуд омаданашон мумкин аст, аммо тамоми мушкилот ва номафҳумҳои раванди фаъолият дар асоси қонун ва консепсияҳои давлатӣ мавриди ҳаллу фасл ишора шудаанд. Бо тавачҷуҳ ба Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва Консепсияи сиёсати давлатии ҷалб ва ҷимояи сармоягузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин дигар санадҳои муҳимми давлатӣ, ки дар асоси ташкили фаъолияти институтсионалӣ сценарияи рушди иқтисодиёти ҷумҳуриро нишон дода метавонанд бояд Консепсияи нави рушди фаъолият бо истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ тартиб дода шуда, маҷмуи чорабиниҳо ва сатҳи рушди фаъолият нишон дода шаванд аз манфиат холи нест. Масалан метавонем чунин паҳлуҳои онро мавриди таҷдид қарор диҳем, ки қомилан ба минтақа алоқаманди дошта бошанд:

1. Таъмини заминаи меъёрию ҳуқуқии тамоми лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо дарназардошти талаботи иқтисодию иҷтимоӣ ва ҷуғрофӣ минтақаи интиҳобшуда;

2. Таҳият ва пешниҳоди сценарияи ташкил ва иҷрои лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар сатҳи минтақа ва маҳал дар асоси банақшагирӣ ва тақсими дурусти буҷети маҳаллӣ. Танҳо дар асоси мутобиқати буҷет ва дурнамои рушд қабул намудани қарори татбиқи лоиҳа;

3. Тавассути нақша нишон додани иерархияи иҷрои амалётҳо ва ваколатҳои баҳши хусусӣ ва мақомоти давлатии сатҳи минтақавӣ ва маҳаллӣ;

4. Ниҳоди ваколатдори ҷониби давлат, чун мутасаддӣ асосии ҷараёни ташкил ва амалигардонии лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ бояд ҷазобият ва судмандии иқтисодию иҷтимоии лоиҳаро бевосита ба вучуд оварда тавонанд;

5. Тавассути ташкил ва гузаронидани арзёбию асосноксозии иқтисодию техникий ҳолати объектҳои дар лоиҳа нишондодашуда, муайян намудани ҷазобияти тижоратӣ ва самаранокии онҳо, ҳамзамон ошкор фаҳмонидани асарбахшбарои тарафҳо бояд фаъолият ташкил дода шавад. Илова бар ин, лоиҳа дар асоси пешниҳоди озод бо даъвати шумораи зиёди хоҳишмандон, ташкили тендери шаффоф ва истифодаи рекламаи боэътимод ба амал бароварда шавад.

Аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки шаффоф ва тибқи лоиҳа ба амал баровардани фаъолияти шариконаро низоми қокунгузории ҷумҳурий муайян ва кафолат додааст ва тибқи ин санад тамоми лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар самти инфрасохтор ва ташкили хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар асоси шартномаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ созмон дода мешаванд. Дар асоси санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ давлат кафолати шаффофият ва риояи принципҳои фаъолияти дастаҷамъонаро кафолат медиҳад, аммо бо вучуди ин баъзан қоида ва ҳолатҳои вучуд дорад, ки тибқи фарҳанги идоракунӣ онҳо мутақиман бояд риоя карда шаванд.

Дар баробари ин, ҷиҳати танзими муносибатҳои тижоратӣ қонун ва қоидаҳои соҳавиро давлат коркард ва пешниҳод намудааст, ки аксарияти ихтилофҳои касбиро бартараф карда метавонад. Масалан, дар мавриди танзими масъалаи хариди маҳсулот ва хизматрасониҳо барои эҳтиёҷоти давлатӣ Қонуни

Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хариди давлатии маҳсулот, кор ва хизматрасониҳо» мусоидат мекунад. Қонуни мазкур дар раванди хариду фурӯши объект мусоидат намуда, илова бар ин ҳангоми сар задани масъалаи хусусигардони объект робитаи институтсионалӣ ба вучуд омада, ба мазмун ва мундариҷаи дигар қонун таъя карда мешавад, аниқтараш Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хусусигардони моликияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон».

Дар мавриди мураккаб гардидани муносибатҳои институтсионалӣ, яъне пайдо гардидани масъалаҳои хусусияти соҳавидошта, зарурат ба таъя намудани дигар қонун ва қоидаҳо мегардад. Фарз кардем, агар ташкили механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ҷиҳати коркард ва фурӯши канданиҳои ғоиданок шавад, пас зарурати таъя намудан ба талабот ва меъёрҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи канданиҳои ғоиданок» ба вучуд меояд. Агар дар раванди ғаъолият талабот ба истиғодаи микониятҳо ва хизматрасониҳои давлатӣ ба вучуд ояд метавонем аз имкониятҳои фароҳамнамудаи давлат тибқи талаботҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи имтиёзҳо» истиғода намоем.

Мавриди зикр аст, ки шарикии шавлат ва баҳши хусусӣ чун шакли ҳамкориҳои миёнамуҳлат ва дарозмуҳлат ҷиҳати истиғодаи иқтисодии давлатию хусусӣ интиҳоб шудааст, ки дар натиҷаи масъалаи муҳим, ин интиҳоби дуруст ва оқилонаи самтҳои афзалиятнок барои ҳар ду ҷониб ба шумор меравад. Дар чунин маврид маълум мегардад, ки масъалаи муайян намудани сарҳади ризоят, ҳиссаи иштироки сармояи тарафҳо дар ҳамкорӣ, мушкилоти алоқаманд бо балоихагирӣ, сармоягузорӣ, сохтмон, барқарорсозӣ, таъмири қисми объект, муайян намудани тобеъияти объект ва ғ. аз ҷумлаи қисмҳои муҳимми ташкили ҳамкориҳои институтсионалӣ дар доираи ин шакли ҳамкорӣ ба шумор меравад. Масъалаи муҳимми дигар он аст, ки бо дарназардошти ҳодиса ва равандҳои давраи гузариши объект аз як шакли молиякӣ ба дигар шакл, хусусан дар доираи лоиҳаи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ бояд таваҷҷуҳи бештар ба асарбахшии бисёрҷонибаи лоиҳаи иҷрошаванда равона кард, зеро эҳтимоли

калони фасоди молӣ ҳангоми хусусигардонии баъзан объектҳо дар назар аст. Илова бар ин, молиякунонии харочотҳои бенатиҷа ё сармоягузорӣ ба объекти фарсудашавнда манфиат ба бор намеорад. Ин ҳолат дар объектҳои инфрасохтори иҷтимоии минтақаҳои ҷумҳурий бояд тадриҷан зери назар гирифта шавад. Тибқи ҳулосаҳои раванди таҳқиқот ҳангоми ташкил ва амалигардонии иқдомҳо дар самти беҳдошти тарзи ҳаёти аҳоли, хусусан ба талабот мувофиқ намудани хизматрасонии нақлиёти ҷамъиятӣ, об ва ҳоҷагии коммуналӣ, барқтаъминкунӣ, роҳҳо, пулҳо, гузаргоҳҳо, низоми коммуникатсия ва дигар объектҳои инфрасохтор дар ҷорчӯбаи лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бояд дар амал татбиқ карда шаванд, ки иқонияти пардохтпазирӣ барои ҳамаи табақаҳои аҳоли бошанд. Илова бар ин, , бо таваҷҷуҳ ба қонуниятҳои иқтисоди бозорӣ дилхоҳ лоиҳаи шарикӣ давлат бо бахши хусусӣ чун қоида даромаднок барои тарафҳо ва заминагузор дар амалигардонии стратегия ва барномаҳои давлатӣ вобаста ба баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии мардум бошанд.

Дар маҷмӯъ, ҳулоса намудан мумкин аст, ки шартҳои муҳимми ташкили ҳамкорӣ интитутсионалии рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, ин тақмили низоми қонунгузорӣ давлат бо таваҷҷуҳ ба манфиатҳои иқтисодию иҷтимоии минтақа дар асоси истифодаи максималии истифодаи дустонаи сармояи ҷонибҳо буда метавонад. Агар мо боз ба таҷрибаи ҷаҳонӣ таваҷҷуҳ намоем, маълум мегардад, ки яке аз хусусияти ҳоси давлатҳои рӯ ба рушд дар он зоҳир мегардад, ки аксарияти онҳо ба зинаи дуҷуми рушди шарикӣ давлат ба бахши хусусӣ гузаштаанд. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки агар таҷрибаи ташкили ҳамкорӣ дар асоси механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ оқилона ва самаранок ба роҳ монда шавад, пас боиси гузаштани давлатҳо аз як зинаи рушд ба дигар зина кумак расонида метавонад. Илова бар ин, махсусияти дигар он аст, ки аксарияти лоиҳаҳои калон ба соҳаи инфрасохтори иҷтимоӣ нигаронида шудаанд. Маълум аст, ки беҳдошти шароити зиндагии мардум сифати қаноатмандии аҳоли ва татбиқи сиёсати иҷтимоии давлатро таъмин намуда, ба ин васила сабаби рушди давлат мегардад.

Хулоса, бо таваҷҷуҳ ба таҷрибаи ҳамкории байниниҳодӣ ва низоми қонунгузории ҷумҳурий маълум мегардад, ки фаъолият дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар марилаи аввали рушд қарор дорад. То фарогирии тамоми объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ ва дигар марказҳои хизматрасонӣ ҳанӯз вақт аст. Аммо то чи андозае, ки кӯшишҳо ҷиҳати зудтар амалигардонии фаъолият дар асоси лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба роҳ монда шавад, ҳамон қадар низоми иқтисодиёти мамлакат ба зинаи навбатии рушд мегузарад. Бо таваҷҷуҳ ба минтақаҳо агар хулоса намоем, ҳанӯз баъзан интитутҳои расмӣ ва ғайрирасмӣ аз манфиатҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ бархурдор нестанд. Ба чунин вазъият нигоҳ карда баъзан хулосаҳои зарурии алоқаманд бо рушди иқтисодиёти минтақа ва истифодаи лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусиро баровардан мумкин аст, ки онро ба таври зерин метавон ироа намуд:

– Талабот ба истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, чун механизми фаъолгардонии объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ дар сатҳи минтақа ва соҳаҳои алоҳидаи ҷумҳурий баъди солҳои 2010-ум ҷараён гирифтааст. Баъди пайдоиши талаботи объектҳои давлатӣ ва сармояи хусусӣ ҷиҳати ҳамкории муштарак заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ низ таҳия ва мавридҳои тасдиқу истифода қарор дода шуданд. Ин амалҳо вазъияти ҳамкории байниниҳодии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусиро ташаккул ва такмил дод.

– Бо таваҷҷуҳ ба таҷрибаи сатҳи минтақавии ташкил ва рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ маълум мегардад, ки талабот ва қоидаҳои ташкили ҳамкории шарикона дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурий баробар аст, аммо иқтидор ва талабот ба таҷдиду азнавсозии объектҳо бошанд аз ҳам метавонанд фарқ дошта бошанд.

– Масъалаи ташвишовар он аст, ки то ҳанӯз дар сатҳи минтақаҳои ҷумҳурий мониторинги баҳогузории самараноки лоиҳаҳои шарикии давлатӣ ва бахши хусусӣ вуҷуд надошта, дар мавриди баҳогузориӣ ва муайян намудани

асарбахшии таъмиру тачдид ва истифодаи инфрасохтори иҷтимоӣ мушкилӣ ба миён меояд.

2.2. Арзёбии иқтисодии вазъи иҷроӣ ҳамкориҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар минтақа

Дар шароити афзоиши талабот нисбат ба фаъолияти соҳибкорӣ, ҳамзамон тақозои давлат нисбат ба дарёфти сарчашмаҳои нави сармоягузорӣ ва ба ин васила таъмин намудани рушди муносибатҳои иқтисодию иҷтимоӣ механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ имконият ва зарбаи тақонбахш маҳсуб меёбад. Ташкили муносибати устувори тижратӣ ва тахмини шароити созгори фаъолият яке аз талаботҳои замонавии иқтисодию иҷтимоии минтақа ба ҳисоб меравад, ки дар доираи лоиҳаи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ҳаллу ҷалб мегардад.

Тибқи таҳлил ва арзёбии таҳқиқотҳои ватанӣ дар шароити иқтисодиёти минтақа ташкили шарикии давлат ва баҳши хусусӣ чун механизмӣ ҷалби сармоягузорӣ ҷиҳати бартараф намудани монеаҳои рушд муҳим арзёбӣ гардида, таҷрибаи он дар минтақаҳои ВМКБ ва Вилояти Суғд озмоиш ва мусбат арзёбӣ шудааст⁶⁰. Аниқтараш баъди қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ”, соли 2012 нахустин соҳаҳои хоҷагидорие, ки ба истифодаи механизми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ сайъ намуданд, ин энергетика ва инфрасохтори нақлиёт ба шумор меравад. Дар доираи ин лоиҳаҳо сармояи дохилӣ ва хориҷӣ ҷалб шудааст.

Ҷиҳати арзёбӣ намудани вазъи имрӯзаи ташкил ва амалигардонии баҳши давлатӣ ва хусусӣ дар минтақа метавонем бо харитаи фарогирии ин механизми ҳамкорӣ шинос шавем. Аниқтараш ин харитаи ҷойгиршавии минтақавии лоиҳа ба ҳисоб меравад. (расми 2.5).

⁶⁰ Аминов И., Окилова М.А. Роль государственно-частного партнерства в развитии экономики Республики Таджикистан/Таджикистан и современный мир. – №3 (62), 2018, – С.167-177.

Лоиҳаҳои ШДБХ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Харитаи лоиҳаҳои ШДБХ дар Вилояти Хатлон.

Дар мавриди тавачҷуҳ ба харитаи мазкур маълум мегардад, ки тибқи талаботи низоми иқтисодиёт ва беҳдошти вазъи иҷтимоии аҳоли минтақаи Вилояти Хатлон бештар ба таъмини захираҳои об, роҳҳо, гузаргоҳҳо, нақбҳо ва канданиҳои ғоиданок нипёз дорад. Вобаста ба ин лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Вилояти Хатлон бештар дар соҳаҳои болозикр созмон дода шудаанд. Бояд қайд намуд, ин вазъият дар дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ метавонад тафовут дошта бошад.

Харитаи лоиҳаҳои ШДБХ дар Вилояти Суғд

Тибқи аломатҳои ишоравии харитаи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Вилояти Суғд маълум мегардад, ки механизми мазкур дар ташаккул ва рушди соҳаи маориф, тандурустӣ, обтаъминкунӣ ва роҳу нақбҳо истифода

шудааст. Объектҳои инфрасохтори дархости давлатӣ ҷиҳати рушд дар ин минтақа комилан тафовут дошта, бо мақсади рушди инсон ин корҳо анҷом дода шудаанд.

Расми 2.5. – Харитаи лоиҳаҳои ИДБХ дар ноҳияҳои тобеи марказ
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Бо таваҷҷуҳ ба он, ки дар ноҳияҳои тобеи марказ бештар корхонаҳои саноатӣ ва биноҳои баландошиёнаю истеҳсолоти энергияталаб созон додашудааст, талаботи асосӣ ба таҷдид, азнавсозӣ ва рушди объектҳои таъминоти барқӣ вучуд дорад. Вобаста ба ин механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ бештар дар ин соҳа истифода шудааст.

Ҳамин тариқ, бо мақсади муайян намудани дараҷаи маълумоти субъектҳои хоҷагидор ва баҳогузориҳои савияи дониш ва малакаи касбии онҳо дар доираи истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, миёни баъзан субъектҳои хоҷагидор пурсиш гузаронида шуд (натиҷаи пурсиш дар ҷадвали 2.3. оварда шудааст).

Ҷадвали 2.3. – Натиҷаи пурсишнома миёни субъектҳои хоҷагидорӣ

Намуди фаъолияти субъектҳо	Ҳисса (бо %)
корхонаҳои саноатӣ	53,6
ширкатиҳои хизматрасонӣ	20,3
хоҷагиҳои деҳқонӣ	14,6
ташкилотҳои молиявӣ	1,6
миёнаравон ва корхонаҳои тиҷоратӣ (савдо)	9,7
Дигар субъектҳо	0,2

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ҳадаф аз ташкил ва баргузории чорабиниҳои илмӣ (гузаронидани пурсиш) миёни субъектҳои фаъолияти хоҷагидор, ки дар ҷадвал оварда шудааст, аз муайян намудани сатҳи маълумоти соҳибкорон доир ба авлавиётҳои фаъолият дар асоси истифодаи механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ба шумор меравад. Натиҷаи пурсиш нишон медиҳад, ки баъзан соҳаҳо дараҷаи маълумотнокии нокифоя доранд, хусусан ташкилотҳои молавӣ ва миёнаравони тичоратӣ. Бахши фаъолияти корхонаҳои саноатӣ нисбат ба дигар соҳаҳо дар робита ба афзалиятҳои ташкили фаъолияти муштарак дар доираи лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ маълумот дорад.

Дар баробари ин бо мақсади баҳогузории собиқа ва дараҷаи буду боши субъектҳои хоҷагидорӣ (соҳибкорон) дар бозори мол ва хизматрасониҳо пурсиш гузаронида шуд, ки натиҷаи он чунин арзёбӣ карда мешавад:

- ҳудудан 4,8% аз теъдоди умумии баршидашудагон, ин корхонаҳое мебошанд, ки як сол собиқаи фаъолият доранд;

- байни корхонаҳое, ки аз 2 то 4 сол собиқаи фаъолият доранд, тақрибан 24,3%-ро ташкил медиҳанд;

- фоизи корхонаҳои ватанӣ, ки 5 соли фаъолияти корӣ доранд 26,8%-ро ташкил медиҳанд;

- маҷмуи соҳибкоре, ки зиёда аз 5 соли фаъолияти корӣ доранд, тақрибан 43,9%-ро ташкил медиҳанд.

Рушди фаъолияти соҳибкорӣ дар низоми муносибатҳои иқтисодию иҷтимоӣ муҳим ва шартӣ ҳатмӣ ба шумор рафта, ташаккули он заминаи асосии бартараф гардидани бисёр мушкилоти иқтисодию иҷтимоӣ, аз ҷумла ба паст кардани сатҳи бекорӣ ва беҳдошти тарзи ҳаёти мардум алоқаманд аст. Бо таваҷҷуҳ ба ин ва дигар авлавиётҳои рушди фаъолияти соҳибкорӣ дар раванди пурсиш соҳибкоре мавриди пурсиш қарор дода шуданд, ки дар таъмини аҳоли бо ҷойи кор сатҳгузорӣ намудаанд. Мутобиқ ба масъалаи мазкур натиҷаи пурсиш чунин аст:

– байни соҳибкорон, ки тавассути ташкили фаъолият аз 1 то 30 нафар кормандонро ба шуғл таъмин намудаанд, вобаста теъдоди умумӣ 42,2 нафарро ташкил медиҳанд;

– аз теъдоди соҳибкорони пурсидашуда онҳое, ки аз 30 то 50 нафар кормандонро бо шуғл таъмин намудаанд, 28,4%-ро ташкил медиҳанд;

– тибқи натиҷаи пурсиш 13% соҳибкоре мебошанд, ки 50 то 100 нафар кормандонро бо шуғл фаро гирифтаанд;

– соҳибкорони дорои имкониятҳои бузург, ки зиёда аз 100 нафарро бо кор таъмин карда метавонанд, 16,2%-ро ташкил медиҳанд.

Натиҷаи пурсиш нишон медиҳад, ки теъдоди зиёди субъектҳо соҳибкорони хурд мебошанд, яъне 42,2% онҳое мебошанд, ки аз 1 то 30 нафар кормандонро бо кор таъмин мекунанд. Бо таваҷҷуҳ ба ин гуна вазъият хулоса кардан мумкин аст, ки иқтисодии соҳибкорон барои созмон додани фаъолияти истехсолии бузург кифоягӣ намекунад. Дар чунин шароит барои ҷалб намудани онҳо дар иҷрои дархостҳои давлатӣ бояд иқтисодии худро якҷоя намоянд.

Дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ бо мақсади ошкор намудани дараҷаи маълумоти ҳуқуқӣ, хусусан дар робита ба муҳтавои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ” миёни соҳибкорони ватанӣ пурсиш гузаронида шуд, ки натиҷаи он чунин аст:

– аз шумораи умумии соҳибкорон, ки ба пурсиш фаро гирифта шуданд 14,6% - и онҳоро соҳибкоре ташкил медиҳанд, ки оид ба қабул, мақсад ва моҳияти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ” маълумот доранд;

– тибқи натиҷаҳои пурсиш 85,3% - и соҳибкорон, ки мавриди пурсиш қарор гирифтанд, ин субъектоне мебошанд, ки дар мавриди қабул, мавҷудият ва талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ” маълумоти саҳеҳ надоранд.

Ҷиҳати муайян намудани сарчашма ва воситаҳои андӯхти маълумот роҷеъ ба мафҳум ва муҳтавои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ”, миёни 14,6% соҳибкоре, ки маълумот

доштанд пурсиш гузаронида шуд. Дар натиҷаи пурсиш вобаста ба сарчашмаҳои маълумотгирӣ, чунин босух доданд:

1. Тавассути сомонаҳои иттилоотии шабакаи ҷаҳонии Интернет;
2. Тариқи Воситаҳои ахбори омма;
3. Дар натиҷаи иштирок намуданам дар раванди семинар, конференсия ва чорабиниҳои илмӣ-иттилоотӣ маълумот гирифтам;
4. Тавассути ҳамкорӣ бо мақомотҳои идораи давлатӣ маълумот гирифтам

Дар баробари ин имасъалаҳои пурсидашуда, инчунин, бо мақсади муайян намудани қарори соҳибкорон ҷиҳати дар кадом соҳаҳо ва бахшҳои фаъолият созмон додани лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ пурсиш гузаронида шуд, ки натиҷаи он чунин аст:

– аз теъдоди соҳибкорони пурсидашуда, 34,9%-и онҳо чунин меҳисобанд, ки дар шароити минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкили фаъолияти муштарак тавассути истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар соҳаи комплекси агросаноатӣ асарбахш аст;

– шумораи 36,5%-и соҳибкорон ташкили фаъолияти муштаракро тавассути истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар зербахшҳои инфрасохтор (роҳу нақбҳо, иншооти маишию таълимӣ, солимгардонию ташхисӣ ва ғ.) муҳим ва самарабахш медонанд;

– боқимонда 36,5%-и дигар чунин мешуморанд, ки механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ агар дар соҳаи истеҳсоли мол ва хизматрасониҳои sanoatӣ созмон дода шавад, фановарии иқтисодию иҷтимоии бештар дошта метавонад.

Дар баробари ин бо мақсади муайян намудани мушкилот аз нигоҳи соҳибкорон пурсиш бо фарогирии якчанд масъала ташкил ва гузаронида шуда, ки чунин аст:

– шумораи 10,3%-и соҳибкорон чунин мешуморанд, ки сабаби асосии фаъолияти ноустувори истеҳсолию тиҷоратӣ ва огоҳ набудани онҳо аз шаклҳои инноватсионии фаъолияти соҳибкорӣ, ин вучуд надоштани малакаи касбӣ ба шумор меравад;

– теъдоди 30,6% - и онҳо чунин мешуморанд, ки нокифоягии маблағҳои худӣ, низоми ноустувори курби асъор ва дастрас набудани маблағҳои қарзӣ ба ҳисоб мераванд;

– дар баробари ин 22,4%-и дигари соҳибкорон мушкилоти асосӣ ғоизи баланди қарзҳои пешниҳодшавандаро мешуморанд;

– ҳудудан 15% соҳибкорони пурсидашуда чунин мешуморат, ки яке аз мушкилоти муҳимми алоқаманд бо рушди ғаъолияти соҳибкорӣ, ин баланд будани ғоизи тарифҳои андоз ба ҳисоб меравад;

– 13,3% - и соҳибкорон чунин мешуморанд, монеаи асосии рушди ғаъолияти соҳибкорӣ, ин санҷишҳои зиёд ва пай дар ҳами мақомотҳои дахлдори давлатӣ ба шумор мераванд;

– дар ниҳоят 1,2% - и дигар, мушкилоти рушди ғаъолияти соҳибкорию алоқаманд бо иштибоҳҳои пайвастан соҳибкорон дар раванди қабул ва амалигардонии амалиётҳои корӣ асос меҳонанд.

Бо мақсади ҳулосабарории дуруст ва манфиатбахш натиҷаи пурсиш миёни субъектҳои хоҷагидор дар шароити минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди санҷиш қарор дода мешавад (ниг. ба қадвали 2.4.).

Қадвали 2.4. – Қамъбасти маълумот ва пурсиш оид ба шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар минтақаҳо (бо % аз байни пурсидашудагон)

Нишондиҳандаҳо ва омилҳо Вилояти Хатлон, Вилояти Суғд, ш. Душанбе ва атрофи он	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ш. Душанбе ва НТҚ
Маълумоти дақиқ оид ба шарикии давлат ва бахши хусусӣ	15,0	20,0	10,5
Надоштани таҷрибаи корӣ	13,2	10,5	8,8
Санҷишҳои зиёди беасос	5,8	17,6	17,6
Масъалаи тақсими моликият дар натиҷаи шарикӣ	9,0	6,7	13,3
Тарс аз ғаразнокии инфиродӣ	4,5	8,4	17,7
Манфиати шарикӣ дар рушди инфрасохтор	26,0	39,6	37,5
Амалигардонии шарикӣ танҳо бо додани қарз	47,8	36,5	21,0
Аз манфиатҳои шарикӣ маълумот надорад	90,0	71,7	89,4
Рушди шарикӣ аз кадрҳои баландхаттисос вобаста аст	31,9	19,6	24,4

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Натиҷаи таҳқиқот тавассути истифодаи усули пурсиш маълум менамояд, ки аксарияти мушкилот, ки аз ҷониби соҳибкорон дар робита ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ пешниҳод шуданд, асоси воқеӣ доранд ва дар натиҷаи чораандешии амалӣ то андозае ба ҳавасмандии рушди фаъолияти соҳибкорӣ мусоидат карда метавонанд.

Аз натиҷаи пурсиш, ки дар ҷадвали 2.4. нишон дода шудаанд, маълум мегардад, ки вазъият дар минтақаҳои ҷумҳурий якранг нест. Ин гуногунӣ дар низоми фаъолияти соҳибкорон аз натиҷаи посухҳои худӣ онҳо бармеояд, ки дар натиҷаи таҳқиқотбарӣ муайян ва арзёбӣ карда шуданд. Бо таваҷҷуҳ ба ин ҳулоса кардан мумкин аст, ки омӯшиш ва ташкили идоракунии рушди лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар шароити минтақа муҳим ба шумор меравад. Масалан, минтақаи Вилояти Хатлон бештар аз мушкилоти таҷрибаи корӣ надоштани соҳибкорон ва ғоизи баланди қарзҳо ёдоварӣ намудаанд, ки тибқи натиҷаи пурсиш ин масъала дар дигар минтақаҳо нисбат ба мушкилоти дигар аҳаммияти камтар бахшида шудааст.

Дар шаҳри Душанбе ва вилояти Суғд вазъият комилан дигар аст. Дар натиҷаи санҷиш соҳибкорони шаҳри Душанбе бештар бар он назаранд, ки агар ғосилаи санҷишҳо дароз ва ҳадафи онҳо маълум карда шавад, инчунин масъалаи муошират ва фарҳанги касбии шахсони мансабдор танзим гардида, мутахассисони касбии бахши тиҷорат зиёд карда шаванд фаъолияти соҳибкорӣ дар ҳама шаклҳо босуръат рушд мекунад. Дар муқоиса ба ин гуна посухи соҳибкорони ш. Душанбе субъектониҳоҷагидор, ки дар вилояти Суғд пурсида шуданд, чунин меҳисобанд, ки асоси рушди фаъолияти соҳибкориро дар вилоят мо аз ташкил ва таъмини инфрасохтори мусоити тиҷоратӣ ва кам кардани санҷишҳои беасос вобаста медонем.

Дар маҷмӯъ ҳулоса намудан мумкин аст, ки воқеан ҳамаи мушкилоти интиҳобнамудани соҳибкорон асоси воқеӣ доранд, онҳо бо рушди фаъолияти соҳибкорӣ дар ҳама шакл алоқаманд мебошанд ва дар натиҷаи мавҷудияти яке аз онҳо соҳибкорӣ самаранок ва устувор рушд карда наметавонад. Вобаста ба ин ва дигар мушоҳидаҳои раванди пурсиш баъзан хусусиятҳои минтақавии

амалигардонии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусиро чудо намудан мумкин аст:

– посухҳо вобаста ба хусусияти иқтисодӣ ва сохтори ҷуғрофӣ дар минтақаҳо аз ҳам фарқ мекунанд. Масалан, соҳаи саноат аз ташкили инфрасохтор ва сарчашмаи сармоягузорӣ вобастагии бештар дорад. Дар минтақаҳои аграрӣ бошад тавачҷуҳ бештар ба қувваи корӣ ва қарзҳои хурд зиёд аст;

– новобаста аз гуногунии посухҳо ва сохтори иқтисодию ҷуғрофии минтақаҳо мушкилоти дар натиҷаи пурсиш аз ҷониби соҳибкорон арзёбишуда, барои ҳамаи минтақаҳо муҳим ва аввалиндараҷа буда метавонанд. Агар тавачҷуҳ ба низоми иқтисоди миллӣ равона карда шавад, мо бояд тавозуни баробари рушди фаъолияти соҳибкориро дар минтақаҳо таъмини карда тавонем. Минтақаҳо ҳамдигарро пурра карда, рушди иқтисоди миллиро таъмин мекунанд.

Дар доираи таҳқиқот маълум карда шуд, ки масъалаи ҷалби сармоя ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ талаботи аввалиндараҷаи тамоми соҳибкорон ба шумор меравад. Вобаста ба ин соҳибкорон бисёр ба дастгирии ширкатҳои молиявӣ, маслиҳати машваратчиёни касбии сатҳи байналмилалӣ, ташкилотҳои давлатӣ ва интитутҳои соҳавии илмӣ ниёз доранд.

Ҳамин тариқ, бо мақсади муайян намудани хоҳиш ва ҳавасмандии соҳибкорон роҷеъ ба иштирок дар лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ё ташкили фаъолияти муштаракӣ онҳо бо давлат пурсиш гузаронида шуд. Ин пурсиш дар доираи соҳибкоре гузаронида шуда, ки онҳо бе восита аз мавҷудият ва аҳаммияти илмию амалии ин механизми ҳамкорӣ огоҳ мебошанд. Дар натиҷаи пурсиш муайян карда шуд, ки 46,4%-и соҳибкорон оид ба ҳамкориҳои шарикона бо давлат ё иштирок намудан дар лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусиро доранд. Танҳо 23,5%-и онҳо амалишавии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусиро безътибор медонанд, зеро дар ин шакли ҳамкорӣ онҳоро саволу масъалаҳои зиёд ташвиш медиҳад.

Дар мавриди пурсиш чиҳати муайян намудани талаботи соҳибкорони ватанӣ нисбат ба маблағгузори хориҷӣ маълум гардид, ки 40%-и соҳибкорон қайд намуданд, ки ташкили фаъолияти истеҳсолӣ бе ҷалби маблағгузори хориҷӣ ҳеҷ имкон надорад. Теъдоди пурсидашудагон чунин мешуморанд, ки фоиз ва шароити пешниҳоди қарз дар ташкилотҳои молиявӣ онҳоро қонеъ сохта наметавонад. Тақрибан 81,6 %- и онҳо посух додаанд, ки мо аз фоизи қарзҳои пешниҳоднамудаи ташкилотҳои молифвии ватанӣ ва усутвори асзор қаноатманд нестем.

Дар робита ба ҳамин масъала ҳудудан 1,4%-и соҳибкорон чунин ақида доранд, ки ташкилотҳои молиявӣ қарзии ватанӣ нисбат ба ташкилотҳои хориҷӣ фоизи паст доранд. Қисми дигари соҳибкорон, тақрибан 14%-и онҳо чунин мешуморанд, ки ташкилотҳои молиявӣ хориҷӣ дар муқоиса ба ташкилотҳои молиявӣ ватанӣ фоизи пастар ва машваратҳои судманди касбии тиҷоратӣ доранд.

Қобили ёдоварӣ аст, ки ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади беҳтар намудани фазои фаъолияти соҳибкорони ватанӣ пайваста кӯшиш намуда, аксарияти мушкilot механизм ва тарзу воситаҳои ҳал пайдо намудаанд. Дар замони истиқлолияти ҷумҳурӣ ғайр аз таҳия ва такмили низоми қонунгузори бо шароити имрӯзаи соҳибкорон мувофиқ, инчунин стратегия, консепсия ва барномаҳои зиёди давлатӣ, ки ба дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ бахшида шудаанд, пешниҳод ва мавриди амал қарор дода шудаанд. Зиёдшавии шумораи сармояи бахши хусусӣ ва теъдоди соҳибкорони инфиродии андозсупоранда аз ин масъала гувоҳӣ медиҳанд.

Бо дарназардошти ин, чиҳати баҳогузори ба дараҷаи қаноатмандии субъектони хоҷагидор байни онҳо аз рӯи масъалагузори “Оё Шумо дар ҷараёни фаъолияти худ, ягон намуди имтиёзҳои давлатиро истифода бурдед? ” пурсиш гузаронида шуда, ки натиҷаи он чунин аст: 10,5%-и онҳо бо қаноатмандӣ иброз доштанд, ки аз имтиёзҳои давлатӣ истифода намудаанд ва 89,4%-и дигари онҳо чунин посух доданд, ки мо бештар аз имтиёзҳои молиявӣ ва бурсияҳо истифода намудаанд. Байни соҳибкоре, ки аз имтиёзҳои давлатӣ

бархурдоранд ва мақсаднок онҳоро истифода намудаанд, шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои тобеи он дар ҷойи аввал меистанд. Дар ҷойи дуюм соҳибкорони вилояти Суғд дохил мешаванд.

Масъалаи муҳим он аст, ки новобаста аз ин талабот ба истифодаи захираҳои молиявӣ ҳанӯз зиёд аст, албатта ин табиӣ аст, соҳибкорон дар муқоиса ба тамоюли рушдбандаи бозори ҷаҳонӣ меаҳанд доираи ҷаҳолият ва даромадҳои худро зид намоянд. Аз ин ҷост, ки 75,6%-и онҳо ба гирифтани бурсияҳо ва қарзҳои имтиёзнок даромадхат ниёз доранд.

Тавре қаблан қайд шуд, назари соҳибкорон дар робита ба ҳамкорӣ бо ниҳодҳои давлатӣ яхела нест, бархе аз онҳо ба ин механизм афзалияти зиёд медиҳанд ва қисме аз онҳо дар ин масъала саволҳои бепосуи зиёд доранд. Бо дарназардошти ин, дар натиҷаи пурсиш кӯшиш намудем, ки назари соҳибкоронро дар робита ба истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ маълум намоем, ки чунин натиҷа дод: тақрибан 85%-и онҳо посух додаанд, ки истифодаи ин механизм барои рушди ҷаҳолияти мо муҳим аст. 15%-и дигар чунин мешуморанд, ки давлат ин механизмро метавонад ба манфиати худ истифода намояд, ки мо сармояи доштамонро бо хатар дучор мекунем.

Ҳамин тариқ, дар қисми дигари пурсиш соҳибкорон истифодаи ин механизмро чунин шарҳ додаанд:

– 14,5%-и соҳибкорон, ки аз пурсиш гузаронида шудаанд, чунин меҳисобанд, ки сармоя ва иқтисоди ҷаҳолияти давлат барои таъмини муносибатҳои устувори иқтисодию иҷтимоӣ қифоя нест ва барои ҳамин аз ин механизм истифода мекунад;

– теъдоди 47,9%-и соҳибкорон чунин мешуморанд, ки давлат ин механизмро барои ғани гардонидани буҷет ва зиёд намудани дороиҳои давлатӣ истифода кардан меаҳад;

– соҳибкоре, ки моҳияти асосии ташкили шарикии давлат ва бахши хусусиро дар таъмини инфрасохтори мусоиди иқтисодию иҷтимоӣ муҳим мешуморанд ва ин омил барои тарафҳо мусоид мебошад, то 34,7%-ро ташкил медиҳад;

– қисми боқимондаи соҳибкорон ҳавасмандии давлатро дар ташкили ҳамкорӣ бо бахши хусусси аз омилҳои зерин вобаста медонанд, ба монанди: таъмини беҳдошти сатҳи зиндагии аҳоли, рушди инфрасохтори иҷтимоӣ, ташкили ҷойҳои кории нав (рушди бозори меҳнат), таъмини рушди муносибатҳои бозорӣ ва ғ.

Масъалаи дигар, ки ҳангоми таҳқиқот ба сифати воситаи муҳимми ташкили шарикии давлат ва бахши хусусӣ интиҳоб ва пайгирӣ шуд, ин пайдо намудани посух ба саволи “Қадам принсипи тақсими маблағ дар доираи лоиҳаи ШДБХ барои шумо писанд аст?” ба шумор меравад. Натиҷаи пурсиш муайян намуд, ки 44,7%-и субъектони хоҷагидор принсипи тақсимои малағи “50 ба 50”-ро маъқул медонанд. Боқимонда назароти гуногун доранд, ки қисми зиёдро бояд давлат доро бошад, зеро сарбории зиёди иҷтимоӣ дорад. Баъзан соҳибкорон чунин мешуморанд, ки бахши соҳибкорӣ ё хусусӣ асоси рушди иқтисодиёт аст ва маблағҳо бояд бештар ба бахши соҳибкорӣ ворид шуданашон лозим.

Хулоса, натиҷаи пурсиш ба ошкор намудани бисёр масъалаҳои алоқаманд бо фаъолияти амалии соҳибкоронро дод. Илова бар ин, маълум гардид, ки талаботи соҳибкорон ба иқтисодии истеҳсоли ва захираҳои раванди фаъолият вобаста ба минтақаҳои ҷумҳурӣ аз ҳамдигар фарқ мекунад.

Ҳамин тариқ, бо дарназардошти мавҷудияти мушкilotи аз раванди таҳқиқот маълумгардида, инчунин зарурати ташаккул ва рушди фаъолияти муштарак ва судманд дар асоси истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, муҳити фаъолияти давлат ва бахши хусусӣ дар асоси истифодаи модели SWOT мавриди таҳлил қарор дода шуд. Аз сарчашмаҳои илмию назариявӣ ва мушоҳидаҳои амалӣ маълум мегардад, ки механизми мазкур асоси ташкилию идоракунӣ ва оянданигарию стратегӣ дорад, ки ин гуна хусусияти он зарурати арзёбии тарафҳои қавию заиф ва имконияту хатрро пеш меорад.

Чадвали 2.5. – Таҳлили муҳити амалкарди шдбх дар асоси модели SWOT

S (тарафҳои қаввӣ)	W (тарафҳои заиф)
1.Тавозуни баробари тақсимои таваккал, уҳдадориҳо ва ҳуқуқ байни давлат ва бахши хусусӣ; 2. Кам кардани сарборӣ аз бучети давлат. 3.Ба бахши хусусӣ интиқол ёфтани ҳуқуқи истифодабарӣ ва азхуднамоии моликияти давлатӣ (ба истиснои шартномаи ҳамкорӣ дар соҳаи сохтмон ва ба истифода омода намоии таҷҳизотҳо). 4 Баланд бардоштани ҳосилнокии хароҷотҳои давлатӣ аз рӯи истифодабарии объекти ШДБХ. 5.Нигоҳдории фишанги таъсиррасонӣ ба фаъолияти бахши хусусӣ. 6.Норинамоии нисбатан бармаҳали технологияи нав (инноватсионӣ). 7. Мавқеъгирии нисбатан дуруст ва ҳадафман дона ба эҳтиёҷоти истеъмолкунандагон (эҳтиёҷмандон). 8.Ҳавасмандгардонии бозори фондӣ ва бахши молиявӣ бонкӣ. 9. Ҷалби инвестицияҳои дохилӣ ва берунӣ.	1. Тартиб ва муҳлати тулонии банақшагирӣ роҷеъ ба муқоиса намой ва баҳогузориҳои хароҷотҳо бо инвестицияҳои бучетӣ. 2. Мушкил будани ояндабинии аниқ ва тулонии фаъолият вобаста ба тағйиротҳои пайвастаи сохтор ва ғунҷоиши бозор. 3. Мавҷудияти маҳдудият дар баъзе бахшҳои фаъолият: тарифӣ, иҷозатномагирӣ ва ғ. 4. Мушкил будани дарёфт ва ҷалби инвестор ба лоиҳаҳои калон. 5. Дастрасии бештари захираҳои молиявӣ танҳо дар соҳаи амалигардонии лоиҳаҳои инфрасохтор. 6.Паст будани сатҳи иттилоотнокии мақомоти давлатӣ ва бахшҳои хусусӣ оид ба механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ;
O (имкониятҳо)	T (таҳдидҳо)
1. Дастгирии сатҳи баланди сиёсӣ. 2. Дастгирӣ аз ҷониби созмонҳои байналхалқӣ. 3. Мукамалгардонии пояи меъёриҳо ҳуқуқӣ дар соҳаи ШДБХ вобаста ба ҳамагуна тағйиротҳо. 4. Амалигардонии барномаҳои дарозмуҳлати рушди ҳамаҷонибаи давлат. 5. Мавҷудияти таҷриба роҷеъ ба истифодаи шаклҳои ШДБХ дар соҳаи нақлиёт ва истеҳсоли барқ; 6. Бавучудоии шаклҳои наву асарбахши ҳамкорӣ бо бахши хусусӣ; 8. Ташкили ҷойҳои нави корӣ; 9. Аз ҳисоби бучетӣ давлатӣ ҷиҳати ҳавасмандгардонидани бахшҳои хусусӣ маблағгузорӣ намудани лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ	1. Коҳиш ёбии нишондиҳандаҳои молиявии давлат дар алоқамандӣ аз норасоии захираҳо ва рушди сатҳи таваррум. 2. Камчинии дониш ва малака дар соҳаи ШДБХ. 3. Вучуд надоштани кадрҳои ҳирфавӣ дар соҳаи истифодаи техника ва технологияи наву замонавӣ. 4. Номутобиқати таъинотҳо (стандартҳо). 5. Коҳиш ёбии амният ва бехатарии сатҳи давлатӣ.

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ҳамин тавр, дар минтақаҳои ҷумҳурий масъалаи рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ, пеш аз ҳама, масъалаи иттилоотӣ гардидааст. Дар маҷмӯъ, дар шаҳру ноҳияҳои Тоҷикистон на фақат гузаронидани семинарҳо ва машваратҳо,

балки намоиши ташаббусҳо низ, яке аз самтҳои ҳалли масъалаи мазкур гардидааст. Бинобар ин, барои дар амал татбиқ намудани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ” аз тарафи мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ ва дигар мақомоти дахлдор чораҳои паҳн намудани таҷриба, ташаббускорӣ ва корҳои ташвиқӣ зарур ва муҳим аст.

2.3. Муаммоҳои амалигардонии шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар НТЧ

Дар шароити иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он амалӣ намудани шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун механизми таъмини рушди иқтисодиёти минтақа баъди аввали солҳои истиқлолият мавриди истифода қарор нагирифт, чунки асосҳои ҳуқуқии истифодаи ин гуна фишанги иқтисодӣ дар кишвар фароҳам оварда нашуда буд. Баъди солҳои 2000-ум ШДБХ дар сатҳи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти соҳавӣ пайдо намуда, дар баъзе соҳаҳои иқтисоди миллии мавриди истифода қарор гирифт.

Аз ин рӯ, дар шароити иқтисодиёти минтақа шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун низоме мавриди назар қарор дода мешавад, ки имконият медиҳад захираҳои бахши хусусӣ барои рушди инфрасохтор истифода бурда шаванд, сифати баланд ва ҳаҷми хизматрасонии ҷамъиятӣ афзун намуда, давлат аз хатарҳои вобаста ба иҷрои лоиҳаҳо озод карда шавад.

Маълум аст, ки мавҷудияти фарқияти назаррас дар байни механизмҳои иҷрои лоиҳаҳои шарикии давлатию хусусӣ коркарди аниқӣ пойгоҳи шартномаҳои қонунӣ ва меъёриро талаб мекунад. Аммо ин танҳо як нигоҳи анъанавӣ ба мушкилот асту бас, ки дар ҳолати он ҳавасмандии саҳмиягузoron танҳо аз ҷиҳати иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ мавриди назар қарор дода мешавад. Дар ин маврид хоҳиш надоштани саҳмиягузoron хусусӣ барои маблағгузорӣ ба ин ё он бахш бисёр вақт аз он вобаста аст, ки онҳо на ҳадафҳои стратегии саҳмиягузории муайянкардаи давлатро мебинанд, на омодагии ҳуди давлатро барои бо бизнес ташкил додани як воҳиди муттаҳид бо асоси баробарҳуқуқ,

яъне дар асоси қоидаҳои шарикиро мушоҳида менамоянд. Аз ин рӯ, тартиби институтсионалии шарикии давлатию хусусӣ, ки ҳатто ҷанбаҳои равониро низ ба назар мегирад, муҳим ба ҳисоб меравад.

Дар чунин маврид шинохтан ва аз ҳам ҷудо намудани баъзан омилҳо муҳим тавсия дода мешавад:

- дақиқ кардани ризоят, яъне ҷонибҳо чиҳати омода будан ба ҳамкории шариконаро эътироф ва тасдиқ намоянд. Илова бар ин, ҷонибҳо аз имкониятҳои ҳамкорӣ ва авлавиятҳо, ки ба ҳамдигар тақдим карда метавонанд муаррифӣ намоянд;

- механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ барои ҷонибҳо шакли самараноки иқтисодӣ арзёбӣ ва исбот карда шавад;

- лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ, инчунин маҷмуи мақсад ва вазифаҳо, ки дар ҷорчӯбаи он мавриди иҷроиш таъйин гардидаанд барои ҷонибҳо мушаххас карда шаванд;

- пойгоҳи қонуние ба вуҷуд овардана шуда мумкин, ки тамоми асосҳои ҳуқуқӣ ва ҳолатҳои баҳсталаб дар онҳо самт ва ҳал карда шаванд;

- идора ё намояндаи давлатии ҳушманд зарур аст, ки ҳадафҳои давлатиро дар раванди иҷрои фаъолият пайгирӣ намояд, зеро самаранокии иҷроиши дархости давлатӣ, ин дараҷаи қаноатмандии аолиро муайян мекунад.

Дар асоси ба эътибор гирифтани омилҳои зерин ва тибқи он ташкил намудани ҷорабиниҳои зарурӣ эҳтимоли калон манфиатҳои ҷонибҳо, яъне ҳокимият ва тиҷорат таъмин гардида, дар зинаҳои гуногуни рушд индоракунии раванди фаъолият осон мегардад. Маълум аст, ки ташкили фаъолияти шарикона танҳо дар шароите созмон ёфта метавонад, ки агар ҷонибҳо дар он фаъолияти шарикона манфиатҳои худро баробар бинанд. Инчунин, онҳо ба масъалаи ҳаллу ҷасли баробари вазъиятҳои ихтилофотӣ эътимоду боварӣ дошта бошанд. Равшании ҳаллу ҷасли ин масъаларо мо дар қисми аввали таҳқиқот маълум намудем, ки шакли ниҳоии ҳуқуқии ризояти омавӣ дар ҳифзи манфиатҳо, ин шартнома (шартномаи сармоягузорӣ, имтиёзнок, созишномаи таҷдид, азнавсозӣ, созишномаи имтиёзнок (контсесссионӣ) ва ғ.) ба шумор

меравад. Шатномаҳои мазкур бояд дар асоси низоми қонунгузори амалкунанда, бо дарназардошти манфиатҳои ҷонибҳо, хусусиятҳои минтақавию иқлимӣ бо риояи қатъии принсипи шаффофият ва судманд таҳия ва мавриди амал қарор дода шаванд.

Мавриди зикр аст, ки вобаста ба чараёнҳои амалии идоракунӣ ва марҳилаҳои рушдбандаи фаъолияти шарикона чунин зинаҳои ташкили фаъолияти шариконаро дар ҳаёти ҳар як лоиҳа пешбинӣ намудан мумкин аст:

- ✓ баҳогузорӣ ва мутобиқ гардонидани авлавиятҳои манфиатҳои ҷонибҳо;
- ✓ муайян ва мавриди иҷро қарор додани танҳо он мақсадҳо, ки аз нигоҳи иқтисодию иҷтимоӣ судманд ва ғоидаовар мебошанд;
- ✓ дар шартнома дарҷ кардани афзалиятҳои фаъолияти муштарак бо ишоранамоии тамоми унсурҳои таркибии онҳо (стратегӣ ё тактикӣ, ҳавфи кам ё зиёд ва ғ.);
- ✓ ташаккули лоиҳа дар асоси банамаҳои ҷудогона, ки мутобиқати қонунӣ ва манфиатҳои ҷонибҳоро инъикос карда тавонад;
- ✓ дар шартнома ба таври махсус қайд намудани он натиҷа ва ҳолатҳо, ки ҳангоми сар задани онҳо зарурати муҳолилаи ҳуқуқшиносон дар назар дошта шудааст.

Ҳамин тариқ, мо чунин мешуморем, ки иҷрои чунин чорабиниҳо ва фаъолиятҳои болозикр дар сатҳи маҳал ва минтақаи алдоҳида таҷдиди фаъолияти институтсионалиро байни иштирокчиёни лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ тақозо мекунад. Вобаста ба ин омили ҳамкори байниниҳодӣ, низ бояд мавриди назар қарор дода шавад.

Илова бар ин, яке аз масъалаҳои муҳим, ки зарурати пагириро тақозо мекунад, ин муайян карда тавонистани сатҳи рушд ва тараққиёти минтақа дар асоси амалишавии лоиҳаҳои шарикона ба шумор меравад. Барои минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар онҳо лоиҳаҳои давлатӣ тавассути шарикии давлат ва бахши хусусӣ нобаробар мавриди амал қарор гирифта истодаанд, зарур аст, ки интиҳоби чунин усул ба роҳ монда шавад. Аз ин рӯ, дар диссертатсия усули арзёбии сатҳи рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ

пешниҳод карда мешавад, ки он имконият медиҳад, ки муаммоҳои ҷойдошта дар сатҳи минтақавӣ қисман бартараф карда шаванд (расми 2.6.)

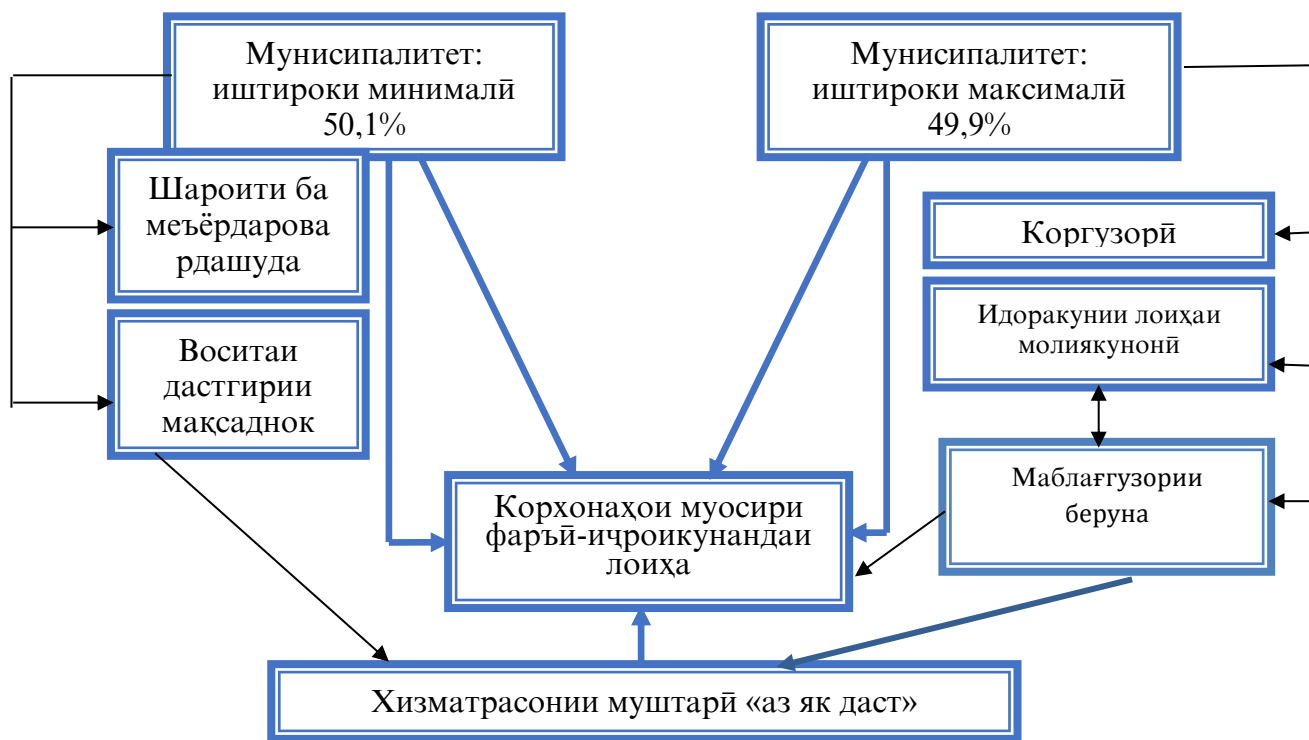
Расми 2.6. – Нақшаи арзёбии сатҳи иҷрои лоиҳаҳои ШДБХ дар сатҳи минтақавӣ
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Расми 2.6. нишон медиҳад, ки барои арзёбии сатҳи иҷрои лоиҳаҳои ШДБХ дар мадди аввал ин бахши институтсионалии иқтисодиёти минтақа бо дарназардошти омилҳои таъсиррасон, марҳилаҳои асосии иҷрои лоиҳаҳои ШДБХ, инчунин фазои сармоягузорӣ нақш ва мавқеи асосӣ доранд. Ҳадафи асосӣ дар он зоҳир мегардад, ки муаммоҳои ҷойдошта дар самти амалишавии лоиҳаҳои ШДБХ дар сатҳи минтақавӣ бартараф карда шаванд. Ҳамаи гуфтаҳои боло дар доираи низоми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ки ба ваколатҳои ҳокимияти маҳаллӣ рост меоянд, сураат мегирад.

Ба андешаи мо, дар чорҷӯбаи созмондиҳии ҳамкориҳои муштарак тариқи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ зарур буда, ҳокимияти маҳаллӣ ва минтақавиро бояд чун институти давлатӣ ва баробарҳуқуқӣ низоми ин шакли

ҳамкориҳо қабул ва эътироф намуд. Мақомотҳои идоракунии маҳаллӣ ва минтақавӣ ҳамчун субъекти комилҳуқуқи давлатӣ расман шинохта мешавад ва онҳо дар асоси дорой ва мавҷудияти мушкилот тамоюли рушди иқтисодию иҷтимоии худро хуб медонанд. Вобаста ба ин дар баъзан мавридҳо ба эҳтимоли калон метавонад манфиатҳои иқтисодию иҷтимоии онҳо аз татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ нисбат ба манофеи давлат метавонад комилан тафовут дошта бошад. Ин гуна вазъият ишора ба такмили заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ бо таваҷҷуҳ ба махсусиятҳои ҷуғрофии маҳал ва минтақаҳо мекунад. Мусалам аст, ки дар натиҷаи тавонистани иҷрои самараноки лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ҷонибҳо комилан бурд мекунанд, зеро иштирокчиён ба таври максималӣ кӯшиш менамоянд, ки ҳунармандӣ ва захираҳои худро дар муносибати шарикона мавриди намоиш ва истифодаи оқилона қарор диҳанд. Ин гуна рафтори касбии онҳо боиси баланд бардоштани самаранокии лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, инчунин ноил гардидани онҳо ба ҳадафҳои гузошташуда хизмат мекунад.

Маълум аст, ки идоракунии лоиҳаҳои хурд дар сатҳи ҳукумати ноҳияҳо осонтар аст. Натиҷаҳои ба ин монанд назар ба лоиҳаҳои калон ва хеле ҳам бузург бисёр вақт фоидаовар мешаванд. Имрӯз дар Федератсияи Россия модели ташкили корхонаи муштаракӣ хусусӣ аз тарафи иқтисодчӣ Дерябина М.А. таҳия карда шудааст (расми 2.7.). Таҷрибаи Федератсияи Россия барои минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бисёр зарур аст, чунки на дар ҳамаи соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ шарикии давлат ва баҳши хусусӣ айни замон мавриди амал қарор гирифтааст.

Рами 2.7. – Тамсилаи ташкили ҳамкориҳои ҳокимияти маҳаллӣ бо бахши хусусӣ
Сарчашма: Доклад Дерябиной М.А. Теоретические и практические проблемы государственно-частного партнерства. 2012 – Стр. 12.

Аз расми 2.7. бармеояд, ки дар ҳангоми иштироки минималӣ ҳиссаи зиёди таҳияи лоиҳа сурат мегирад. Дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи чунин таҷриба аз ҳисоби мавҷуд набудани муниципалитетҳо душвор мегардад, вале дар ҳамаи мақомотҳои маҳаллии ҳокимияти давлатӣ чунин таҷрибаро метавон истифода намуд. Қисмати муҳимме, ки дар сохтори хизматрасонии муштарӣ мушоҳида карда мешавад, ин маблағгузориҳои беруна ба ҳисоб мераванд, чунки онҳо таъсири бевоситаи худро ҳангоми тарҳрезии он расонида метавонанд. Дар баробари ин, зарур аст, ки дар асоси таҷрибаи зикршудаи ФР дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ низоми шарикии давлат ва бахши хусусӣ схемаи маблағгузориҳои шарикии маҳаллию хусусӣ, ҳамчунин дар низоми институтҳои рушди ШДБХ Маркази алоҳидаи рушди лоиҳаҳои маҳаллию хусусӣ ташкил карда шавад, то бо ин роҳ пойгоҳи мушаххасию таҳлили лоиҳаҳои мазкур ба вуҷуд оварда шавад. Дар тафовут аз Федератсияи Россия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайси муниципалитетҳо бояд маҳалҳо баромад намоянд.

Ҳамин тариқ, дар мавриди омӯзиш ва прайгирии ҷанбаҳои илмию амалии шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо мақсади рушд ва таъмини самаранокии

механизми мазкур дар ашроити минтақаҳои алоҳидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин таклиф ва пешниҳодҳоро тавсия намудан мумкин аст:

– ҷиҳати таъмини сифат ва самаранокии фаъолияти муштарак дар асоси истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ тавсия дода мешавад, ки ба дурустии нишондиҳандаҳои арзёбии фаъолият, ки дилхоҳ қарор дар асоси онҳо қабул ва амалӣ карда мешавад, эътибори махсус дода шавад. Илова бар ин, қарорҳои қабул ва мавриди амал тавсияшуда дар асоси ба эътибор гирифтани мақсад, вазифа салоҳият, захираҳо ва омилҳои ғайричашмдошт таҳия ва пешниҳод кардга шаванд;

– дар шароити минтақа ва ҷумҳурӣ бояд санадҳои меъёрию ҳуқуқие қабул ва мавриди амал бароварда шаванд, ки ташкили ҳамкории шариконаро дар асоси механизми шарикии давлат ва баъши хусусӣ дар шароити минтақаҳои алоҳидаи ҷумҳурӣ ба эътибор гирифта шартномаҳои имтиёзнok, мавқеъ ва вазифаҳои ниҳодҳои ҳамкор, ташкилотҳои давлатӣ, ниҳодҳои минтақавӣ ва дигар субъектҳои раванди фаъолиятро танзим карда тавонад;

– вақти он расидааст, ки ҷиҳати ташкили майдони ягонаи ҳамкорӣ, хусусан байни субъектҳои сатҳи минтақа ва бахши хусусӣ “Ассотсиатсияи институтҳои минтақавии рушд” таъсис дода шавад. Ба андешаи мо, вазифаи асосии ин созмон на танҳо ташкили корҳои фаҳмондадиҳии ҳамкории шарикона буда метавонад, балки созмони мазкур дар баҳогузорӣ ва коркарди пешниҳоду дархостҳои шарикони корӣ метавонад нақши бориз ва асарбахш гузорад;

– Ҷиҳати таъмини адолат ва шаффофияти раванди фаъолият, масъалаи ошкорсозии ҳатмии мушкилот ва пешрафт дар ҳисоботи институтҳои рушд дар ҳамаи зинаҳои фаъолияти лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ муҳим дониста мешавад. Вобаста ба ин пешниҳод мешавад, ки низми арзёбӣ ва пешниҳоди натиҷаи рушд, вобаста ба ин коркард ва пешниҳоди вазифаҳо ба зиммаи яъне аз субъектҳои салоҳитдор гузошта шуда, натиҷаи он пайваста зери назорати ҳамаи субъектҳо қарор дода шавад.

Маълум аст, ки яке аз омилҳои калидии рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ин дарк ва қабули аҳаммияти ҳамгироии давлат ва тичорат бо мақсади бартараф намудани мушкилоти ҳаёти иқтисодию иҷтимоии аҳоли ва дастгирии ҳамаҷонибаи некуаҳволии ҷомеа дар шароити бозор ба ҳисоб меравад. Низоми ҳамкории давлат ва бахши соҳибкорӣ дар ашроити шиддат гирифтани муносибатҳои бозорӣ бояд дорои решаи устувор ва амиқ бошад, то дар муддати тулонӣ хизмат карда тавонад. Ба андешаи мо дар баробари дарк намудани уҳдадорӣ дар бартарафнамоии мушкилоти иқтисодию иҷтимоии ҳаёти мардум тарафҳо вазифаҳои худро бо дарназардошти таъмини самаранокии баланд иҷро мекунанд. Илова бар ин, ҷонибҳо кӯшиш менамояд, ки дар таъмини рақобатпазирии объект саҳми худро гузоранд.

Дар шароити феълӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои алоҳидаи он концепсияи шарикии давлат ва бахши хусусӣ бо дарназардошти чунин тартиб татбиқ ва амалӣ гардонида мешавад:

- таҳия намудани лоиҳаи ҳамкории шарикона;
- маблағгузори сармоявӣ аз ҷониби давлат ва бахши хусусӣ бо дарназардошти манфиати тарафҳо;
- таҳия ва бастанӣ аҳдномаи дарозмуҳлат бо дарназардошти нишондоди тамоми вазифа ва уҳдадориҳои иҷроӣ корҳои амалии лоиҳа.

Мақсад аз овардани тартиби амали намудани шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар он зоҳир мегардад, ки дар бештари бахшҳо ва соҳаҳои иқтисоди миллӣ, ки дар минтақаҳои кишвар амалӣ шуда истодаанд, гирифтори муаммоҳои гуногуни ташкилӣ ва иқтисодӣ буда, чунин концепсия метавонад баъзеи онҳоро бартараф намояд.

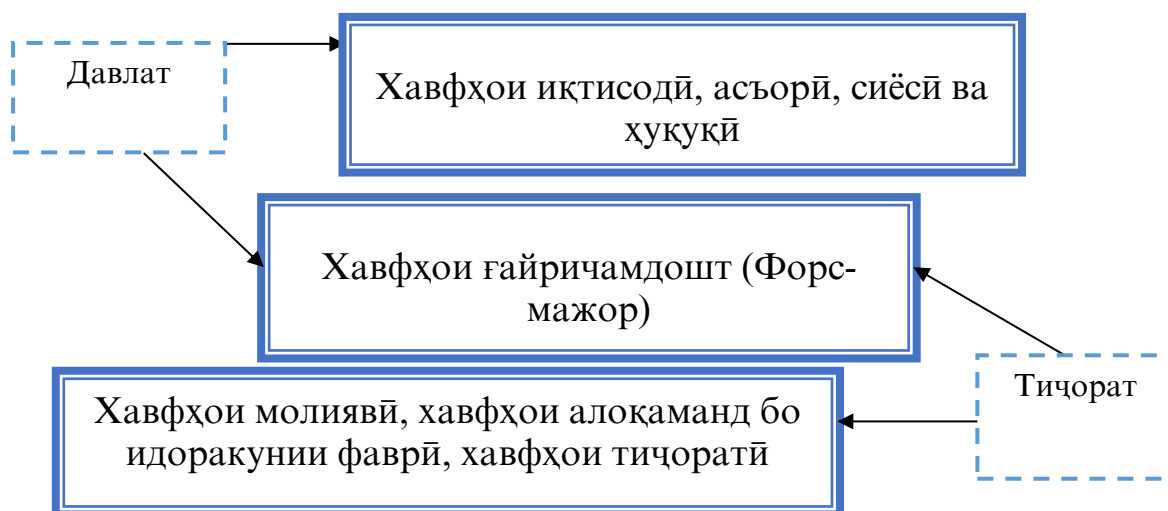
Гузаштани объекти шарикии давлатию хусусӣ бо анҷом ёфтани муҳлати шартнома ба ҳисоби давлат ё моликияти хусусӣ тартиби муайяни худро дорад. Ин ҷо махсусиятҳои зерини иҷроӣ лоиҳаи инфрасохтори модели ШДБХ (шарикии давлатию хусусӣ)-ро қайд кардан мумкин аст:

- Арзиши лоиҳа дар асоси концепсияи ValueforMoney арзёбӣ карда мешавад;

- Механизмҳои бозомӯзӣ ва гуфтугузори рақобатнок барои интиҳоби шарики хусусӣ истифода бурда мешавад;
- Тақсими хатарҳо дар шартнома бо шарики хусусӣ зикр карда мешавад;
- Шарномаи дарозмуҳлат.

Концепсияи Valueformoney («арзишҳо барои пул»), дар фаъолияти ташкилотҳои мунисипалии Британияи Кабир ва мамлакатҳои дигари ИА, ИМА ва Канада мавриди истифода қарор мегиранд. Концепсияи мазкур барои баланд бардоштани ҳосилнокии кор дар ҳамаи ташкилотҳои давлатӣ ва мунисипалӣ истифода мешаванд. Мазмуни Valueformoney аз он иборат аст, ки ҳангоми истифодаи маблағҳои буҷет муқоисаи миқдори воситаҳои хароҷотшуда ва маблағи бадастоварда дар натиҷаи самараи манфиатнок анҷом дода мешавад. Татбиқи концепсияи мазкур дар шароити минтақаҳои ҷумҳурӣ метавонад самараи хуб ба бор орад, аммо аз баъзан хатарҳое вобаста аст, ки дар натиҷаи пешгирии онҳо метавонад фаъолият хуб ҷараён гирад.

Таҳлилгарон чанд намуди асосии хатарҳоро дар низоми шарикии давлат ва баҳши хусусиро вобаста ба татбиқи концепсияи мазкур муайян кардаанд, ки онҳоро метавонем ҳамчунин хатарҳои дорои дараҷаи таъсири миёна ва шадид тавсиф намоем. Аммо муҳимаш ин аст, ки дараҷаи таъсири ин хатарҳо дар ҳангоми фаъолият дар доираи лоиҳаи ШДБХ байни тарафҳо тақсим гардида, зарари онҳо ба натиҷаи ниҳонии фаъолият кам мегардад. (*нигаред ба Расми 2.8.*).

Расми 2.8. – Хавфи ташкили ҳамкории давлат бо баҳши хусусӣ
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ҳар як хавфи бавучудомадаро метавон чунин шарҳ дод

Хатарҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ. Барои чунин хатарҳо ҳукумат ҷавоб медиҳад. Дар ҳолати зарурат сохторҳои давлатӣ ба бизнес кафолат медиҳанд. Хатарҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ аз амалкарди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маҷлиси Намояндагон, аз он ҷумла, аз ташаббусҳои қонунгузорие, ки ба имкониятҳои бизнеси хусусӣ оид ба хизматрасонӣ ба истеъмолгарон ва ба даст овардани даромади устувор дахл доранд, вобаста аст.

Хатарҳои форс-мажорӣ, ин чунин хатарҳое мебошанд, ки вобаста ба ҳолатҳое, ки аз иштирокчиёни ҳамкорӣ дахл надоранд, чунончи сӯхтор, шамол, обхезӣ, тӯфон ё ягон сабаби дигар офатҳои табиӣ, амалиёт оид ба иҷрои шарикӣ давлатию хусусӣ ҳангоми иҷрои лоиҳа ба муҳлати дарози вақт боздошта мешавад.

Хатарҳои техникӣ. Маҷмуи хатарҳое дар назар дошта мешаванд, ки сохтмон ва ба истифодадихии объектҳои инфрасохтори иҷтимоӣ алоқаманд мебошанд. Тибқи мушоҳидаҳо, чун анъанаи хатарҳои техникӣ хоси фаъолияти тамоми иштирокчиён буда метавонад. Аммо ҳиссаи бештари чунин намуди хатарҳо аввалан ба зиммаи бахши давлатӣ оид ба лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, лоиҳакаш, ширкатҳои сохтмонӣ ва ширкатҳои ба истифодадиханда мутааллиқ дониста мешаванд.

Хатарҳои тичоратӣ. Ҷамъи хатарҳоеро ифода мекунанд, ки бо раванди истифодаи объекти лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, пас аз ба истифодадихии объект алоқаманд мебошанд. Хатарҳои мазкур дар раванди хариду фурӯши мол ва хизматрасониҳо ба миён меоянд, яъне аниқтараш онҳо аз қабули қарорҳои номукаммали маркетингӣ вобастагӣ доранд, ки дар натиҷа мушкилоти бузургро дар пай доранд. Ҳамзамон, бояд қайд намуд, ки ин маҷмуи хатарҳое ба ҳисоб мераванд, ки ҳангоми таҳия ва амалигардони лоиҳаи ҳамкорӣ дар лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дарҷ карда намешаванд. Ин гуна хатарҳо дар асоси истифодаи моликияти хусусӣ ва мубодилаҳои тичоратӣ, ки интизории асосии ғоида мебошанд, пайдо шуда метавонанд.

Хатарҳои иқтисодӣ аз коркард ва амалигардонии инноватсия. Ин маҷмуи хатарҳои дар назар дошта мешаванд, ки дар натиҷаи истифодаи хароҷоти зиёди захираҳо дар коркард ва амалигардонии лоиҳаҳои инноватсионӣ аз ҷониби истифодабарандагон ё харидорон пазируфта намешаванд. Ё дар натиҷаи банақшагирӣ ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ тағйиротҳои макроиқтисодӣ, ба монанди беқурбшавии пул, тағйиротҳои демографӣ ва ба инҳо монанд ба вуҷуд меоянд. Хатарҳои мазкурро қисман давлат танзим карда метавонад, албатта тавассути суғурта, имтиёзи андозӣ ва ғ.

Вобаста ба хатарҳои баланд ва бо дар назардошти мураккабӣ ва гуногунпаҳлуии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ мушкилоти ҷиддӣ барои иҷрои ин фишанг тайёр набудани давлат ва секторҳои хусусӣ ба гуфтушунид ва ҳамкорӣ мебошад. Таҳқиқотҳои гузарондаи Институти рушди ШДБХ нишон дод, ки «дар роҳи рушди таҷрибаи лоиҳаҳо дар соҳаи инфрасохтор сади асосӣ ин нотаҳои минтақаҳо дар мавриди доштани соҳаҳои ҷаззоб ва объектҳои сармоягузорӣ, омода кардан ва нигоҳ доштани лоиҳаҳо барои саҳҳомон» мебошанд.

Тибқи хулосаҳои илмии коршиносони Ғарб дар мавриди таҳия ва омодаسازیи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ яке аз мушкилоти асосии, ки ҳалал ворид мекунад, ин тарҳи номукамал ва ғайрикасбӣ таҳия гардидани лоиҳаи шартномаи ҳамкорӣ ба шумор меравад, ки дар антиҷаи ҳисоби сармоягузорӣ, қабули кадрҳо ва тамоми фаъолияти минбаъдаи алоқаманд бо ин фаъолияти муштарак ғайрисамаранок анҷом меёбад. Дар робита ба масъалаи мазкур Чеффри Делмон бисёр хуб гуфтааст, ки “лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ танҳо дар сурате самаранок буда метавонанд, ки машватарчиёни ҳирфай дар бахши молия, ҳуқуқ, иқтисодиёт, техника ва ба инҳо монанд ҷалб карда шавад”. Воқеан, қаблан заминаи таъминоти кадрӣ дар робита ба рушди институти шарикии давлат ва бахши хусусӣ бояд таъмин карда шавад.

Дар доираи ҳамкорӣ бо марказҳои миллии рушди шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ омода сохтани машватарчиёни касбӣ аз манфиат ҳолӣ нест. Онҳо метавонанд дар марҳилаҳои гуногуни ташкил ва амалигардонии лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ, ҳаногоми ба вуҷуд омадани мушкилот мусоидат намояд. Дар ҳолати набудани ин гуна машватарчиёни касбӣ давлатро зарур аст, ки аз хизматрасонии кадрҳои сатҳи байналмилалӣ истифода намояд, ки арзиши гарон ва хатарҳои бегонашавии малака ва дигар иттилоотҳо вуҷуд дорад.

Лозим ба ёдоварист, ки агар давлат хоҳиши рушд додани шарикӣ давлат ва баҳши хусусиро дошта бошад ва имкони амалигардонии ҳадафҳои давлат баҳши хусусӣ саҳм гузоштанро дошта бошад, пас дурнамои фондҳои махсусро ҷиҳати ҷалби маблағгузори машвартчиёни касбӣ ташкил ва мавриди амал бояд қарор диҳад.

Дар баробари ин, яке аз масъалаҳои муҳимми дигар ин ташкил ва ташаккули низоми институтсионалии лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ ба шумор меравад. Бо таваҷҷуҳ ба ин гуна омил мо метавонем ҷиҳати интиқоли малакаи касбӣ ва пайдо намудани моделҳои инновастсионии ҳамкорӣ аз хизматрасонии ширкатҳои банаймилалии консалтингӣ истифода барем. Аммо, бояд дар хотир дошт, ки дар низоми ҳамкории лоиҳаҳои хурд аз ин хизматрасониҳои гаронарзиш истифода кардан ғайриимкон аст, агар давлат бо онҳо шартномаи ҳамкорӣ надошта бошад.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ вобаста ба масъалаи мазкур нишон медиҳад, ки воқеан арзиши хизматрасонии машвартчиёни касбии сатҳи байналмилалӣ хело гарон мебошад. Ба ҳисоби миёна тақрибан 2,5 то 4% арзиши умумии лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусиро хизматрасонии машвартчиёни касбии сатҳи байналмилалӣ ташкил медиҳад. Аз ҷумла, дар Британияи Кабир, ки ба сифати собиқаторон ва пешбарандагони механизми шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар ҷаҳон эътироф шудааст, ҳудудан 2,6%-и хароҷоти умумии дилхоҳ лоиҳаи шарикӣ давлат ва баҳши хусусиро хизматрасониҳои ширкатҳои консалтингӣ

ташкил медиҳанд. Вобаста ба мушоҳида ва таҳлилҳои анҷомдодашуда, ин гуна хароҷот дар давлатҳои камтаҷриба зиёдтар мебошад.

Фаъолияти ҳадафноки машваратчиён на танҳо оморасозии лоиҳаҳо ва интихоби шакли ҳуқуқи ташкили онҳо мебошад, балки дар дар самтҳои зерин, низ метавонанд мусоидат намоянд: муайян намудани шакл ва механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ, таҳия ва тақмили ҳуҷҷатгузорӣ ҳангоми иштирок дар озмунҳои сармоягузорӣ, таҳияву истифодаи рекламаҳои лоиҳаҳо ва фаъолият, ташкили стратегияи маркетингӣ, таҳияи стратегияи нархгузорӣ ва ғ.

Дар шароити иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон зарур аст, ки объектҳои, ки дар асоси лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ амалӣ карда мешаванд, чудо гарданд. Тибқи санадҳои меъёрию ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамаи минтақаҳои кишвар номгӯи калони объектҳои мавҷуданд, ки метавонанд дар асоси лоиҳаҳои Шарикии давлат ва бахши хусусӣ фаъолият намоянд. Бояд қайд намуд, ки объектҳои зикргардида тавассути консессия доданашон иҷозат дода нашудааст, ки ба таври мухтасар онҳо чунин тасниф карда мешаванд:

1. Маҷмуи объектҳои давлатӣ, ки ба консессия дода намешаванд, инҳо буда метавонанд:

– объектҳои давлатӣ ва стратегӣ, ки дар минтақаи махсуси чуғрофӣ қарор доранд ва мавриди ҳифозати давлатӣ қарор доранд;

– арзишҳои нодири миллий, ки хатари нобудшавии онҳо эҳтимол дорад, чун мероси таърихӣ ва табиӣ, моликияти ҳоси миллат (ба монанди: мероси бадеӣ, осори фарҳангии қадимӣ, мамнуъгоҳҳо, парваришгоҳҳо, бойгонӣ ва ғ.);

– бино ва ҷамъи иншоотҳои давлатию маъмурӣ, ки ҳоси ҳокимияти идоракунии давлатӣ ва ҳокимияти маҳаллӣ буда метавонанд;

– маҷмуи объектҳо ва дороиҳои бахши қувваҳои низомӣ, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, амният, андоз, гумрук ва дигар соҳаҳои муҳимми давлатӣ;

– объектҳои муҳимми давлатӣ оид ба фаъолияти геодезӣ, харитасозӣ, обуҳавошиносӣ, баъзан корхонаҳои ҳифзи муҳити зист ва ҷангал;

–иншоот ва объектҳои махсусӣ давлатӣ, ки фаъолияти эпидемиологӣ ва хизматрасониҳои ветеринариро пешниҳод менамоянд;

–таҷдид ва бунёди муассисаҳои низомашон махсуси ҷазои ҷиноӣ;

–ташкил ва бунёди иншоот ва объектҳои муҳим роҷеъ ба истеҳсоли маводи заҳрноки сахтабсир, воситаҳои дорувории нашьадор, инчунин ташкили инфрасохтори парвариш ва истеҳсоли зироатҳо, ки таркиби онҳо аз маводҳои нашьадор ва заҳр таркиб ёфтааст;

–бунёд ва таҷдиди маҷмуи объектҳои муҳим, ки бо таҳқиқоти илмӣ, истеҳсол, коркард ва безараргардонии партовҳои радиоактивӣ машғул мебошанд;

–объектҳои мақомоти давлатии илмӣ экспертиза ва сертификатсияи маҳсулоти фарматсевтикӣ, таҷҳизоти тиббӣ, маҳсулоти тиббӣ ва санитарияи гигиенӣ, ғизои табобатияи профилактикӣ ва косметика;

–маҷмуи корхона ва объектҳои истеҳсоли саноатӣ, ки ба истеҳсол ва таъмиру таҷдиди аслиҳа, лавозимоти ҷангӣ, маводҳои тарканда, ҳамзамон таҷҳизот ва дастгоҳҳои марбут ба истеҳсол ва нигоҳдории онҳо;

–тамоми иншоот ва таҷҳизот, ки корхонаҳои системаи идораи ҳаракати ҳавоӣ ва объектҳои, ки бо таъмини системаи ягонаи идоракунии ҳаракати ҳавоӣ алоқаманданд;

–таъмини амволи махсус ва маҷмуи объектҳои муҳимми созмон ва муассисаҳои ҳолатҳои ғавқулода ва мудофияи граждани;

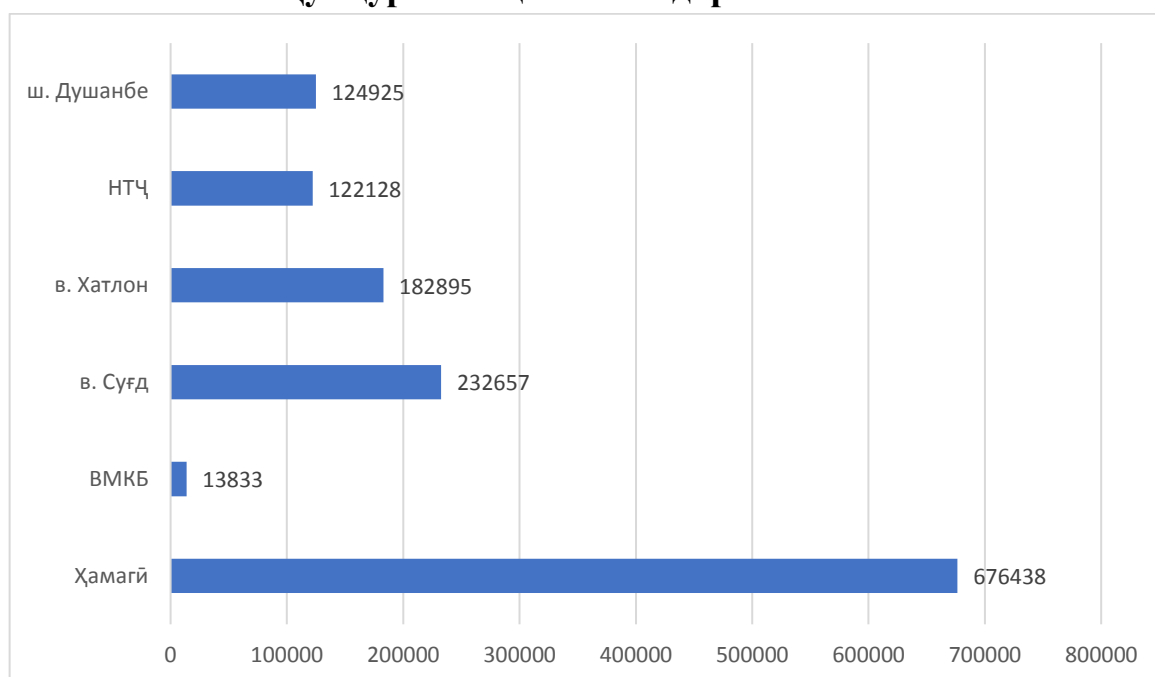
–объектҳои корхонаҳое, ки ба истеҳсол, таъмир ва фурӯши силоҳи оташфишони шикорию варзишӣ ва ба монанди инҳо машғуланд;

2. Ҷамъи объектҳои стратегияи давлатӣ, ки дар асоси қарор ва иҷозати расмӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои татбиқи тариқи консессия иҷозат дода мешаванд:

– истифодаи самараноки захираҳои замин, об ва олами набототу ҳайвонот;

- ташкили раванди истехроҷ, коркард ва ба истифода додани сарватҳои зеризаминӣ ва боигарариҳои табиӣ;
- таъмир, таҷдид ва бунёди роҳҳои оҳан ва автомобилгард, инчунин барақарор ва аз нав бунёд намудани иншоотҳои муҳандисию таъмир (барои нақбҳо, пулҳо ва ғ.);
- ба истифода додани объектҳои муҳими давлатӣ, ки дар самти коркард ва истехроҷи металлҳои гаронарзиш ва ранга кор бурда мешаванд;
- шабакаҳои обёрии давлатӣ, иншооти хоҷагии об, пойгоҳҳои обкашӣ ва қубурҳои баландфишор, обанборҳо, системаҳои обрасонии оби нӯшокӣ;
- таҷдид ва азнавсозии ҷамъи объектҳои муҳим ва стратегии давлатии бахши фаъолияти энергетика, биноҳо ва инфрасохтори комплекси сузишворию энергетикӣ, ташкили нерӯгоҳҳои хурду бузурги обӣ-барқӣ, корхонаҳои таъминкунандаи гармӣ, таҷдид ва азнавсозии хатҳои интиқоли барқ, қубурҳои интиқоли газ ва ғайра;
- объектҳои соҳаи маориф ва тандурустӣ;
- объектҳои ташкилоту муассисаҳои ҳифзи иҷтимоии аҳоли;
- объектҳои илмӣ ва истеҳсолию таҷрибавие, ки ба ҳайати Академияи илмҳои Тоҷикистон ва Академияи илмҳои кишоварзӣ дохил мебошанд;
- ташкил ва амалигардонии хоҷагиҳои замонавӣ тухмипарварӣ, зотпарварӣ ва анборҳои нигоҳдории безарари онҳо аз мавсим ба мавсим;
- ташкилоту корхонаҳое, ки таҳқиқот, лоиҳакашӣ, сохтмон, истифодабарӣ ва нигоҳдории роҳҳои оҳан ва автомобилгардро таъмин меkunанд;
- балоихагирӣ, таҷдид ва ташкил намудани объект ва инфрасохтори зарурии коркарди нафту газ, ошкор ва нигоҳдории майдонҳои муҳими дорандаи захираҳои нафтӣ.

**Диаграммаи 2.1. – Фаъолияти субъектҳои хоҷагидор дар минтақаҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2022**

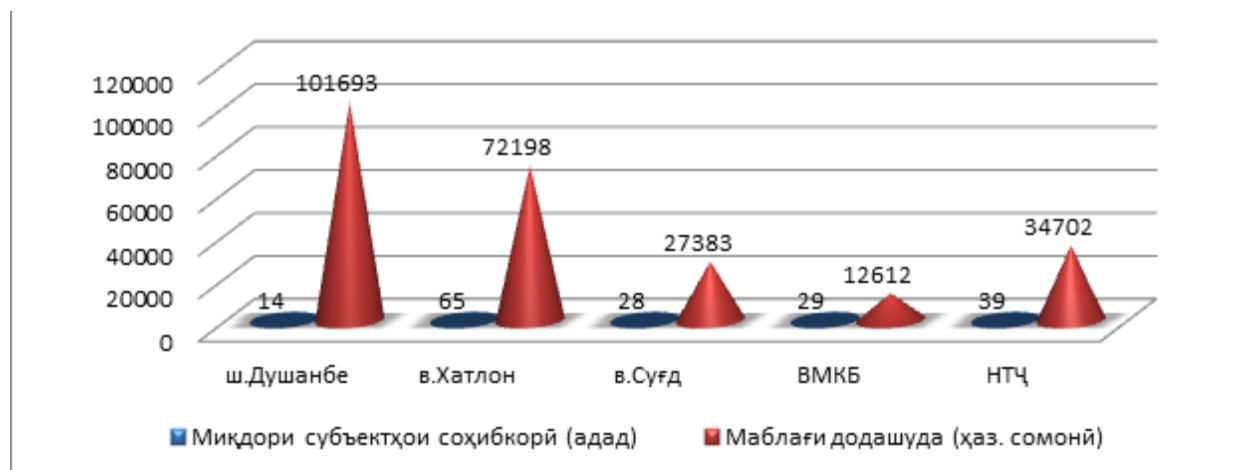
Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон – 2023./ Маҷмуи оморӣ солонаи Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон // Душанбе, соли 2023. – С.221.

Тавре аз диаграммаи 2.1. маълум мегардад, фаъолияти субъектҳои хоҷагидор дар вилояти Суғд аз ҳама бештар ба назар мерасад (232657 – охири маълумоти оморӣ). Дар вилояти Суғд ҷалби сармоягузорӣ аз ҳисоби ҷалби сармоягузориҳои давлатӣ ва махсусан хориҷӣ инфрасохтори фаъолияти субъектҳои хоҷагидор дуруст ба роҳ монда шудааст ва имкониятҳои васеи фаъолият дар марказҳои шаҳру ноҳия ва минтақаи озоди иқтисодӣ имконпазир аст. Дар Ноҳияҳои тобеи марказ, махсусан дар ш. Душанбе, ҳолати фаъолияти субъектҳои хоҷагидор низ дуруст ба роҳ монда шуда, шумораи умумии субъектҳо дар ҳардуи онҳо ба 247053 адад мерасанд. Солҳои охир беҳбудии фазои фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ дар ш. Душанбе хуб ба назар мерасад. Дар баробари ин, доираи фаъолияти субъектҳои хоҷагидор дар вилояти Хатлон низ аз лиҳози таъминоти инфрасохторӣ низ хуб ба роҳ монда шуда, шумораи субъектҳо ба 182895 мерасад, ки ин нишондиҳандаи сеюм дар сатҳи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Ягона минтақае, ки дар он фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ айни замон беҳбудиро тақозо менамояд, ин Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон ба ҳисоб меравад, ки муаммои асосии амали намудани фаъолияти субъектҳои хоҷагидор ва дар ин асос истифодаи

ШДБХ ҳамчун механизми амалишавии он ин таъминоти инфрасохторӣ ҳангоми фаъолият ва ҷалби маблағҳои беруна ба ҳисоб меравад.

Яке аз муаммоҳои асосии амалӣ намудани лоиҳаҳо тавассути шарикии давлат ва бахши хусусӣ ин чараёни қарздиҳӣ барои субъектҳои фаъолияти иқтисодӣ ва соҳибкорон ба ҳисоб меравад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби буҷети давлатӣ дар шаклҳои гоуногун субъектҳои фаъолияти иқтисодӣ чи дар сатҳи иқтисоди миллӣ ва чи дар сатҳи минтақаҳои алоҳида аз як сатҳ ба сатҳи дигар кумакпулиҳо дода мешаванд. Вале ба андешаи мо, тавре таҷрибаи давлатҳои тараққиқарда нишон дод, қарзҳо бояд аз ҳисоби фондаҳои махсусгардонидашуда бояд бештар карда шаванд. Дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон қарзҳои додашуда аз ҳисоби “Фонди дастгирии соҳибкории назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон” дар солҳои охир бо нишон додани миқдори субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ ва маблағи ҷудогардида оварда шудааст.

Диаграммаи 2.2. Ҳолати қарздиҳии субъектҳои фаъолияти иқтисодӣ дар минтақаҳои ҚТ аз ҳисоби “Саноатсодиротбанк” дар соли 2022 (собиқ Фонди дастгирии соҳибкории назди Ҳукумати ҚТ)

Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Аз диаграммаи 2.2. бармеояд, ки аз ҳама бештар дар вилояти Хатлон теъдоди зиёди субъектҳои соҳибкорӣ ба қарз фаро гирифта шудаанд (72198 ҳаз.сомонӣ). Шумораи умумии субъектҳои соҳибкорӣ бошад, 65 нафарро ташкил медиҳад. Новобаста аз он ки дар ш. Душанбе миқдори субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ ҳамаги 14 нафарро ташкил медиҳад, маблағи додашуда

ба онҳо аз ҳамаи дигар субъектҳои фаъолияти соҳибкории дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ бештар аст (101693 ҳаз.сомонӣ). Дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ бошад, 39 субъект бо ҳаҷми умумии 34702 ҳаз.сомонӣ аз ҳисоби қарзҳои додашуда фаъолият намуда истодаанд.

Дар стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд гардидааст, ки пурзӯр намудани маблағгузорӣ тавассути Муассисаи давлатии “Фонди дастгирии соҳибкорӣ”, аз ҷумла дастгирии соҳибкории занон ва таҳкимдиҳии иқтисодии мақоми ваколатдор оид ба ҷалби сармоягузориҳо, баланд бардоштани самаранокии фаъолияти Шурои шарикии давлат ва бахши хусусӣ (ШДБХ) ва Маркази татбиқи лоиҳаҳои ШДБХ.

Ҳамин тариқ, дар ҳулосаи банди мазкур ҳаминро бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муаммоҳои зиёди истифодаи фишангҳои иқтисодии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақавӣ вучуд доранд, ки миёни онҳо метавон номбар намуд:

1. Дар сатҳи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур аст, ки дар баробари соҳаҳои истеҳсолӣ, инчунин соҳаҳои хизматрасонӣ низ дар асоси шарикии давлат ва бахши хусусӣ амалӣ карда шаванд;

2. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз муаммои асосии истифодаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун механизми таъмини рушди иқтисоди минтақа ин фароҳам овардани муҳити институтсионалӣ ҳангоми фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, дар шароити иқтисодиёти минтақа шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун низоме мавриди назар қарор дода мешавад, ки имконият медиҳад захираҳои бахши хусусӣ барои рушди инфрасохтор истифода бурда шаванд, сифати баланд ва ҳаҷми хизматрасонии ҷамъиятӣ афзун намуда, давлат аз хатарҳои вобаста ба иҷрои лоиҳаҳо озод карда шавад;

3. Дар шароити иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар онҳо лоиҳаҳои давлатӣ тавассути шарикии давлат ва бахши хусусӣ нобаробар мавриди амал қарор гирифта истодаанд, зарур аст, ки интиҳоби усули арзёбии сатҳи рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ пешниҳод карда шавад, ки он

имконият медиҳад, ки муаммоҳои амалишавии лоиҳаҳоро аз ҳисоби ШДБХ дар сатҳи минтақавӣ қисман бартараф карда шаванд;

4. Барои бартараф намудани муаммоҳои амалишавии лоиҳаҳо тавассути шабакаи давлат ва бахши хусусӣ зарур аст, ки хатарҳои бавучудода дар мадди аввал бартараф карда шаванд. Чунин хатарҳоро метавон ҷудо намуд: *хатарҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ*; хатарҳои форс-мажорӣ; хатарҳои техникӣ; хатарҳои алоқаманд бо идораи фаврӣ; хатарҳои тижоратӣ; хатарҳои иқтисодӣ;

5. Муаммоҳои амалишавии лоиҳаҳои давлатӣ тавассути шабакаи давлат ва бахши хусусӣ дар шароити иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон аз объектҳои, ки онҳо аз ҳисоби консессия иҷозат дода намешаванд, бояд васеъ гарданд. Таҷрибаи хориҷии давлатҳои тараққикарда нишон медиҳад, ки бештари объектҳои давлатӣ аз ҳисоби ШДБХ амалӣ карда мешаванд.

БОБИ 3. РОҲҲОИ ТАЪМИНИ РУШДИ ИҚТИСОДИЁТИ МИНТАҚА ДАР АСОСИ МЕХАНИЗМИ ШАРИКИИ ДАВЛАТ ВА БАХШИ ХУСУСӢ

3.1. Самтҳои афзалиятноки рушди шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар минтақа

Рушди минбаъдаи иқтисодию иҷтимоии ҳар як минтақаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тамоми мамлакат, дар умум, баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли, таъмини сифати мол ва хизматрасонӣ, дастрас ва паст намудани арзиши истифодаи неъматҳои ҷамъиятӣ, баланд бардоштани самаранокии идораи моликияти давлатӣ ва дигар масъалаҳои ба инҳо монанд, аз маблағгузорию зиёд ва дарозмуддат вобастагӣ доранд. Ин масъала, аз як тараф, муҳимияти ташкили ШДБХ-ро асоснок намуда, аз ҷониби дигар ишора бар он мекунад, ки аксарияти самтҳои фаъолияти хоҷагидорӣ дар минтақаҳои алоҳидаи ҷумҳурӣ ба ташкили фаъолият дар асоси механизми мазкур ниёз доранд. Таҳлил ва мушоҳидаҳо дар доираи таҳқиқоти диссертатсионии мазкур нишон медиҳанд, ки бо дарназардошти мавҷудияти мушкилоти иқтисодию иҷтимоӣ, сохтори ҷуғрофӣ, захираҳои инсонӣ ва махсусиятҳои касбии минтақавӣ соҳаҳои афзалиятнок, ки тамоюли рушди босуръати ин ё он минтақаро таъмин карда метавонанд, фақунада мебошанд.

Баъзан коршиносон, чун С.Ҷ. Комилов, М. Файзуллоев, А.В. Грибовский, А.Л. Судариков бар он ишора мекунанд, ки дар минтақаҳои маъмурӣ, ки шумораи зиёди аҳолиро одамони синну соли то 35 ташкил медиҳанд, афзалияти асосӣ ба истифодаи механизми ШДБХ ҷиҳати бунёди инфрасохтори рушди сармояи инсонӣ, инноватсия, татбиқи наоварӣ дар раванди истеҳсолот рост меояд. Тибқи хулосаҳои олимон ва коршиносони номбурда, ташкили инфрасохтори зарурии рушди инноватсия ва татбиқи он дар раванди истеҳсолот, ҳавасмандгардонии раванди эҷод ва рушди фаъолияти инноватсионии бефосиларо ба вучуд оварда, тавассути рақобатпазирии мол ва хизматрасониҳо дар сатҳи минтақа таъмин гардида, тавассути ин ба рушди устувори иқтисодиёти минтақа ва мамлакат замина гузошта мешавад. Дар

робита ба ин масъала мо низ комилан мувофиқ мебошем, маълум аст, ки яке аз омилҳои муҳими истифодаи самараноки сармояи инсонӣ, ин рушди фаъолияти эҷодию инноватсионӣ ба шумор меравад.

Дар сатҳи минтақа тавассути истифодаи самараноки механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ташкил намудани инфрасохтори рушди сармояи инсонӣ ва фаъолияти инноватсионӣ аз манфиат холӣ нест. Танҳо масъалаи муҳим, ки таҷдиди назарро тақозо мекунад, ин таснифи дурусти ташкил ва татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар таъмини инфрасохтори рушди инсон, инновасия, шароити татбиқи инноватсия ва арзёбии самаранокии иқтисодии ин самтҳо ба шумор меравад. Ба андешаи мо ин раванд аз марҳилаҳои пай дар пайи амалӣ иборат буда, дар ҳар як нуктаи ташкили фаъолият талабот ба истифодаи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба вуҷуд меояд, ки алгоритми ташкили он дар расми 3.1. нишон дода шудааст.

Расми 3.1. Нақшаи иҷроиши рушди илм ва инноватсия дар асоси истифодаи механизми ШДБХ дар НТЧ

Сарчашма: Пешниҳод ва таҳияи муаллиф

Дар мавриди омӯзиш ва таҳлили таҷриба ва пешниҳоди коршиносону олимон маълум мегардад, ки ташкил ва мавриди истифода қарор додани механизми ШДБХ дар самти ташаккул ва рушди фаъолияти инноватсионӣ имконпазир аст. Таҷриба нишон медиҳад, ки ҳангоми ташкили мақсади ҳамкорӣ дар доираи лоиҳаи ШДБХ инфрасохтори зарурии рушди илм, инноватсия ва истеҳсолот таъмин гардида, низоми иқтисодиёти як ҳудуди муайяни маъмурӣ комилан ба шароити нави рушд ворид мешавад. Вобаста ба ин ҳулоса намудан мумкин аст, ки барои рушди минбаъдаи НТҚ яке аз самтҳои афзалиятнок, ин ташкили инфрасохтори рушди инсон ва фаъолияти инноватсионӣ ба ҳисоб меравад.

Бо дарназардошти соҳаҳои афзалиятноки қаблан ёдоваришуда ва ба эътибор гирифтани қонуниятҳои методологӣ дар чорчӯбаи таҳқиқоти мазкур самтҳои афзалиятноки рушди муносибатҳои иқтисодию иҷтимоии НТҚ, ки ташкили ҳамкориро аз рӯи механизми ШДБХ талаб мекунанд, чунин буда метавонанд:

1) Инфрасохтори иҷтимоӣ. Таҳқиқоти муаллифони ватанӣ дар робита ба рушди инфрасохтори иҷтимоии шаҳру НТҚ хело зиёд анҷом дода шудаанд ва тибқи ҳулосаҳои онҳо рушди ин бахши фаъолият дар рушди минбаъдаи сармояи инсонӣ ва истифодаи самараноки захираҳои мавҷуда нақши калидӣ мебозад. Инфрасохтори иҷтимоиро чун гурӯҳи соҳаҳои хизматрасонӣ ва фаъолият, ки барои қонеъ гардондани талаботи одамон, кафолати сатҳ ва сифати зарурии ҳаёт, тақриристеҳсолкунии захираҳои меҳнатӣ ва дар маҷмӯъ заминаи муҳимми ташкили тичорат ва рушди устувори иқтисодиёт тавсиф намудан мумкин аст.

Унсурҳои инфрасохтори иҷтимоӣ гуногун тавсиф ва гурӯҳбандӣ шудаанд, аммо муҳимтарини онҳо, ки дар навбати аввал таъмини сатҳи зарурии онҳо муҳим дониста мешаванд, инҳо буда метавонанд: хоҷагии манзилию коммуналӣ, тандурустӣ, маориф, тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш, савдои чакана, ҳӯроки умумӣ, хизмати маишӣ, муассисаҳои фарҳангӣ, илм ва ғайра. Ба андешаи мо инҳо аз ҷумлаи самтҳои афзалиятноки инфрасохтори иҷтимоии

шаҳру НТЧ мебошанд, ки дар навбати аввал ба таъмини сатҳу сифати талаботи рушди низоми муносибатҳои иқтисодӣ замина гузошта метавонанд.

2) Инфрасохтори энергетикӣ. Коршиносону олимони дохилӣ ва хориҷӣ, ки ба масъалаи инфрасохтори энергетикӣ кор гирифтаанд, онро дар низоми муносибатҳои иқтисодию иҷтимоии минтақа баҳои баланд дода, муҳаррики пешбурди иқтисодиёти рақобатпазири дилхоҳ ҳудуди маъмурӣ арзёбӣ намудаанд. Масалан, дар концепсияи илмӣ К.В. Логовский ифодаи инфрасохтори энергетикӣ, чун маҷмуи иншооти таъминоти захиравӣ, инчунин корхонаю ва ташкилотҳое зери назар гирифта шудаанд, ки маҷмуи корҳои инфрасохтори энергетикиро иҷро мекунанд (лоиҳакашӣ, сохтмон, васлкунӣ, ба истифода додан, изолятсия, таъмир, фурӯш) ва ба рушди ҳудуди муайяни маъмурӣ таъсири мусбат мерасонанд⁶¹.

Дар асоси андешаи А.В. Семиколонов, инфрасохтори энергетикӣ, ин маҷмуи корхонаҳо ва иншооту комплексҳои ёрирасон, ки барои истихроҷ, коркард ва интиқоли захираҳои энергетикӣ шароити заруриро фароҳам оварда, боиси рушди устувори муносибатҳои иқтисодию иҷтимоии минтақа замина фароҳам меоранд, фаҳмидан мумкин аст. Лозим ба ёдоварист, ки тасниф ва тавзеҳоти ин категория аз ҷониби А.В. Семиколонов ба ҳадафи функционалии инфрасохтор вобаста ба фароҳам овардани шароити комилан мувофиқи равандҳои истеҳсоли дар шароити минтақа қобили пазиroy мебошад.

Дар асоси ҷамъбасти андешаҳои муаллифони гуногун Чоршанбиев С.Р. вобаста ба моҳияти инфрасохтори энергетикӣ дар низоми иқтисодиёти минтақа чунин таърифро пешниҳод намудааст: “ инфрасохтори энергетикӣ, ин маҷмуи фаъолияти субъектҳои хоҷагидор ва намудҳои фаъолияти иқтисодии онҳо (вобаста ба барқ) фаҳмида мешавад, ки унсурҳои тавлид, интиқол, воридот ва содироти нерӯи барқро дар ҳудуди муайяни маъмурию хоҷагидорӣ таъмин карда метавонад”. Илова бар ин, муаллиф иброз медорад, ки инфрасохтори минтақавӣ, пеш аз ҳама, маҷмуи корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳои

⁶¹ Логовский К.В. Энергетическая инфраструктура региона. Планирование и организация управления. - Минск, 1990 - 103 с.

байниидоравӣ, инчунин намудҳои фаъолият (соҳаҳои) таъиноти умумии функционалӣ, ки барои таъмини давраи такрористеҳсол ва ба ин васила мусоидат намудан ба рушди ҳудуди муайян пешбинӣ шудааст. Дар сохтори инфрасохтори минтақавӣ яке аз нақшҳои калидиро инфрасохтори энергетикӣ ишғол намуда, ба он ташкилотҳо, корхонаҳо ва иттиҳодияҳои дохил мешаванд, ки тамоми давраҳои фаъолиятро вобаста ба кофтукови конҳои наф, инчунин табдил додани онҳо ба энергияи аввалияро дар бар мегиранд.

Дар ниҳоят хулоса намудан мумкин аст, ки барои рушди минбаъдаи шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ яке аз самтҳои афзалиятноки навбатӣ, ин инфрасохтори энергетикӣ ба шумор меравад. Вобаста ба ин авлавиятҳо ташкили ҳамкорӣ дар асоси лоиҳаи ШДБХ дар самтҳои зерин тавсия дода мешавад: истеҳсол, интиқол ва тақсими нерӯи барқ, таъминоти гармӣ, таъмини имконияти ивазнамӣ (газ ва барқ), таъмир ва азнавсозии воситаҳои равшанидиҳанда ва ғ.

3) Инфраструктураи коммуналӣ. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки яке аз омилҳои муҳим, ки нигоҳдорӣ ва рушди аҳолиро дар ин ё он минтақаи муайян таъмин мекунад, ин шароити мусоиди зист ё ҳаётгузаронӣ мебошад. Барои таъмини шароити мусоиди ҳаётгузаронӣ шартҳои муҳим ин таҷдид ва азнавсозии воситаҳои обтаъминкунӣ ва қубурҳои обпартов; нуқтаи партовҳои маишӣ; кабудизоркунӣ; объектҳои иҷтимоӣ; иншоотҳои гидротехникӣ ва ба монанди инҳо мебошад. Мутобиқи стратегия ва барномаҳои давлатӣ масъалаи мазкур барои шаҳр ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ яке аз масъалаҳои муҳим ва ҳалталаби замон ба ҳисоб меравад. Аз ҷумла дар Барномаи рушди ҳойагии манзилию коммуналӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои давраи то солҳои 2014-2018 пешбини ва мавриди амал қарор дода шуд, ташкили фаъолият дар асоси истифодаи механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, яке аз самтҳои муҳим ва афзалиятнок интихоб гардидааст. Мутобиқи хулосаҳо аз ҳисоботи ҷамъбасти барномаи мазкур зиёда аз 65% корҳои таҷдид ва азнавсозӣ дар асоси ташкили ҳамкорӣ бахши давлатӣ ва хусусӣ сурат гирифтааст. Хусусан дар барномаи мазкур қайд мешавад, ки “.. яке аз самтҳои афзалиятноки раванди

фаъолият, ин ҷалби сармоягузори хусусӣ дар раванди рушди хоҷагии манзилию коммуналӣ ба шумор меравад. Дар ин раванд ҳамкории давлатию бахши хусусӣ нақши муҳим дорад, ки ба мақомоти давлатӣ барои дар асоси шартномавӣ ҷалб намудани сармоягузори хусусӣ, чиҳати босамар ва босифат ҷал намудани вазифаҳо ва проблемаҳои дахлдори соҳаи коммуналӣ имконият медиҳад. Иншооти инфрасохтори коммуналӣ, манзилӣ, иҷтимоӣ иншооти ҷалби сармояҳо буда метавонанд. Рушди механизмҳои ҳамкории давлатию бахши хусусӣ дар ҷалби сармояҳои ғайрибучетӣ барои таҷдиди инфрасохтори коммуналӣ низ имконият фароҳам меоварад”.

Дар ин радиф қайд мегардад, ки барои рушди механизмҳои ҳамкории давлатию бахши хусусӣ ҳалли масъалаҳои зерин зарур аст:

– таҳияи лоиҳаҳои сармоягузорӣ чиҳати татбиқи рушди ҳамкории давлатию бахши хусусӣ ва пешниҳод намудани онҳо ба Муассисаи давлатии “Маркази татбиқи лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ”;

– тайёр намудани мутахассисон оид ба рушди ҳамкории давлатию бахши хусусӣ.

Маълум аст, ки таҷрибаи ҷаҳонӣ, хулосаи олимону коршиносон ва мавҷудияти талаботи таҷдид ва азнавсозии инфрасохтори иҷтимоию иқтисодии шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ тақозои ташкили фаъолият дар асоси механизми ШДБХ-ро доранд. Вобаста ба ин моро зарур аст, ки бо таваҷҷуҳ ба самтҳои афзалиятноки рушди иқтисодию иҷтимоии шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ модели ташкилию идоракунии механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусиро таҳия ва пешниҳод намоем.

Таҳия ва пешниҳоди як модели комилан мувофиқ ва дорои самараи баланди иқтисодию иҷтимоӣ дар шароите ба вучуд меояд, ки мақсад, субъект, унсур ва механизми танзим, вазифаи иштирокчиёни лоиҳа, воситаҳои ҳавасмндагирдонӣ, натиҷаҳои интизорӣ ва дигар қисмҳои таркибии он муайян ва тасниф карда шаванд.

Дар робита ба андешаҳои мавҷуда қадами асосӣ, ин муайян намудани субъектҳои асосии ШДБХ ё ба ибораи дигар иштирокчиёни лоиҳа ба ҳисоб

меравад. Агар мақсади асосӣ муайян намудани иштирокчиён бо дарназардошти махсусиятҳои ҳамкорӣ вобаста ба иқдоми амалигардонии ҳадаф ва вазоифи лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ чунин тасниф карда мешаванд:

1. Субъекти умумӣ (расмӣ), ин давлат (Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон) буда, бо дарназардошти махсусияти соҳавӣ ва минтақамӣ метавонад манфиатҳои онро дар доираи лоиҳаи ШДБХ тибқи низоми қонунгузории ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомот Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо, маҳалҳо, инчунин муассисаҳои бучетӣ, ширкатҳои давлатӣ ва диагр сохторҳои алоҳидаи давлатӣ баромад намоянд, ки ҳадафи асосии онҳо мӯйян ва бартараф намудани мушкилоти мавҷуда ва қонунгардонидани талаботи ҷамъият ба шумор меравад.

2. Бахши хусусӣ. Тибқи таҷриба, санадҳои меъёрии мавҷуда ва ҳулосаи коршиносон ин маҷмуи ташкилот ва корхонаҳои хусусии барасмият шинохташуда мебошанд, ки зиёда аз 50%-и захираҳои моддию ғайримодии таҷдид ва азнавсозӣ ё иҷрои дигар дархостҳои давлатиро дар бахшҳои инфрасохтори иқтисодию иҷтимоӣ доро мебошанд.

3. Маҷмуи ташкилотҳо, институтҳои махсусгардонидашудаи лоиҳакашӣ, ташкилотҳои қарзину молиявӣ, молтаъминкунандагон ва пудратчиён, ташкилотҳои суғуртавӣ, созмонҳои машваратӣ, сегменти истеъмолкунандагони молу хизматҳо ва иттиҳодҳои ба инҳо монанд мебошанд, ки бевосита ё бавосита ва раванди амалигардии ҳадафҳои лоиҳаи мазкур таъмир расонида метавонанд.

Дар асоси базаи лоиҳаҳои ШДБХ соҳаҳои асосии амалисозии шарикиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон метавон ҷудо кард, аз он ҷумла: соҳаи коммуналӣ (манзилгоҳӣ) (гармидиҳӣ, обтаъминкунӣ ва обҷудокунӣ ё обпартоӣ); соҳаи энергетикӣ (таъмири капиталӣ ва азнавсозии объектҳои гармидиҳӣ, барқтаъминнамоӣ ва ғайра); соҳаи иҷтимоӣ, аз он ҷумла вобаста ба экология (объектҳои тандурустӣ, объектҳои муассисаҳои томақтабӣ, объектҳои варзишӣ ва ғайра); соҳаи нақлиёт (роҳҳои автомобилӣ ва фурудгоҳҳо, пулҳо ва ғайра); соҳаи иттилоотию иртиботӣ (ташкили низоми таъмини идора ва назорати

ҳаракат дар роҳҳо, чорӣ намудани низоми бехатарӣ ва ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ «Минтақаи бехатар» ё «Шаҳри бехатар», азнавсозии низоми хабардоркунии муҳофизати шаҳрвандӣ, ҳолатҳои ғавқулода ва ғайра); соҳаи кишоварзӣ ва шикору хоҷагидорӣ (сохтмони заводу коргоҳҳои консерв, маҷмуи гармхонаҳо ва ғайра).

Масъалаи дигар дар ҷорҷӯбаи ин шакли ҳамкорӣ метавонад амали ошкорнамоӣ ва гузориши мақсади субъектҳои мазкур бошад. Маълум аст, ки ҳадафи асосӣ, ки боиси иттиҳоди ғавқулодаи ин субъектҳо замина мегузорад, ин мутобиқати манфиатҳои онҳо ва мавҷудияти эҳтимолияти қонеъгардонии талаботи онҳо мебошад. Барои баъзе сумъетҳо ғавран ва самаранок иҷро намудани уҳдадорӣҳои иҷтимоӣ ва татбиқи сиёсат, барои баъзе – ин даромад ба даст овардан, инчунин пайдо намудани имконияти қонеъгардонии талабот ва рушд буда метавонад.

Дар ин радиф дигар масъалаи муҳим ин фишанг ва воситаҳои асосии татбиқи амалии лоиҳаи ШДБХ ва ба ин васила расидан ба ҳадафҳои субъектон мебошад, ки онҳо дар маҷмӯъ ба чунин шаклҳо ҷудо намудан мумкин аст:

- 1) фишанги ташкилию ҳуқуқӣ;
- 2) фишанги молиявӣ сармоягузорӣ;
- 3) фишанги техникую ташкилӣ;
- 4) фишанги истеҳсолию хоҷагии лоиҳаи ШДБХ.

Қобили тазакур аст, ки ҳар як фишанги мавҷуда дар низоми татбиқи ғавқулода аз рӯи лоиҳаи ШДБХ махсусият ва нақши калидии худро дорад. Масалан, фишанги ташкилию ҳуқуқӣ аз истифодаи максималии уҳдадорӣ ва имтиёзҳои ташкилию ҳуқуқие иборат мебошад, ки дар санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ қафолат дода шудаанд. Илова бар ин, дар доираи истифодаи фишанги мазкур имконияти ҳамкории интитутисионālӣ ба кор бурда мешавад, ки бобати тайёркунӣ ва бастанӣ шартнома байни шарикони умумӣ ва хусусӣ, ташкили муҳити мусоид барои рушди ғавқулодаи инноватсионӣ ва ғ. ҳадафмандона истифода бурда мешавад.

Дар шароити имрӯзаи иқтисодӣ бо мақсади иҷрои муваффақонаи лоиҳаҳои калони инфрасохтори аҳаммияти умумидошта, муттаҳид кардани кӯшиш ва манфиатҳо аз тарафи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва намояндагони тичорати хусусӣ барои расидан ба натиҷаи баландтарин дар доираи ҳамкорихои мазкур, зарур арзёбӣ мешавад. Маълум аст, ки аҳаммияти институти шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он сол ба сол меафзояд, механизми мазкур барои рушди соҳаҳои гуногуни иқтисод натиҷаҳои боз ҳам беҳтарро муҳайё месозад.

Бояд гуфт, ки фарқиятҳои сохтори дар иқтисоди мамлакат имрӯз бавучудода дар рушди соҳавӣ ва ҳудудӣ намегузоранд, ки механизмҳои бозории худтанзимгарии низоми иқтисодӣ ҳамчун асоси баланд бардоштани ҷаззобияти сармоягузори минтақаҳои мамлакат босамар истифода бурда шавад. Вазъи муташанничи бавучудода дар нимсолаи дувуми соли 2014 дар соҳаҳои иқтисодии хориҷӣ ва қарзию молиявӣ рушди институтҳои таъсирбахши ҳамкорихои ҳокимият ва бизнесро саривактӣ мегардонад. Он яке аз шартҳои муҳими ташаккули сиёсати босамари иқтисодӣ, баланд бардоштани фаъолиятмандии инноватсионӣ ва рушди инфрасохтори ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад.

Давлат имрӯз дар доираи захираҳои мавҷудаи буҷетӣ, қудратӣ, қонунгузорӣ ва ғайра қорҳои зиёдро анҷом медиҳад. Соҳаҳои алоқаманд бо объектҳои инфрасохториро таҳти назорат қарор медиҳад, баробари ин, ба онҳо хизматрасониҳои умумӣ ва хусусияти давлатӣ дошта мерасонад, бо ин захираҳои мавҷударо аз ҳисоби ҷалби сармояи бахши хусусӣ бо мақсади ҳалли вазифаҳои давлатӣ ба механизми сармоягузори ҳудудҳо табдил медиҳад. Давлат дар идораи хатарҳои лоиҳаҳо ширкат варзида ба бизнес-сохторҳо камшавии хатарҳои сармоягузори қанолат дода метавонад. Аз тарафи мақомоти давлатӣ ба роҳ мондани иҷрои паиҳами қоидаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун яке аз шартҳои ташаккули баландбардории фазои сармоягузорӣ ба ташаккули шароити мусоид баҳри ворид гаштани сармоягузори хусусӣ ба иқтисоди мамлакат имконият фароҳам меорад.

Масъалаҳои зикршуда зарурат ва саривақтӣ будани таҳқиқотро муайян мекунад. Онҳо ба такмили муносибатҳои шарикӣ ҳокимият ва бизнеси хусусӣ дар шакли шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо мақсади ташаккули ҳамкориҳои мувофиқгардидаи ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидораи маҳаллӣ ва бизнес-ҷомаҳо барои фаъолияти муваффақонаи иқтисодӣ минтақаҳо дар шароити рақобати умумӣ равона гардидааст. Вобаста ба ин аҳаммияти на аз ин камро ташаккули муҳити босамари қоидавӣ дар субъектҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дорад, ки бо ҷаззобияти сармоягузорӣ дар алоқамандӣ мебошад, ҳамчунин натиҷаи расидан ба суръати муътадили рушди иҷтимоию иқтисодии минтақаҳо ба ҳисоб меравад.

Фишанги техникую ташкилӣ, ки тақозои замони имрӯз аст ба сифати яке аз муҳимтарин воситаҳои ба таъмини сифат ва самаранокии низоми фаъолияти хоҷагидорӣ дар доираи ҳамкориҳои шарикӣ ба ҳисоб меравад. Бахши хусусӣ дар доираи имкониятҳои худ пайваста кӯшиш менамояд самаранокии фаъолиятро дар доираи лоиҳаи шарикӣ тавассути ҷалби техника ва технологиҳои замонавӣ ба роҳ монанд. Истифодаи техника на танҳо дар раванди истеҳсоли мол ва хизматрасонӣ иштирок мекунад, балки онро ҳамчун натиҷаи фаъолияти инноватсионӣ дар таъмини сифат ва самаранокии фаъолияти ташкилию идоракунӣ метавонем мавриди истифода қарор диҳем. Масалан, мавриди истифода қарор додани камераҳои худкори сабти ҳолати корӣ, дастгоҳҳои рақамӣ ва замонавии бақайдгирии речаи корӣ ва муайян намудани саҳми меҳнати ҳар як корманд дар раванди фаъолият ва ғ.

Фишанги истеҳсолию хоҷагии лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар асоси талаботи низоми қонунгузорӣ, ҳулосаи Шурои ҳамоҳангсозии ташкили ҳамкориҳои дучониба ва дигар санаду меъёрҳои амалкунанда ба амал бароварда шуда, тибқи онҳо манфиатҳои иқтисодӣ ва уҳадориҳои касбӣ баробар тақсим карда мешаванд. Лозим ба ёдоварист, ки яке аз омилҳои муҳим, ки боиси ҳавасмадии ташкили ҳамкорӣ дар доираи лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ гардидааст, ин мавҷудияти низмҳои қомилан нава ва шаффофи фаъолияти истеҳсолию хоҷагидорӣ мебошад. Ҳар як бахши хусусӣ қабл аз

ташкили раванди истеҳсолот дар асоси дархости лоиҳаҳои фармоиши давлат
комилан розӣ ҳаст, ки фаъолияти худро бо талабот ва қоидаҳои
дархосткунанда, яъне давлат, мутобиқ созад.

Талаботи пайваста рушдбандаи инфрасохтор, таъмиру таҷдиди
объектҳои хоҷагии манзилию коммуналӣ, ташкили бозори наву замонавии
хизматрасониҳои муосири иҷтимоию тичоратӣ ва дигар паҳлуҳои ҳаёти
ҷамъиятӣ моро ба ташаккули ҳамгироии имкониятҳои бахши давлатӣ ва хусусӣ
водор месозад. Вобаста ба ин такмил ва ташаккули шаклҳо ва фишангҳои
институти шарикии давлат ва бахши хусусӣ, бо дарназардошти зарурати рушди
минтақаҳои алоҳидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим доништа мешавад. Мавриди
тазақкур ва ёдоварист, ки масъалаи рушди иқтисодияти минтақа ва ташкили
ҳамкориҳои институтсионалӣ дар дароити маҳал ва минтақа махсусиятҳо ва
мушкилоти худро дошта, бо таъмини рақобатпазирии мол ва хизматрасониҳои
мансуб ба минтақа алоқаманд мебошад. Дар айни замон масъалаи муҳим
таъмини афзоиш ва рушди бахшҳои алоҳидаи иқтисодияти минтақа, ин
интиҳоби дурусти татбиқи лоиҳа дар бахши фаъолият ва таъмини захиравии
раванди фаъолият ба шумор меравад. Мутобиқ ба ин гуна вазъият ташкил ва
истифодаи тамоми имконият ва фишангҳои татбиқи самараноки шарикии
давлат ва бахши хусусӣ дар доираи соҳаи пешбарандаи мақсаднок бо таваҷҷуҳ
ба зарурати рушди минтақа ҳатмӣ доништа мешавад.

Ҳангоми иҷрои механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ
таҷзиякунии ҳуқуқҳои алоҳидаи моликият (ҳуқуқҳои истифода, идора, ҳуқуқ
барои бадастоварии даромад ва ғайра) ва вобастакунонии онҳо ба ҳар ду тараф
(ҳуқуқҳои байниҳамдигарӣ) бо шартҳои муайян ба амал меояд. Аммо на ба
ҳамаи шаклҳои ҳуқуқ ин тақсимкунӣ истифода мешавад: ҳуқуқ барои доштани
бемухлати неъматҳо, ҳуқуқи мустақилият, додани ҳуқуқ ба мерос. Вобаста ба
ин институти иқтисодии шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар худ иқтидори
бузурги тағйирот дорад, ки барои ҷомеа захираи муҳимтарин маҳсуб меёбад.
Истифодаи босамари он барои давлат, бахши хусусӣ ва аҳолии мамлакат
манфиати калон оварда метавонад.

Ба ташаккули босамар ва идораи моликияти давлатӣ, аз он ҷумла ба объектҳои ғайриманкул дар маҷмуи қитъаҳои замин ва бино, иншоот ва инфрасохтори техникии дар он ҷойгирифта дар ҳамаи давлатҳои мутараққӣ ба таври ҳаққонӣ аҳаммияти зиёд дода мешавад. Дар ин маврид дар ҳама ҷо барои муттаҳидгардонии мақсаднок ва аниқӣ қувваҳои мавҷуда ва иқтидорҳои давлат ва муассисаҳои маҳаллӣ, аз як тараф ва сохтори хусусӣ- аз тарафи дигар, кӯшиши зиёд ба харҷ дода мешавад. Дар бисёр аз кишварҳои ҷаҳон шакли эътирофшудаи ташкилӣ ва механизми муттаҳидгардонии қувваҳо аз рӯйи аломатҳои монанд шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ гардидааст.

Воридсозии механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ба раванди паси сар намудани маҳдудиятҳои рушди иқтисодӣ-«шикасти бозорҳо», ҳам дар инфрасохтор, ҳам дар соҳаи рушди сармояи инсонӣ (маориф, тиб, манзил ва ғайра) ба Ҷумҳурии Тоҷикистон имконият медиҳад, ки аз ҳисоби дастрасии сифати нави рушди иқтисодиёт ба сатҳи нави рушди иқтисодӣ барояд.

Маълум мешавад, ки мавҷудияти фарқиятҳои зиёд дар байни механизмҳои иҷрои лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ шартномаи хуб таҳиягаштаи қонунгузориҳо ва базаҳои меъёриро талаб менамояд. Аммо ин танҳо нигоҳи анъанавӣ ба мушкилот мебошад, ки дар он ҳавасмандии сармоягузoron танҳо ҳамчун дар сатҳи иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ мавриди назар қарор дода мешаваду бас.

Дар ин маврид аз тарафи сармоягузори хусусӣ нахостани маблағгузорӣ ба ин ё он сектор бештар аз он вобаста аст, ки ӯ на танҳо мақсадҳои стратегии сармоягузориеро, ки давлат муайян кардааст, намебинад, балки ҳуди омодагии давлатро барои ташкили иттиҳод бо бизнес дар асоси баробарҳуқуқ, яъне дар асоси қоидаҳои шарикӣ мушоҳида намекунад. Аз ин рӯ, қоидаи сиёсии қоидавӣ (институтсионалӣ)-и шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ тақозо мешавад, ки ҳатто дорои аҳаммияти равонӣ низ мебошад. Дар он давлат дар сатҳи аз ҳама боло қарор мегирад:

— омодагиашро ба ҳамкорӣ дар шакли шарикӣ эътироф менамояд (дар бораи эҳтимолияти ҳамкорӣ эълон менамояд);

- шарикиро шакли самараноки иқтисодӣ меҳисобад;
- соҳаи шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ва мақсадхоеро, ки ӯ дар доираи иҷрои лоиҳаҳои мазкур пешбинӣ намудааст, муайян месозад;
- базаи қонунгузории устуворкунандаи асосҳои ҳуқуқии шарикиро ташкил менамояд;
- маъмурияти дахлдори корiero, ки мақсадҳои давлатиро дар шароити шарикӣ ба иҷро мерасонад, таъин менамояд.

Аз ҳисоби чораҳои ба ин монанд мутобикгардони манфиатҳои давлат ва бизнес дар сатҳҳои гуногуни идораи иқтисодиёт ба даст дароварда мешаванд. Шарикӣ ҳамон вақт амалишаванда мегардад, ки ҳар ду шарик ҳавасманд бошанд. Дар натиҷаи ҳамкорӣ онҳо метавонанд мушкилотро боз ҳам босамар ҳал намоянд.

Дар чамъбасти гуфтаҳои боло аз нуктаи назари равандҳои идоравӣ давраҳои зерини ташкили шарикии давлат ва баҳши хусусиро дар доираи ҳар як лоиҳаи аниқ пешниҳод кардан мумкин аст:

- мутобикгардони авлавияти манфиатҳо, муайянкунии мақсадҳои афзалиятнок;
- қайди афзалиятҳо дар ҳуҷҷати барномавӣ (дорои хусусияти стратегӣ мебошад, муҳлати амалкарди он то 3-5 сол ва зиёда аз он буда метавонад, ки аз ҷониби мақомоти вазифадор муайян карда шудаанд, бо як қатор регламентҳои зерқонунӣ бо тартиби қатъии иҷро устувор гардонда шудааст);
- ташаккули лоиҳаҳои аниқ дар асоси барномаҳо, пурра мутобик бо қонунҳои муайянкунандаи тартиби гузарондани озмунҳо;
- қайди натиҷаҳо дар шартномаҳое, ки дорои ҷимояи махсуси ҳуқуқӣ мебошанд.

Ҳамчун иштирокчии баробарҳуқуқи низоми шарикии давлат ва баҳши хусусӣ ҳокимияти маҳаллиро бояд ҷудо намуд, зеро мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидораи маҳаллӣ дар амал субъектҳои алоҳидаи ҳокимияти расмӣ ба ҳисоб мераванд. Манфиатҳои онҳо ва имкониятҳояшон барои иҷрои лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ бисёр вақт ба ҳам мувофиқат намекунад, дар баъзе ҳолатҳо зидди ҳам мебошад. Масъалаи дигар,

ки самаранокии иқтисодию иҷтимоии фаъолияти хоҷагидорӣи муштаракро бо таваҷҷуҳ ба самтҳои афзалиятнок таъмин карда метавонад, ин ба эътибор гирифтани сифат ва самаранокии иҷроӣ ҳар як амалиёти ҷудогонаи ташкилию иқтисодии ин раванд аз ҷониби тамоми иштирокчиён мебошад:

1. Дар навбати аввал субъектҳои ин равандро зарур аст, ки масъалаи талабот ва қоидаҳои муайяншудаи қонунгузорӣ, стратегияи рушд, афзалиятҳо; дастгирии буҷетӣ (кафолати давлатӣ, субвенсия, андозбандии имтиёзҳо), ҳалли баҳсҳо, назорат аз болои сифати хизматрасониҳо, мониторинги самаранокии иҷроӣ лоиҳаҳо, ташкили фазои мусоиди сармоягузорӣ; ташаккули тарифҳо (дар баъзе мамлакатҳо, дар баъзе соҳаҳо), иҷозатномаҳо, литсензияҳо ва ба монанди инҳоро қомилан риоя намуда, ҳамзамон зина ба зина дар раванди ҳамкорӣ ин башҳои фаъолиятро тақмил диҳанд.

2. Масъалаи дигар, ки муҳимияти худро на танҳо имрӯз, балки дар оянда низ нигоҳ медорад, ин пешниҳоди қидъаи замин ва истифодаи оқилонаи он дар доираи ҳамкорӣи шарикона мебошад. Ин барои ташкили фаъолият дар тамоми соҳаҳо мувофиқ мебошад. Илова бар ин, муҳимияти он дар он аст, ки захираҳои замин дигар зиёд намешаванд, илова бар ин зиёдшавии шумораи аҳоли дар шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ ва ҳамзамон шаҳри Душанбе боиси зиёдшавии талабот ба қидъаи замин мегардад. Вобаста ба ин ҳангоми пешниҳод ва иҷора гирифтани замин бояд ба масъалаҳои муайянкунии сиёсати рушди маҳаллӣ, нақшаҳои генералии нуқтаҳои аҳолинишини шаҳру ноҳияҳо, иҷозатномаҳо, литсензияҳо; назорат аз болои қоидаи истифодабарии замин ва ғ.

3. Масъалаи дигар интиҳоби дурусти объекти ҳамкорӣ ҳамчун соҳаи афзалиятноки минтақа ба шумор меравад. Дар робита ба ин масъала диққати асосӣ бояд ба дараҷаи хавфи объект, суръатнокии қабули қарорҳо, қобилияти қордони ва навовариҳо, саъю кӯшиш барои ҷустуҷӯи беҳтаргардонии техникаӣ ва технологияӣ таъмини рақобатпазирӣ, кафолати устуворӣ ба сифати хизматрасонӣ, иҷроӣ барномаҳои инвестиционӣ ва ғайраҳо аз ҷониби субъектон дода шавад.

Маълум аст, ки аз иҷрои муваффақонаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ ҳамаи иштирокчиёни раванд – сохторҳои давлатӣ, маҳаллӣ ва бизнес бурд мекунад; бо ин чиҳатҳои пурқуввати худро ба кор мебаранд ва ба мақсадҳои гузошташон мерасанд. Аммо ногуфта намонад, ки истеъмолагарон (дар маҷмӯъ ҷомеа) низ дар тарафи бурдкунандагон қарор мегирад.

Ҷадвали 3.1. – Нақши ҳар як иштирокчиӣ лоиҳаи ШДБХ дар ҷараёни амалигардонии он

СУБЪЕКТҲОИ САТҲИ ДАВЛАТ	СУБЪЕКТҲОИ САТҲИ МАҲАЛЛӢ	БАХШИ ХУСУСӢ (ТИҶОРАТ)
– дар асоси ба эътибор гирифтани талаботи қонунгузорӣ, муайян ва ба низом даровардани «қонуниятҳои бозӣ»; – таҳия ва тасдиқи стратегияи рушди афзалиятҳои фаъолияти шарикона; – ташкил ва амалигардонии сабукиҳои бучети лоиҳаи ШДБХ (кафолати беҳатарии молиявӣ аз ҷониби давлат, имтиёзҳои андозӣ ва ғ.); – ташкили муҳити созгор ва иҷозатдиҳии идоракунӣ ва ҳалли низоъҳои касбӣ оид ба беҳдошти сифат ва самаранокӣ фаъолият; – ташкили гузаронидани мониторинг оид ба самаранокӣ раванди амалигардонии лоиҳаҳои ШДБХ; – ташкили муҳити мусоиди сармоягузорӣ; – ташаккул ва зиёднамоии тарифҳо, хусусан вобаста ба соҳа ва ҳудуди ҷуғрофӣ.	– ҳамкорӣ дар самти интихоб ва ҷудо намудани қитъаи замин; – мушаххасан баррасӣ ва муаррифӣ намудани сиёсати рушди иқтисодиёи иҷтимоии маҳал; – ҳамкорӣ дар самти дастрас намудани иҷозатномаи фаъолият; – ташкили назорати пайвастаи сифати фаъолият дар раванди татбиқи лоиҳа; – ташаккул ва зиёднамоии тарифҳо вобаста ба соҳа; – ташкили мониторинги самаранокӣ лоиҳа бо дарназардошти талаботи иқтисодии маҳаллӣ ва минтақавӣ.	– ташкили низоми самаранокӣ идоракунӣ раванди ташкили лоиҳа ва иҷрои босифати объект; – мутобикшавии ғаврӣ дар муҳити корӣ; – коркар, қабул ва амалигардонии қарорҳои оқилонаро ғаврӣ; – таъмини имконият ва малакаи инноватсионӣ фаъолият; – пайваста кӯшиш намудан чиҳати пайдо намудани имкониятҳои ҷадиди тақмили вазъи техникаю технологияи фаъолият ва ба вучуд овардани нерӯҳои рақобатпазирӣ; – таҷдиди пайваста ва ба сифати нав гузаронидани раванди фаъолият; – таъмини кафолати сифат ва самаранокӣ хизматрасониҳо; – таъмини дараҷаи иҷроиши сатҳи баланди баномҳои мавриди назар дар доираи лоиҳаи сармоягузоришудаи ШДБХ.

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Маълум аст, ки амалигардонии сатҳи баланди лоиҳаи ШДБХ барои ҷонибҳо аз манфиат холи нест (сохтори давлатӣ, маҳаллӣ ва бахши хусусӣ). Бо ин далел ҳамаи тарафҳо бояд дар иҷрои вазифаҳои ба зиммашон гузошташуда ташаббус нишон дода, оқилона амал намоянд. Натиҷаи фаъолияти самарабахши се субъекти номбаршуда заминаи хуб ба ҳолати беҳдошти ҳаёти ҷамъият гузошта метавонад.

Яке аз аломатҳои ҳоси ҷаҳони имрӯза таваҷҷуҳи бештари ҳар ду тараф – ҳокимият ва бахши хусусӣ ба амалисозии лоиҳаҳои муштарак мебошад. Инҳо лоиҳаҳои мебошанд, ки дар асоси механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ

ичро карда мешаванд. Барои давлат дар ин лоиҳаҳо гузошта шудани истифодаи имконпазири иқтидорҳои бахши хусусӣ (иқтидорҳои молиявӣ, касбию таҷрибавӣ, идоравӣ, кадрӣ, техникию технологӣ, инноватсионӣ) баҳри иҷрои лоиҳаҳои муҳиме, ки ба ҳалли мушкилоти инфрасохторӣ мусоидат мекунад, боиси таваҷҷуҳ мебошад.

Дар доираи ҳамкорӣ масъалаи таъмини самаранокии фаъолият барои ҷонибо метавонад комилан монанд набошад, яъне дар амалия ҳолатҳои вучуд доранд, ки барои бахши давлатӣ судманд ва барои бахши хусусӣ хатарнок (дараҷаи хавфаш зиёд) буда метавонад. Дар чунин шароит ҷонибҳо бояд манфиати тарафайнро масъалаи умумӣ шуморида, дар зарар дидани шарик набояд рози бошанд. Зеро иҷрои мақсади ниҳой аз натиҷаи самаранокии фаъолияти ҳар ду ҷониб вобастагӣ дорад. Вобаста ба ин тавсия дода мешавад, ки тарзу усул, шакл ва шароити иҷрои ҳадафҳои шарикона байни субъектҳои номбурда бояд дар асоси лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ аниқ, шаффоф ва бо принципҳои таъмин ба роҳ монда шаванд. Тибқи ҳулосаҳои раванди таҳқиқоти диссертатсионӣ маҷмуи шаклҳои асосӣ, ки дар таъмини шаффофияти фаъолият замина гузошта метавонанд, инҳо буда метавонанд:

- ташкили ҳамкорӣ дар асоси созишнома байни корхонаҳои давлатию хусусӣ (хусусан дар бахши таъминот ва пешниоди хизматрасониҳои пулакӣ);
- ташкили фаъолият дар асоси шатрномаҳои имтиёзнок (консессионӣ);
- ташкили фаъолият дар асоси шартнома ҷиҳати тақсими маҳсулот;
- ташкили фаъолият дар асоси лоиҳа ва шатрномаҳо, ки аз ҷониби давлат ба бахши хусусӣ пешниҳод шудааст;
- ташкили фаъолият дар асоси муносибатҳои иҷоравӣ;
- ташкили фаъолияти шариконаии давлат ва тижорат дар асоси созмон додани минтақаҳои озоди иқтисодӣ;
- ташкили фаъолияти муштарак дар асоси лоиҳаҳои, ки ба истифодаи замин, инфрасохтор ва объектҳои калони истеҳсоли тавассути сармоягузориҳои базисӣ хусусӣ ташкил ва ба роҳ монда мешавад, илова бар ин бахши давлатӣ имтиёзҳои андозӣ пешниҳод мекунад.

Маълум аст, ки фалсафа ва воситаи асосии иқтисоди борӣ, ин рақобати комил ва солим аст, ки байни бахшҳои гуногуни фаъолият бояд вучуд дошта бошад. Бо дарназардошти ин ҳангоми ташкили фаъолияти муштарак миёни давлат ва бахши хусусӣ принципҳои таъмини рақобати комил ва солим комилан риоя карда мешаванд. Дар натиҷа сифат ва самаранокии молу хизматрасониҳо тақмил ёфта, шаклҳои гуногуни фаъолият рушд меёбан, илова бар ин барои рушди фаъолияти инноватсионӣ заминаи хуб фароҳам сохта мешавад. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳанд, ки яке аз воситаҳои чандқудбӣ ва дорои имкониятҳои васеъ, ин механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ мебошад. Зеро дар ин модел имкониятҳои малакаҳо омешиш хӯрда, майдони нави ҳамкориҳо ва ғояҳои инноватсионӣ ба вучуд меояд.

Шароит ва вазъияти феълии ҷумҳуриро, ки ҳоси замони истиқлолияти давлатӣ мебошад, мавриди арзёбӣ ва санҷиш қарор дода, хулоса кардан мумкин аст, ки шаклҳои гуногун ва шароити мусоиди ташкил намудани дилхоҳ намудҳои фаъолияти соҳибкорӣ имконпазир аст. Ин гуна вазъият метавонад ҳоси тамоми минтақаҳои алроҳидаи ҷумҳурӣ бошад. Танҳо дар чунин шароит масъалаи муҳим ин ҷалби сармоя ва истифодаи захираҳои иқтисодӣ, ҳамзамон ташкили ҳамгироии имкониятҳои соҳибкорон ва сектори давлатӣ бо мақсади рушди иқтисодиёт ва қонеъ гардонидани талаботи ҷамъият асос доништа мешавад.

Бо дарназардошти мавҷудияти талабот ба инвеститсияи хориҷӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомотҳои соҳавию минтақавӣ вазифаи ташкил ва мавриди амал қарор додани чорабиниҳои мутобиқгардонии сармоягузoron дар муҳити объект ба вучуд меояд. Президенти мамлакат ва намояндагони расмии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста таъкид менамоянд, ки бояд фазои мусоиди сармоягузорӣ дар минтақаҳо таъмин карда шавад, зеро ин як воситаи муҳим ва афзалиятдоштаи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва ташкили ҷойҳои нави корӣ ба шумор меравад. Дар чунин маврид маълум мегардад, ки ташкили лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо дарназардошти ҷалби сармоягузoron ё соҳибкорони хориҷӣ имконпазир аст. Ва аини замон дар

ҷумҳурии мо ин чараёни идома дорад, аммо аксаран дар шаҳри Душанбе ва баъзан ноҳияҳои тобеи он. Хуб мешавад, ки ин иқдомҳо дар минтақаҳои дурдасти мамлакат ташкил ва амалгардонида шавад.

Дар асоси мавқеъгирии ҷунин намуди талабот назари ҷунин аст, ки барои ташкил ва амалигардонии лоиҳаҳои калон ва дорои аҳаммияти стратегидошта, моро зарур аст, ки тамоми кӯшиш ва арзишҳои хусусияти сармоявидоштаи мақомотҳои маҳаллӣ ва минтақавӣ, намояндагони институти шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, соҳибкорони ватанӣ ва хориҷиро ҷалб намоем. Маълум аст, ки раванди ташаккул, такмил ва рушди инфрасохтор аксаран аз ҷониби давлат сармоягузори карда мешавад, аммо бо тавачҷуҳ ба натиҷаи бурдбори рушди инфрасохтор маълум мегардад, ки ин натиҷа барои рушди тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ замина гузошта яке аз муҳимтарин ниҳодҳо, ки манфиати бештар ба даст меорад, ин бахши фаъолияти соҳибкорӣ ба шумор меравад.

Таҷрибаи моделҳои гуногуни сармоягузорию нишон ва тавсия медиҳад, ки дар маҷмуъ истифодаи оқилонаи онҳо ба манфиати кор аст. Аммо масъалаи самаранокӣ ва мубрамияти онҳо дар вақт аз санъати кордонӣ ва ташкилотчиӣ роҳбарони сохторҳо ва намояндагони бахши хусусӣ вобастагии калон доранд. Дар ҳамин гуна шароит таҷриба нишон медиҳад, ки дилхоҳ механизми сармоягузори дар шароити истифодаи институти шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ судманд анҷом меёбад.

Ҳамин тариқ, метавон хулоса баровард, ки шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақавӣ ба шартномаҳои дахл дорад, ки дар доираи онҳо тарафи хусусӣ объектҳои инфрасохтори бунёд мекунад ва хизматрасониҳоеро пешниҳод мекунад, ки ба таври анъанавӣ одатан ба доираи фаъолияти давлат дохил мешуданд. Шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ доираи васеи лоиҳаҳои иқтисодию иҷтимоӣ инфрасохториро пешбинӣ мекунанд, аммо асосан барои сохтмони беморхона, мактаб, роҳҳо, пулҳо, нақбҳо, шабакаи роҳҳои оҳан, низоми назорати хатти парвоз, иншооти обию коммуналӣ, ҳамчунин барои идораи босамари ҳамаи онҳо истифода мешавад.

3.2. Такмили механизмҳои сармоягузорию рушди шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар минтақа

Масъалаи ҷалб ва истифодаи оқилонаи сармоягузорӣ дар ҳамаи сатҳҳои идоракунии давлатӣ ё ташкили лоиҳаҳои шарикӣ давлатӣ ва бахши хусусӣ ба қатори мушкилоти калидӣ дохил мешавад. Вобаста ба ин масъала метавон гуфт, ки мақсади асосии иштироки давлат дар лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, ин рушди инфрасохтори иқтисодӣ, иҷтимоӣ, баландбардории самаранокии истифодабарии он, таъмини рушди иқтисодиёт ва беҳдошти сифати хизматрасонӣ мебошад, ки дар асоси ҷалби маблағгузориҳои ғайрибучетӣ ба амал бароварда мешавад. Новобаста аз он ки бахши хусусӣ мақсади кам хароҷот кардан ва ғоидаи зиёд диданро дорад, ин раванд дар ҳалли вусъатёбист.

Яке аз маҳдудиятҳо ва мушкилоти ҷиддӣ дар доираи истифодаи механизми ШДБХ ҳангоми амалигардонии лоиҳаҳои муҳимми иҷтимоӣ ин ҳамоҳангӣ дар мақсади давлат ва бахши хусусӣ ба ҳисоб меравад. Ба таври назариявӣ, агар мақсади асосии давлат ҳангоми ғайрибучетӣ худ, ин таъмини беҳдошти тарзи ҳаётгузаронии аҳоли бошад, пас бар муҳолифи ин бахши хусусӣ пайвасти кӯшиш мекунад, ки даромади худро аз ғайрибучетӣ дар ҳадди максималӣ ба даст орад⁶². Ҳамин тариқ, дар мавриди амалигардонии лоиҳаҳои инвестиционӣ дар асоси шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ сарчашмаи гирифтани даромади бахши хусусӣ маҳдудиятҳои зиёд дорад. Бо дигар маъно, аҳоли метавонад ба сарбориҳои зиёди молиявӣ давлатро гирифтор кунад, ки дотатсия ва субсидияи бевосита аз ҷониби давлат бо мақсадҳои гуногуни иҷтимоӣ зиёд гарданд. Дар чунин шароит давлат имконияти аз бучет пурра ҷудо намудани маблағро барои бунёди объекти ШДБХ дошта наметавонад⁶³. Албатта, чунин шароит ба

⁶² Ризокулов Т.Р., Каюмов А.А. Бизнес – климат и внутренний потенциал инвестиций в системе факторов устойчивого развития регионов (на примере Согдийской области Республики Таджикистан) / Т.Р.Ризокулов, А.А.Каюмов // Таджикистан и современный мир №5(55). – Душанбе: Таджикдипсервис, 2016. – С.102-109.

⁶³ Rudenko I.g., Zhidkov A.S. gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo kak vozmozhnyy instrument stimulirovaniya importozameshcheniya Ekonomika i predprinimatel'stvo. 2015. №6-1 (59-1). S. 179-183. 2) Basalov S.G. Sovershenstvovanie otsenki i realizatsii innovatsionnoy politiki na predpriyatii [Tekst] / Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kand. ekon. nauk. Moskva. 2000. S. 158.

ташкили механизми ҳавасмандагрдонии сармоягузориҳои бахши хусусӣ шартӣ муҳим маҳсуб меёбад.

Аз ин рӯ, масъалаи асосӣ, ки ҳангоми амалигардонии лоиҳаи ШДБХ арзиши зерин назари ҷиддӣ қарор доданро дорад, ин коркард ва истифодаи дурусти воситаҳои муҳимми анҷом додани сармоягузорӣ ба лоиҳаи ШДБХ ба ҳисоб меравад. Ин ҳам бошад бояд дар асоси мутобиқати талаботҳои низоми қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ташкил ва ба амал бароварда шаванд. Бо дарназардошти сарчашма ва имкониятҳои мавҷуда ташкили чунин сармоягузорӣ ба рушди лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ тавсия дода мешавад (расми 3.2).

Расми 3.2. – Сарчашмаҳои асосии маблағгузориҳои лоиҳаҳо дар асоси ШДБХ амалишаванда

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Ҳангоми амалигардонии лоиҳа дар асоси механизми ШДБХ Сарчашмаи асосии сармоягузорӣ чун қоида аз ҷониби сармоягузори хусусӣ муайян ва интихоб карда шуда, мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ функсияи ҳамоҳангсозӣ ва назоратро аз воситаи амалигардонии комплекси лоиҳа бо талаботҳои муҳимми рушди инфрасохтор ва самаранокии буҷет татбиқ мекунанд.

Олими рус Мерзлов И.Ю. ба масъалаи коркард, интихоб ва ташкили механизм ва муҳимтарин олооти амалигардонии сармоягузорӣ, хусусан дар шароити иқтисодиёти минтақа корҳои арзишмандеро анҷом додааст, ки барои таъмини рушди баробари иқтисодиёти минтақаҳои ҷумҳурии мо ва ҳамзамон барои самаранок амалигардонии лоиҳаи ШДБХ мусоидат карда метавонад⁶⁴. Методи пешниҳоднамудаи ӯ чунин усули механизми ҷалби сармояи молиявӣ ба лоиҳаи ШДБХ дар худ унсур, марҳила ва қоидаҳои амалкарди гуногунро дорад.

Дар модели зикргардида ба сифати унсури муқоиса ва баҳогузори низмои сармараноки молиявӣ, воситаи зерин истифода шудаанд:

- қарз;
- бурсия;
- лизинг;
- анбуҳи захираҳои молиявии содиротию воридотӣ;
- молиякунонии маъмули қарзӣ (қарзҳо, облигарсионӣ).

Аз рӯйи модели номбурда вобаста ба мавҷудияти таъминоти эҳтимолии ҷалби сармоя то чи андозае ки эҳтимолияти зиёди ҷалби инвеститсия бо сарфи ками вақт, талабот ва мушкilot ба даст оварда шавад, болоравии ҳолҳои баҳогузорӣ дар яке аз воситаҳо (қарз, бурсия, лизинг, анбуҳи захираҳои молиявии содиротию воридотӣ, молиякунонии маъмули қарзӣ) зиёд мегардад. Байни воситаҳои нобаршуда, воситае, ки 70-75% ҳолро соҳиб мешавад, барои амалигардонии лоиҳаи ШДБХ интихоб намуданаш мусоид дониста мешавад.

Дар маҷмӯъ ҳулоса намудан мумкин аст, ки усули мазкур дар раванди татбиқ махсусияти хуби зудмутобиқшавӣ дорад. Бо таваҷҷуҳ ба ин афзалият моро зарур аст, ки танҳо қарори дурустро вобаста ба интихоби яке аз воситаҳои сармоягузорӣ қабул ва истифода карда тавонем. Набояд фаромӯш кард, ки сифат ва самаранокии татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ аз интихоб ва истифодаи дурусти механизмҳои молиявӣ вобастагии калон дорад. Бо ин мақсад, ҳангоми арзёбии қаблии самаранокии иқтисодии лоиҳаҳои

⁶⁴ Мерзлов И.Ю. Развитие теории и методологии управления конкурентоспособностью региональной экономики на основе применения государственно-частного партнёрства / Дисс. ... канд.экон.наук:08.00.05 / Мерзлов Игорь Юрьевич. – Пермь, 2016. – 360с.

шарикии давлат ва бахши хусусӣ боназардошти истифодаи механизмҳои молиявӣ, баяд қаблан мақсад ва вазифаҳои лоиҳа бо муҳлат ва талаботҳои сармоягузори муқоиса ва мувофиқ кунонида шавад.

Истифодаи самараноки модели маблағгузори институти ҳамкори давлат ва бахши хусусӣ, хусусан дар шароити минтақа вобаста ба моделсозии математику иқтисодӣ таҳия гардида дар асоси фарзияҳои дараҷаи эҳтимоли ғоидаовариш баланд истифода шавад, беҳтар доништа мешавад. Дар чунин ҳолат баъзан меъёрҳо ва қоидаҳои вучуд доранд, ки риояи онҳо муҳим доништа мешавад, ба монанди:

1. Масъалаи ба сифати шахси ҳуқуқӣ баромад намудани қарздиҳанда бояд мавриди санҷиш қарор дода шавад, аниқтараш хуб мешавад, ки SPV ҳангоми сармоягузори лоиҳаҳои минтақавӣ мавриди истифода қарор дода шавад;

2. Ҳангоми ташкил ва татбиқи муносибатҳои қарзӣ хуб мешавад, ки ба сифати зомин (шоҳид) ё ҷониби қафолатдиҳанда ҷалб намудани шахси ҳуқуқӣ, ки аз ҷониби бахши хусусӣ баромад мекунад, риоя карда шавад;

3. Набояд истисно намуд, ки дар раванди ташкили фаъолияти маблағгузори лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ захираҳои инвеститсионии ҷониби давлат ва бахши хусусӣ на дар ҳама маврид кифоягӣ мекунанд. Дар чунин ҳолат ҷалби воситаҳо ва имкониятҳои қарзӣ, инчунин таҷрибаи истифодаи оқилонаи онҳо муҳим доништа мешавад;

5. Масъалаи дигар ин аст, ки тамоми имкониятҳои қарз ва воситаҳои ташкили фаъолияти муштарак дар алоҳидагӣ муҳим ва пуб аҳамият мебошанд, аммо комбингати ё ба ибораи дигар ҳамгироии онҳо дар доираи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ муҳим доништа мешавад.

Масъалаи дигар, ки риояи қатъии он дара раванди фаъолият тавсия дода мешавад, ин интихоби дурустӣ фишанги ҷалбу истифодабарии захираҳои молиявӣ доништа мешавад, ки аз чунин омилҳо вобастагии зич дорад:

- маҷмуи омилҳои боздорандаи фаъолият (стоп-омилҳо);
- тағйирёбии талабот ҳангоми бозгардони маблағҳои дар истифода ҷалбшуда;

- муҳлати арзишҳои чун сармоя гузошташуда;
- имконият ва таҷрибаи маблағгузoron ва истифодабарандагони онҳо;
- эҳтимоли тағйирёбии пайвастаи шароит ва хоҳишҳои низоми тиҷорат;
- пайдоиши талабот оид ба кам гардонидани ҳисса ва уҳдадорихо дар иҷрои лоиҳа аз ҷониби бахши хусусӣ, хусусан дар шароити тағйирёбии муҳити иқтисодӣ дар минтақа ва ғ.

Ин шаш омили номбаршуда маҷмуи омилҳои ҳисобида мешаванд, ки танзим ва мутобиқшавӣ ба дараҷаи таъсири онҳо эҳтимол дорад. Илова бар ин мавриди зикр аст, ки ҳар як омил дорои махсусият ва натиҷаи мусбӣю манфӣ буда, омӯзиш ва чораандешии мутобиқшавии қаблӣ дар раванди фаъолият аз манфиат холи нест.

Маҷмуи омилҳои боздорандаи фаъолият (стоп-омилҳо), ки бо раванди маблағгузории лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ алоқаманд доништа мешаванд, боиси он мегарданд, ки иштирок ва боварии маблағгузори лоиҳа ва ҳамзамон ҳавасмандии онҳоро аз байн мебарад. Миёни омилҳои мазкур чунин зеромилҳои муҳим тасниф шудаанд:

- мавҷудият ва паҳн гардидани маҷмуи иттилоотҳои манфӣ роҷеъ ба ташкил ва пешбурди фаъолияти бахши хусусӣ, хусусан вобаста ба бесалоҳиятии саҳомон, менечерони сатҳи олӣ, нуфузи касбӣ, ноустувориҳои молиявӣ ва дигар ҳолатҳо, ки эҳтимолияти муфлисшавии фаъолиятро инъикос карда метавонанд;

- мувофиқ намудани лоиҳаҳо бо талабот ва стандартҳои экологӣ, аниқтараш вучуд надоштани хулосаҳои мусбат ва иҷозатномаҳои экологӣ вобаста ба ташкил ва татбиқи амалии лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар ин ё он намуди бахши фаъолият;

- ҳолатҳои ғавқулода, ки бо сабабҳои гуногун бахши хусусӣ ба равандҳои судӣ ва айбдоршавии давлатӣ қарор мегирад. Ин алоқаманд бо иштибоҳҳои қорӣ ё даъвои ташкилотҳои иҷтимоӣю давлатӣ алоқаманд доништа мешавад, ки дар натиҷа ба раванди маблағгузории лоиҳа мушкилот пеш меорад;

– вазъияте, ки тарафи хусусӣ татрибаи зарурии қабул ва амалигардони қароро дар соҳае, ки дар он ташкил ва татбиқи лоиҳаи маблағгузорӣ ба нақша гирифта шудааст, надорад;

– ҳолати корӣ, ки бахши хусусӣ дар мавриди пешниҳоди ҳуҷҷатҳои қарзӣ маълумотҳои пешниҳоднамудаи он ба бонк эътимодкунанда несатанд, аниқтараш дар онҳо ташхисгарони қарзӣ далелҳои шубҳанок ошкор мекунанд;

– ҳолати корӣ, ки қарздихандаи эҳтимолӣ дар бораи мавҷудияти сарчашмаҳои эътимодбахши қарзӣ маълумот надорад ва маблағгузорӣ барои ин гуна субъектон амали комилан таваккалкалӣ қарор мегирад;

– вазъияти корӣ, ки муҳлати имконпазири қарзҳои бонкӣ аз муҳлати бозпасгардони онҳо камтар аст. Яъне дар натиҷаи санҷиши таҳлилгарони молиявӣ маълум карда мешавад, ки таърихи пурра рӯйпуш кардани қарзҳои бонкиро наздик нишон додаанд. Дар шароите, ки ягон сарчашмаи дигари рӯйпуш кардани фоиз ё ҳуди маблағи қарзи гирифташуда вуҷуд надорад;

– натиҷаи ташҳиси иқтисодию молиявӣ агар муайн намояд, ки лоиҳа дар баробари тамоми кушишҳо даромадаш аз сифр камтар аст, бай мушкилоти комилан қатъ шудани фаъолият дар назар аст;

– ҳолати бозорӣ, ки ҳаҷми даромад аз истифодаи захираҳо мавҷуда камтар аз амалиётҳои қарзӣ мебошанд. Аниқтараш тамоми арзишҳо ва фаъолият наметавонад комилан амалиёти молиявии анҷомшударо бо фоизашон рӯйпӯш намояд;

– замоне, ки ноустувории лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар минтақа ошкор карда мешавад, албатта дар шароите, ки таъсири омилҳои ғайричашмдошт ва хатару ноустувориҳои сиёсӣ баланд мебошад;

– дар мавриди татбиқ ва амалигардони фаъолияти тичоратӣ агар мавҷудияти маблағҳои ба таъмин набошад, пас шароити ноустувори молиявӣ ба вуҷуд меояд, ки ба татбиқи лоиҳаҳои сатҳи минтақавӣ ва маҳаллӣ ҳалал ворид мегардад;

– аниқ ва дақиқ нишон дода натавонистани сатҳи эҳтимолии сифат ва самаранокӣ истеҳсол ва фурӯши маҳсулоти ҳосилшаванда аз натиҷаи лоиҳа;

– интихоби дуруст карда натавониستاني дастаи эътимодбахш, баландихтисос ва ҳирфавии менечерон рочеъ ба ташкил ва татбиқи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар шароити минтақа ва маҳал.

Маълум аст, ки сифат ва самаранокии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ комилан аз интиҳоб ва истифодаи дурусти фишангҳои молиявӣ вобастагии калон доранд. Илова бар ин, дигар унсури муҳим, ки ба раванти ташкили фаъолияти муштаракӣ ҷонибҳо таъсири калон расонида метавонад, ҳуди муҳлати сармоягузорӣ ба шумор меравад. Меъёри вақти сармоягузори мавриди назар бояд аз муҳлати амалишавӣ ва мавриди истифода қарор додани лоиҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ фақи калон дошта бошад. Ташкилкунандагони ин навъи ҳамкорӣ бояд кӯшиш намояд, ки сармоягузори иловагиро баъди оғози лоиҳа даъват намояд, ин эътимоди сармоягузoronро ба ояндаи рушдбандаи лоиҳа зиёд мекунад. Илова бар ин, бояд кӯшиш намуд, ки қабл аз анҷоми пурраи лоиҳа, маблағи қарзии ба сифати сармоя гирифташударо қисман бар гардонида шавад. Маълум аст, ки то сарчашмаи ғоида ба вучуд наояд баргардолнии маблағи қарзӣ ба таври пурра ғайриимкон аст, оммо ҳангоми қисман баргардонидани маблағ тавачҷуҳи дигар сармоягузoron ба масъулият ва дақиқияти муносибати шумо бо захираҳои молиявӣ меафзояд.

Дар лоиҳа дар таркиби даромади банақшагирифта мавҷудияти асъори хориҷа ё адами он ба гумон аст, ки ба истифодаи ҳар як фишанги мавриди назар қарордодаи ҷалби сармоягузорӣ ҳалал расонад. Аслан суҳан дар бораи мувофиқи мақсад будани чунин истифодабарӣ меравад. Аз он ҷумла, қарзи арзӣ дар ҳолатҳои умумӣ хизматрасонӣ ва пӯшонданро ба ҳисоби арзи хориҷӣ пешбинӣ мекунад. Дар раванди ҷалби сармоя ва истифодаи захираҳои молиявӣ масъалаи дигар, ин доништан ва асарбахш истифода намудани имкониятҳои асъорӣ ба шумор меравад. агар лоиҳа даромади содиротӣ дошта бошад пас қарори он, ки дамон намуди асъор бояд ситифода шаванд муҳим аст. Табдили маблағи пули миллӣ ба асъори хориҷӣ, амалиёти иқтисодӣ ба шумор рафта, эҳтимолияти афзоиши хатар дар робита ба тақозо ва аризаи хароҷотҳои иловагӣ шуданаш мумкин аст. Маълум мегардад, ки ҳангоми мавҷудияти даромади

содиротӣ дар татбиқ ва истифодаи лоиҳа, вобаста ба ҷалби ин ё он намуди механизми сармоягузорӣ, риояи як принципи асосӣ муҳим арзёбӣ мегардад, яъне фавран (пеш аз муҳлат ё дар муҳлат) баргардонии маблағи қарзӣ, ин албатта дар баробари дигар таваккалкал ва уҳдадорихо, инчунин бо мақсади тағйиротҳои асбӯрӣ бояд сураат гирад.

Масъалаи дигар, ки дар раванди истифодаи фишангҳои маблағгузорӣ нақш ва мавқеи муҳимро мебозад, ин коркард ва қабули қарори дуруст дар мавриди интиҳоби фишанги аниқӣ маблағгузорӣ мебошад. Вобаста ба ин масъалаи интиҳоб ва истифодаи оқилонаи фишангҳои ҷалби захираҳои молиявиро ба лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусиро аз дуруст чараён гирифтани давраҳои зерин вобаста медонанд, ки чунин мебошанд:

1. Банақшагири таҳлил ва таснифи номгӯи маҷмуи фишангҳои ҳавасмандгардонӣ ва ҷалби захираҳои молиявӣ, ки дар мавриди ташкил ва амалигардонии лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ истифодаи онҳо имконпазир мебошанд. Вобаста ба ин талабот, вобаста ба татбиқи корҳои илмию таҳқиқотӣ дар доираи рисолаи мазкур номгӯи як қатор фишангҳои молиявӣ тасниф шудаанд, ки бо аломатҳои шартӣ ё ихтисорнамоӣ дар поён ишора шудаанд:

Қ – қарз, яъне намуд ва равандҳои алоқаманд бо фаъолияти қарзӣ;

К – кафолат, тамоми қонуният ва принципу тартибот, ки бо кафолати устувории кафолат алоқаманд доништа мешаванд;

Л – лизинг, ба иҷора гирифтани;

Св – маблағгузории содиротию воридотӣ;

Мо – маблағгузории қарзӣ-омавӣ;

Ҳ – маблағгузории ҳиссавӣ.

2. Муайянсозии маҷмуи воситаҳои ҷалбнамоии захираҳо ва имкониятҳои сармоягузорӣ, ки бо талабот ва қонуниятҳои татбиқи лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусдар шароити минтақа мувофиқат мекунанд.

Чадвали 3.2. – Усул ва механизмҳои баҳогузорӣ ва ҷалби захираҳои молиявӣ роҷеъ ба лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо таваҷҷуҳ ба махсусиятҳои минтақавӣ

Меъёрҳои имконпазир

Маҷмуи омилҳои боздорандаи фаъолият (стоп-омилҳо)						
Арзёбӣ	1.1. Мавҷуд нест			1.2. Мавҷуд ҳаст		
Интиҳоб	Гузариш ба моддаи 2 механизми 2			Ҳисоби минбаъда муовофиқи мақсад нест		
2. Тағйирёбии талабот ҳангоми бозгардони маблағҳои дар истифода ҷалбшуда						
Арзёбӣ	Ҳарчанд, ки этимолияти ҷалби сармоягузорӣ бо талаботи ками тамини он ба амонат, гарав, иҷора таъмин бошад, ҳамонқадар ҳоли баландро соҳиб шудан мумкин аст					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
Хол 0 - 1						
3. Муҳлати арзишҳои чун сармоя гузошташуда						
Арзёбӣ	Ҳарчанд, ки эҳтимолияти ҷалби сармоя бо дарназардошти муҳлати баргардони он зиёд бошад, албатта бо таваҷҷуҳ бо мутобиқати меъёрҳои банақшагирифташудаи гардиши воситаҳои пулӣ, пас ҳамон қадар бали зиёдро соҳиб шудан мумкин аст.					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
Хол (0-1)						
4. Имконияти тамдиди (тул кашонии вақт)						
Арзёбӣ	Ҳамон қадар эҳтимолияти барасмиятдориҳои тамдидкунонии маблағгузори қаблан гирифташуда (бе бадшавии назарраси шартӣ маблағгузорӣ: афзоиши арзиши маблағгузорӣ, пастшавии муҳлати маблағгузорӣ ва монанди инҳо) баланд бошад ҳамон қадар ҳол баланд мегардад					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
Хол (0-1)						
5. Эҳтимолияти тағйирёбии назарраси шартӣ бурдани бизнес						
Арзёбӣ	Ҳамон қадар эҳтимолияти он ки ҳангоми истифодаи ин ё он фишангҳои ҷалби сармоягузори аз ҷониби қарздор талабот оид ба додани ҳисса ба лоиҳаи ШДХ ба қарздиҳанда баланд бошад (ва ин ҳисса аз он ҳаҷме, ки ба он дар аввал тарафи хусусии лоиҳаи ШДХ розӣ буд), ҳамон қадар ҳол паст мешавад					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
Хол (0-1)						
6, амалигардони тарафи хусусӣ барои камкунии ҳиссаи худ дар лоиҳа						
Арзёбӣ	Ҳамон қадар эҳтимолияти он ки ҳангоми истифодаи ин ё он фишангҳои ҷалби сармоягузорӣ аз ҷониби қарздор талабот оид ба додани ҳисса лоиҳаи ШДХ ба қарздиҳанда баланд бошад (ва ин ҳисса аз он ҳаҷме, ки ба он дар аввал тарафи хусусии лоиҳаи ШДХ розӣ буд) ҳамонқадар ҳол паст мешавад					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
Хол (0-1)						

7. мавҷудияти даромади ҳақиқи дар лоҳа						
	Ҳамон қадар бо эҳтимолияти баланд пурра ва сари вақт пӯшонидани уҳдадориҳои дахлдори қарзие, ки ба асёри хориҷӣ тибқи воридшавии даромади арзии аз лоиҳа банақшагирифташуда ҳисобкардашудаанд, таъмин гардад, ҳамон қадар ҳол баланд аст					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
Ҳол (0-1)						
8. пешгуии омодагии аҳли шартнома ба ҳисобкуна бо шартҳои пешниҳодгардидаи тарафи хусусӣ						
Арзёби	Ҳамон қадар эҳтимолияти розигии аҳли шартномаи хоҷагии тарафи хусусӣ ШДБХ бо иҷрои ҳисобҳо аз рӯи шартнома ба шартҳои пешниҳодкардаи тарафи хусусӣ баланд аст (дар ин ҳолат ин ё он фишанги ҷалби сармоягузорӣ ба камшавии арзиши хизматрасонӣ бо дарназардошти ҷадвали ҳисобҳо мувофиқат мекнад) ҳамон қадар ҳол баланд мебошад					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
ҳол (0-1)						
9. хароҷот (арзиш ва муваққати) барои ҷалби сармоягузорӣ						
Арзёби	Ҳамон қадар хароҷоти арзишӣ ва муваққати барои ҷалб ва хизматрасонии ин ё он фишанги ҷалби сармоягузори паст бошад, ҳамон қадар ҳол баланд мебошад					
Фишанг	Қ	К	Л	Св	Мо	Ҳ
Ҳол (0-1)						

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ба фехристи ихтисораҳо он номгӯи фишангҳои молиявие дохил мешаванд, ки зимни таҳлил ва назарсанҷӣ на камтар аз 0,75 ҳолро соҳиб шудаанд.

3. Таҳлил ва арзёбии маҷмуи фишангҳои ҳавасмандагродонӣ ва ҷалби захираҳои молиявӣ бо таваҷҷуҳ ба масъалаи истифодаи яққаратаи онҳо баро ҳалли масъалаҳои стратегӣ муҳим дониста мешавад.

Махсусият ва имкониятҳои ба манфиати рушди фаъолияти алоқаманд ба таври мухтасар дар ҷадвали 3.2. мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Вобаста ба маълумотҳои ҷадвали мазкур, ки пайдарҳамии хронологиро таҷассум менамояд. Тибқи маълумотҳои ҷадвал маҷмуи фишангҳо дар оғол аз рӯи пайдарҳамии амудӣ истифода мешаванд, сипас тибқи ихтисораҳо аз рӯи пайдарҳамии уфуқӣ қор фармуда мешаванд.

Дар сурати буриши фишанги алоқаманд, тавассути ишораи аломати “+” пас маълум мегардад, ки воситаи ишоракунандаи аз рӯи равиши амудӣ (ҳато дар шароите, ки агар дар номгӯи охири чойгир шуда бошад ҳам), барои муқоиса дар марҳилаи чорум имкон дорад ва самарабахш буда метавонад.

Ҷадвали 3.3. – Комбинатсияҳои истифодаи якҷояи фишангҳои ҷалби захираҳои молиявӣ дар лоиҳаҳои минтақавии ШДБХ

2 → 1 ↓	Қ	К	Л	Са	Мо	Ҳ
К		0	0	0	+	+
Г	+		+	0	-	-
Л	-	-		-	-	-
Э	+	-	+		-	-
П	-	-	-	-		-
Д	-	-	-	-	-	

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Аломатҳои шартӣ:

«+» ифодагари пайдарҳамии якҷояи фишангҳои буда метавонад, ки дар натиҷаи мавҷудияти самаранокӣ мусбат ва синергетикии дастёбшуда, танҳо дар асоси муқоиса бо дигар воситаҳои мавриди назар рақобатбазирӣ ва фанооварии лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ муайян намояд;

«-» ифодакунандаи шароити қорие мебошад, ки воситаи маблағгузорӣ танҳо дар доираи муносибати тиҷоратӣ як амалиёт истифода карда мешавад;

«0» ин гуна оқибати фаъолият ифодагари он мебошад, ки истифодаи воситаи пай дар ҳамаи он имконият дорад, аммо ба рушди маблағгузориҳои лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар шароити минтақа таъсири худро гузошта наметавонад.

Мисол, дар мавриди амалигардонии лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо тавачҷуҳ ба талаботи рушди инфрасохтори минтақа зарурати банақшагирӣ ва истифодаи амалии таҷҳизоти воридоти ба вучуд омадааст. Дар чунин маврид батартибдорӣ воситаҳо, ки самарани мусбат ва синергетикиро дода метавонанд, ин гуна тасаввур карда мешаванд: дороиҳо + лизинг ё қарз-мблағгузорӣ, албатта дар асоси кафолати ширкатҳои суғуртавӣ.

Дар ин гуна шароит хулоса намудан мумкин аст, ки истифодаи роҳи усулҳои дурусти баҳогузориҳои сармояталабии объекти инфрасохтор ва дар доираи лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ интиҳоб намудани воситаи

дурустӣ маблағгузорӣ асоси рақобатбазирӣ ва асарбахшии иқтисодию иҷтимоии натиҷаи кор ба шумор меравад.

3.3. Дурнамои иҷрои лоиҳаҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар рушд ва баробарии минтақаҳо

Вобаста ба шароити иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва механизми ҷалби сармоягузориҳо дар асоси шарикии давлат ва баҳши хусусӣ, инчунин ҳангоми интиҳоби фишангҳои ҷалби захираҳои молиявӣ вобастагии муайяни байни давраҳои иҷрои лоиҳаҳои минтақавии ШДБХ ва фишангҳоеро, ки ба дараҷаи аз ҳама зиёд барои истифода дар ҳар як давраи дахлдор мувофиқанд, бояд як қатор тадбирҳои самарабахш роҳандозӣ карда шаванд.

Аз ин бармеояд, ки дар лоиҳаҳои минтақавии ШДБХ мувофиқи мақсад истифодабарии фишангҳои муайяни ҷалби захираҳои молиявӣ ҳамчун маҷмуи хусусиятҳои худ лоиҳа дар умум, ҳамчунин, даврае, ки лоиҳа дар он лаҳзаи вақт қарор дорад, муайян карда мешавад.

Ҳамчунин, бояд қайд кард, ки давраҳои алоқаманди дар ҷадвали 3.4. овардаи иҷрои лоиҳаҳои минтақавии ШДБХ ва фишангҳои истифодашавандаи ҷалби захираҳои молиявӣ метавонанд истисноҳои алоҳида дошта бошанд. Аз он ҷумла ҳолатҳои мавҷуд буданаш мумкин аст, ки ҷойгиронии хусусӣ имкон дорад дар марҳалаи сохтмон бо сабаби аз аввал капитализатсиякунонии калони лоиҳаи минтақавии ШДБХ анҷом дода шавад.

Ҷадвали 3.4. – Алоқамандии байниҳамдигарии иҷрои лоиҳаи минтақавии ШДБХ ва фишангҳои истифодашавандаи ҷалби захираҳои молиявӣ

Марҳилаҳои асосии иҷроии лоиҳаҳои минтақавии ШДБХ	Тарзу воситаҳои асосии ҷалби захираҳои молиявӣ
Лоиҳакашӣ	Сарчашмаи асосӣ – маблағҳои баҳши хусусӣ: – тавассути қарзҳои облигатсионӣ, аз номи тичорати амалкунандаи ШДБХ, SPV; – таъмин ва ҷойгир намудани саҳмияҳои SPV – и лоиҳаи ШДБХ.
Сотнмон	Қарз, кафолат, лизинг, сармоягузори содиротию воридотӣ, қарзҳои облигатсионӣ ва ғ.
Истифодабарӣ	Қарз, кафолат, қарзҳои облигатсионӣ (аз ҷумла), тарифҳои қарзӣ аз номи SPV – и лоиҳаи ШДБХ ва IPO – барқароркунии дубора.
	қарзҳои облигатсионӣ

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Механизмҳои дар ҷадвали 3.4. овардашуда, ки вобаста ба марҳилаҳои ташаккулёбии фаъолияти муштарак, тибқи механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ нишон додашудаанд, аз ҷумлаи тарзу воситаҳои сармоягузорӣ ба шумор мераванд, ки истифодаи онҳо дар шароити минтақаҳои алоҳида тавсия дода мешавад.

Ҳадаф аз омӯзиш ва мавриди муқоиса қарор додани марҳилаҳои асосии иҷроиши лоиҳаҳо дар шароити минтақа ва ҳамзамон истифодаи тарзу воситаҳои таъмини самаранокии онҳо, ки дар ҷадвали 3.4. нишон дода шудаанд, аз муаррифии робитаи тавъам байни ҳар кадоми онҳо мебошад. Мавриди зикр аст, ки моҳиятан масъалаи мавҷудияти робитаи мутақобилаи унсурҳои асосии раванди ташкил ва амалигардонии сармоягузорӣ ва иҷроиши шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар шакли аҳром (пирамида) нишон дода шудааст. Моҳияти нақшаи мазкур бар он ишора мекунад, ки дар сурати риоя ва таъмини вобастагии пайдарҳамии марҳилаҳои мазкур ҷалб ва истифодаи захираҳои молиявӣ таъмин гардида, рушд ва рақобатпазирии лоиҳаҳои минтақавии шарикии давлат ва бахши хусусӣ таъмин мегардад.

Расми 3.3. – Аҳроми таҷассумкунандаи раванди рушди рақобатпазирии низоми молиявии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар шароити минтақа
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ахроми мазкур мавҷудияти робитаи мутақобилаи байни фишангхоро нишон дода, тасдиқ мекунад, ки унсурҳои ин низом, яъне фишангҳои баъдӣ ба сифат, самаранокӣ ва таҷрибаи истифодаи фишангҳои поёӣ робита доранд ва ҳамдигарро пурра мекунанд. Мушкilotи сифат ва комилан иҷро нагардидани яке аз ин зинаҳо ба зинаҳои дигар таъсир мерасонад. Дар ҳолати риояи онҳо эҳтимод дар истифодаи сарчашмаҳои ҷалб ва истифодаи захираҳои молиявӣ ба вучуд меояд, ки чунин чандирии молиявӣ ба рушди лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар шароити минтақа мусоидат мекунад. Тибқи ин модел иҷрои амалии фишангҳои ҳавасмандгардонӣ ва ҷалби захираҳои молиявӣ бе риояи ҳамбастагӣ ва таъсири ҳамдигарӣ дар муҳити амалигардонии лоиҳаи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ғайриимкон ҳисобида мешаванд.

Дар чунин ҳолат ба сифати муҳимтарин унсури майдони муносибатҳои молиявӣ қабл аз ҳама қарздиҳандагони эҳтимолӣ баромад мекунанд (ташкilotҳои қарзӣ, ширкатҳои суғуртавӣ, дигар интитутҳои молиявӣ, ки амалиёти пешниҳоди қарзро ба роҳ мондаанд). Дар чунин шароити хатарафзо ва ҳамбастагии муносибатҳои молиявӣ байни ниҳодҳои ҳамкор, ки ифодагари асосии онҳо шакли маблағгузори SPV ба ҳисоб меравад, лоиҳаи минтақавии шарикӣ давлат ва бахши хусусиро зарур аст, ки баъзан марҳилаҳоро гузарад:

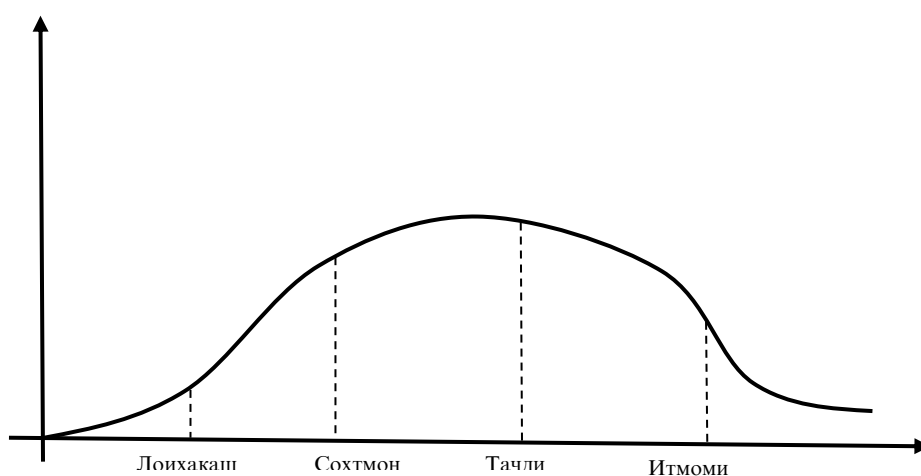
– марҳилаи якум, ҳангоми истифодаи механизми молиявии “балоиҳагирӣ”- “сохтмон”, SPV кӯшиши анҷом додани иқтидори иқтисодию салоҳияти андӯхти маблағро барои худ ташаккул додан меҳақад, аммо дар айни замон таърихи қарзӣ надорад, ки дар натиҷа ҷалби захираи молиявӣ ба таври эҳтимолӣ мушкil мегардад;

– марҳилаи дуюм, “анҷоми сохтмон” – “истифодаи объект”, дар марҳилаи мазкур SPV дорoi иқтидори иқтисодии муайян гардидааст, ки мавҷудияти ин ҳолат соҳиб шудани захираҳои молиявиро эҳтимолан хело аосн ва дастрас мегардонад, ки дар натиҷа арзиши хароҷотҳо, низ зина ба зина камтар мегарданд;

– марҳилаи сеюм, яъне зинаи “пӯшонидани лоиҳа” – ин ҳолати фаъолияти хоҷагидорие дар назар дошта мешавад, ки вазъияти истифодаи объекти инфрасохтори иҷтимоӣ аз ҷониби давлат қомилан номаълум аст. Ду варианти эҳтимолии истифода вуҷуд дорад: яқум давлат метавонад ҷиҳати истифода ва гирифтани объекти мазкур аз нав озмуни ҷалби бахши хусусиро эълон ва ташкил мекунад; дуюм, объекти мазкурро метавонад ҳуди давлат ё бахши хусусӣ, ки онро сохтааст истифода намояд. Дар ин гуна вазъият бо таваҷҷуҳ ба ҳар ду вариантҳои имконияти SPV роҷеъ ба ҷалб намудани захираҳои молиявӣ хело паст гардида, арзиш дар ҷунин маврид меафзояд;

– марҳилаи чорум, ҳолати ташкили фаъолият, ки ҷониби давлат, яъне ҳокимияти минтақавӣ тарафи бахши хусусиро роҷеъ ба идоракунии ҳаёти минбаъдаи лоиҳа интиҳоб ва ҷалб менамояд. Дар ин гуна ҳолат имкониятҳои дастрасии SPV ба ташкил ва истифодаи оқилонаи захираҳои молиявӣ аз нав афзоиш меёбад, албатта дар ҷунин шароит арзиш паст мешавад.

Бо дарназардошти ин омилҳо истифодаи механизми молиявии SPV бо мақсади такмил ва рушди инфрасохтори иҷтимоии дилхоҳ минтақа тавсия дода мешавад. Хусусан, агар идораи раванди сармоягузорӣ ва истифодаи натиҷаи он дар шароити минтақа, тавассути принципҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ оқилона сурат гирад, пас дақиқан натиҷаи сармоягузорӣ метавонад ба манфиати тамоми ҷонибҳо сурат гирад.

Расми 3.4. – Вобастагии марҳилаҳои иҷроии лоиҳаи минтақавии ШДБХ ва дастрасии фишангҳои эҳтимолии ҷалби захираҳои молиявӣ
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Фишангҳои ҷалби захираҳои молиявӣ қисмати таркибии усули пешниҳодшуда буда, ҳамчун омили бавучудоварандаи низом баромад мекунанд, дар ниҳоят самаранокии амалкарди объекти инфрасохтори дар минтақа ташкилшавандаро ҳам аз нуқтаи назари ҳар як иштирокчии лоиҳаи мазкур ва ҳам аз мавқеи истеъмолгарони ниҳоии маҳсулот ё хизматрасонии объекти мазкур истехсолкарда муайян мекунанд.

Имрӯзҳо яке аз муҳимтарин стратегияи таъмини рушди ҳамаҷонибаи муносибатҳои иқтисодию иҷтимоии давлат таъмини тавозуни баробари рушди минтақаҳои алоҳидаи он ба ҳисоб меравад. Ин вазъият ё талабот тамоми давлатҳои ҷаҳонро фаро гирифтааст, ки аз ин Ҷумҳурии Тоҷикистон истисно намешавад. Лозим ба ёдоварист, ки таъмини рушди баробари минтақаҳо талаботи ихтиёрии давлат набуда балки шартӣ маҷбурии ташкили рушд аст, зеро минтақаҳои алоҳида дорои бартарият ва камбудихое мобошанд, ки ҳамдигарро пурра ё ҳалал мерасонанд. Ин ҳолат дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мубрамтар ба назар гирифта мешавад, зеро Тоҷикистон дорои сохтори ҷуғрофии мураккабе мебошад, ки муносибатҳои иқтисодию иҷтимоӣ дар минтақаҳои он бо мушкилӣ ҳал карда мешаванд.

Ҷадвали 3.5. – Марҳилаҳои асосии ташаккули заминаҳои ШДБХ дар ҶТ

Марҳилаи 1.	Марҳилаи 2.	Марҳилаи 3.
Ташаккули заминаҳои асосии сиёсати ШДБХ; Тафтиши ҳаёти ҳуқуқӣ; Муайяннамоии лоиҳаҳои навбати аввал; Коркарди мафҳумҳои калидӣ; Истифодаи таҷрибаи ҳамкории давлат бо дигар бахшҳои хоҷагидорӣ; Бунёди нахусти бозори; хизматрасонии ШДБХ.	Ташаккули базаи меъёриро ҳуқуқӣ; Омодасозии публика тсияҳои аҳамити амал идошта; Ташкили сохтори ШДБХ; Идомаи рушди бозори ШДБХ; Васеънамоии як қатор лоиҳаҳо бо дарбаргирии бахшҳои нави хоҷагидорӣ; Ҷалби Сарчашмаҳои нави воситаҳои молиявӣ.	Бавучудоии системаи коршоямии ШДБХ; Азбайнбарии монеаҳои ҳуқуқии самти рушди ШДБХ; Моделҳои ШДБХ - ии такмилёфта ва изофашуда; Пайдоиши ҳаҷми зиёди аҳдноҳои ШДБХ; Расидан ба дараҷаи эътимоди ҳамкориҳои дарозмуҳлати сиёсӣ; Истифодаи пурраи имкони ятҳои Сарчашмаҳои молиявӣ; Дастрасӣ ба сатҳи баланди дониш ва малакаи хизматчиёни давлатӣ, ки имконияти кор дар бахши ШДБХ-ро доранд.

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Барои иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои мақсади асосии ташкил ва рушди ШДБХ ин баланд бардоштани дараҷаи таъминоти захиравии бахшҳои гуногуни фаъолияти хоҷагидорӣ минтақа ва давлат, таъмини сатҳи олии объектҳои инфрасохтор ва инкишофи сатҳи зарурии сифат ва самаранокии хизматрасониҳои зарурии ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ мардум мебошад. Дар мавриди ба эътибор гирифтани ин хулосаҳо барои дар сатҳи зарурӣ таъмин намудани натиҷаи расидан ба иҷроиши мақсади мавҷуда зарурати ҳалли чунин вазифаҳо тавсия дода мешавад:

- бунёди шароити мусоиди ҳамкорӣ, дарёфт ва истифодаи фишангҳои ҳавасмандгардонии ҷалби субъектҳои хоҷагидор ҷиҳати иштироки фаъол дар иҷрои лоиҳаҳои ШДБХ;

- дар шароити маҳал, минтақа ва ҷумҳурӣ ташаккул додани низоми устувор, пайваста амалкунандаи ва самаранок идорашавандаи лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ;

- ташаккул ва такмили пайвастаи низоми банақшагирӣ ва оянданигарии рушди инфрасохтори иҷтимоӣ, инчунин васлнамоеи онҳо бо системаи банақшагирифташудаи рушди иқтисодӣ иҷтимоӣ ҷумҳурӣ, минтақа ва маҳал, албата дар асоси истифодаи оқилона ва асарбахши механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ;

- дар асоси ба эътибор гирифтани махсусиятҳои соҳаҳои муҳими стратегӣ сатҳи минтақавӣ ҷумҳуриявӣ самаранок истифода намудани сарчашмаҳои иқонпазири лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ;

- баланд бардошта нишон додани сифати коркардҳо, асоснокнамоеӣ, баҳогузорӣ ва амалигардонии лоиҳаҳо дар асоси истифодаи механизми ШДБХ;

- ҳавасмандгардонии васеънамоеи доираи фаъолият аз рӯи лоиҳаи ШДБХ дар ҳамон соҳаҳои хоҷагидорӣ, ки суръати афзоиши суст дорад. Дар баробари ин, муҳимтарин соҳаҳои ҳаёти мардум маҳсуб меёбанд;

- бунёд ва таъмини иҷроиши шароити созгори ҳукуқӣ ташкилии барои фаъолияти самаранокӣ механизми ШДБХ дар сатҳи минтақа зарурӣ.

Дар асоси чораҳои дар боло зикрнамуда метавон қайд намуд, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ метавонад ҳавасмандии самаранокии истифодаи захираҳои молиявӣ ва табииро амалӣ намуда, сатҳи рақобатпазирии иқтисоди минтақаро баланд бардорад. Дар баробари ин, фаъолияти иқтисодии давлат ва бахши хусусӣ дар шароити манфиатҳои ҳар ду ҷониби шарикӣ метавонад ҳамчун асоси рушди муътадили иқтисоди миллӣ баромад намояд.

Бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои муайян намудани вазъи дилхоҳ соҳаи иқтисоди миллӣ, бахш ё ин ки намуди фаъолияти иқтисодӣ, аз ҷумла шарикии давлат ва бахши хусусӣ стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 қабул гардидааст, ки дар он самтҳои афзалиятнок, афзалият ва авлавияти шарикии давлат ва бахши хусусӣ инъикос гардидаанд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Стратегияи миллии Рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои давраи то соли 2030 қайд намудааст, ки мутобиқи ташкил ва амалигардонии ҳамкориҳои институтсионалӣ, яке аз унсурҳои муҳимми ин низоми ҳамкорӣ, ин шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба шумор меравад. Дар робита ба ин баъзан вазифаҳоеро қайд намудаанд, ки иҷроиши онҳо бо мақсади ташкили муҳити созгори институтсионалии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ заминаи устувор гузошта метавонад: “...номукаммалии шаклҳои ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ ҳангоми иҷрои лоиҳаҳои шарикии давлатию хусусӣ; ҷаззоб набудани муҳит, аз он ҷумла дастгириҳои муҳим; ҳавасмандӣ ва кафолат аз ҷониби давлат барои ҷалби захираҳои бахши хусусӣ дар иҷрои лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ; сустии механизми маблағгузориҳои якҷояи лоиҳаҳои шарикии давлатию хусусӣ; кам иттилоъ доштани иштирокчиёни шарикии давлатию хусусӣ оид ба механизм ва шаклҳои алоҳидаи он, таҷрибаи истифодаи он ва натиҷаҳои имконпазирии иқтисодию иҷтимоӣ; “иқтидори ками кадрӣ Идораи давлатии «Маркази иҷрои лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ» оид ба таҳия, пешниҳод ва иҷрои лоиҳаҳо, аз он ҷумла ҷалби маблағҳои бахши хусусӣ; набудани мутахассисони касбии омодашуда дар соҳаи шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ки метавонанд

лоиҳаҳои эҳтимолиро омода кунанд ва онҳоро ҳамроҳӣ намоянд; маҳдудияти захираҳо, аз он ҷумла захираҳои молиявӣ ва инсонӣ барои рушди қоидавӣ (институтсионалӣ)-и чунин сохторҳои монанди Идораи давлатии «Маркази иҷроии лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ» ва ташкилотҳои супоришгар (мақомоти иҷроияи марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ); маҳдудияти Сарчашмаҳои маблағгузориҳои иловагӣ (ғайрибуҷетӣ) дарозмуҳлати лоиҳаҳои шарикӣ давлатию хусусӣ; набудани равиши аниқ ва якхелаи муттаҳидкунии аҳдномаҳои имтиёзнок дар шарикӣ давлатию хусусӣ; набудани шакл ва тартиби баҳисобгирӣ, ҳамчунин нишондиҳандаҳо (индикаторҳо) ва низомии мониторинги лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ; набудани ташаббускорӣ аз ҷониби ташкилотҳои супоришгар (мақомоти иҷроияи марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ) дар иҷроии лоиҳаҳо тавассути механизмҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, аз он ҷумла дар соҳаҳои самти иҷтимоӣдошта; мавҷудияти хатарҳо, аз он ҷумла хатарҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ ба монанди зуд-зуд иваз шудани сиёсати тарифӣ ва (ё) фискалии давлат, тағйири роҳбарияти ташкилотҳои супоришгар ва дастаи ӯ ва хатарҳои дигари номусоиде, ки ба фаъолияти бахши хусусӣ таъсири манфӣ мерасонанд; ташаккул наёфтани бозори маблағгузориҳои дарозмуҳлат»⁶⁵.

Дар баробарии ин, барои ба даст овардани натиҷаҳои ҷашмдошт дар оянда дар бахши рушди фазои соҳибкорӣ шароитҳои муфиди сармоягузорӣ бояд ташкил карда шаванд (расми 3.5.)

⁶⁵ 1) Мукаддасзода Ф.М. Развитие государственно-частного партнерства в сфере рыночных услуг /теоретические и прикладные аспекты: монография // Под редакцией д.э.н., профессора, членкорреспондента Академии наук Республики Таджикистан Л.Х.Саидмуродова. –Душанбе: «Ирфон», 2018. -285с; 2) Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Суроғаи электронӣ: http://minjust.www.tj/files/strategiyai_millii_rushdi_cht_baroi_davrai_to_soli_2030.pdf.

Расми 3.5. – Дурнамои чоранбиниҳои давлатӣ дар самти шарикии давлат ва баҳши хусусӣ вобаста аз СМР-2030

Сарчашма: таҳияи муаллиф

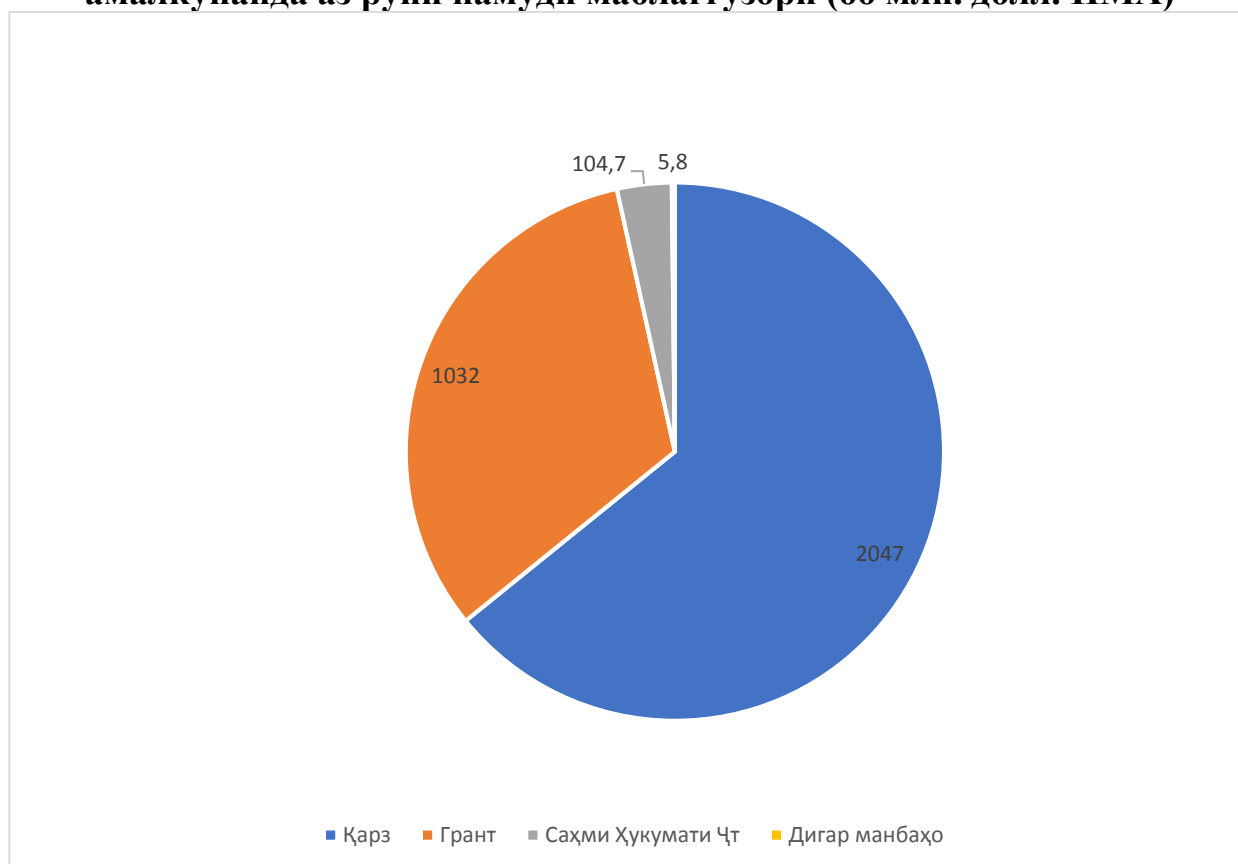
Аз расми 3.5. бармеояд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои алоҳидаи он чорабиниҳои махсуси давлатӣ дар назар гирифта шудаанд, ки онҳо имкониятҳои истифодаи амалии шарикии давлат ва бахши хусусиро чи дар сатҳи минақавӣ ва чи дар сатҳи иқтисодӣ миллий васеъ намуда, баробарии минтақавии амалишавии ин гуна фаъолият мушоҳида карда мешавад.

Дар баробари ин, дар ояндаи наздик дар назар гирифта шудааст, ки феҳристи нави шарикии давлат ва бахши хусусӣ аз ҷониби Ҳукумат таҳия гардида, доираи нави васеи соҳаҳои иқтисоди миллиро нишон медиҳад. Дар диссертатсия пешниҳод мегардад, ки хусусиятҳои минтақавии амалишавии шарикии давлат ва бахши хусусӣ низ ба инобат гирифта шавад. Инчунин, бояд дар назар дошт, ки методологияи арзёбии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ в нишондиҳандаҳои он низ аз нав дида баромада шуда, вобаста аз имкониятҳои мавҷудаи ҳар як минтақа ва соҳаҳои алоҳидаи иқтисоди миллий амалӣ карда мешавад. Он хазинаи рушди лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусие, ки дар оянда аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода мешавад, ба андешаи мо хусусиятҳои минтақаҳои алоҳидаи Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар назар дошта бошад. Шаҳру ноҳияҳои атрофи ш. Душанбе дар баробари марказ бояд дар самти истифодаи лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ мутаносибан рушд ва тараққи ёбанд. Гурӯҳи муаммоҳое, ки дар боби қаблии диссертатсия мавриди таҳқиқ қарор гирифта буданд, вобаста аз муаммоҳои ҷойдошта дар Стратегияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 бартараф карда шаванд. Чи гунае, ки дар боло қайд намудем, муаммои асосии амалисозии лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ин тайёр намудани мутахассисон дар соҳаи ШДБХ ба ҳисоб меравад.

Маҷмуи лоиҳаҳои сармоягузори давлатии амалкунанда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳолати 1 январи соли 2023 бо дарназардошти ба анҷом расидани татбиқи якчанд лоиҳаҳо ва оғоз гардидани лоиҳаҳои нав аз 72 адад (42 лоиҳаи грантӣ, 4 лоиҳаи қарзӣ ва 26 лоиҳа дар ҳаммаблағгузори қарз ва грант) иборат мебошад, ки маблағи умумии он 40 млрд. сомонӣ (3,91 млрд. доллари ИМА)-ро ташкил медиҳад.

Дар таркиби маҷмуи лоиҳаҳои амалкунанда маблағҳои қарзӣ 25 млрд. сомонӣ (2,47 млрд. доллар) ё 63 фоиз, маблағҳои грантӣ 13,5 млрд. сомонӣ (1,32 млрд. доллар) ё 34 фоиз, саҳми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 1,1 млрд. сомонӣ (104,7 млн. доллар) ё 3,0 фоиз ва дигар сарчашмаҳо, аз ҷумла саҳми корхонаҳои давлатии ҷумҳурӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, ҷамоаҳо (бенефитсиарҳо) ва ғайра 59,0 млн. сомонӣ (5,8 млн. доллар) ё 0,1 фоизро ташкил медиҳад.

Диаграммаи 3.1. Сохтори портфели лоиҳаҳои сармоягузори давлатии амалкунанда аз рӯи намуди маблағгузорӣ (бо млн. долл. ИМА)

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Манбаи маблағгузори маҷмуи (портфели) лоиҳаҳои давлатии сармоягузори амалкунанда асосан аз сарчашмаҳои зерин иборат мебошад: Бонки Ҷаҳонӣ 1 296 млн. доллар ё 33 фоиз, Бонки осиёии рушд 878,8 млн. доллар ё 22 фоиз, Бонки аврупоии таҷдид ва рушд 599,2 млн. доллар ё 15,0 фоиз, Ҳукумаи Ҷумҳурии Халқии Хитой 205,0 млн. доллар ё 5,0 фоиз, Бонки исломии рушд 158,5 млн. доллар ё 4,0 фоиз, Бонки олмонии рушд 134,7 млн. доллар ё 3,0 фоиз, Бонки аврупоии сармоягузорӣ 154,8 млн. доллар ё 4,0 фоиз, Фонди Саудии Рушд 90,0 млн. доллар ё 2,0 фоиз, Фонди ОПЕК 72,0 млн.

доллар ё 2,0 фоиз, Бонки осиёии сармоягузориҳои инфрасохторӣ 60,0 млн. доллар ё 1,0 фоиз, Фонди байналмилалӣ рушди кишоварзӣ 30,6 млн. доллар ё 1,0 фоиз, Ҳукумати Чопон 42,9 млн. доллар ё 1,0 фоиз, Фонди Кувейтии рушди иқтисодӣ 25,5 млн. доллар ё 1,0 фоиз, Ҳукумати Швейтсария 14,4 млн. доллар 0,4 фоиз, Ҳукумати Ҷумҳурии Ислондӣ Эрон 5,5 млн. доллар ё 0,1 фоиз, саҳми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 104,7 млн. доллар ё 3,0 фоиз ва дигар сарчашмаҳо (саҳми корхонаҳои давлатӣ ватанӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллӣ ҳокимияти давлатӣ, ҷамъаҳо ва ғ.) 5,7 млн. доллар ё 0,1 фоиз.

Маврид ба ёдоварист, ки ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади дар амал татбиқ намудани тамоми шаклҳои ҳамкорӣ тавассути шаклҳои гуногуни шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, чораҳои зарурӣ роҳандозӣ намуда, ҷиҳати таъмини инфрасохтори муҳими рушди ин механизми ҳамкорӣ, татбиқи чунин амалҳо таъмин намудааст:

- Минтақаҳои озоди иқтисодӣ
- Бизнес-инкубаторҳо
- Технопаркҳо
- Фурӯши саҳмияҳо ва иншооти давлатӣ
- Иншооти сохтмонанон нотаом
- Консессия
- Иҷора

Барои панҷ соли пешбинишуда (солҳои 2017-2021) маблағгузорӣ дар ҳаҷми 1020 млн. доллари ИМА дар назар дошта шудааст, ки дар Ҷадвали 3.6. бо ифодаи соҳаҳо ва солҳо оварда шудааст. Нишондиҳандаҳои рақамӣ аз рӯйи ҳар як соҳа овардашуда лоиҳаҳоеро, ки дар давраи татбиқ қарор дошта (бо маблағгузорӣ таъмин шудаанд) ва лоиҳаҳои нав пешниҳодшударо (баъзеи онҳо манбаъҳои муайяни маблағгузорӣ доранд) фаро мегирад. Дар номгӯи лоиҳаҳои нав, чунин лоиҳаҳо ҳам ҳастанд, ки ба таври расмӣ тасдиқ нашудаанд, вале лоиҳаҳои афзалиятдошта мебошанд.

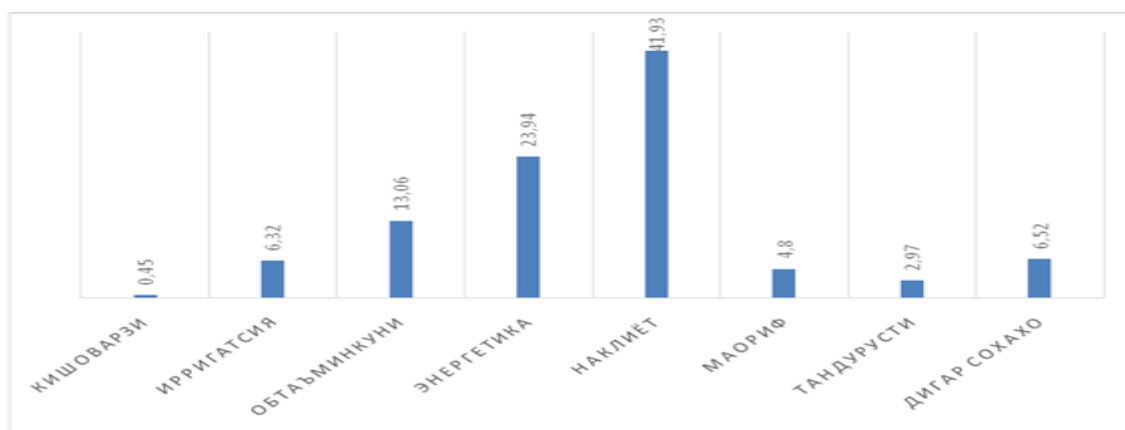
Чадвали 3.6. – Тақсими маблағҳои сармоягузори аз рӯи соҳаҳо (ҳаз. долл. ИМА)

Соҳаҳо	2017	2018	2019	2020	2021
Кишоварзӣ	2165	1100	700	650	632
Обёрӣ/иригация	22480	18290	6740	3950	3843
Комунали	28430	34675	36000	16240	15368
Энергетика	60706	50450	35010	23885	22869
Нақлиёт	113059	133000	37330	46370	47682
Маориф	13224	10555	3310	11100	14506
Тандурустӣ	5750	8410	8265	7525	7036
Дигар соҳаҳо	13700	10150	12200	13050	12066
Ҳамагӣ	261531	268648	141574	124790	126023

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Чуноне ки аз чадвали 3.6. бармеояд, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи барномаи давлатии сармоягузори соҳаҳои афзалиятноки сармоягузори нишон дода шудаанд ва миёни онҳо аз ҳама бештар маблағҳои сармоягузори ба соҳаи нақлиёт (47682 ҳаз.долл.ИМА) маблағҳо рост меояд. Аз ҳисоби минтақавӣ бошад, бештари ин маблағҳо ба Ш. Душанбе ва Ноҳияҳои тобеи марказ рост меояд. Дар шакли диаграмма гуфтаҳои болоро метавон бо чунин тарз нишон дод (диаг 3.2.)

Диаграммаи 3.2. Ҳиссаи умумии соҳаҳо дар солҳои 2017-2021 (бо фоиз)

Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси Барномаи давлатии сармоягузори барои солҳои 2016-2021.

Мутобиқ ба маълумотҳои дар диаграммаи 3.2. овардашуда, сохтмони иншоотҳои ояндабинишуда аксаран ба соҳаҳои муҳими аҳамияти стратегидошта равона карда шудаанд, ба монанди: энергетика, нақлиёт, ирригарсия, кишоварзӣ, мудофия, ҳифзи ҳуқуқ, маориф, тандурустӣ, фарҳанд, варзиш, хоҷагии манзилию коммуналӣ ва ба инҳо монанд. Қобили зикр аст, ки иншоотҳои мавриди назар бо назардошти муҳимият ва самараи иқтисодию иҷтимоии онҳо мутобиқи дастур ва супоришҳои президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамасола дар Паёмҳои солона ба Маҷлиси Олии кишвар ёдовари карда мешаванд, ки бо ин далел вазорати идораҳои дахлдор барномаҳои нақшаҳои кории амалигардии онҳоро тасдиқ ва пайваста назорат меkunанд.

Ҳамаи маблағгузориҳои лоиҳаҳои сармоягузори дар оянда метавонанд барои истифодаи тадбиқи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ кумак намоянд, ба се гурӯҳ чудо намоем:

Гурӯҳи аввал – маблағгузориҳои буҷети берунаро дар бар мегирад. Оид ба лоиҳаҳои, ки дар марҳилаи иҷроӣ ҳастанд, ин нишондод манбаи маблағгузориеро ифода менамояд, ки муайян гаштаанд ва ё дар мавриди мувофиқа бо донорҳо қарор доранд. Ҳамзамон, оид ба лоиҳаҳои нав ин маблағгузори дар марҳилаи ҷустуҷӯ қарор дорад.

Гурӯҳи дуюм – фондҳоеро, ки аз буҷети давлатӣ маблағгузори мешаванд, дар назар дорад. Ин гурӯҳро асосан фонди шарикӣ, ки аз буҷети миллӣ ҳангоми таъмини маблағгузориҳои донорҳо ба лоиҳаҳои нави пешбинишуда Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон сарҳад шарикӣ дорад, ташкил медиҳад.

Гурӯҳи сеюм – маблағгузориҳои фарӣ буда, фондҳои аз дигар манбаъҳо маблағгузоришаванда, аз ҷумла даромадҳои бо қувваи худ бадастовардари нишон медиҳад.

Ҳамин тариқ, метавон гуфт, ки дурнамои иҷроӣ лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақаҳои ҷумҳурӣ имконият медиҳанд, ки дар оянда вазӣ иқтисодию иҷтимоии минтақаҳо беҳтар карда шаванд. Дар хулосаи банди мазкур ҳаминро метавон қайд намуд, ки:

1. Базаи меъёрию ҳуқуқӣ шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар самти амалишавии қоидаҳои самаранокии намудҳои ШДБХ пурзӯр карда шавад, ки он дар натиҷа барои қабули қарорҳои идоракунӣ ва истифодаи фишангҳои иқтисодии давлат таъсири мусбӣ расонад;

2. Ҷанбаҳои институтсионалии сифати шартномаҳои ШДБХ ва дар асоси консессияи амали намудани фаъолият мукамал карда шавад;

3. Истифодаи захираҳои табиӣ-иқтисодии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми амалишавии лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ бояд ба инобат гирифта шаванд;

4. Ҳангоми амалӣ намудани лоиҳаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ муҳити солим барои ҷалби сармоягузориҳои давлатӣ фароҳам оварда шавад, то ин ки самаранокии он баланд бардошта шавад. Дар натиҷаи ин гуна ҳамкорӣ миёни баҳши давлатӣ ва хусусӣ дар сатҳи минтақавӣ метавонад дигар соҳаҳои иқтисоди миллӣ низ самарани синергетикиро дар бар гиранд;

5. Шартномаҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ бояд бо дарназардошти фишангҳои иқтисодӣ, аз ҷумла, нарх, андоз, додани имтиёзҳои гуногун, сифати хизматрасониҳо, дараҷаи рақобатпазирӣ ҳангоми фаъолият, бастанӣ шарномаҳо (консессия) ба роҳ монда шавад.

ХУЛОСА

Таҳқиқоти муаллиф имкон медиҳад, ки хулосаву пешниҳодҳои зеринро дар диссертатсия таҳия намояд.

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

1. Омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва методии шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ҳамчун категорияи иқтисодӣ нишон дод, ки он ҳамчун воситаи муҳимми ҷамоҳангсозии афзалиятҳои бахши давлатӣ ва хусусӣ ба ҳисоб рафта, ба ин васила барои расидан ба натиҷаи иҷроии сатҳи баланди уҳдадорӣҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ давлат заминаи устувори рушду инкишоф гузошта метавонад. [2-М].

2. Таҳқиқи таҳаввулоти ақидаҳои илмӣ вобаста ба моҳият, сохтор, принципҳо ва хусусиятҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ зарурати ҷудонамоии хусусиятҳои хоси рушди иқтисодӣ иҷтимоӣ минтақаҳо тақозо менамояд. Пеш аз ҳама бояд ҳавасмандии иқтисодӣ дар сатҳи минтақавӣ ба роҳ монда шавад. Дар мадди аввал омили муҳим ва таҳкимбахши сатҳи тараққиёти минтақаҳои алоҳида ин, пеш аз ҳама, ҳолати истифодаи инфрасохтори истеҳсоли ва иҷтимоӣ ҳудудҳои иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Инчунин қайд мегардад аст, ки дар ин гуна муносибатҳо мавқеи муҳимро салоҳияти бахши давлатӣ дар нигоҳдории манфиатҳои бахши хусусӣ дар самти хизматрасониҳои сатҳи маҳаллӣ (маориф, тандурустӣ, нақлиёт, хоҷагии коммуналӣ ва ғ. ишғол менамояд [4-М].

3. Омӯзиш ва ошкорсозии шаклҳои асосии алоқаҳои байниҳамдигарии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақа ва дар ин ҷода ҷудо намудани афзалият ва авлавияти муносибатҳои иқтисодӣ ин ду бахш имкон медиҳад, ки: имкониятҳои содиротӣ ва воридотии минтақаҳо васеъ карда шаванд; сатҳи рақобатпазирии минтақаҳо дар бозорҳои молии дохила ва молиявии беруна баланд бардошта шавад; ҷаҳол гардонидани сармоягузориҳои мустақими хориҷӣ ва дохили давлатӣ афзун гардад; бахши тавлидкунандаи иқтисодиёт (воқеӣ) нисбати дигар бахшҳо истеҳсоли ҳудро аз ҳисоби тақвият бахшидани муносибатҳои давлат бо бахши хусусӣ зиёд намояд [1-М, 3-М].

4. Шарикии давлат ва бахши хусусӣ, ҳамчун шакли ҳамкориҳои муваффақ дар таҷрибаи амалии давлатҳои пешқадам нишон дод, ки истифодаи мақсадноки механизми он ҷиҳати самаранок амалӣ гардидани сиёсати иҷтимоию иқтисодии давлат ва даромад ба даст овардани бахши хусусӣ шароити хуб фароҳам меорад [1-М, 2-М].

5. Дар мавриди таҳлил ва баҳогузориҳои вазъи кунунии рушди доираи хизматрасонии ниҳоди шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки тавассути анҷом додани пурсиш баъзе субъектҳои бахши хусусӣ анҷом дода шуд, хулоса гардидааст, ки: институти шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар сатҳи минтақаҳо дар марҳилаи мутобикшавӣ қарор дорад. Барои дар сатҳи зарурӣ ба роҳ мондани механизми амалкарди шарикии давлат ва бахши хусусӣ зарур аст, ки асосҳои ҳуқуқӣ ва иқтисодии он дар сатҳи минтақавӣ мукамал карда шавад [3-М].

6. Якчанд хусусиятҳои вучуд доранд, ки ташаккул ва тақмили қоида ва муқаррароти институтсионалиро зерини ин шакли ҳамкорӣ ба таври қатъӣ ҷонибдорӣ мекунанд, ба монанди: мушаххас намудани роҳҳои муносибқунонии салоҳиятҳои моликият дар баъзе давлат ва бахши хусусии иқтисодиёт, мутобик сохтани муносибатҳои корӣ баъзе ҳамаи субъектҳо (мақомотҳои иқтисодии минтақавӣ, бонкҳо, таъминкунандагон, иҷрокунандаи лоиҳа ва ғ.), пайвасти баҳогузорӣ ва замонавигардонии қоидаҳои ҳамкорӣ дар асоси ШДБХ, ташкили ҳамгироии самаранок имкониятҳои иҷрои сатҳи баланди лоиҳаи ШДБХ ва инчунин мувофиқсозии он бо талаботҳои рушди иқтисодию иҷтимоии маҳал, минтақа ва давлат дар асоси истифодаи фишангҳои иқтисодӣ [3-М, 4-М].

7. Барои дар сатҳи зарурӣ мавриди истифода қарор додани ШДБХ таҳия ва коркарди механизми мукамалгардонии он дар сатҳи минтақавӣ муҳим арзёбӣ мегардад. Дар мадди аввал зарур аст, ки лоиҳаҳои калони инфрасохторӣ ташкил карда шаванд. Ин гуна лоиҳаҳо имконият медиҳанд, ки самаранокии иқтисодӣ ва иҷтимоии шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар соҳаҳои алоҳида, алаҳусус, дар бахши хоҷагиҳои коммуналӣ ва бахши воқеӣ баланд бардошта шавад [1-М, 4-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

:

1. Дар диссертатсия барои рушди муназзами минтақаҳои алоҳидаи кишвар тавсия гардидааст, ки дар раванди идоракунии муносибатҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба инноватсия бештар таваҷҷуҳ зоҳир карда шавад. Татбиқи инноватсия ҳангоми фаъолияти мутақобилаи давлат ва бахши хусусӣ дар навбати худ зурурати такмилдиҳии дигар фишангҳои иқтисодиро низ тақозо менамояд. Ҳангоми истифодаи низоми ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ инноватсияҳо дар соҳаҳои алоҳидаи иқтисоди миллӣ бояд хусусиятҳои минтақавиро дар худ инъикос намоянд, чунки бештари соҳаҳои тавлидкунандаи молу маҳсулот (масалан, соҳаи кишоварзӣ) дар минтақаҳо ҳисса доранд [4-М].

2. Барои бартараф намудани мушкилотҳо ва муаммоҳои минтақавӣ дар диссертатсия тавсия дода мешавад, ки барои таъмини тавозуни баробари минтақаҳо истифодаи механизми ШДБХ дар шароити иқтисодиёти минтақа вобаста ба хусусиятҳои ҳар як минтақаи алоҳида истифода карда шавад. [5-М].

3. Дар диссертатсия тавсия дода мешавад, ки ҳавасмандӣ ва принципҳои маблағгузории барномавии мақсадноки барномаҳои ҳудудии мусоидат ба шуғл, дастгирии давлатии соҳаҳои истеҳсолӣ (саноат, кишоварзӣ) ва ғайриистеҳсолӣ (маориф, тандурустӣ) ва дигар соҳаҳои хизматрасонӣ дар асоси истифодаи самараноки воситаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба роҳ монда шавад. Ин гуна чорабиниҳо ба нақшаҳои тарҳрезӣшуда дар барномаҳои давлатӣ, махсусан, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 низ муҳолифат намекунад [3-М, 6-М].

4. Ҳангоми амалӣ намудани лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ муҳити солим барои ҷалби сармоягузориҳои хусусӣ фароҳам оварда шавад, то ин ки самаранокии он баланд бардошта шавад. Дар натиҷаи ин гуна ҳамкорӣ дар сатҳи минтақавӣ дар дигар соҳаҳои иқтисоди миллӣ низ самарائي синергетикӣ ба даст оварда шавад. Дар баробари ин шартномаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ бояд бо дарназардошти фишангҳои иқтисодӣ, аз ҷумла, нарх, андоз, додани имтиёзҳои гуногун, сифати хизматрасониҳо, дараҷаи

рақобатпазирӣ ҳангоми фаъолият, ҳамзамон консессия баста шаванд [7-М, 5-М].

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ

Санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ:

1. Барномаи давлатии сармоягузорӣ, грантҳо ва сохтмони асосӣ барои солҳои 2015-2017. – Душанбе, 2014.
2. Барномаи миёнамуњлати рушди Ҷумњурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020.
3. Қарори Њукумати Ҷумњурии Тоҷикистон “Дар бораи муайян намудани маќоми ваколатдори давлатӣ оид ба шарикии давлат ва бахши хусусӣ” ш. Душанбе, аз 3 июни соли 2013, № 250.
4. Қарори Ҳукумати Ҷумњурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2013, № 290 "Дар бораи тасдиқи тартиби дастгирии давлатӣ оид ба шарикии давлат ва бахши хусусӣ".
5. Қонуни Ҷумњурии Тоҷикистон «Дар бораи минтаќаҳои озоди иқтисодӣ» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумњурии Тоҷикистон, с. 2011, №3, мод.167) (Қонуни ҚТ аз 2.01.2019 № 1581, аз 20.06.2024 №2077).
6. Қонуни Ҷумњурии Тоҷикистон «Дар бораи хусусигардонии моликияти давлатӣ» //Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумњурии Тоҷикистон с. 1997, №10, мод. 160; с. 2002, №4, к. 1, мод. 167; с. 2003, №12, мод. 699; с. 2009, №3, мод. 90; Қонуни ҚТ аз 23.07.2016 с., №1352.
7. Қонуни Ҷумњурии Тоҷикистон дар бораи «Шарикии давлат ва бахши хусусӣ» //Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумњурии Тоҷикистон. – 28 декабри 2012, № 907.
8. Қонуни Ҷумњурии Тоҷикистон «Дар бораи идоракунии молиявӣ ва назорати дохилӣ дар бахши давлатӣ // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумњурии Тоҷикистон. – 2010. - №7, мод. 558.
9. Қонуни Ҷумњурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷораи молиявӣ (лизинг)». – Душанбе, 2003. //Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумњурии Тоҷикистон соли 2003, №4, мод.139; Қонуни ҚТ аз 15.03.2016 с., №1300; с. 2016, №11, мод. 891; ҚҚТ аз 02.01.2019 с., № 1580, аз 13.11.24 с., №2111

10. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рақобат ва маҳдудкунии фаъолияти инҳисорӣ дар бозорҳои мол» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, (АМОҶТ с.2006, №7, мод. 346; с.2008, №10, мод.811; с.2012, №12, қ.1, м.1007;с.2015,№3,мод.217).

11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2013, №3, мод.186; с.2014, №3, мод.150

12. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сармоягузорӣ» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.– Душанбе, 2007. - №5, мод. 365.

13. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сармоягузориҳои хориҷӣ» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.– Душанбе, 1992. - № 8, мод. 118.

14. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи созишномаҳо оид ба тақсимои маҳсулот» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2007, №3, мод.171, соли 2008, №6, мод.458; Қонуни ҶТ аз 01.08.2012с., №887

15. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ» //Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2006. №3. мод. 158.

16. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2014, №7, қ. 2, мод. 404; с. 2015, №3, мод. 216; Қонуни ҶТ аз 30.05.2017 с., №1436; аз 02.01.2020 с., №1684.

17. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муътарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 26.12.2019. [манбаи электронӣ]. – URL: <https://prezident.tj/event/missives/19839> (санаи мурочиат: 23.09.2023).

18. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. (Бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1.12.2016 сол, №636 тасдиқ шудааст). – Душанбе: Контраст, 2016. – 104 с.

Захираҳои электронӣ:

19. Ақобиров, С.О. Развитие государственно-частного партнерства в Узбекистане // Известия СПбГЭУ. - 2014. - №6(90). [Электронный ресурс]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-gosudarstvenno-chastnogo-partnerstva-v-uzbekistane> (дата обращения: 04.09.2020).

20. Баринов, В.Н., Будасова, Е.В., Васильчикова, Е.В. Понятие и сущность государственно-частного партнёрства // Экономика и бизнес: теория и практика. 2019. №6-1. [Электронный ресурс]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-suschnost-gosudarstvenno-chastnogo-partnyorstva> (дата обращения: 23.02.2020).

21. Барномаи давлатии сармоягузорӣ барои соҳҳои 2016-2020. [Манбаи электронӣ]. - URL: https://medt.tj/tj/2013-09-01-18-19_28/programma-gos-investirovaniya-na-2011-2013 (санаи мурочиат: 13.12.2017).

22. Варнавский, В.Г. Государственно-частное партнерство в России: проблемы становления // Отечественные записки. - 2004. - № 6 [Электронный ресурс]. - URL: http://magazines.russ.ru/oz/2004_6/2004_6_19.html (дата обращения: 05.05.2013).

23. В Душанбе прошло шестое заседание Совета по партнерству государства и частного сектора. г Душанбе, 14.02.2017. [Электронный ресурс]. - URL: <http://khovar.tj/rus/2017/02/vdushanbeproshlo-shestoe-zasedanie-soveta-po-partnerstvu-gosudarstva-ichastnogo-sektora/> (дата обращения: 07.11.2021).

24. Глазьев, С.Ю. Теория экономического развития и эконометрика http://www.glazev.ru/econom_polit/270/. (дата обращения: 22.06.2018).

25. Государственно-частное партнерство. Департамент инвестиционной политики и развития частного-государственного партнерства Министерства экономического развития Российской Федерации [Электронный ресурс]. - URL: <http://economy.gov.ru/minec/activity/sections/privgovpartnerdev/>. (дата обращения: 10.02.2015).

26. Жилкибаева, М.А. Государственно-частное партнерство в Казахстане: оценка динамики, институциональное обеспечение, приоритеты развития //

Экономика Центральной Азии. – 2019. – Том 3. – № 3. – [Электронный ресурс]. - URL: [url: https://creativeconomy.ru/lib/41506](https://creativeconomy.ru/lib/41506). (дата обращения: 14.05.2020).

27. Информация об исполнении консолидированного бюджета РФ (отчет на 1 января 2013 г.) // Федеральное казначейство [Электронный ресурс]. - URL: <http://www.roskazna.ru/konsolidirovannogo-byudzheta-rf/> (дата обращения: 13.05.2013).

28. Коровин, Е.Н. Кредитный риск проектов частно-государственного партнерства и механизмы поддержки [Электронный ресурс]. - URL: <http://regionaiistika.ucoz.ru/> (дата обращения: 10.04.2014).

29. Развитие государственно-частного партнерства в странах ЕС и России // Инициативы XXI века. [Электронный ресурс]. - URL: <http://www.ini21.ru/?id=1231>. (дата обращения: 20.10.21).

30. Российский статистический ежегодник - 2012 г. // Федеральная служба государственной статистики. 2013. [Электронный ресурс]. - URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/b12_13/IssWWW.exe/Stg/d4/17-01.htm (дата обращения: 02.06.2013).

31. Чимирис, А.С. Инструменты развития государственно-частного партнерства в России // Экономика и бизнес: теория и практика. - 2019. - №5-3. [Электронный ресурс]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/instrumenty-razvitiya-gosudarstvenno-chastnogo-partnerstva-v-rossii> (дата обращения: 23.02.2020).

Монографияњо, китобњои дарсї, васоити таълимї:

32. Алпатов, А.А. Государственно-частное партнерство. Механизмы реализации [Текст] / А.А. Алпатов, А.В. Пушкин, Р.М. Джапаридзе. – М.: Альпина Паблишерз, 2010. – 200 с.

33. Белицкая, А.В. Правовое регулирование государственно-частного партнерства [Текст] / А.В. Белицкая. - М: Статут, 2012. – 191 с.

34. Бухориев, Дж. Законодательная основа государственно-частного партнерства в Республике Таджикистан [Текст] / Дж. Бухориев. - Душанбе, 2014. – 20с.
35. Государственно-частное партнерство в образовании [Текст]: сборник статей / под ред. О.П. Молчановой, А.Я. Лившина. – М: КДУ, 2009. – 232 с.
36. Государственно-частное партнерство в условиях инновационного развития экономики [Текст]: монография / под ред. А.Г. Зельднера, И.И. Смотрицкой. – М.: ИЭ РАН, 2012. – 212 с.
37. Государственно-частное партнерство: финансовые аспекты. Проект МЕР реализуется компанией Deloitte Consulting, LLP [Текст]. – Астана, 2012. – 82 с.
38. Интеграция производства, науки и образования и реиндустриализация российской экономики: Сборник материалов Международного конгресса «Возрождение производства, науки и образования России: вызовы и решения» [Текст] / Под общ. ред. С.Д. Бодренова. – М.: ЛЕНАНД, 2015 – 464 с.
39. Каримова, М.Т. и другие. Государственные услуги в Таджикистане: проблемы и перспективы [Текст] / М.Т. Каримова и другие. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 90 с.
40. Катаев, А.Х. Региональная инфраструктура: содержание, планирование и эффективность развития [Текст] / А.Х.Катаев. – Душанбе: Ирфон, 1990. – 208 с.
41. Кейнс, Дж. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики. Т. 2. Пер. англ. [Текст] / Дж. Кейнс. – М.: ЗАО «Бизнеском», 2013. - 408 с.
42. Комилов, С.Дж. Экономика предприятия [Текст] / С.Дж. Комилов, Т.Д. Низомова, У. Давлатзод. – Душанбе: Диловар, 2002. – 196 с.
43. Комилов, С.Дж. Предпринимательство и менеджмент развития инновационной деятельности [Текст] / С.Дж. Комилов, Г.Ш. Алиева. – Душанбе: Ирфон, 2008. – 220 с.

44. Комилов, С.Дж. Стратегия движения к рыночной экономике [Текст] / С.Дж. Комилов, Н.К. Каюмов, М.Н. Нурмахмадов. – Душанбе, 1998. – 141 с.
45. Комилов, С.Дж. Предпринимательство: вопросы развития и государственного регулирования [Текст] / С.Дж. Комилов, Н.Х. Забиров – Душанбе: РИА Статус, 2004. – 188 с.
46. Логовский, К.В. Энергетическая инфраструктура региона. Планирование и организация управления [Текст] / К.В. Логовский. - Минск, 1990 – 103 с.
47. Меморандум о финансовой политике государственной корпорации «Банк развития и внешнеэкономической деятельности (Внешэкономбанк)» от 27.07.2007 № 1007-р (с изменениями на 13.01.2014 г.).
48. Мукаддасзода, Ф.М. Развитие государственно-частного партнерства в сфере рыночных услуг: теоретические и прикладные аспекты [Текст]: монография / Ф.М. Мукаддасзода; под редакцией д.э.н., профессора, член-корреспондента Академии наук Республики Таджикистан Л.Х. Саидмуродова. – Душанбе: Ирфон, 2018. – 285 с.
49. Мукаддасзода, Ф.М. Развитие государственно-частного партнерства в сфере рыночных услуг: теория, методология, практика [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода. - Душанбе: ТГУК, 2018. – 348 с.
50. Публично-частное партнерство в России и зарубежных странах: правовые аспекты [Текст] / под общ. ред. В.Ф. Попондопуло и Н.А. Шевелёвой. – М.: Инфотропик Медиа, 2015. – 528 с.
51. Плотников, В.А. Военная экономика в системе обеспечения национальной безопасности [Текст] / В.А. Плотников, А.В. Харламов. – СПб.: Издательство СПбГУЭФ, 2004. – 167 с.
52. Раджабов, Р.К. Проблемы формирования и развития транспортной инфраструктуры [Текст]: монография / Р.К. Раджабов; под ред. А.Х. Катаева. – Душанбе: Ирфон, 1999. – 187 с.

53. Раджабов, Р.К. Региональные аспекты развития сферы платных услуг населению в условиях переходной экономики [Текст]: монография / Р.К. Раджабов. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 196 с.
54. Раджабов, Р.К. Региональные особенности развития рынка платных услуг [Текст]: монография / Р.К. Раджабов. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 190 с.
55. Раджабов, Р.К. Транспортный маркетинг [Текст] / Р.К. Раджабов, М.М. Алибоева. – Душанбе: Ирфон, 2004. – 141 с.
56. Раджабов, Р.К. Формирования системы обеспечения устойчивого развития предпринимательской деятельности в сфере транспортных услуг: проблемы и региональные аспекты [Текст]: монография / Р.К. Раджабов, Х.Х. Хабибуллоев, К.Р. Ашуров; под ред. А. Рауфи. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 204 с.
57. Раджабов Р.К., Курбонова Ф.Х. Исследование проблемы инвестиционного обеспечения малого предпринимательства в регионах Таджикистана//Вестник ТНУ. Серия экономические науки.-Душанбе: «Сино», 2012-№2/5(92).-С.102-111.
58. Рекомендации по реализации проектов государственно-частного партнерства в субъектах Российской Федерации [Текст]. – М., 2013. – 8 с.
59. Сазонов, В.Е. История государственно-частного партнерства [Текст] / В.Е.Сазонов // Бизнес, менеджмент и право. – М.,2013. – №1. – С. 104–109.
60. Саидмурадов, Л.Х. Экономика развития: исторические условия дуализма рынка труда [Текст] / Л. Х. Саидмурадов. – Душанбе, 2001. – 265 с.
61. Мальмуаи о мори Чумъурии Тоъикистон. – Душанбе: АОПЛТ, 2015. – 461 с.
62. Факеров, Х.Н. Потребительский рынок: проблемы регулирования [Текст]: монография / Х.Н. Факеров. – Душанбе: Ирфон, 2002. – 182 с.
63. Факеров, Х.Н. Теория и практика становления инфраструктуры потребительского рынка [Текст] / Х.Н. Факеров. – Душанбе: Ирфон, 2002. – 163 с.

64. Хакимов, А.Х. и другие. Региональная экономика и управление/ А.Х. Хакимов и другие. – Душанбе: Деваштич, 2002. – 260 с.

65. Хусаинов, М.К. Управление экономическим развитием сферы услуг [Текст] / М.К. Хусаинов. – М.: Компания Спутник, 2005. – 249 с.

66. Частно-государственное партнерство: состояние и перспективы развития в России: Аналитический доклад. – М.: Институт экономики РАН, Национальный инвестиционный совет, 2006. – 44 с.

67. Чумаев И. С. Оид ба танзими ҳуқуқи шарикӣ давлат ва баҳши соҳибкорӣ. Танзими ҳуқуқи соҳаҳои воқеии иқтисодиёти миллӣ: ҳолат ва дурнамо. Монографияи дастаҷамъона / Зери таҳр. дотс. Б. О. Самадов. – Хучанд, Ношир, 2022. – 220 с. Серия общественных наук - 41 -

68. Яшева, Г.А. Кластерная концепция повышения конкурентоспособности предприятий в контексте сетевого сотрудничества и государственно-частного партнерства [Текст] / Г.А. Яшева. – Витебск: УО «ВГТУ», 2010. – 373 с.

Мақолаҳо ва маърузаҳо:

69. Аблязов, Т.Х. Государственно-частное партнерство как механизм развития транспортной инфраструктуры в условиях формирования цифровой экономики [Текст] / Т.Х. Аблязов, А.В. Марусин // Экономические отношения. – 2019. – Том 9. – № 2. – С.1271-1280. DOI: [10.18334/eo.9.2.40593](https://doi.org/10.18334/eo.9.2.40593).

70. Акитоби, Б. Ричард Х., Герс Ш., Государственные инвестиции и государственно-частные партнерства [Текст] / Б. Акитоби, Р. Хемминг, Г. Шварц // Вопросы экономики. - Вашингтон: МВФ, 2007. – №40. – 6с.

71. Балашов, С. Опыт функционирования ГЧП в развитых странах [Текст] / С. Балашов // Государственно-частное партнерство в условиях кризиса: материалы научно-практической конференции. – М., 2009. – С. 281-282.

72. Баёнова, М. Механизмы государственно-частного партнерства в системе экономического развития государственной собственности [Текст] / М. Баёнова // Вестник Таджикского национального университета. Серия

социально-экономических и общественных наук. - 2016. - № 2/7 (213). – С. 52-57.

73. Баёнова, М.Г. Государственно-частное партнерство (концессия) как эффективный инструмент обновления энергетической инфраструктуры Республики Таджикистан [Текст] / М. Баёнова // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2017. - № 2/4-2. – С. 113-116.

74. Белицкая, А.В. Правовые формы государственно-частного партнерства в России и зарубежных странах [Текст] / А.В. Белицкая // Предпринимательское право. – 2009. – №2. – С. 21-27.

75. Бруссер, П. Государственно-частное партнерство новый механизм привлечения инвестиций [Текст] / П. Бруссер, С. Рожкова // Рынок ценных бумаг. – 2007. – № 2. - С. 29-33.

76. Вавилина, А.В. Роль и перспективы государственно-частного партнерства в развитии региональной инфраструктуры России [Текст] / А.В. Вавилина, О.Ю. Кириллова, М.И. Малиновская // Экономические отношения. – 2019. – Том 9. – № 2. – С. 1255-1270. – DOI: 10.18334/gr.20.5.40684.

77. Варнавский, В.Г. Управление государственно-частными партнерствами за рубежом [Текст] / В.Г. Варнавский // Вопросы государственного и муниципального управления. - 2012. - № 2. – С.134-147.

78. Варнавский, В.Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики [Текст] / В.Г. Варнавский // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – №9. – С.41-50.

79. Давлатов, К.К. Государственно-частное предпринимательское партнерство и ее роль в развитии системы здравоохранения Республики Таджикистан [Текст] / К.К. Давлатов, М.Д. Кодирова // Известия Иссык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. - 2019. - №1 (24). – С. 31-38.

80. Давлатов, К.К. Зарубежный опыт становления и развития государственно-частного партнерства [Текст] / К.К. Давлатов, С.Ш. Шарипов

// Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2014. - №2/10-1 (152). – С. 3-7.

81. Дробот, Е.В. Системы интересов и противоречий участников государственно-частного партнерства [Текст] / Е.В. Дробот, И.Н. Макаров, Е.А. Некрасова, Л.В. Кадильникова // Экономические отношения. – 2019. – Том 9. – № 3. – С. 2051-2060. – DOI: 10.18334/eo.9.3.40925.

82. Захаров, А.Н. Роль механизмов государственно-частного партнерства в решении экономических и социальных проблем России [Текст] / А.Н. Захаров // Мировое и национальное хозяйство. – М.: МГИМО, 2011. - №1(16). - с.2

83. Зоидов, К.Х. Государственно-частное партнерство – основа стабильности развития и экономической безопасности транспортно-транзитной системы России [Текст] / К.Х. Зоидов, А.А. Мелков, З.К. Зоидов; под ред. чл. корр. РАН В.А. Цветкова. – М.: ИПР РАН, 2016. – С.154.

84. Зоиров, И.У. Оценка, становление и развитие государственно-частного предпринимательского партнерства в сфере услуг Республики Таджикистан [Текст] / И.У. Зоиров, Ф.Х. Курбонова // Вестник Таджикского национального университета. Серия экономических и общественных наук. – Душанбе. - 2016. – №2/4 (204). – с.58 ISSN2413-5151

85. Зоиров, И.У. Приоритетные направления инвестиционного обеспечения и развитие государственно-частного партнерства в сфере услуг Республики Таджикистан [Текст] / И.У. Зоиров, Ф.Х. Курбонова // Вестник Российско-Таджикского (Славянского) университета. – Душанбе: РТСУ, 2016. – Т.2. - №3 (55). – С.121-129.

86. Зоиров И.У. Формирование стратегии инвестиционного обеспечения развития предпринимательства в областях Таджикистана [Текст] / И.У. Зоиров, Ф.Х. Курбонова // Вестник Таджикского национального университета. Серия экономических наук. – Душанбе: ТНУ, 2015. – №2/3 (165). – с.220 ISSN-2074-1847.

87. Каюмов, Н.К. Приоритеты и меры по стимулированию экономического развития Республике Таджикистан в переходный период [Текст] / Н.К. Каюмов // Экономика Таджикистана: стратегия развития. - 2001. – №3. – с.116.
88. Курбонова, Ф.Х. Формирование стратегии расширения направлений и инструментов ГЧП в Республике Таджикистан [Текст] / Ф.Х. Курбонова // International Scientific Review. - 2017. - № 4 (35). – С. 46-49.
89. Курбонова, Ф.Х. Особенности инвестиционного обеспечения и развития государственно-частного партнерства в сфере услуг Республики Таджикистан [Текст] / Ф.Х. Курбонова, П.Д. Наботова // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2017. - №2/6. – С. 118-121.
90. Курбонова, Ф.Х. Формирование инфраструктурного обеспечения и развитие государственно-частного партнерства в сфере услуг в регионах Таджикистана [Текст] / Ф.Х. Курбонова, З.С. Султонов // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук. - 2017. - № 2 (71). – С. 46-60.
91. Курбонова Ф.Х. Основные направления инвестиционного обеспечения развития предпринимательской деятельности в регионах Республики Таджикистан // Российский экономический интернет журнал №4(01.10.13-31.12.13).
92. Лысихина, О.И. Концессионное соглашение как форма государственно-частного партнерства в транспортной сфере [Текст] / О.И. Лысихина // Транспортное право. - 2014. - №2. – с. 4.
93. Макаров, И.Н. Государственно-частное партнерство и интересы регионального развития: системно-институциональный анализ [Текст] / И.Н. Макаров, В.А. Спесивцев, В.П. Соколов // Экономика, предпринимательство и право. – 2019. – Том 9. – № 4. – с. 371-384. – DOI: 10.18334/erpp.9.4.41550.
94. Мирзоахмедов, Ф. Роль государственно-частного партнерства в механизме государственного регулирования инвестиционного процесса

[Текст] / Ф. Мирзоахмедов // Таджикистан и современный мир. - 2018. - №3 (62). – с. 11-15.

95. Мирзоев, Б.Р. Концессионные соглашения как фактор эффективности государственного и частного партнерства / Б.Р. Мирзоев, Х.К. Саторов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2018. - № 9. – С. 210-213.

96. Мукаддасзода, Ф.М. Методика оценки социально-экономической эффективности проектов государственно-частного партнерства в секторе услуг [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Таджикистан и современный мир. – Душанбе: Таджикдипсервис, 2016. – №4(54). - С.147-157.

97. Мукаддасзода, Ф.М. Некоторые аспекты развития государственно-частного партнерства в контексте смены технологического уклада [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Таджикистан и современный мир. Спецвыпуск: материалы международной экономической конференции (17 июня 2016). – Душанбе: Таджикдипсервис, 2016. – №5(55). - С.142-147.

98. Мукаддасзода, Ф.М. Некоторые теоретические аспекты государственно-частного предпринимательства [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук. - 2015. - №4 (65). – С. 63-69.

99. Мукаддасзода, Ф.М. Применение экономико-математических методов при анализе влияния факторов на развитие государственно-частного партнерства в Республике Таджикистан [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе: Сино, 2016. – №2/8(215). - С.134-143.

100. Мукаддасзода, Ф.М. Проблемы и перспективы инвестиционного развития сферы рыночных услуг в условиях государственно-частного партнерства [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Вестник университета. - 2016. - Т.1. № 4(56). – С. 119-124.

101. Мукаддасзода, Ф.М. Теоретические аспекты государственно-частного партнерства в сельском хозяйстве [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Доклады

Таджикской академии сельскохозяйственных наук. - 2014. - №4 (42). – С. 62-67.

102. Мукаддасзода, Ф.М. Теоретические основы процесса формирования государственно-частного партнерства [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Вестник Таджикского технического университета. - 2014. - №4 (28). – С. 118-121.

103. Мукаддасзода, Ф.М. Экономико-математические аспекты развития государственно-частного партнерства в Республике Таджикистан [Текст] / Ф.М. Мукаддасзода // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2016. - №2/8 (215). – С.141-148.

104. Муродов, П.О. Пути использования возможностей государственно-частного партнерства в развитии экономики Таджикистана [Текст] / П.О. Муродов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2014. - № 2/5 (141). – С. 10-14.

105. Наботова, П.Д. Государственно-частное партнерство как механизм модернизации рыночной экономики, теоретико-методологические основы [Текст] / П.Д. Наботова // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2018. - № 2. – С.97-101.

106. Наботова, П.Д. Совершенствование инвестиционного обеспечения и развитие государственно-частного партнерства в предпринимательской деятельности Республики Таджикистан [Текст] / П.Д. Наботова // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2017. - № 2/9. – С. 144-147.

107. Наботова П.Ч. Процесс реализации проектов государственно частного партнерства в социальных отраслях//Вестник Таджикского государственного университета коммерции, №3 (28)-2019 – стр.128-131.

108. Наугольнова, И.А. Проблемы привлечения инвестиций в проекты ГЧП и МЧП в промышленности [Текст] / И.А. Наугольнова // Экономические

отношения. – 2019. – Том 9. – № 3. – С. 2061-2078. – DOI: [10.18334/eo.9.3.41050](https://doi.org/10.18334/eo.9.3.41050).

109. Механизмы оценки реализации проектов государственно - частного партнерства в условиях Республики Таджикистан [Текст] / Ш.Х. Ниёзов // Таджикистан и современный мир. - 2018. - №1. (60). – С. 114-116.

110. Нурмахмадов, М. Необходимость, цели и регулирование внешней трудовой миграции [Текст] / М. Нурмахмадов, Р.К. Рахимов // Проблемы трудовой миграции и пути их решения: материалы республиканской научно-практической конференции. – Душанбе, 2007. – С.25-27.

111. Попова, О.А. Реализация проектов в сфере государственно-частного партнерства в индустриальной среде [Текст] / О.А. Попова, Е.В. Васильчикова, В.Н. Баринов // Студент и наука. – 2018. – № 3 (6). – С. 42-47.

112. Попова, О.А. Инструменты и механизмы эффективного взаимодействия контрагентов в проектах государственно-частного партнерства [Текст] / О.А. Попова, Е.В. Васильчикова, В.Н. Баринов // Студент и наука. – 2018. – № 3 (6). – С. 50-57.

113. Рахимов, Р.К. Совершенствование взаимодействия реального и денежного секторов экономики Республики Таджикистан [Текст] / Р.К. Рахимов, Я.П. Довгялло, Б.М. Шарипов // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе: Сино, 2015. – №2/3(165). - С.113-121.

114. Раджабов, Р.К. Становление и развитие государственно-частного партнерства таможни и бизнеса в Республике Таджикистан [Текст] / Р.К. Раджабов, Н.Р. Раджабова // В коллективной монографии «Проблемы взаимодействия гражданского общества, государства и бизнеса: опыт России и Германии». – Ростов н/Д.: СКАГС, 2012. – С. 424-431.

115. Раѣимов, М.И. Равандѣои нави методологӣ ҷињати ташаккул ва рушди механизми батанзимдарории давлатии шугли ањолӣ [Матн] / М.И. Раѣимов // Паёми Донишгоњи миллии Тоҷикистон. – 2019. – №5. – С. 74-78.
ISSN 2413-5151

116. Раѣимов, М.И. Таѣрибаи ѡаѣонѣ оиди танзими давлатии шуѣли аѣолѣ [Матн] / М.И. Раѣимов // Паѣми Донишгоѣи миллии Тоѣикистон. – 2017. – №2/9. – С.19-24. ISSN 2413-5151

117. Ризокулов, Т.Р. Бизнес-климат и внутренний потенциал инвестиций в системе факторов устойчивого развития регионов (на примере Согдийской области Республики Таджикистан) [Текст] / Т.Р. Ризокулов, А.А. Каюмов // Таджикистан и современный мир. – Душанбе: Таджикдипсервис, 2016. – №5(55). – С.102-109.

118. Саидмуродов, Л.Х. Концептуальные подходы и теоретические основы государственно-частного партнерства в сфере рыночных услуг [Текст] / Л.Х. Саидмуродов, Ф.М. Мукаддасзода // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. – Ходжент: Дабир, 2017. – №1(70). – С.16-25.

119. Саидмуродов, Л.Х. Стратегические цели Республики Таджикистан и устойчивое развитие регионов страны [Текст] / Л.Х. Саидмуродов // Вестник университета. – Душанбе: Типография РТСУ, 2016. – № 3(54). – Ч.1. – С. 149-156.

120. Сайфуллин, Р.И. Концепция государственно-частного партнерства в современной экономической системе (методологический подход) [Текст] / Р.И. Сайфуллин // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – Тольятти, 2012. – №4 (22). – С.311-314.

121. Сафоев, Ё.С. Ѣалби сармоягузориѣи хориѣѣ бо маѣсади рушди иѣтисодиѣти милли ва ѣамкориѣи давлат бо бахши хусусѣ [Матн] / Ё.С. Сафоев // Паѣми Донишгоѣи миллии Тоѣикистон. Бахши илмѣи иѣтимой-иѣтисодѣ ва ѣамѣиятѣ. – Душанбе: СИНО, 2017. – №2/9. – С. 56-59.

122. Сафоев, Ё.С. Шарикии давлат ва бахши хусусѣ ѣамѣун омили муѣимми рушди иѣтисодиѣти Ѣумѣурии Тоѣикистон [Матн] / Ё.С. Сафоев // Паѣми Донишгоѣи миллии Тоѣикистон. Бахши илмѣи иѣтимой-иѣтисодѣ ва ѣамѣиятѣ. – Душанбе: СИНО, 2017. – №2/8. – С.151-153.

123. Сафоев, Ё.С. Наќши сармоягузории давлатии Ҷумњурии Тоҷикистон дар шароити иқтисоди бозор [Матн] / Ё.С. Сафоев // Ахбори Академияи илмҳои Ҷумњурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – Душанбе: Дониш, 2019. – №4.(257). - С.72-77.

124. Солиев, А.А. Человеческий капитал как фактор детерминации конкурентных преимуществ региона [Текст] / А.А. Солиев // Вестник Таджикского национального университета. Серия экономических наук. – Душанбе: Сино, 2013. – №2/2 (107). - С.34-38.

125. Умаров, Х.У. Таджикская трудовая миграция в условиях глобального финансового кризиса: причины и последствия. Исследовательский доклад. Международная Организация по Миграции (МОМ) [Текст] / Х.У. Умаров. – Душанбе, 2010. – С. 56-59.

126. Хаёходжаев, Ф.М. Развитие частного сектора и человеческого потенциала как фактор формирования устойчивого роста национальной экономики [Текст] / Ф.М. Хаёходжаев // Наука и инновация (научный и методический журнал). – Душанбе: Сифат, 2013. – С.128-133.

127. Хайдарова, М.Н. Государственно-частное партнерство на примере Памирской энергетической компании [Текст] / М.Н. Хайдарова // Вестник университета. - 2018. - Т.1. - №1 (61). – С. 206-211.

128. Хайруллоев, С.К. Принципы организации взаимодействия государства и предпринимательства в регионах [Текст] / С.К. Хайруллоев // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2015. - № 2/9 (190). – С. 17-19.

129. Хатаева, М.А. Законодательство о государственно-частном партнерстве в РФ: проблемы, тенденции, перспективы [Текст] / М.А. Хатаева, А.М. Цирин // Журнал российского права. - 2008. - № 10. – С.156-158.

130. Ходжаев, П.Д. Особенности реализации механизмов государственно-частного партнерства в сфере услуг Республики Таджикистан [Текст] / П.Д. Ходжаев, Л.Д. Сафарова, М.Х. Саидова // Вестник Таджикского

национального университета. Серия экономических наук. – Душанбе: Сино, 2015. – №2/8 (181). - С. 134-138.

131. Ходжаев, П.Д. Некоторые аспекты государственно-частного партнерства в сфере транспортных услуг [Текст] / П.Д. Ходжаев // Вестник Педагогического университета Таджикистана. – Душанбе: ТГПУ, 2013. – №1(50). – С. 212-215.

132. Ходжаев, П.Д. Некоторые особенности государственно-частного партнерства на пассажирском транспорте в Республике Таджикистан [Текст] / П.Д. Ходжаев // Вестник Педагогического университета Таджикистана. – Душанбе: ТГПУ, 2012. – № 5(48). – С. 202-208.

133. Ходжаев, П.Д. Особенности государственно-частного партнерства на пассажирском транспорте в Республике Таджикистан [Текст] / П.Д. Ходжаев // Вестник Педагогического университета Таджикистана. - 2012. - №3-1 (46). – С. 202-206.

134. Ходжаев, П.Д. Проблемы становления и развития государственно-частного предпринимательского партнерства в сфере транспортных услуг [Текст] / П.Д. Ходжаев // Вестник Института повышения квалификации госслужащих Республики Таджикистан. – Душанбе: ИПКГСРТ, 2011. – №3 (23). – С. 85- 92.

135. Ходжаев, П.Д. Развитие приватизации в Таджикистане [Текст] / П.Д. Ходжаев // Рост предпринимательства - основа развития национальной экономики в условиях перехода к рыночным отношениям: материалы республиканской научно – практической конференции. – Душанбе: ТИПС, 2002. – С.34-40.

136. Ходжаев, П.Д. Формирование и развитие государственно-частного партнерства на пассажирском транспорте [Текст] / П.Д. Ходжаев // Вестник Института повышения квалификации гос. служащих Республики Таджикистан. – Душанбе: ИПКГСРТ, 2012. – №1 (25). - С. 92-100.

137. Ходжаев, П.Д. Эффективность функционирования частного предпринимательства в Республике Таджикистан [Текст] / П.Д. Ходжаев //

Проблемы развития предпринимательской деятельности в Республике Таджикистане: материалы республиканской научно-практической конференции. – Душанбе: ТИПС, 2010. – С. 43-50.

138. Ходжаев, П.Д. Оценка использования потенциала государственно-частного партнерства в сфере услуг Республики Таджикистан [Текст] / П.Д. Ходжаев, Л. Сафарова // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2015. - № 2/9 (190). – С.163-167.

139. Холодная, Н.Д. Государственно-частное партнерство – новый тип отношений в российской экономике [Текст] / Н.Д. Холодная // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2009. – №2. – С. 45-51.

140. Черненко Э.М., Лебедева И.С., Лебедев П.В. Государственно-частное партнерство в здравоохранении и направления его развития // Российское предпринимательство. – 2018. – Том 19. – № 12. – с. 3981-3998. – doi: 10.18334/rp.19. 12. 39552.

141. Шарипов С.Ш. Институциональные основы развития государственно-частного партнерства в Республике Таджикистан//Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. 2016. № 2/4 (204). – С. 21-24. 160.

142. Шарипов С.Ш. Развитие инфраструктуры сферы услуг на основе государственно - частного партнерства//Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. 2016. № 2/7 (213). – С. 208-213. 161.

143. Шешукова, Т.Г. Методология трансформации финансовой отчетности в условиях перехода на МСФО в нефтегазовом комплексе [Текст] / Т.Г. Шешукова, С.В. Пономарева // Международный бухгалтерский учет. - 2005. - №11. – С. 17-23.

144. Шукуров, С.М. Государственно-частное партнерство как важный фактор развития экономики Республики Таджикистана [Текст] / С.М.

Шукуров // Известия ИссикКульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. - 2018. - № 4-2 (23). – С. 126-129.

145. Шукуров, С.М. Институционализация отношений между государством и частным сектором в системе смешанной экономики Республики Таджикистан [Текст] / С.М. Шукуров, Б.Д. Азизкулов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - 2014. - №2/9 (151). – С. 226-229.

146. Ablyazov, T.Kh., & Marusin, A.V. (2019) Public-private partnership as a mechanism of the development of transport infrastructure in the conditions of the formation of the digital economy. Journal of international economic affairs, 9(2), 1271-1280. doi:10.18334/eo.9.2.40593 (in Russian).

147. Delmon, J. Private Sector Investment in Infrastructure: Project Finance, PPP Projects and Risk / J. Delmon //The World Bank and Kluwer Law International. 2009. – P.7

148. Firzli M., Bazi V. Infrastructure Investments in an Age of Austerity: The Pension and Sovereign Funds Perspective // Revue Analyse Financière. – 2011. – No. 41. – pp. 34.

149. Grimsey D. Are Public Private Partnerships Value for Money? Evaluating Alternative Approaches and Comparing Academic and Practitioner Views [Text] / D. Grimsey M.K. Lewis //Accounting Forum. – 2005. – №29 (4).

150. Iossa, Elisabetta and Martimort, David (2009) «The Simple Micro-Economics of Public-Private Partnerships», Mimeographed, Toulouse School of Economics and Brunei University.

151. Nees K. Public-Private Partnerships. // Urban Land Institute Annual Meeting. – Jacobs, 2008.

Диссертация ва авторефератҳо:

152. Абдрахманов, А.И. Государственно-частное партнерство в России и государствах Западной Европы: политологический анализ [Текст]: автореф. дисс... канд. полит. наук: 23.00.02 / А.И.Абдрахманов. – М., 2013. – 25с.

153. Абдусамадов, Г.С. Закономерности становления и развития рыночных отношений в Республике Таджикистан [Текст]: автореф. дисс... докт. экон. наук: 08.00.05 / Г.С. Абдусамадов. – Душанбе, 1996. – 36 с.

154. Амонова, Д.С. Реформирование социально трудовых отношений в условиях перехода к рыночной экономике (на примере Республики Таджикистан) [Текст]: автореф. дисс... докт. экон. наук: 08.00.05 / Дилбар Субхановна Амонова. – М., 2008. – 51с.

155. Грицай, С.Б. Использование частно-государственного партнерства для повышения эффективности деятельности промышленного предприятия [Текст]: автореф. дис... канд. экон. наук 08.00.10 / С.Б. Грицай. – М., 2010. – 191с.

156. Губанов, И.А. Государственно-частное партнерство в реализации функций российского государства (вопросы теории и практики) [Текст]: автореф. дисс... канд. юр. наук 12.00.01 / И.А. Губанов. - СПб., 2010. – 244 с.

157. Зоиров И.У. Основные направления и инструменты развития государственно-частного партнерства в сфере услуг в условиях рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан) [матн]: дис... доктори илмӣи номзоди илмҳои иқтисодӣ: 08.00.05/ – Зоиров Исфандиёр Усмонкулович. – Душанбе, 2017. – 115с.

158. Мерзлов, И.Ю. Развитие теории и методологии управления конкурентоспособностью региональной экономики на основе применения государственно-частного партнёрства [Текст]: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Мерзлов Игорь Юрьевич. – Пермь, 2016. – 360 с.

159. Мукаддасода Ф. М. Развитие государственно-частного партнерства в сфере рыночных услуг: теория, методология, практика [матн]: дис... доктори илмҳои иқтисодӣ 08.00.05/ – Мукаддасода Фирдавс Мукаддас. – Душанбе, 2018. – 135с.

160. Самадов, И.Г. Становление и развитие рынка аутсорсинговых услуг в условиях рыночной экономики [Текст]: автореф. дисс... к.э.н.: 08.00.05 / И.Г. Самадов. – Душанбе, 2018. - 27 с.

161. Сафарова Л.Д. Организационно-экономические особенности становления и развития государственно-частного партнерства в сфере услуг (на материалах республики таджикистан [матн]: дис...дарљаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ 08.00.05/ – Сафарова Лола Давронҷоновна. – Душанбе, 2016. – 75с.

162. Тагойбеков, Х.С. Правовая политика в Республике Таджикистан: общетеоретический аспект [Текст]: диссер. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Х.С. Тагойбеков. – Душанбе, 2014. – 190 с.

163. Усманова, Т. Дж. Теоретические вопросы функционирования и особенности рынка труда в условиях переходной экономики: на примере Республики Таджикистан [Текст]: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.01 / Усманова Туфа Джумаевна. – Душанбе, 2006. – 318с.

164. Фильченков, В.А. Формирование государственно-частного партнерства в социальной сфере: автореф. дис. к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / В.А. Фильченков. – М., 2008. – 57 с. 183с.

165. Шарипова, А.Г. Предпринимательство как фактор экономического роста в условиях формирующейся рыночной экономики Республики Таджикистан [Текст]: автореферат дисс...канд. экон. наук: 08.00.05 / А.Г. Шарипова. – Душанбе, 2006. – 23 с.

166. Тухсанбаева Х.М. Такмили давлатию хусусӣ дар иқтисодиёти минтақаи (дар мисоли Вилояти Суғди Љумъурии Тоҷикистон) [матн]: дис...дарљаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ 08.00.03 / – Тухсанбаева Хуршеда Маъмуровна. – Хуљанд, 2023. – 148с.

ИНТИШОРОТ АЗ РӮИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

Мақолаҳо дар маҷаллаҳои тақризшаванда:

[1-М]. Зоҳири, Т. Необходимость расширения практики государственно-частного партнерства в Республике Таджикистан [Текст] / Т. Зоҳири // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия социально-экономических и общественных наук. – Душанбе: Сино, 2014. – № 2/6 (144). – С.101 - 103. ISSN 2413-5151.

[2-М]. Зоҳири, Т. Теоретическое исследование сущности и особенностей государственно-частного партнерства [Текст] / Т. Зоҳири // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия социально-экономических и общественных наук. – Душанбе: Сино, 2014. – № 2/10 (152), ч.2. – С. 247 - 251. ISSN 2413-5151.

[3-М]. Зоҳири, Т. Хусусиятҳои минтақавии шарикии давлат бо баҳши хусусӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.А. Солеҳзода, Т. Зоҳири // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ), баҳши иқтисодӣ-иҷтимоӣ. – Душанбе: Сино, 2015. – № 2/9(190). – С. 298 – 302. ISSN 2413-5151.

[4-М]. Зоҳири, Т. Региональные особенности развития совместных предприятий как формы государственно-частного предпринимательства в Республике Таджикистан [Текст] / Т. Зоҳири // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия социально-экономических и общественных наук. – Душанбе: Сино, 2016. – № 2/10 (119). – С. 258 – 261. ISSN 2413-5151.

[5-М]. Зоҳири, Т. Шарикии давлат ва баҳши хусусӣ: таҷрибаи муосири ташаккул ва рушди иқтисодиёти минтақа [Матн] / А.А. Солеҳзода, Т. Зоҳири // Паёми Донишгоҳи давлатии тибъорати Тоҷикистон. – Душанбе: ДДТТ, 2022. – № 4/2(44). – С. 343 – 351. ISSN 2308-054X.

[6-М]. Зоҳири, Т. Самтҳои афзалиятноки рушди шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар минтақа [Матн] / Т. Зоҳири // Паёми молия ва иқтисод. – Душанбе: ДДМИТ, 2023. – №1 (35). – С. 381-390. ISSN 2663-0389.

Дар дигар нашрияҳо:

[7-М]. Зохири, Т. Государственно-частное партнерство – залог успешного развития социально-экономической системы [Текст]/ Т. Зохири// Материалы Международной научно-практической конференции «Проблемы устойчивости социально-экономического развития в условиях глобализации» (Душанбе, 8-9 апреля 2015 г.) – Душанбе, 2015. – С. 121-123.

[8-М]. Зохири, Т. Эконометрический анализ развития платежеспособного спроса потребительского рынка товаров длительного пользования [Текст]/ Т. Зохири // материалы Международной научно-практической конференции «Образование и наука в XXI веке: современные тенденции и перспективы развития», посвященной «70-й годовщине со дня образования Таджикского национального университета». – Душанбе, 2018. – С. 155-158.

[9-М]. Зохири, Т. Государственное частное партнерство как новая форма сотрудничества в экономических условиях Республики Таджикистан [Текст]/ Т. Зохири// Материалы Республиканской научно-теоретической конференции профессорско-преподавательского состава и сотрудников ТНУ, посвященной «20-й годовщине Дня национального единства» и «Году молодёжи». – Душанбе, 2017. – С. 214-216

[10-М]. Зохири, Т. Риски государства и бизнеса при реализации проектов государственно-частного партнерства [Текст]/ Т. Зохири //материалы Республиканской научно-теоретической конференции сотрудников ТНУ, посвященной “Годам развития села, туризма и народных ремесел (2019-2021 гг.)” и “400-летию Миробида Саййидо Насафи”. – Душанбе, 2020. – С.135-137

[11-М]. Зохири, Т. Экономические и социальные последствия проекта государственно-частного партнерства: научные и теоретические аспекты [Текст]/ Т. Зохири// Стратегические подходы государственного и местного управления в условиях глобализации: материалы Республиканской научно-практической конференции (Душанбе, 5 апреля 2019 г. – Душанбе, 2019. – С. 89-93.

[12-М]. Зохири, Т. Государственно-частное партнерство как эффективный механизм инновационного развития экономики [Текст]/ Т. Зохири// Материалы

научно - теоретической конференции профессорско – преподавательского состава и сотрудников ТНУ, посвященной Международному десятилетию действия “Вода для устойчивого развития, 2018-2028 годы”, “Году развития туризма и народных ремесел”, “140-й годовщине со дня рождения Героя Таджикистана Садриддина Айни” и “70-й годовщине со дня создания Таджикского национального университета”. – Душанбе, 2018. – С.85-88.

[13-М]. Зохири Т. Анализ мирового опыта применения механизма государственно-частного партнерства [Текст]/ Т. Зохири //Материалы Общеуниверситетского научно-теоретического круглого стола на тему: «Актуальные проблемы менеджмента в современных условиях» (Душанбе, 20 декабря 2019). – Душанбе, 2019. – С. 83-87.

[14-М]. Зохири, Т. Некоторые проблемы реализации государственно-частного партнерства [Текст]/ Т. Зохири// Материалы Международной научно-практической конференции на тему: «Индустриализация страны и обеспечение устойчивого развития экономики» (Душанбе, 27 февраля 2020 года). – Душанбе, 2020. – С. 361363.